

Þingsályktanir afgreiddar til ríkisstjórnarinnar.

1. Verðlagsskrár o. fl.

Á 27. fundi í Nd., 15. nóv., var útbýtt:
Till. til þál. um rannsókn á undirstöðuatrið-
um nýrrar verðlagsskrár o. fl. (A. 126).

Á 28. fundi í Nd., 16. nóv., var till. tekin til
meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 30. fundi í Nd., 19. nóv., var till. tekin til
einnar umr.

Frsm. (Jón Pálmason): Landbn. hefir haft
frv. til l. um landaura og verðlagsskrár, sem ég
flutti í byrjun þings, til meðferðar og komist
að þeirri niðurstöðu að fá betri rannsókn á
þessu máli, áður en það væri lögfest á Alp.,
með þeim hætti að vísa því til hagstofunnar til
athugunar. Ég hefi að sjálfsögðu gengið inn á
þá leið, vegna þess, að það skiptir vitanlega ekki
miklu máli, hvort það er lögfest á þessu þingi
eða næsta þingi, enda er rétt að undirbúa það
sem best.

Hinsvegar hefir einnig orðið samkomulag um
það í n., að taka upp í till. ákvæði um að fá
einnig athugun frá hagstofunni um verðvisi-
tölu, sem byggðist á því, hvernig væri verð bæði
innlendrar og erlendrar vöru, sem nauðsynlegt
er að sjá til þess að fá framfærslukostnað neyt-
enda í landinu. Þetta er í sjálfu sér annað mál,
og skal ég ekki fara nánar út í það.

Ég vænti þess, að ef hv. d. samþ. þessa till.,
þá verði af hálfu stj. lögð rík áherzla á, að þessi
rannsókn verði unnin áður en næsta Alp. kemur
saman.

Að svo stöddu er ekki ástæða til að fara um
þetta mál fleiri orðum fyrir n. hönd.

*Emil Jónsson: Ég vil aðeins fara um till.
nokkrum orðum, áður en gengið er til atkv. um
hana. — Þessi þáltill. kom fram í framhaldi af
frv. hv. þm. A.-Húnv., þar sem miðað var við
það, að framleiðsluverðmæti innlendrar vöru
verði í framtíðinni grundvöllur undir ýmsum
gjöldum, og m. a. kom það fram hjá hv. flm.,
að það verði grundvöllur undir launagreiðsl-
um manna, bæði í opinberum stöðum og hjá

einstaklingum. Mér fannst þetta nokkuð ein-
hliða tekið og taldi rétt, að rannsókn færi fram
á atvinnu ýmsra verkamanna og iðnaðarmanna
og reynt væri að miða launagreiðslur við fram-
færslukostnaðinn í landinu. Þess vegna er því
bætt við að rannsaka einnig neytluvöruverðið í
landinu.

Það hefir þegar verið tekið upp í nokkra samn-
inga milli atvinnurekenda og vinnandi manna
ákvæði um, að kaupði breytist í samræmi við
það, sem verðið er á ýmsum tímum, og verð-
visitalan, sem fengin er á þennan hátt, ætti að
geta orðið grundvöllur fyrir því. Eins og nú er,
þá má segja, að þessi verðvisitala um fram-
færslubarfir almennings sé nokkuð óákveðin. Það
er því ekki úr vegi, að ýtarleg rannsókn fari
fram á þessu, og það fer vel á því, að um leið
og rannsakað er framleiðsluvöruverðið, þá sé
rannsakað neytluvöruverðið í landinu.

Ég vildi aðeins benda á þetta, því ég tel eðli-
legt, að þetta tvennt fylgist að.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 20 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 21 shlj. atkv. og afgr. sem
ályktun neðri deildar Alþingis (A. 160).

2. Stýrimanna- og vélfræðiskóli.

Á 33. fundi í Ed., 23. nóv., var útbýtt:
Till. til þál. um byggingu stýrimanna- og vél-
fræðiskóla í Reykjavík (A. 176).

Á 35. fundi í Ed., 25. nóv., var till. tekin til
meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 38. fundi í Ed., 29. nóv., var till. tekin til
einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 39. fundi í Ed., 30. nóv., var till. aftur tekin
til einnar umr.

*Flm. (Sigurjón Á. Ólafsson): Herra forseti!
Ég hefi ásamt hv. þm. Vestm. leyft mér að
flytja þessa till., sem sjá má á þskj. 176.

) Stjarna () framan við nafn ræðumanns táknað,
að ræðan sé prentuð eftir handriti innanþingskrifara,
öfirlæsin af ræðumanni.

Eins og till. liggur fyrir, felur hún ekki neitt annað í sér en það, að fela ríkisstj. að undirbúa þá byggingu, sem till. ræðir um. Ég skal geta þess, að fyrir okkur flm. vakir, að ríkisstj. vinnist tími til á næsta ári að undirbúa málið svo, að hægt verði að hefja þessa byggingu á árinu 1939. Ég geri ráð fyrir, að það þurfi m. a. að gera fullkomna teikningu að þessari byggingu og leggja fyrir hlutaðeigandi menn. Ennfremur þarf ríkisstj. að ætla þessum framkvæmdum nokkurt fé á fjárl. — Í sambandi við þetta skal ég geta þess, að þegar hefir verið boðin fram lóð undir þetta hús, vegna þess að menn, sem áhuga hafa á þessu máli, eru farnir að sjá, að svo aðþrengt er í skólahúsinu, að það trufla blátt áfram kennsluna, og ennfremur, að staðurinn sé orðinn svo aðkrepptur með húsa- byggingum allt í kring, að ekki sé hægt að koma við ýmsu, sem fram þarf að fara í sambandi við kennsluna, svo sem mælingum o. fl. Þessi staður, sem fram er boðinn ókeypis, er talsvert utanvert við hæinn og mun sennilega vera talinn mjög heppilegur.

Ég skal taka það fram, að þetta mál er ekki alveg nýtt, þótt það sé það fyrir þessari d. Með árinu 1931 var hafin hreyfing fyrir þessu máli af skipstjórum og vélstjórum og ýmsum stéttarfélagum hér í bæ. Sjómannafél. Rvíkur skoraði t. d. á ríkisstj. að hefjast handa um byggingu þessa skólahúss, og virðist þá nokkur undirbúningur vera hafinn af ríkisstj., sem afturkiptur kom svo í með fjárkreppunni. Síðan hefir verið ýtt undir málið með skrifum til ráðuneytisins, og eins var borin fram þáttill. í Sp. 1936, sem aldrei kom til umr. Sjómannastéttinni finnst — og er það að vonum —, að hið háa Alþingi veiti þessu máli nokkuð daufar undirtektir og að meiri gaumur sé gefinn að, þegar um er að ræða skólahús fyrir önnur ungmenni, sem búa sig undir sitt lífsstarf. En tilefnið til þess, að menn leggja svo mikla áherzlu á að fá þetta skólahús, er eins og drepið er á í grg., að húsið er orðið gamalt og lítt nothæft, miðað við það, sem nú tíðkast um skólahús; og ekki nóg með það, heldur er húsið orðið allt of lítið, vegna þess að nú er farið að starfrækja þar kennslu fyrir velfræðinema og rafvirkja, og svo hefir deildaskiptingu í skólanum verið fjölgað frá því, sem áður var, þannig að nú eru þar 3 deildir. Eins og nú er komið, er allt útlit fyrir, að útrýma verði velfræðiskólanum úr húsinu, eftir þeim upplýsingum, sem ég hefi fengið frá skólastjóranum. Það má því öllum ljóst vera, að hér er full þörf aðgerða, þar sem húsið er orðið allt of lítið fyrir þá starfsemi, sem þar er rekin.

Samkv. þessari till., sem hér liggur fyrir, er gert ráð fyrir, að í hinu fyrirhugaða skólahúsi verði reynt að sameina kennslu fyrir allar þær stéttir, sem á sjónum vinna, eins og skipstjóra, stýrimenn, vélamenn og loftskýtamenn, ennfremur matreiðslumenn, sem enn sem komið er eiga engan fastan skóla til þess að búa sig undir sitt mikilsverða starf. Við flm. teljum heppilegt, að þessi starfsemi öll sé innan sömu veggja, enda þótt okkur sé kunnugt um það, að í nágranna- löndum vorum, t. d. Noregi, þar sem fjölmennið er meira, hafa allar þessar sérgreinar sitt sér-

staka skólahús. — Um nauðsynina á kennslu fyrir matsveina er það að segja, að reynslan hefir sýnt manni, að það veltur ekki á litlu, að þeir séu vel undir sitt starf búnir, en á því hefir hingað til þótt nokkur ljóður, og með það fyrir augum er hér gert ráð fyrir, að þetta skólahús verði þannig útbúið, að kennsla fyrir matsveina geti farið þar fram.

Ég held, að ég hafi nú tekið fram allt það, sem mestu skiptir í sambandi við þetta mál, og vænti þess, að hv. d. geti fallist á að samþ. þessa till., sem ekki fer lengra en það, að fela ríkisstj. að undirbúa málið, svo að þar komist skriður á.

***Atvmrh. (Haraldur Guðmundsson):** Ég er sammála hv. flutningsmönnum um það, að gild ástæða sé fyrir þessari þáttill., en þó eru nokkur atriði í sambandi við þetta mál, sem athugunar eru verð. Eftir ósk farmanna- og fiskimanna- sambandsins og fleiri félaga sjómanna hér í bæ var sett á stofn n. til að athuga stað fyrir skóla þennan. Í n. voru húsameistari ríkisins, skólastjórar sjómannaskólans og vélstjórasbólans og 2 menn frá farmanna- og fiskimannasambandinu. Komu þeir sér saman um að hafa hann uppi í Skólavörðuholti, nálægt Leifsstyttunni, nærri stað þeim, sem upphaflega var ætlaður undir stúdentagarðinn. Þetta mun vera góður staður, enda þótt ég hafi haft augastað á öðrum, á Valhúshæð á Seltjarnarnesi. Sá staður er að visu í nokkurri fjarlægð frá bænum, en það getur þó ekki talist mikill galli, eins og samgöngum er nú háttáð í bænum, ekki sízt, ef þar yrði jafnframt heimavist.

Það er víst, að húsrúm það, sem nú er not-
azt við, er orðið mjög takmarkað. Í stýrimanna- skólanum munu nú vera starfandi 5 deildir. Húsið er því þrautnotað, og mun jafnvel vera kennt í útihúsi einu. Hinsvegar hlýtur þessi nýja bygging að verða dýr, og verður að leggja til hennar talsvert fé. En ef till. þessi nær samþykki, mun ég láta ákveða stað og ganga frá teikningum, svo að það yrði tilbúið fyrir næsta þing.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 11 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 10 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun efri deildar Alþingis (A. 227).

3. Raforka frá Ísafirði.

Á 37. fundi í Nd., 27. nóv., var útbýtt:

Till. til þál. um rannsókn á skilyrðum fyrir aukinni notkun raforku frá Ísafirði (A 201).

Á 38. fundi í Nd., 29. nóv., var till. tekin á dagskrá til ákvörðunar um, hvornig ræða skyldi. Forseti tók málið af dagskrá.

Á 39. fundi í Nd., 30. nóv., var till. tekin til meðferðar, hvornig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 41. fundi í Nd., 3. des., var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Vilmundur Jónsson): Ég þarf varla að eyða mörgum orðum að till. þessari, því að ég hefi sagt allt í grg., sem um hana er að segja. Kringum Ísafjörð eru nokkur þorp, bæði í Norður- og Vestur-Ísafjarðarsýslu, sem öll búa við skort á rafmagni og öll hafa mikinn áhuga á að geta virkjað sér til nota fallvötn í grennd við sig. En svo skammt er til Ísafjarðar, að það er a. m. k. álitamál, hvort ekki borgar sig betur að leggja rafmagnsleiðslur frá Ísafirði til allra þessara þorpa eða mjög margra þeirra. Ísfirðingar hafa nýlega komið sér upp rafmagnsstöð og eiga mikinn afgang af rafmagni, auk þess sem útlit er fyrir, að þar og í grennd megi enn bæta við miklu afli með tiltölulega mjög litlum kostnaði.

Það, sem farið er fram á með þessari till., er ekkert annað en það, að ríkisstj. sé falið að láta sína eigin sérfræðinga athuga þetta mál og gera till. um, hvað mikið kosti leiðslur til þeirra staða, sem nefndir eru í till., og hvort þær svari kostnaði. Kemur þá í ljós, hvort einhver þorp-anna geti hér ekki komið til greina, og verði þá að leita annara úrræða um sín rafmagnsmál og undirbúa þau samkvæmt því.

Ég hefi svo ekki þessi orð fleiri, en vona, að till. fái góðar undirtektir.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 19 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 17 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun neðri deildar Alþingis (A. 251).

4. Kaup á Efra-Hvoli.

Á deildafundum 1. nóv. var útbýtt frá Sp.: Till. til þál. um heimild fyrir ríkisstj. til að kaupa Efra-Hvol í Rangárvallasýslu (A. 79).

Á 5. fundi í Sp., 11. nóv., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Helgi Jónasson): Herra forseti! Þessi þáttill. á þskj. 79 er ekki fyrirferðarmikil. Hún fer fram á, að ríkisstj. sé heimilað af Alþingi að kaupa jörðina Efra-Hvol í Rangárvallasýslu fyrir sýslumannssetur.

Eins og hv. þm. er kunnugt, hagar þannig til í Rangárvallasýslu, að þar er ekkert þorp eða sérstakur staður einn fremur en annar, þar sem sjálfsagt sé, að sýslumaðurinn hafi aðsetur, eins og vera mun í öðrum sýslum landsins. Sýslumaður Rangárvallasýslu hefir því búið hér og þar um sýsluna. Meðan samgöngur voru eingöngu á hestum áður fyrr, hafði þetta ekki svo mikið að segja, en síðan bílarnir komu til sögunnar, sem fólk notar nú orðið svo að segja eingöngu, og hraðinn, sem þeirri breytingu er samfara, hefir komið í ljós, að nauðsynlegt er,

að sýslumaður búi nálægt þjóðvegi. Jörðin Efri-Hvoll uppfyllir þrýðilega það skilyrði sem sýslumannssetur. Hún liggur í miðri sýslu skammt frá þjóðvegi. Björgvin Vigfússon sat þar sem sýslumaður í 30 ár. Voru allir orðnir vanir því að skoða Efra-Hvol sem sýslumannssetur, enda ekki annar staður heppilegri. Það er því almenn ósk, að svo megi verða eftirleiðis.

Björgvin Vigfússon lét af embætti fyrir 3 árum, eins og kunnugt er. Síðan hefir sýslumaður Rangárvallasýslu setið að Gunnarsholti. Sú jörð er fjær miðju sýslunnar en Efri-Hvoll og liggur um 12 km. frá þjóðvegi, þar sem yfir eyðisand er að fara. Ríkið á að visu þessa jörð, en húsakynni þar eru ekki meiri en handa þeim bónda, sem hefir jörðina leigða.

Þessi þáttill. fer fram á það, að ríkið kaupi Efra-Hvol, ef um semst, af eiganda jarðarinnar, Björgvin Vigfússyni, og er hann staddur hér í bænum um þessar mundir. Ég óska, að till. verði að lokinni umr. vísað til fjvn., og vildi ég gefa þeirri n. frekari upplýsingar um verð og annað, er að kaupunum lýtur.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 30 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 30 shlj. atkv. og til fjvn. með 31 shlj. atkv.

Á 14. fundi í Sp., 14. des., var till. tekin til síðari umr. (A. 79, n. 324).

Frsm. (Helgi Jónasson): Nefndin er sammála um að leggja til, að till. verði samþ. eins og hún liggur fyrir. En ég vil leyfa mér að láta þá ósk í ljós við ríkisstj., að hún hraði þessu eins mikið og unnt er, að ganga úr skugga um, hvort gæti orðið úr þessum kaupum. Því að ef ekki, þá hugsum við flm. okkur að bera fram málið á næsta þingi.

ATKVGR.

Till. samþ. með 25 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 367).

5. Lax- og silungsveiði.

Á 47. fundi í Ed., 11. des., var útbýtt:

Till. til þál. um endurskoðun á löggjöf um lax- og silungsveiði (A. 321).

Á 48. fundi í Ed., 13. des., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 49. fundi í Ed., 14. des., var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 50. fundi í Ed., 15. des., var till. aftur tekin til einnar umr.

***Fram. (Jón Baldvinsson):** Það var rétt hjá hv. 6. landsk. (ÞÞ), að það mátti segja, að ræða sú, sem ég flutti um þingmál, sem var til umr. hér í hv. þd. á undan þessu, frv. um breyt. á löggjöf um lax- og silungsveiði, á þskj. 57, hefði vel mátt að ýmsu leyti eiga við hér um þessa þátt. En það, sem fyrir okkur vakir í landbn., er að láta endurskoða löggjöfina um lax- og silungsveiði, og sérstaklega með það fyrir augum, sem ég drap á áðan, að veiðiár verði flokkaðar og reglur lögfestar um það, hverjar veiðiaðferðir megi viðhafa í hverjum flokki. Og einnig er ætlað til þess, að takmörkuð verði frá því, sem nú er, veiði í mörgum bergvatns-ám og alls ekki leyfð þar takmarkalaus stangarveiði, og þá því síður ádráttarveiði eða netaveiði. Eftir löggjöfinni nú má viðhafa allskonar veiðiaðferðir, stangarveiði, kistur, lagnet, króknnet, ádráttarnet o. s. frv. En það er alls ekki rétt að leyfa þetta takmarkalaust. Menn gera stórvirki nú á dögum, girða fyrir ákaflega breiðar ár og veiða þannig þau ódæma firn, að mönnum, sem búa í uppsveitum við árnar og eiga veiðirétt í ánum, þykir sem þorrið hafi veiðin á örfáum árum. Ég nefni þetta aðeins sem dæmi um það, þegar hægt er að fara svona með stóru árnar, hversu miklu auðveldara muni vera að eyðileggja veiðina í smærri ánum, eins og t. d. Elliðaánum, þar sem laxinn er tekinn og fluttur í vögnum milli hrygningarstaða og uppgöngustaða og talinn niður í ána. Sagt er í gömlum sögum, að þegar komið var hér til lands á landnámsstið, hafi hvert vatn og hver á verið full af fiski. Það hefði sjálfsagt getað haldið áfram að vera þannig, ef gætt hefði verið höfs um veiðina og eitthvað hefði verið stuðlað að því, að stofninn væri ekki algerlega upprættur, eins og viðast hefir átt sér stað um fiskistofninn og áður hefir verið frá sagt.

Þess er vænt, að þeim undirbúningi undir breyt. á löggjöfinni um lax- og silungsveiði, sem gert er ráð fyrir í þáttill., verði lokið svo fljótt, að frv. um þetta komi fyrir næsta þing. Og ætlu okkar, hv. 1. þm. N.-M. og mín, er, að vel gæti þetta komið í staðinn fyrir frv. á þskj. 57. Vil ég svo mæla með því, að þáttill. þessi verði samþ.

Þorsteinn Þorsteinsson: Ég vil taka undir það með hv. 9. landsk., að ég tel rétt, að þessi þáttill. verði samþ. Og ég vil taka það fram, að hún er ekki í því sambandi við málið, sem var rætt hér áðan (52. mál), að ég telji ekki alveg jafnrétt og sjálfsagt að samþ. það frv., þótt þessi þáttill. verði samþ. og stofnað sé til þess að flytja frv. um þau atriði veiðiskaparins, sem þáttill. miðar að, á næsta þingi. Það er sjálfsagt að samþ. frv. á þskj. 57, hvernig sem fer um þessa þáttill. (JBald: Ekki segi ég það nú).

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 10 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 10 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun efri deildar Alþingis (A. 399).

6. Héraðsskólar.

Á deildafundum 8. nóv. var útbýtt frá Sp.: Till. til þál. um breyt. á löggjöf um héraðsskóla (A. 98).

Á 5. fundi í Sp., 11. nóv., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 7. fundi í Sp., 18. nóv., var till. tekin til einnar umr.

Bjarni Bjarnason: Ég hefði óskað eftir því, að hv. fyrri flm. tæki til máls um þessa þáttill. Vildi ég því biðja hæstv. forseta að haga þannig til, að hann geti komið að.

Umr. frestað um stund, en var fram haldið síðar á fundinum.

***Flm. (Jónas Jónsson):** Þessi till. okkar gerir ráð fyrir því, að ríkisstj. láti athuga fyrir næsta þing nokkrar breytingar á héraðsskólal., að því er verklegu kennslunni viðvikur. Málið er skýrt nánar í grg., og hafa margir hv. þm. tekið líklega í það, og þarf ég því ekki að vera margorður. Í stuttu máli er gert ráð fyrir, að vinnukennslan við héraðsskólana verði aukin mjög, að piltum verði kenndar allskonar smiðar, en stúlkum matreiðsla, vefnaður, saumur og þrjón.

Ástæðurnar til þessara breytinga eru þær, að land okkar er lítt numið, og þurfa flestir að byggja yfir sig og fá sér húsgögn, sem fyrir marga eru ófáanleg, af því að þau eru svo dýr. Ef ekki er hægt að breyta verklegri þekkingu þjóðarinnar á þessu sviði, hlýtur það að standa stórlega í vegi fyrir eðlilegum störfum, er vinna þarf í landinu. Á hina hliðina ber og að líta á, að héraðsskólarnir gætu með þessu móti betur fullnægt þörf landsmanna en nú er. Mönnum er ekki nógu ljóst, að einhliða bókleg kennsla og íþróttakennsla er ekki heppileg. Þetta var ef til vill heppilegra fyrir 30 árum, en eins og nú er komið atvinnurekstri og fjárhagsafkomu þjóðarinnar, er nauðsynlegt að búa ungt fólk undir praktísk störf meira en verið hefir. Við skólann að Laugum í Þingeyjarsýslu hefir t. d. verið vel hæfur smiðakennari. Er hann listmálari og ágætur smiður. Í þessum skóla, sem hefir haft marga góða kennara og hefir m. a. miðstöðvarhitun, hafa flestir nemendur viljað vera í smiðakennslu, fleiri en hægt hefir verið að koma að. Er því ekki vafi á, að þessari breytingu yrði yfirleitt vel tekið af nemendum héraðsskólanna.

Það má segja, að þetta myndi hafa aukinn kostnað í för með sér, en ég held ekki, að það yrði teljandi. Þar sem héraðsskólar flestir, nema skólinn á Núpi, eru hitaðir með hveragufu, væri hægt að koma upp góðum verkstæðum til þessarar kennslu í ódýrum skálum. Upphitun þessara skála yrði því miklu ódýrari en t. d. hér í Reykjavík.

Að öðru leyti vísa ég til grg.

ATKVGR.

Umr. frestað og till. vísað til fjvn. með 29 shlj. atkv.

Á 14. fundi í Sp., 14. des., var till. tekin til frh. einnar umr. (A. 98, n. 323).

Frsm. (Bjarni Bjarnason): Ástæðan fyrir því, að þessari till. var vísað til fjvn., var nú m. a. og sérstaklega sú, að hæstv. atvmrh., sem með kennslumálin fer, var ekki viðstaddur. Meður því að hann er ekki heldur viðstaddur í dag, þá mun ég ekki lengja umr. um þetta mál, en lýsa yfir, að fjvn. hefir lagt einróma til, að till. verði samþ., og vildi ég óska, að svo yrði.

Forseti (JBald): Hæstv. atvmrh. hefir óskað eftir að verða viðstaddur umr. um þetta mál, og mun ég því taka málið af dagskrá að þessu sinni.

Á 15. fundi í Sp., 17. des., var fram haldið einni umr. um till.

Frsm. (Bjarni Bjarnason): Ég vil aðeins endurtaka orð mín um það, að ég óska eindregið, að þessi þáltill. nái samþykki hv. Alp. Eins og getið hefir verið um, hefir þessu máli verið frestað vegna fjarveru hæstv. ráðh., en nú er hann viðstaddur, og vænti ég, að hann sjái sér fært að mæla með samþykkt till.

Atvmrh. (Haraldur Guðmundsson): Ég sé mér fært að mæla með þessari till. eins og hún liggur fyrir. Á síðasta þingi lá fyrir frv. um, að héraðsskólinn á Reykjanesi við Ísafjarðardjúp kæmist undir l. um héraðsskóla og nyti sömu hlunninda og þeir, án þess hann þyrfti að öllu leyti að snúast eftir þeim l., en hann starfar mjög í þá átt, sem þessi till. stefnir. Ég hefi lagt til, að sérstök rannsókn yrði hafin í þessu máli, hvernig það má best fara. Get ég út frá því mælt með, að þessi till. verði samþ.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 25 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 28 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 430).

7. Byggðasafn.

Á deildafundum 6. des. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um safn, er sýni sveitameningu líðna tímans (A. 261).

Á 11. og 12. fundi í Sp., 8. og 9. des., var till. tekin á dagskrá til ákvörðunar um, hvernig ræða skyldi.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 14. fundi í Sp., 14. des., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 15. fundi í Sp., 17. des., var till. tekin til einnar umr.

***Flm. (Héðinn Valdimarsson):** Ég hygg, að flestir, sem fara um landið árlega, taki eftir því, hvaða breytingu sveitirnar hafa tekið. Þar sem áður hafa verið torfbærir, eru risin upp steinhús, og sama er að segja um sveitabýlin að innan. Þar eru húsgögn og annað breytt frá því, sem áður hefir verið. Ennþá eru til ýmsir sveitabærir á landinu, reisulegir í fornum stíl. Þessi þáltill. er flutt í því skyni, eins og hún ber með sér, að athugað verði, hvar hægt sé að finna staði, sem hafa góðar samgöngur og ferðamenn heimsækja, og yrði þeim stöðum svo haldið við og þeir hafðir til sýnis fyrir þá, sem vilja athuga, hvernig sveitamening okkar hefir verið til þessa tíma, og yrðu býlin jafnframt búin þannig að húsgögnum og öðrum hlutum, að það væri sem best. Mér detta í hug í þessu sambandi staðir eins og Viðivellir og Laufás við Eyjafjörð, sem eru mjög myndarlegir bærir og væri vert að halda við, en það kunna við nánari athugun að koma til greina aðrir staðir, sem tækju þessum fram. Ég geri ekki ráð fyrir, að þetta hefði mikinn kostnað í för með sér; a. m. k. ætti kostnaðurinn við athugunina sjálfa að vera sama sem enginn, og vil ég vænta þess, að till. verði samþ.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 25 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 29 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 429).

8. Háskóli Íslands.

Á 48. fundi í Nd., 13. des., var útbýtt:

Till. til þál. um skipun milliþinganeftarar til þess að gera tillögu um breytingar á lögum háskólans og reglugerð (A. 330).

Á 49. fundi í Nd., 14. des., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 50. fundi í Nd., 15. des., var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 52. fundi í Nd., 16. des., var till. aftur tekin til einnar umr.

***Forseti (JörB):** Frá hæstv. atvmrh. kom á sínum tíma fram ósk um það, að útvarpsum-ræður færu fram um þetta mál. Ég leitaði svo til flokka þingsins um það, hvort þeir gætu fallið á þessa málaleitun, og fékk ég þau svör frá þingflokkinum, að þeir gætu fallið á þá ósk. En þar sem þessi þáltill. kom ekki fram fyrr en þannig hafði skipað hjá útvarpinu, að allir dagar í þessari viku voru uppteknir, en hinsvegar mun það ætlunin, að störfum þessa þings verði lokið upp úr næstu helgi sem fyrst, þá sýnist mér allt benda til þess, að ekki verði

unnt að taka málið fyrir fyrr en eftir helgina þannig, að útlarp um það geti átt sér stað. Eigi þess vegna að ræða málið, þá þykir mér óhjákvæmilegt, að það komi til umr. einmitt nú, og ef til vill í síðasta lagi í dag, því eins og hv. þm. er kunnugt, þá er það tilætlunin, að umr. fari fram um fjárl. á morgun og á laugardag. Ég hefi þess vegna tekið málið á dagskrá nú og tek það fyrir.

***Gísli Sveinsson:** Herra forseti! Ég ætla ekki að ræða málið, heldur tala ég utan dagskrár. Ég vil út af orðum hæstv. forseta taka það fram, að það er rétt hjá honum, að Sjálfstfl. er tilbúinn til að taka þátt í útvarpsumr. um þetta mál. Ég tel, að þær umr. hefðu átt að fara fram, og þær hefðu vel getað farið fram, ef hv. flm. og aðrir, sem þar að standa, hefðu ekki tafið málið. Þetta er hæstv. forseta kunnugt, þó hann hafi rökstutt þetta á annan hátt. Nú skilst mér, að það sé á valdi hæstv. ráðh. að halda fram sinni kröfu og láta útvarpsumr. fara fram um málið, og ég sting út á, að þær fari fram síðdegis næstkomandi laugardag. Það er ekkert, sem getur mælt á móti því, nema af vera skyldi, að hlutaðeigendur óski ekki eftir að ræða málið í áheyrn alþjóðar.

***Atvrmh. (Haraldur Guðmundsson):** Ég hefi ekkert á móti því, að útvarpsumr. fari fram um málið, ef það tefur ekki störf þingsins um of að ræða það. Ég held þá fast við ósk mína um, að útvarpsumr. fari fram um málið.

Pálmi Hannesson: Mér virðist út frá því, sem komið er, að það geti komið til greina að hafa útvarpsumr. um málið, en hafa þær utan þings, þó þannig, eins og um mörg önnur mál, sem eru pólitískis eðlis, að stjórnmalaflokkarnir skipi menn til umr. um málið. En ef málið á að ganga fram, þá þykir mér vafasamt, að rétt sé að fresta umr. fram til laugardags.

***Forseti (JörB):** Út af þeim ummælum, sem fallið hafa, og þá fyrst og fremst frá hv. þm. V.-Sk., vil ég taka það fram, að þær ástæður, sem ég færði fyrir því að taka málið fyrir nú, en fresta ekki frekari umr. um það, eru alveg réttar. Ég kenndi engu öðru um en því, að málið kom ekki fyrr inn í d. en sá tími var liðinn, sem mögulegt var að taka það fyrir til umr. í útvarpi. Ríkisútvarpið hafði lofapt til að flytja jöklaveðjur frá Danmörku til Grænlands með samþykki Alþ., svo fram til föstudags er það upptekið dag hvern í þessu skyni. En föstudag og laugardag var fyrirfram ákveðið, að fram skyldu fara útvarpsumr. frá Alþ. um fjárl., eða svokallaðar eldhúsumr. Hv. þm. V.-Sk. veit líka, að hvað mig áhrærir, þá gerði ég ráðstafanir til þess, að útvarpsumr. gætu farið fram á sínu tíma. En málið varð síðbúið af hálfu menntm., eða meiri hl. n.

Ég vil geta þess út af orðum hv. þm. V.-Sk. um það, að hann óskaði eftir, að útvarpsumr. færu fram um málið á laugardag, að því er þar til að svara, að ég treysti mér ekki til að sjá svo fyrir, hvað liður störfum þessarar d., að það

geti orðið mögulegt. Ég vil því ekki tefla á tæpasta vaðið um það, að þetta mál fái afgreiðslu úr þessari d., og mun þess vegna taka málið til umr. nú.

***Gísli Sveinsson:** Ég vil halda fast við þá ósk, sem borin hefir verið fram, og í rauninni verður að krefjast þess, að málið sé tekið upp á þeim grundvelli, og það því fremur, þegar einnig er komin fram ósk um það frá hæstv. atvrmh., sem fyrst hreyfði því, að hann vildi láta fara fram útvarpsumr. um málið. Ég sé ekki betur en að þeirri kröfu, að útvarpsumr. fari fram um málið síðdegis á laugardag, standi ekki aðeins stjórnarandstaðan, heldur einnig annar stjórnarflokkurinn. Ég tel þess vegna ekki hægt fyrir hæstv. forseta að neita að taka málið upp á þeim grundvelli, heldur tel ég, að honum beri það. Það geta ekki verið nægileg rök fyrir hæstv. forseta til að andmæla því, að þessi þáttt. muni ekki komast fram, þar sem nokkrir dagar eru til þingslita. Ég vil þess vegna vænta þess, enda er það krafa Sjálfstfl., að þessu verði sinnt, og það er stutt af þeim, sem fyrst óskaði eftir útvarpsumr. Ég vil vænta þess, að hæstv. forseti breyti því, sem hann hefir lýst yfir, að hann muni taka málið til umr. nú, og færi það yfir í það horf, sem nú er komin ósk og krafa um.

Pálmi Hannesson: Mér þykir sýnt, að ef útvarpsumr. verða um málið þessa seinustu daga þingsins, sé slæmt að hafa þær seinni part laugardags; við það hljóta þýðingarmikil þingmál að tefjast. Ég legg því til, að þær fari heldur fram á mánudag.

***Sveinbjörn Högnason:** Ég vil lýsa yfir því, að enda þótt ég fylgi því eindregið, að útvarpsumr. verði um málið, svo að aðiljum gefist kostur á að láta alla þjóðina heyra röksemdir sínar, þá mótmæli ég því algerlega, að það sé nú látið tefja eða hindra að fullu afgreiðslu annara mála á þessu þingi. Auk þess bendir sumt til þess, að hv. sjálfstæðismenn vilji þvælast svo fyrir lausn þessa máls, að ekki ynnist þá tími til að samþykkja það heldur.

Ég gæti fellt mig við tillögu hv. 1. þm. Skagf., ef jafnframt er tryggt, að þingstörf tefjist ekki meir við það en útvarpsumræðutímanum sjálfum nemur. Ég mælist til þess við hæstv. forseta, að hann aþhugi, hvort þessi úrlausn er ekki bezt.

***Thor Thors:** Það ætti að vera óþarft að benda hæstv. forseta á, að það er ekki í hans valdi að neita um útvarpsumræður. Í 56. gr. þingskapa-laganna stendur, að ef ekki næst samkomulag milli þingsflokka um útvarp umræðu, skuli forseti tilkynna það þeim flokki, sem fyrst hefir krafizt útvarpsumræðu, og ef sá flokkur itrekar kröfuna, skuli umræðunni útvarpað. — Nú skilst mér, að hæstv. atvrmh. hafi endurnýjað kröfu sína f. h. Alþfl. Útvarpsumræður eftir þingslit koma vitanlega ekki þinginu við. En þetta mál þarf að fá hér einhverja afgreiðslu hvort sem er. Ég álit mjög auðvelt að ljúka umr. um málið á mánudagskvöld og legg áherzlu á, að það verði gert.

***Forseti (JörB):** Ég verð að segja hv. þm. Snæf., að þingsköpin kannast ég við og framfylgi þeim hér eftir sem hingað til í þessu máli. Ég mundi ekki hafa tekið málið á dagskrá nú gegn vilja hæstv. atvmrh. Mér skildist á honum í viðtali, að hann mundi leyfa það og taka aftur kröfu sína vegna tímaskorts þingsins og til þess að tryggja lausn málsins nú þegar. Hann og hans flokkur er eini aðilinn, sem getur stöðvað málið í dag, úr því að búið er að taka það hér fyrir. Við óskir annara, of seint fram komnar, er ég ekki bundinn. Þeim, sem vilja taka málið fyrir á laugardag, vil ég benda á, hve mörg mál biða afgreiðslu í þessari deild, enda er útvarpstímanum að kvöldinu þegar ráðstafað alla daga, sem eftir eru af þessari viku. Og menn sjá, hvernig sett er á dagana, en þinglausnir væntanlegar á mánudag.

***Sveinbjörn Högnason:** Ég vil geta þess í sambandi við ummæli hv. þm. Snæf., að mjög auðvelt væri að ljúka umr. um málið síðasta kvöld þingsins, að nokkur ástæða er til að halda, að ekki séu full heilindi að baki kröfum hv. sjálfstæðismanna um að taka málið nú af dagskrá, — þó að ég hafi að visu ekki trúað því hingað til eftir framkomu hv. þm. V.-Sk. að dæma. En mér virðist flokkurinn vera að skapa sér aðstöðu til að beita málþófi og vil benda á, að hann hefir ekki alltaf kligjað við því fyrr, — og er því ekki oftreystandi þeim mönnum á seinasta augnabliki þingsins. — Ég vil ekki láta svæfa málið. Ég vona líka, að hér séu ekki hættulegir kraftar að vinna því tjón. Og þess krefst ég afdráttarlaust, að útvarpsumræður fari fram um málið, þó að ekki verði fyrr en eftir þinglausnir.

***Atvmrh. (Haraldur Guðmundsson):** Ég verð að endurnýja tilmæli mín til hæstv. forseta, að útvarpsumræður verði látnar fara fram um málið, ef þess verður nokkur kostur fyrir þinglausnir. Og heldur en taka tíma, sem þegar er búið að ráðstafa til annars, get ég fallið á mánudagskvöld; mundi þó að ýmsu leyti fremur hafa kosið síðari hluta laugardags. — Umræður um málið í dag gætu teygzt svo, að það kynni að verða vafasamur sparnaður að taka það fyrir nú.

Gísli Sveinsson: Fyrst hæstv. ráðh. hefir endurnýjað kröfu sína og útvarpsumræður fara fram, vil ég skjóta því til hv. þm. og hæstv. forseta, hvort ekki sé hægt að fresta þingslitum til þriðjudags. Ég veit, að af hálfu okkar sjálfstæðismanna er ekkert því til fyrirstöðu.

Einar Olgeirsson: Ég vil vekja athygli á því, að fjárlögin eru enn óráðð, en þingslit fyrirhuguð á mánudag. Áður hefir 2. umr. þeirra verið löng, en stöð nú aðeins 2—3 klst. Þannig er vitanlegt, að 3. umr. verður eina umræðan, sem gæti orðið nokkuð rækileg. Í öðru lagi hafa stjórnarandstæðingar fallið á að stytta útvarps- umræður um fjárlögin um þriðjung, til að flýta fyrir þinginu. Ef við það vinnst tími til útvarpsumræðna um eitthvað annað, væri nær að

ræða ekki um þessa embættisveiting, heldur eitt- hvert af þeim stórmálum, sem alþjóð varðar um. — Ég er andstæður þessum umr. og vil, að Alþingi hugsi fyrst þau þörfu mál, sem fyrir liggja.

Forseti (JörB): Þar sem hæstv. ráðh. hefir ítrekað kröfu sína, munu útvarpsumr. fara fram. Í dag er það þó ómögulegt. Þó að okkur liggi í léttu rúmi orðheldnin innan þings, verðum við að reyna að halda það, sem við lofum öðrum þjóðum.

Það skal ekki standa á mér að sitja hér ein- um eða tveim dögum lengur, ef þingmálin fengju þá fremur afgreiðslu. En þegar ég tók þetta mál á dagskrá, hélt ég, að bezt þætti að flýta svo störfum, að ekki þyrfti að fresta þinglausnum.

En umr. um þetta mál verður nú frestað að sinni — á ábyrgð þeirra hv. þm., sem að þessu hafa staðið.

Gísli Sveinsson: Ég geng að þessum kosti. Það er ekki hægt fyrir forseta, eins og nú er komið fram, að koma í veg fyrir útvarps- umræður. — Vegna þess, sem heyrðist frá hv. 1. þm. Rang. (SvbH), að þeir framsóknarmenn væru að leysa málið, en við sjálfstæðismenn visastir til að hindra það, vildi ég aðeins spyrja: Hverjir eru það, sem hafa dregið málið á lang- inn? — Framsóknarmenn. — Hverjir eru það, sem koma með eina tillöguna eftir aðra, all- af óákveðnari og óákveðnari? — Hverjir eru það, sem alltaf hafa runnið?

Umr. frestað.

Á 55. fundi í Nd., 20. des., var fram haldið einni umr. um till. (útvarpsumr.).

Frsm. (Pálmi Hannesson): Herra forseti, hátt- virtu þingdeildarmenn og áheyrendur aðrir!

Það hefir komið í minn hlut að hafa fram- sögu um þá till. til þál., sem hér er til umr. í hv. d. — Till. þessi er flutt af meiri hl. hv. menntm., hv. 2. þm. Árn., hv. þm. V.-Ísf. og mér. Skal það þegar tekið fram, að enda þótt okkur kæmi ásamt um þetta, var skoðanamunur um ýmis atriði málsins, og tala ég því hér fyrst og fremst fyrir hönd okkar framsóknarmann- anna.

Til glöggvunar, einkum fyrir hv. hlustendur úti um land, tel ég rétt að reifa málið — þetta svonefnda dósentmál — í höfuðdráttum, en þeir eru þessir:

Síðastl. vetur var haldið samkeppnispróf með- al umsækjenda um dósentembætti við guðfræði- deild Háskóla Íslands. Dómnefnd, sem skipuð var af guðfræðideild, felldi þann úrskurð eftir prófið, að úrlausnir eins hinna þriggja umsækj- enda, sr. Björns Magnússonar, bæru langt af hinum. Í dómnefndinni áttu sæti fimm menn. og var einn þeirra prófessor í guðfræði við há- skólann í Kaupmannahöfn, Holger Mosbech. Að loknu prófinu setti hæstv. kennslumálaráðh. sr. Björn Magnússon til þess að gegna dósentsem- bættinu fyrst um sinn, og munu flestir hafa talið vist, að þeirri setningu mundi fylgja skipun síðar.

En þann 16. nóv. skipaði þessi hæstv. kennslumálaráðh. sr. Sigurð Einarsson í embættið. Sama dag kom út að tilhlutun hans bók, þar sem gerð er grein fyrir ástæðum þessarar veitingar. Kemur þá í ljós, að hæstv. ráðh. hefir ekki getað unað úrskurði dómnefndar, heldur fengið úrlausnir umsakjendanna og sent þær til umsagnar sérfræðingi einum í Svipjóð, próf. Anders Nygren í Lundi, með þeim árangri, að þessi prófessor telur úrlausnir sr. Sigurðar Einarssonar bera langt af hinum.

Engu að síður mæltist þessi skipun illa fyrir, einkum fyrst í stað. Veldur margt um, en þó mest þetta:

Í fyrsta lagi: Andúð á sr. Sigurði Einarssyni, sem menn, væntanlega vegna afskipta hans og skoðana á stjórnámálum, telja ekki æskilegan prestakennara.

Í annan stað: Samúð með sr. Birni Magnússyni, sem hefir reynzt vel í starfi sínu, en þykir grátt leikinn af veitingarvaldinu.

Í þriðja lagi: Aðferð hæstv. ráðh. um veitinguna, þar sem margir telja, að honum hafi borið að hlíta úrskurði dómnefndar, en leita ekki síðar álits erlends manns, og kalla þeir þetta „yfírmát“ og „utanstefnur“.

Í fjórða lagi: Barátta háskólans fyrir því, að draga til sín frá ríkisvaldinu yfirráðin yfir sér-málum sínum, meðal annars embættaveitingum.

Ög í fimmta og síðasta lagi: Löngun hv. stjórnarandstæðinga til þess að slá sig til riddara í þessu máli, afla sér með því fylgis og nota það til að koma fram pólitískum erfiðleikum.

Menn geta nú leitað þess í eigin barmi, hverjar af þessum ástæðum hafi skapað þeim skoðun á þessu máli. Hjá sumum eru þær sennilega ein eða fáar, en hjá öðrum allar með tölu. Ög í umræðum þeim, sem hér verða á eftir, verður vafalaust leikið á alla þessa fimm strengi, eftir því sem heilindi manna og málavextir standa til.

Ég skal nú verða fyrstur til að lýsa að nokkru afstöðu okkar framsóknarmanna. Þess er þá fyrst að geta, að þessi embættisveiting er gerð í fullkominni andstöðu við ráðherra flokksins. Þeir fengu ekki um hana að vita fyrri en degi áður en hún varð. Eftir það reyndu þeir að koma í veg fyrir hana, en með því að svo er skipað málum, samkvæmt stjórnarskránni, að hver ráðh. fer með mál sinnar stjórnardeildar á eigin ábyrgð, og þá einnig veiting embætta, gátu þeir eigi hindrað hana, þegar hæstv. kennslumálaráðh. sat við sinn keip. Þingflokkurinn markaði sér þegar afstöðu til málsins. Í fyrsta lagi taldi hann aðferð hæstv. ráðh. um veitinguna óheppilega, að ekki sé fastar að kveðið. Hann leit svo á, að úr því að samkeppnispróf var haldið og ráðh. ekki mótmælti skipun dómnefndar, hafi honum borið að hlíta úrskurði hennar til fulls, en ekki til hálf, eins og hann gerði með því að setja sr. Björn Magnússon í embættið. Þá telur flokkurinn og hæpið að hrinda úrskurði fimm manna dómnefndar með áliti eins manns, án þess þó, að hann telji sig þess umkominn að leggja fræðilegan dóm á það mál. Í öðru lagi litum við svo á, að þar sem trúmál eru mjög viðkvæm, hefði hæstv.

ráðh. borið að taka meira tillit til tilfinninga manna í máli þessu en raun varð á.

Aftur viðurkennir flokkurinn það, að veitingin er lögleg — og hitt með, að hæstv. ráðh. á sér ýmsar málsbætur í afstöðu háskólans fyrr og síðar. Þess vegna var sú ályktun gerð, að flokkurinn mundi ekki láta þetta mál valda samvinnuslitum milli stjórnarflokkanna og mundi vikja frá vantrausti á hæstv. ráðh., ef fram kæmi.

Hitt var jafnframt fastmælum bundið, að bæta úr þeim misfellum, sem orðið höfðu, og rétta hlut sr. Björns Magnússonar, eftir því sem fært þætti. Þetta er í skemmstu máli afstaða okkar framsóknarmanna, og samkv. henni hefir aðgerðum af flokksins hálfu verið hagað.

Nú vikur sögunni til háskólans, og verður þá fyrst að geta þess, að frá því að Framsfl. og Alþfl. fengu valdaaðstöðu í landinu, hefir verið deilt um yfirráðaréttinn — valdið — yfir málum þessarar stofnunar, og þá einkum embættaveitingum. Áður kom það ekki til. Af hálfu háskólans hefir því verið haldið fram, að hann eigi að hafa fullt og óskorað vald yfir sérmálum sínum, svo sem skipun embætta, en að framkvæmdarvaldið — ráðherra — eigi þar ekki nærri að koma um annað en að staðfesta ákvarðanir háskólaráðs. Slíkan sjálfsákvörðunarrett eða autonomi, eins og það er kallað, hafa ýmsir erlendir háskólar, einkum þeir, sem ekki er — eða hefir í öndverðu verið — haldið uppi af almannafé, nema þá að nokkru leyti.

Stjórnarvöldin hafa aftur haldið hinu fram, að þau beri ábyrgð á háskólanum, eins og öðrum stofnunum ríkisins, fyrir þjóðinni, og eigi því einnig hið aðsta vald á aðgerðum hans, ekki aðeins á pappírnum, heldur og í raun og veru. Þau geta því ekki fallist á sjálfsákvörðunarrett háskólans, að hann skoði sig eða skoðist sem ríki í ríkinu, og á því er enginn efi, að þessi skilningur á sér fulla stoð í lögum háskólans, enda hefir það ekki verið vefengt, svo að ég víti. Jafnskýlaust er hitt, að ráðh. ber að leita álits hlutaðeigandi háskóladeildar um kennaravalið, og er eflaust til þess ætlað, að hann veiti embætti samkv. því, nema hann hafi rökstudda ástæðu til þess að ætla, að álitsgerðin sé ekki rétt.

Segja má, að sjálfsákvörðunarrettur háskólans sé mál fyrir sig, en hann hlýtur að koma hér til álits, því að mér er kunnugt um, að fyrir mörgum er hann höfuðatriði, þó að annað sé haft á oddi, enda er það kunnugt, að tveir stjórnmalaflokkar, sem öndvert standa í þessu máli, hafa áður látið uppi álit um hann: í Sjálfstfl. með, Alþfl. á móti, og hafa orðið átök um þetta þeirra á meðal. Aftur hefir Framsfl. ekki tekið afstöðu til þessa enn sem komið er.

Nú þegar skipunin í dósentembættið varð heyrinkunnug, mun ýmsum ráðamönnum háskólans hafa þótt sinn hlutur miður góður, og létu það uppskátt, að þeir teldu, að mjög væri sorið að virðingu stofnunarinnar, þar sem úrskurður dómnefndar var að engu hafður. Um vald eða sjálfsákvörðunarrett var litið rétt um sinn. En svo ber við, að kalla má, að innanengt sé milli háskólans og herbúða sjálfstæðis-

manna, og að um þann laungang er miklu meiri umgangur en ég tel hollt hinni virðulegu stofnun, enda varð sú raunin á.

Það varð fyrst til, að sjálfstæðismenn og nazistar meðal stúdenta boðuðu til fundar. Átti nú mikið að vinna og binda alla stúdenta á málið glöðvolga. Á fundinum voru samþ. með miklum meiri hluta mótmæli gegn veitingunni, og svo sem til áherzlu þriggja daga verkfall, sem þó átti að kalla „demonstration“, fyrir kurteis sakir! En þegar út í þetta verkfall eða demonstration kom, skiptust studentarnir brátt eftir pólitískum skoðunum, og óx þá fljótt fylgi þeirra, sem andvigir voru verkfallinu, svo að áhöld urðu um fylgið. Jafnframt þessu tóku ýmsir hv. þm. Sjálfstfl. að reyna að fá Framsfl. til samstarfs um lausn málsins. Höfðu þeir það mjög á oddi, að sr. Björn Magnússon væri fram-sóknarmaður, og mætti því ekki láta það liðast, að honum væri holað frá háskólanum. Vildu þeir ekki setta sig við annað en það, að stofnað væri persónulegt embætti handa honum, og skyldi hann kenna sömu greinar og áður. Nú erum við framsóknarmenn óvanir slíkum þyt í þeim skjá, og skildum því vel, að annað veki fyrir en sönn umhyggja fyrir framtíð sr. Björns, en tókum því ekki af um neitt.

Í þennan mund barst hæstv. forsrh. bréf frá háskólaráði. Voru þar í eindregin tilmæli sjö nemenda í guðfræðideild um það, að sr. Björn mætti halda þar áfram kennslu, en guðfræðideild og háskólaráð skrifuðu með til trausts og halds sem einskonar ábekingar.

Nú var allt þetta rétt í flokknum. Virtist flestum einn veg um það, að hversu gjarnan sem við vildum, að sr. Björn héldi áfram kennslu við deildina, gætum við þó ekki fallið á, að svo komnu, að stofna þar nýtt kennaraembætti, og a. m. k. ekki fyrr en áðrar leiðir væru fullreyndar. Ástæðurnar eru þessar:

Í fyrsta lagi, hve fjárhagur ríkisins er þröngur. Í öðru lagi, að í guðfræðideild eru ekki nema einir 16 nemendur, og af þeim sækja 10 kennslu reglulega, en fastir kennarar eru 3, svo að ekki er eðlilegt, að þeim fjórða sé bætt við.

Ög í þriðja lagi þótti okkur sýnt, að ýms vandkvæði mundu af hljótast, ef tveir kennarar ættu að kenna sömu námsgreinar, og keppast þannig um nemendurnar, enda hefir sú orðið raunin á, síðan guðfræðideild, upp á sitt eindæmi, réð sr. Björn til að taka upp aftur kennsluna. Nú spyrja menn hér í bæ og getast um, líkt og fréttir af íþróttavellinum, hve margir nemendur mæti hjá hvorum hinna keppandi kennara í guðfræðideild Háskóla Íslands, og mega það allir sjá, hver vegsauki er að slíku fyrir æðstu menntastofnun landsins, svo að notið séu orð, sem sjálfstæðismenn bera sér mjög í munn nú á síðustu tímum.

Aftur þótti rétt að verða við tilmælum þeirra nemenda sr. Björns, sem áttu skammt til prófs og óskuðu kennslu hans, því að vitanlegt er, að kennaraskiptin hlutu að verða óhagstæð fyrir þá. Í samræmi við þetta fluttu þeir hv. 1. þm. Rang. og hv. 1. þm. Árn. frv. um viðauka við 6. gr. háskólaganna, þar sem háskóladeildum er heimilað, ef sérstaklega stendur á, að veita aukakenn-

urum leyfi til að kenna tilteknar greinar og prófa í þeim við embættispróf. Þessi ákvæði voru vitanlega miðuð við sr. Björn Magnússon, fyrst og fremst, og gátu því aðeins komið til framkvæmda, að fé væri veitt til á fjárlögum. Var því jafnframt ákveðið að bera fram tillögu um það í hv. fjvn. — Framsfl. var ljóst, að frv. þetta fól ekki í sér fullnaðarlausn þessa máls, en með því vannst tími, ef að lögum yrði, til þess að athuga til hlítar, hvernig ráða mætti málinu til hlunns á þann hátt, sem öllum aðiljum mætti bezt gegna.

Við fyrstu umr. frv. hér í hv. d. ber einkum tvennt til tíðinda: Það fyrst, að augljóst varð af ræðum hv. sjálfstæðismanna, enda þótt þeir teldu sig mundu fylgja frv., að þeir vildu nota málið til þess að æsa pólitískan stýr að hæstv. kennslumálaráðh., koma illu af stað milli stjórnarflokkanna og hafa af því framdrátt fyrir sinn flokk og háskólann. En í öðru lagi lýsti hæstv. ráðh. yfir því, að hann féllist á að ráða sr. Björn Magnússon sem aukakennara við guðfræðideildina með réttindum til að prófa kandi-data til loka þessa skólaárs. Vafalaust má telja, að frv. hafi átt drýgstan þáttinn í því, að þessi yfirlýsing kom fram, enda er ekki því að leyna, að með henni var náð öðrum höfuðtilgangi þess, a. m. k. til bráðabirgða. Þannig var þá málinu komið, þegar frv. var lagt fyrir hv. menntm. Sr. Björn Magnússon var tekinn við kennslu sinni, og þar með var fenginn sá frestur, sem við töldum þurfa til að ráða fram úr málinu. Nú var því næst að neyta hans. En með hverjum hætti?

Kjarni þessa máls eða undirrót eru, a. m. k. að öðrum þræði, deilurnar um sjálfsákvörðunarrétt háskólans, deilur milli háskólaráðs og veitingarvalds, sem oftast en í þetta skipti hafa leitt til átaka milli þessara aðilja. Því verður tæplega með sönnu neitað, að ýmsar embætta-veitingar, sem háskólinn hefir einn ráðið um, hafa þótt harla vafasamar, svo að ekki sé dýpra tekið í árinni, og vil ég í því sambandi leyfa mér að vísa til þeirra bóka, sem kennslumálaráðuneytið hefir gefið út, bæði nú og fyrir ári síðan út af veitingu Ísleifs Arnasonar prófessors. Vera má, að veitingarvaldið sjálft sé ekki heldur án saka, enda sannast það oftast, að sjaldan veldur einn, þá er tveir deila. En hversu sem því kann að vera farið, þá er hitt vist, að öll þessi mistök, allar þessar deilur, eru til vansæmdar fyrir háskólann og þjóðina í heild. Þetta er sá hnútur, sem leysa þarf — eða höggva. Og það ætti að vera hverjum góðum dreng meira virði að gera út um málið í eitt skipti fyrir öll heldur en hitt, að apast að óheillum, sem orðið hafa, eða halda sig á hnotskógi eftir fylgi við flokk eða stofnun. Og þá fyrst, þegar þetta er komið í rétt horf, er hægt að leiða það mál til farsællegra lykta, hvernig skipa skuli til um kennara við guðfræðideild háskólans í framtíðinni.

Þessu hélt ég fram í hv. n., og lagði á það alla stund að fá einhuga afgreiðslu málsins, sem leiða mætti til lausnar, er allir gætu unað við. Lengi vel var ég vongóður um, að þetta mundi takast, en að síðustu brást þó samvinnan, og þeir

hv. þm. Dal. og hv. 4. þm. Reykv. héldu sína leið. Þeir kusu að mæla með frv., og í nál. á þskj. 303 færa þeir til þess ástæður, sem þeir höfðu ekki komið fram með í n. Og mér er spurn: Hvaðan voru þau rök runnin? Við hinir, sem skipum meiri hl., töldum ástæðulaust að láta frv. fara lengra, eftir það, að hæstv. ráðh. hafði gefið yfirlýsingu sína við 1. umr., en berum aftur fram till. þá til þál., sem hér er til umr. Og vegna hlustenda úti um land vil ég leyfa mér að lesa um tillgr., með leyfi hæstv. forseta:

„Næðri deild Alþingis ályktar að fela kennslumálaráðherra að skipa þriggja manna nefnd, eftir tilnefningu þriggja stærstu flokka þingsins, til þess að vinna að endurskoðun á lögum og reglum um Háskóla Íslands, með sérstöku tilliti til þess, að sem örugglegast verði um það búið, að jafnan veljist hinir hæfustu menn í fastar kennarastöðir við háskólann, og að endurskoðuð verði gildandi ákvæði um aukakennara og réttindi þeirra.

Nefndin sé ólaunuð, og skal hún leggja fram álit sitt áður en næsta þing kemur saman“.

Með þessari tillögu teljum við stefnt að kjarna málsins, og að því leyti gengur till. því lengra en frv. Hún tekur upp þann annan höfuðtilgang þess, sem ekki er fullnægt með yfirlýsingu hæstv. ráðh., og skapar honum form. Hún stefnir að því að koma á þeirri skipun um embættaveitingar við háskólann, að ekki þurfi að koma til átaka um þær í framtíðinni. Hitt verður að koma síðar, hversu um verði bætt það, sem orðið er. Og það á að geta komið þegar á næsta þingi. Ég geri ekki ráð fyrir því, að neinn hv. þm. muni mæla því í gegn, að nauðsynlegt sé að ráða fram úr þessu. En hinu hafa hv. andstæðingar haldið fram, að samkv. reglugerð háskólans eigi háskólaráðið að vinna að þeirri endurskoðun, sem till. fer fram á. Það er að vísu rétt, það sem það nær, en vitanlega er hitt fjarstæða, að löggjafinn, Alþingi, megi ekki láta slíkt til sin taka, ef því sýnist. Vantanlega mun enginn halda því fram, að háskólinn geti sett sér lög og reglur án þess að ríkisvaldið eigi þar íhlutunarrétt. Nú er það kunnugt, að hæstv. ráðh. hefir falið háskólaráði að gera tillögur um breytingar á lögum og reglum háskólans. Þykir mönnum líklegt, að þessir tveir deiluáðiljar, ráðherra og háskólaráð, geti orðið ásáttir um lausn þessara mála? Skyldi ekki hitt vera sennilegra, að þriðja aðiljann þurfi til að jafna ágreininginn? Og hver á sá aðili að vera, ef ekki Alþingi? Er þá ekki eðlilegast á allan hátt, að það setji þegar nefnd, til þess að starfa að þessum málum fram að næsta þingi? Þessu verður vantanlega svarað hér í kvöld. Vitanlega er til þess ætlazt, að hin þingkjörna nefnd fái tillögur háskólaráðs. Og enn fremur er ætlazt til þess, að hún geri fullkomna skipun um undirbúning embættaveitinga; hver eigi að hafa hið raunverulega veitingarvald, hvort samkeppnispróf skuli haldna eða ekki, hversu til þeirra skuli stofnað, ef haldin eru, og hvort niðurstaða dómnefndar sé bindandi fyrir ráðherra eða ekki.

Allt þetta eru atriði, sem hljóta að koma til úrskurðar hv. Alþ. Og fyrst úrslitin eru hjá löggjafanum, á hann þá ekki líka að hafa hönd

í bagga með undirbúningnum? Því hefir einnig verið haldið fram af hv. andstæðingum, að við framsóknarmenn í nefndinni höfum brugðizt málstað sr. Björns Magnússonar með því að setja frv. aftur. En hvar eru rökinn?

Hefir því ekki fengizt framgengt, að hann verði ráðinn til að kenna sömu greinar og áður við háskólann? Og skyldi það vera verra fyrir hann, að hæstv. ráðh. hefir kosið að gera þetta af frjálsum vilja? Nei, í því er einmitt fólgin nokkur viðurkenning á málstað hans. Og þessi skipun stendur fram yfir næsta þing, svo að þangað til er engu að tapa. En á næsta þingi ætlumst við til þess, að málið verði leitt til lykta, og verði hv. andstæðingum það sama í hug þá í garð sr. Björns eins og þeir vilja láta á sér skilja nú, þá verður vel fyrir máli hans séð, því að framsóknarmenn munu aldrei láta á sér standa um það, að gera hlut hans góðan. Vitanlega geta menn haft með sér getraunir um það, hver fyrst muni láta, ef þeir hafa ánægju af, en timinn einn sker úr. Þá má líta á tvennt; það fyrst, að gert er ráð fyrir því, að millþinga-nefndin verði þann veg skipuð, að hans hlutur verði ekki fyrir borð borinn, að því leyti sem til hennar tekur, og í öðru lagi hefir Framsfl. borið fram og fengið samþ. í dag laun handa honum á fjárlögum fyrir allt næsta ár.

Ég endurtek það að síðustu, að fyrir mér er höfuðatriði málsins þetta: Að girða fyrir þau óvirkulegu mistök og deilur, sem orðið hafa út af embættaveitingum við háskólann. Í því skyni, fyrst og fremst, er þáttill. á þskj. 330 borin fram. Hitt kemur síðar til, að bæta úr þeim misbrestum, sem orðið hafa. Og ég er sannfærður um það, að hvorttveggja næst bezt með friðsamlegu samstarfi allra flokka í fullri einlægni og þegnskap. Ég hefi beitt mér fyrir því, að slík lausn gæti fengizt, en hefi því miður orðið að fara bönleiður til búðar enn sem komið er. Nú vil ég þó leyfa mér að vænta þess, að hv. andstæðingar sjái sig um hönd, viki til hliðar þrasi og þótta og gangi með okkur til alvarlegs samstarfs um þetta mál, því að ég hefi þá hjargföstu trú, að friðurinn sé í öllum hlutum beztur og að góður vilji dragi lengst í hverju máli.

Gísli Sveinsson: Herra forseti! Mál það, sem hér er rætt og gefið hefir tilefni til þeirrar þáttill., er nú liggur fyrir (á þskj. 330), kallast einu nafni *dósentmálið* (þ. e. veiting kennslumálaráðherra, Haralds Guðmundssonar, á dósentsembættinu í guðfræðideild háskólans til séra Sigurðar Einarssonar), og er það eitt hið mesta hneykslismál, sem getur í embættaveitingasögu landsins, — en þar er þó ekki alveg hvítt að velkja á síðari tímum. Um málið hefir verið bæði mikið rætt og ritað, og er það nú svo upplýst orðið, að greina má alla þætti þess.

Úti um héruð landsins hafa menn þó ekki fengið nærri full skil þessa máls ennþá, sem þó er skylt, því að þótt mönnum kunni að finnst það snerta mest háskólann, þá er það eins frá almennu sjónarmiði mjög lærdómsríkt.

Málið verður hér, tímans vegna, aðeins rakið í sem stytztu máli.

Þáttur háskólans (prófessora guðfræðideildar

og dómnefndar) hefst á því, sem er upphaf þessa máls, að kennara var vant við guðfræðideild háskólans, b. e. dósentsembætti varð þar laust. Um skipun kennara við háskólann yfirleitt er það greint í háskólalögnum (nr. 21/1936, 6. gr.), að konungur skipi prófessora, en ráðherra dósentar og aukakennara. En reglugerð háskólans frá 1912 segir einnig um þetta (i 9. gr.):

„Áður en kennari er skipaður eða settur, skal ávallt leita umsagnar háskóladeildar um kennaraefnið, enda sé háskóladeild heimilt að gefa umsækjendum kost á að ganga undir samkeppnispróf, og getur deildin, ef henni sýnist, kvatt sérstaka fræðimenn, innan lands eða utan, til aðstoðar við prófið“.

Samkvæmt þessari heimild ákvað guðfræðideildin að viðhafa samkeppnispróf milli umsækjenda um embættið. Á þetta féllst kennslumálaráðherra, á þann hátt, að ekki varð um villzt (þótt hann áður hefði hafnað slíku prófi við lagadeild), og virtist þannig allt ætla að falla í ljúfa löð að þessu sinni.

Af 4 umsækjendum í upphafi tóku 3 þátt í þessari samkeppni, eins og kunnugt er, þeir séra Benjamin Kristjánsson, séra Björn Magnússon og séra Sigurður Einarsson.

Dómnefndina skipuðu, eins og reglug. tiltekur, kennarar guðfræðideildar (prófessorarnir Ásmundur Guðmundsson og Magnús Jónsson) og tilkallaðir þeim til aðstoðar biskup landsins, dr. Jón Helgason, séra Árni Sigurðsson frikirkjuprestur, og loks erlendur fræðimaður í guðfræði, próf. Mosbech frá Kaupmannahafnarháskóla.

Síðan var af dómnefnd upp kveðinn dómurinn um ritgerðir og fyrirlestra keppendanna, einn talinn sérlega vel hæfur til embættisins, sem sé séra Björn Magnússon, en annar, séra Sigurður Einarsson, var dæmdur langlakastur (eða „fyrir neðan lágmarkslinuna“ í þessum efnun).

Allir, sem nokkurt skynbragð bera á þessi efni, verða á viðurkenna, að dómnefndin við þessa samkeppni var skipuð nákvæmlega eins og lög og reglur háskólans ætlast til. Þessi nefnd var því í alla staði bær, og ein bær, eins og sakir stöðu, að skera úr málinu til úrslita. Hæfni hennar getur heldur enginn í alvöru vefengt, og því síður ætlað henni hlutdrægni, því að svo var og um hnúta búið, að ritgerðirnar, aðalefni prófsins, voru dulnefndar, svo að eigi varð greint, hver stóð að hverri.

Guðfræðideildin tilkynnti þennan dóm sinn, sem vitanlega átti að verða hin endanlegu úrslit málsins, og lagði til við ráðherra, að séra Birni Magnússyni yrði þegar í stað veit dósentsembættið.

Enginn annar dómur var til um hæfileika keppendanna en þessi, sá eini bær að dæma um þetta að íslenskum lögum — dómnefndin — var um þessi efni æðsti og eini dómstóllinn, sem gildur var, óhrakinn af öllum, bæði innlendum og útlendum.

Eins og aðrir háskólar í menningarlöndum á háskóli Íslands einnig heimting á sjálfsforræði um fyrirkomulag á kennslustarfi og kennaravali, þótt ráðherra hafi hið formlega veitingarvald. Allar reglur stofnunarinnar ætlast og til, að tillögur hennar um þetta séu aðalatriðið,

og einkanlega ef þær eru studdar hreinu prófi, eins og hér átti sér stað. — Þetta er og ofur skiljanlegt, því að ráðh. getur ekki verið bær um að afgera slíkt á eindæmi; hann getur ekki yfirleitt dæmt um fræðimennsku og kennarahæfni þeirra, sem vilja gerast þar embættismenn, og ófært að eiga það undir pólitískum geðþótta, — enda í lýðræðislöndum ekki farið eftir lardómi eða menntun í ráðherravali, heldur eftir flokksfylgi, — yfirmenn háskóla, ráðherrarnir, þurfa því ekki að grynna hið minnsta grand í háskólafræðum eða þess háttar.

Það er því ekki vafasamt, að kennslumálaráðherra Harald Guðmundssyni bar umyrðalaust og umbrótalaust að skipa séra Björn Magnússon í embættið. Og þó að hann hafi undan því vikizt og í raun réttir um það svikizt, þá er þessi keppandinn, sem sigraði, séra B. M., sá eini, sem dæmdur er hæfur til starfans; sá dómur stendur óhaggaður að réttum lögum í þessu efni, og ekkert vald er heldur til, sem getur haggð honum fremur en hæstaréttardómi löglega dæmdum. Allt annað, sem ráðherra hefir verið að braska með málið, er tóm endileysa, hrein markleysa frá upphafi til enda sem rökstuðningur fyrir hinu óhæfilega tiltæki ráðherrans: Að neyta síns formlega réttar til þess að fremja ofbeldi á guðfræðideildinni — skipa þann í embættið, sem óhæfur var dæmdur, en það fullkomnaði hann 16. nóv. s. l., eins og nóg samlega er kunnugt orðið, en um leið mætt með óheyrðri andúð um gervallt landið.

Úrskurði dómnefndar bar að hlíta, og hefði almenningur einnig orðið að sætta sig við þá niðurstöðu, því að þar var verið að dæma eftir fræðilegri frammistöðu, enda þótt eitthvað hefði þótt að hinum útvalda.

En hér hefst nú fyrir alvöru þáttur kennslumálaráðherra, Haralds Guðmundssonar, og fleiri, er við málið koma.

Á hinum stutta (og væntanlega héðan af skammvinna) ráðherraferli Haralds Guðmundssonar hefir það oftar en einu sinni komið í ljós, að honum er uppsigað við háskólann og sjálfsforræði hans, sem kalla mætti. Ekki er fullvist um orsakir að þessu, væntanlega ekki sízt óheppileg og óviðeigandi drottunargirni, með sérstökum áhuga til þess að ráða embættaveitingum á sitt eindæmi og sínum mönnum í hag, sem ekki er óþekkt fyrirbrigði í þeim herbúðum, enda hafði hann sýnt sig í því áður á þeim vettvangi ásamt fleiru, sem hann fékk litit hros fyrir. Þetta mun nú að visu hafa setzt nokkuð að honum, og að lyktum svo, að segja má, að hann hafi á vissan hátt „fengið háskólann á heilann“ (þótt hann hafi ekki orðið lærðari fyrir). Og þegar á það bætist hans síðasta athæfi gagnvart þessari stofnun, þá má með sanni segja, að brautin milli þessa kennslumálaráðherra og háskólans, sem honum er falið að „vernda“, sé lögð eintómum hneykslunarhellum, sem honum eðlilega að lokum getur orðið hált á.

Kennslumálaráðh. veitti þeim manningnum dósentsembættið í guðfræði, er sízt skyldi, samkvæmt öllum þeim rökum, er fyrir lágu. Um það verður ekki deilt meðal skynbærra manna. En til þess að „fóðra“ það, fór hann ótrúlegar króka-

leiðir, sem nú eru orðnar frægar að endemum. Um þessi afrek sin hefir ráðh. látið gefa út — vafalaust á kostnað af almannafé, sem er í fullu heimildarleysi — svokallaða skýrslu um málið, prentaða í ríkisprentsmiðjunni, og kennir hana við ráðuneytið; hann er ekki eins fíkinni í að eigna sér hana einum eins og hann hefir verið mjög gjarn á um ýms mál, er hann heldur, að flokkslegur slægur hafi verið í. Af skýrslunni er og vafasamur ágóði, því að hún er til skammar stjórn landsins, glannalega skrifuð, með óvifnum stóryrðum og aðdróttunum í garð þeirra, sem ekki hafa verið að skapi ráðh. og hans liða í þessu máli. Sumt er þannig, að líklegast er, að varði við lög beinlinis, ef eftir væri gengið. Stílshátturinn gæti og bent til þess, að fleiri, sem sumpart standa pólitískt nærri ráðh. og sumpart málinu sjálfu, hafi lagt þar til blek og penna.

Ráðh. kveðst frá upphafi hafa tortryggt kennara guðfræðideildarinnar, en fyrir slíkri firru hefir hann vitanlega engar skynsamlegar líkur, hvað þá heldur ástæður getað fært, — og þessa tortryggni yfirfærir hann á dómnefndina alla. Eru ummæli hans öll um þetta hin fáránlegustu, því að mannavalið og umbúnaður allur í samkeppninni útilokaði alla rangsleitni, sem vitanlega engum þeirra var ætlandi. Út af þessu, og í rakaproti, hefir ráðh. látið sér sæma að fullyrða á Alþingi m. a., að „dómnefndin hafi niðzt á einum keppendanna, Sig. Ein.“, sem þýðir vísitandi beitt hann rangsleitni og þjarnað honum í dómi, sem eru svo viti firrt ummæli, að hann hefir reynt utan þings að klóra yfir þau.

En haldinn af þessari sýki segist ráðh. hafa viljað fá dóm annara um þetta, sem búið var löglega að úrskurða um, þannig að ekki varð áfrýjað með réttu. Og begar hann talar um „fyrmat“, sem hann hafi sótt til eins manns í öðru landi, þá er það alveg út í bláinn, — það hefði þá þurft að vera öðruvísi umbúið, að lögum og með fleiri mönnum, sem vitanlega ekki var. Nei, hér fékk hann aðeins annað „mat“, ef mat skyldi kalla, sem eins og á stóð var þýðingarlaust.

En hvers vegna var ráðh. að þessu brótti? Spyrja menn, því að hann hefði átt að geta sagt sér sjálfur, að almennt myndi verða litið á þetta sem óþurftarverk: Að niðast á dómi hinnar löglegu dómnefndar og setja Sig. Ein. að háskólanum. Þetta er að vissu ráðgáta, nema um sé að ræða pólitískan ofsa, til meðhalds flokksmanni og til þess að gera stofnuninni — virðulegustu menntastofnun þjóðarinnar — brellu, sem ósæmendi væri. Og þá er það ráð bruggað, að hinn pólitíski (sósíalistíski) ráðherra H. G. fær pólitískan samherja sinn hér — eftir því sem skýrslan greinir — til þess að ná sambandi við pólitískan flokksbróður og kunningja í Svíþjóð, og biðja hann að fá í trúnaði einhvern fræðimann þar til að takast á hendur að dæma nýjan dóm(!), sjálfsagt ef verða mætti, að það breytti niðurstöðunni gagnvart keppendunum (sem hlýtur að hafa verið tilgangurinn, úr því ráðh. var svo óánægður með niðurstöðu dómnefndar). Og þetta tókst og maðurinn fannst, Nygren prófessor í Lundi, sem síðan hefir af ráðh. og hans nótum verið útbásúnaður hér heima sem „heims-

frægur“, því að hann, eins og nú hefir vitnast, umhverfði dómi hinnar löglegu dómnefndar og sneri honum öllum í villu. Minnir það á, að fyrr á tíð, er magna skyldi kyngi svo að hrini, þá var að lokum tekið til bragðs að snúa við „faðirvorinu“, lesa það öfugt og jafnvel venda því (ekki „í kross“, heldur) upp á Kölska sjálfan! Var hjá þessum nýja manni sá niður kveðinn, dæmdur niður fyrir allar hellur, er efstur var metinn hér, en hinn slaki, sr. Sig. Ein., hafinn upp til skýjanna. Minna mátti ekki gagn gera, og var nú allt komið í kring hjá ráðherra, er skyldi, enda kallaði hann þetta góðan dóm! Kemur þetta fram í skýrslunni, er hann lét prenta með leynd, bak við meðráðherra sína, og dreifði út sem varnarskjali samdægurs veitingunni: Sló hann því föstu, að þessi nýi prófessor væri eins frómur eins og hann væri lærður, — fyrir honum gæti ekkert vakað nema fræðimennskan, gagnstætt hinum dómendunum, sem hann „sannar“ klækibrogð upp á með þessum einfalda hætti. Í skýrslunni segir svo um þetta, — orðrétt (á 43. bls.):

„Fyrir dómi Nygrens geta engar forsendur verið aðrar en fræðilegar. Þar af er sú ályktun dregin, að fyrir dómi dómnefndar guðfræðideildar háskólans hljóti að hafa verið aðrar forsendur“(!).

Hafa menn heyrt makalausari rökfræði? Það er ekki ófyrirsýnju, að í málinu er til orðið hundarökvisi. — Segist ráðh. nú með þessu hafa séð, að „allar verstu grunsemdir hans höfðu reynzt réttar“ — og mætti nú með vissu spyrja, hvar sá maður hafi verið staddur, er þetta reit.

Þessi umrædda embættisveiting Haralds Guðmundssonar ráðherra, skipun hans á sr. Sigurði Einarssyni sem guðfræðikennara, hefir nú vakið hina mestu gremju alstaðar, sem til hefir spurzt, fordæmd af öllum sæmilega þenkjandi mönnum, einnig í flokki sjálfs ráðh. Enginn hefir dirft að verja þetta, nema með veikum burðum flokksblað ráðh. (Alþbl.), og verður þá ágóðinn af vörninni vafasamur. — Að sjálfsögðu mótmælti guðfræðideild háskólans og háskólinn allur þessu gerraði, stúdentar að miklum meiri hluta, kirkjuráðið, og utan af landi komu mótmæli frá fundum o. s. frv., sem of langt yrði upp að telja, þar sem þetta kom fram bæði beinlinis og óbeinlinis.

Við þetta mál kemur að talsverðu leyti hinn danski guðfræðiprófessor Mosbech, eins og getið var fyrr. Á hann hefir ráðh. og fylgifyiskar hans ráðizt næsta illyrmislega í þessu varnarriti, en ekki að sama skapi höndulega. — Þessi prófessor átti hingað að koma, ráðinn sem gestur að flytja nokkra fyrirlestra hér við háskólann, og var vegna forfalla annars meðinn að taka að sér starf í dómnefnd um leið, sem hann og gerði, en það var að vissu ekki lítið ómak, er hann svo vann alveg ókeypis. Hann fékk þýðingar af ritgerðum keppendanna og hafði dóm sinn um þær tilbúinn, er hann kom hingað til lands, svo að ekki gat hann smitast af öðrum (eins og ráðh. hefir gefið í skyn): ritgerðir þessar voru aðalafni málsins, og þær voru sem sé alveg dulnefndar, svo að eigi varð vitað um höfundu hverrar um sig. Fyrir stórfin hefir ráðh. svivirt þennan

mæta mann, og þar með einnig auðvitað háskóla þann, sem hann kom frá, Khafnarháskóla. Slikur skrælingjaháttur er nærri því það ljótasta í öllu málinu.

M. a. fann ráðh. þessum danska próf. til for-áttu, að hann lét þess getið í blaði í Danmörku, löngu eftir að hann kom heim og allt var um garð gengið, einnig ráðh. farinn af stað með sinn málarekstur til annars lands, að ávæning hefði hann heyrt af því hér uppi, að nokkur pólitik myndi í þessu hjá ráðh., sem og aldrei hafði hér heima farið dult. En ekki er með nokkru viti kleift að telja þennan fræðimann hafa vakið á sér grundsemdir í prófinu fyrir þá sök, enda fór það fram fulltryggilega, eins og greint hefir verið, svo að hér kemur fram hinn áberandi vondi málstaður hjá ráðh. Álit próf. Mosbechs mun og standa jafnföstum fótum eftir eins og fyrir.

En Nygrens-þáttur prófessors hins sænska er vitanlega með öðrum hætti, þótt hann kunni að hafa mikið orð á sér einnig. Hann tók að sér það, sem ráðh. kallar „yfírmát“, en var í raun réttirí ekkert löglegt mat; gaf og sitt álit einn maður á móti fimm, er áður höfðu dæmt, og stóð ekki betur að vigi, nema verr væri, í því að gera sér rétta grein fyrir öllum málavöxtum. Hafi verið örugg leynd fyrir honum á nöfnum keppenda o. s. frv., þá var það einnig um höfuðverkefni fyrir dómnefndinni, sem einnig var hinni munnlegu frammistöðu betur kunnug. En grunsemdir má vissulega gera sér um alla, ef menn hafa þann einn vilja, eins þennan mann eins og hina (þ. e. beita hann sömu tókum og ráðh. beitrí dómnefndina), ekki sízt þegar hægt er að benda á hina óviðkunnannlegu leið, sem lýst hefir verið og farin var af ráðh. og hans fylgifyskum til þess að klófesta þennan sænska mann. Og vitanlega er þessi Nygren ekki óskeikull maður, fremur en aðrir. Og sem sagt: Álit hans gat ekki í neinu haggð hinum löglega dómi hér, enda líkist skýringargrein hans um keppendurna svænsu málflutningsskjali, og má búast við, að öll aðferð hans gefi óbreyttum mönnum einkennilegar hugmyndir um það tillit og kurteisi, sem hann með þessu virðist telja, að ríkja eigi milli háskólastofnana og háskólanna um meðferð fræðiefna. Vitanlega átti honum að vera kunnugt um það, sem á undan var gengið, og hefir sumpart verið það, og sumpart gat hann aflað sér upplýsinga um það, ef hann hefði um það hirt. En hann um það, og skapa menn sér álit um það eftir ástæðum.

En verst er, að hann hefir orðið óbein orsök þess, að ráðh. tókst að fullkomna sína hastarlegu tilraun til utanstefninga, til þess að hefja á ný þetta illræmda og óþjóðlega óþurftarverk, sem óaldarmenn fyrri tíða tömdu sér, ef þeir urðu undir í málum hér á landi, — að skakka leikinn með áhrifum erlendra manna sér í hag. Sliku mótmæltu góðir Íslendingar þá, og engum mun haldast uppi að iðka aftur þá þjóðniðslustarfsemi, sem nú mun um hrið loða við nafn H. G.

Vikur nú sögunni beint til Sigurðar klerks Einarssonar, sem eðlilega á sinn þátt málsins. Fleygt var því þegar á f. á., er samkeppnis-

próf var ákvarðað við háskólann, og þá haft eftir sjálfum sr. Sig. Ein., að hann teldi sér embættið vist hjá kennslumálaráðh., hvernig sem færi, enda gæti samkeppnin ekki farið nema á einn veg! Í þessu trausti virðist S. E. hafa verið hið bezta ánægður með skipun dómnefndarinnar og sigldi síðan til frama síns til Danmerkur og skrapp vist til Svíþjóðar, að því er hann sjálfur mun hafa sagt frá. Getur nú vel verið, að maðurinn hafi í galsa látið sér þetta um munn fara, en honum hefir þá í vissu falli ratazt satt á munn, þótt ekki blési hlyrlega um hrið, áður en fangaráðsins var neytt.

Mörgum þótti það hinsvegar með ólíkindum, eins og sr. Sig. Ein. var í stakk búinn, að hann sækti það svo fast sem raun hefir orðið á, að troða sér inn í háskólann, til þess að verða þar prestakennari. Hann hafði fyrir skömmu við lítinn orðstír um hrið hætt kennslu að mestu, þar sem hann áður hafði stöðu, við kennarskólann, og er um það nokkur saga frá f. á., heldur ólystileg, sem þó verður eigi rakin hér, en þar var hann staðinn að vanrækslu í kennarastarfi og handahófsverki við nemendur. Allt þetta var kennslumálaráðh. H. G. kunnugt um S. E., því að fyrir lá kæruskjal um þetta, sem ráðh. hafði fengið að vita um innihald í, þegar hann fór að bjástra við að koma þessum herra inn í háskólann. Auk þess var ferill sr. Sig. Ein. þann veg í trúarefnum, eftir því sem hann sjálfur hefir gefið til kynna í ýmsu, sem hann hefir látið frá sér fara, að biræfni er það hin mesta, að hann skuli telja sig, og ef aðrir telja hann heppilegan sem guðfræðikennara, — einmitt til þess að kenna „trúfræði og siðfræði“, eins og heyra mun til dósentsembætti því, sem hér var um að tala. Úr því ráðh. þóttist vilja hafa frjálsar hendur (þótt dómnefndin yrði að halda sig við hin framlögðu fræðilegu gögn), þá ekki einungis gat hann, heldur þar honum að taka það tillit til kirkju landsins og allrar þjóðarinnar, að sækjast ekki eftir því að taka þann manninn til þess að undirbúa kennimenn kirkjunnar (og ríkisvaldinu er skylt að styðja og vernda hina ísl. þjóðkirkju), taka ekki þann manninn til þessa, sem bæði var fallinn við samkeppnisprófið og almenníngur í öllu landinu hafði mestan ýmugust á trúarefnum allra keppendanna.

Sr. Sig. Ein. er vitanlega enginn óréttur ger, þótt hann sé látinn mæta sínum eigin orðum. — og þótt svo sé einnig, að hver einstaklingur megi venjulega átölulaust játa eða neita trúaratriðum, þá er þó skiljanlega öðru máli að gegna um þá menn, sem sækjast eftir að takast á hendur kenparastöðu í því, sem þeir ekki trúa á eða þá afskræma að almannadómi.

Það er ekki nema eðlilegt, að mönnum hefir orðið það fyrir að vitna, til sönnunar um hugarfarar S. E. til kristinnar trúar eða guðstrúarinnar yfirleitt, til greinar þeirrar, er nú um sinn hefir verið nokkuð umtöluð og illræmd og hann skrifaði fyrir nokkrum árum, þá nýlega kominn úr prestsembætti, í tímar. „Íðunn“ undir titlinum: „Farið heilar, fornu dyggðir“ (jafnvel heitið segir til innrætisins), og þetta hefir hann hvergi tekið aftur. Eigi er tími til né heldur skal

um það hirt að gera grein þessari nein skil nú, enda er hún ekki sérlega hugðnæm; þó skal þess getið, að hún er sýnilega beint skrifuð til niðrunar trúarbrögðunum, guðshugmyndinni, skyldurækni og dyggðum, hjá einstaklingum og í mannlegu félagi, — og orðalagið með þeim galgopaskap, sem einkennir einatt framsetningu þessa manns.

Annars þekkja menn nú orðið hina oft hastarlegu og stundum óviðfelldnu framkomu sr. Sig. Ein. á undanförnum árum, bæði utan þings og innan, í útvarpi og skrifum, — og það er því það vægasta, sem um það verður sagt, er haft verður eftir þeim eina manni, sem fengizt hefir til þess undir nafni að verja skoðanir sr. Sig. E. í trúmálum sem uppalanda boðenda orðsins, hr. Ragnars E. Kvarans í Alþbl. (20. f. m.): „Engin ástæða er til þess“, segir hann, „að efast um, að mikið vantar á, að hinn nýi dósent sé vinsæll af meiri hluta þjóðarinnar“. — Já, brögð eru að, þá barnið finnur!

Ekki mun og orka tvímælis dómur hins stjórnarblaðsins, Nýja daghl. (17. f. m.), málgagns Framsfl., um þessa „furðulegu embættisveitingu“, sem það kallar, og vill þó ekki fara lengra en gerlegt er fyrir samstarfsflokk kennslumálaráðh. Þar segir:

„Er óhætt að fullyrða, að meðal kennimannastéttarinnar og þess fólks yfirleitt í landinu, sem mest er sinnandi kirkjulegum málum, verður skipun hans (þ. e. S. E.) ekki vel tekið. Og því verður ekki með rökum mótmælt, að einmitt sá hluti þjóðarinnar, sem þessi mál lætur sig mestu varða, á réttlætiskröfu á því, að við ráðstöfun kennaraembættanna við guðfræðideild háskólans sé tekið tillit til vilja hans og tilfinninga“. „Mun því almennt verða trúað, að meir hafi þar um ráðið pólitískt ofurkapp en umhyggja fyrir þeirri stofnun, sem hér á hlut að máli. Því mun þetta þykja hið versta verk meðal alls þorra almenningis í þessu landi, og raunalegur blettur á stjórnarferli“ kennslumálaráðh. H. Guðm.

Svo mörg eru þau orð hjá málsvara Framsfl. — en vitanlega er ekki útrætt um hr. Sig. Ein. sem prestakennara, þótt hér verði staðar numið. Hann og hans fylgjendur munu fá að sanna það á næstu tímum. Það er ekki hægt að hjóða fólkinu allt í þeim efnum.

Lokabáttur málsins að þessu sinni er þáttur Alþingis.

Eins og flestum er nú orðið kunnugt, fylgdu mótmæla-ályktunum (gegn framferði kennslumálarh.) frá háskóla og stúdendum, óskir og áskoranir frá nemendum og kennurum í guðfræðideild (studdar af kirkjuráði hinnar ísl. þjóðkirkju), um að það yrði tryggt með löggjöf, að sr. Björn Magnússon yrði áfram kennari þar í hinum ákveðnu námsgreinum. Var það gefið tilefni til afskipta Alþingis, enda þótt hér væri að sjálfsgöngu mest um vert tillitið til sjálfs háskólans, stofnunarinnar og þjóðarinnar, hvað sem einstökum kennurum líði. En hér gat það farið saman við að gera ráðstafanir til þess að flytja, eins og Sjálfstfl. í öndverðu vildi, hreint frumv. um að gera sr. B. M. að föstum dósent við guðfræðideild, svo að stúdendum þar

(eftir ósk þeirra) gæfist kostur á að njóta kennslu hans og þurfa ekki að hverfa til hins nýskipaða (S. E.). Þetta þótti þá Framsfl. of beint í sakir farið, vegna stjórnarsamvinnunnar, þótt þeir telst stjórnarandstæðingum sam-mála um málið sjálft, og báru þeir þá fram frv. um almenna fjölgun dósentna (heimild handa háskólanum), og þótti þá og öðrum sem við það mætti hlita eftir atvikum, enda átti því máli þá að vera tryggður framgangur á þessu þingi.

En margt fer öðruvísi en ætlað er (og þó sumt ekki framar því, sem „venja“ stendur til). Framsóknarmenn á Alþingi hafa frá byrjun, því miður, þrátt fyrir einhvern vilja „innvortis“, farið í kringum efni þessa máls eins og kötturinn í kringum heitan graut; — þótt þeir þættust og væru reyndar sárlega móðgaðir, mátti þó varla tala upphátt um þetta vegna hinnar dýrmætu „kjótkatla“-samvinnu í stjórninni. Sem minnst mátti hafa orð á snörinni í hengds manns húsi; fyrir því hafa þeir svo sem ekki nefnt málið á nafn í tillögum sínum eða greinargerðum, sem þó er heldur auðmýkjandi kurteisí. En — kennslumálaráðh. H. G. var líka hinn verst við þá, þótt hann ætti upptökin að fárinu. Fór hann geystur í umræðum og svaraði ádeilum með: „Spyrjum að leikslökum!“ Þegar bent var á, að tillögurnar bæru með sér ótvírætt vantraust á ráðh. fyrir athafnir hans, einkum er þar kæmu frá samstarfsflokknum, og myndi hann ekki geta undir því setið í ráðherrastóli, þótt þaulsættinn væri þar ella og „mjögsitjandi“. Og nú er svo komið, að málið hefir í nefnd (hv. menntm.) fengið þann áverka, er ráðh. þykir nægja, og eru framsóknarmenn og sósíalistar nú saman um tillöguna, er hér liggur fyrir, — en þar með hafa framsóknarmenn afraðið að bera út sitt eigið afkvæmi, og litið stóðar, þótt stjórnarandstæðingar vilji reyna að halda í því lifinu, því að þeir verða ofurliði bornir. Tillagan, sem sameinaðir feður og banamenn frv. bera nú fram, er til nefndarskipunar milli þinga til að endurskoða reglur háskólans, og virðist nú mjög slegið út í fyrir hinum angroðu framsóknarmönnum, því að með þessu er engan veginn tryggður neinn réttur handa sr. Birni dósent, sem þeir þóttust þó sér í lagi bera fyrir brjósti, til þess að halda uppi kennslu og framkvæma próf, sem þó átti að vera nokkurt aðalatriði, enda þótt honum verði að öðru leyti ætluð árslauð á fjárlögum. Líkist þetta næsta mikið fálmi, þótt till. sjálf sé yfirleitt meinlaus, sem grg. þó ekki er, sem sýnir hug sumra, er að henni standa; þar er sem sé ekki víkið að neinum nema þeim, sem ofsóttur var, háskólanum, en sökudólgurinn sjálfur ekki nefndur á nafn, svo að segja má, að hver sé þar silkiúðan upp af annari!

Þetta hringsól var nú að vísu af mörgum séð fyrir, enda var því „aldrei um Álfþanes spáð, að ættjörðin frelsaðist þar“, og alltaf við búið, að einhverjir af þeim framsóknarmönnum myndu von bráðar „hverfa til náttúrunnar aftur“, undir okið hjá sósíalistum, í þessu máli eins og fleirum, hvað lengi sem slíkt getur nú gengið framvegis, því að ýmsir þar munu nú orðnir fullleiddir í því lifi.

Það var eftir þessari útkomu heldur snemmt,

að form. Framsfl. (hv. þm. S.-Þ., J.J.), með sinni alkunnu raun í riti, tók að sér fyrir nokkru í N. dbl. að lofa röggsemi flokksmanna sinna í þessu máli og hið mæta frv., sem hann kvað hina mestu gersemi og til jafns frama fyrir háskólann og flokkinn hans! Rétt á eftir þurfti hann að setjast aftur niður og rita grafskrift yfir þessari sömu gersemi, — og þó að honum takist það að vonum miður höndulega — að skrifa á móti sannfæringu sinni, sem hann er víst óvanur — og þetta verði því gagnslaut yfirlór, — þá segir hann samt í leiðinni nokkur vel valin sannindi, sem hann vafalaust ætlast til, að verði nærgætin við hans ennverandi samstarfsmenn, um sr. Sig. Ein. og kennslumálaráðh. H. G. (N.dbl. 12. þ. m.):

„Sigurður Einarsson“, segir hann, „virðist ætla að fara einkunnilega götu. Hann er orðinn dósent í guðfræði gegn vitanlegum mótmælum og óhug nálega allra manna í landinu, að frátekinni fámennri kliku í þeim flokki, sem hann nú er í. Aldrei hefir nokkur maður svo vitað sé í tíð nuliðandi manna tekið að sér að starfa fyrir hina islensku þjóðkirkju með jafnalmennan fordæmingarorðróm um hæfni sína eins og hann“.

„Haraldur Guðmundsson hefir nú skipað þennan mann“ segir J. J. enn fremur, „til að kenna guðfræði við háskólann, í almennri vanhök allra þeirra, sem hneigjast að kirkjulegu starfi, og allra, sem vilja unna trúðum mönnum að hafa virðulegt kirkjulegt líf.“

Sú stofnun, sem í fyrsta rōð hefir tekið upp þykkjuna út af þessari ráðsmennsku Haralds Guðmundssonar, er háskólinn, en þar næst tveir stærstu stjórnmálaflokkar landsins. Meginhlutinn af kjösendum Alþfl. er líka á móti ráðherra sínum í þessu máli, þó að það komi ekki opinberlega fram fyrir en reynir á kjörfylgi við almennar kosningar“.

Ójá, þetta segir nú form. Framsfl. og þykist þekkja sína heimamenn! En allt þetta sannar, að um viðhorf málsins eru allir málsmetandi menn yfirleitt sammála.

Líklega hefir hv. þm. S.-Þ. (J.J.) í svipinn ekki munað eftir því, er hann reit fyrri grein sína, að nýliðarnir í flokki hans, hinir ennþá „rauðskjöttu“, eru ekki til þess komnir á Alþing (með hans meðmælum) að skilja í kasti við „garðana í Gröf“, heldur til þess enn að fórna miklu — og ef til vill gera þeir sig líklega að lokum til þess jafnvel að fórna honum, sjálfum formanninum, á blótstall hins rauða skurðgoðs.

Þetta voru að visu „leikslökin“, sem hæstv. kennslumálarh. mun hafa átt við. En leikslökin eru þó ekki öll.

Allir dagar eiga kvöld, og svo getur farið, að hér sannist einnig, að „sér grefur gröf, þó grafi“.

*Atvmrh. (Haraldur Guðmundsson): Ég get verið fáorður um þá þátt, sem hér liggur fyrir, og það því fremur, sem hún er í beinu samræmi við og framhaldi af því, sem ég hefi þegar skrifað háskólaráði um að endurskoða l. og reglugerð háskólans, sérstaklega með tilliti til

þess að tryggja það, að jafnan verði sem hæfastir menn í kennarastöðum háskólans, en á því hefir, eins og réttilega er sagt í grg. þátt, fyrr og síðar verið misbrestur og mistök af háskólans hálfu, eins og mönnum er kunnugt og ef til vill gefst tækifæri að rifja nokkuð upp. Báðir þeir hv. þm., sem hér hafa talað, hafa álitit meðferð þessa máls ákaflega óheppilega, og báðir hafa þeir haldið því fram, að ég hafi sem ráðh. fallt á, eins og þeir orðuðu það, að samkeppnispróf færi fram og þar með skuldbundið mig til að hlíta úrskurði dómnefndar. Mig furðar á því, að þessu skuli haldið fram, þar sem báðum þessum mönnum og langflestum landsbúum er kunnugt um í fyrsta lagi, að ráðh. hefir ekkert um það að segja, hvorki til né frá, hvort samkeppnispróf er haldið. Það er réttur guðfræðikennaranna einna, án ihlutunar ráðh., að ákveða, að próf sé haldið, og þann rétt notuðu kennararnir sér, meira að segja án þess að tilkynna mér um það fyrr en á eftir. Um leið og ég fékk tilkynninguna, þá tilkynnti ég þeim í bréfi, sem er í skýrslu ráðuneytisins, sem er dagsett 9. sept., að hvorki úrslit samkeppnisprófsins né umsögn deildarinnar gæti á nokkurn hátt takmarkað rétt veitingarvaldsins. Með samkeppnisprófinu væri aðeins skapaður grundvöllur undir þær till., sem hlutaðeigandi deild að lögum ber að láta ráðh. í té um umsóknir, og sem henni ber að lögum að rökstyðja sem bezt, en hefir vanrækt að gera. Ég hygg, að með þessu sé því nokkuð svarað, hvort ég hafi bundið mig við að hlíta niðurstöðu samkeppnisprófsins. Það hlýtur að vera visvitandi sagt, ef því er haldið fram, að ég hafi gert slíkt. Um aðferðina í þessu máli að öðru leyti, sem sé það, sem kallað er harkaleg meðferð mín sem kennslumrh. á séra Birni Magnússyni, get ég ekki komið hjá að drepa nokkuð á. Því er haldið fram, að ég hafi blekkt hann til þess að taka við þessu starfi og leikið hann mjög grátt. Þessu vil ég mjög eindregið mótmæla. Áður en sr. Björn Magnússon var settur dósent, átti ég tal við hann í síma og sagði honum, að ekki væri ákveðið um skipun embættisins, og spurði hann, hvort hann vildi taka við setningunni upp á það. Ég tók ekki fram ástæðuna í símanum, en kvaðst mundi gera það í persónulegu viðtali. Hann féllst á þetta. Ég talaði svo við hann og sagði, að ég mundi leita álits sérfræðings áður en embættið yrði veitt. 15. apríl skrifaði ég guðfræðideild háskólans að gefnu tilefni og itrekaði, að áður en ákvörðun yrði tekin um skipun í embættið yrði fengið álit sérfræðings um niðurstöður dómnefndarinnar. Allt þetta var guðfræðideildinni og sr. Birni Magnússyni kunnugt, og hann las meira að segja sjálfur afrit að fyrirlestrunum til þess að senda erlendum sérfræðingi; hann las þessa þýðingu til þess að ganga úr skugga um, að hún væri rétt. Veit maðurinn ekki, hvað hann er að gera? Vegna þess að honum þótti slæmt að biða í óvissu vegna sinna heimilisháttar, er það tekið fram í bréfi til próf. Nygrens, að hann sé beðinn um að tilkynna með símskeyti, ef einn keppandinn skeri sig úr, vegna þess að ef einn bær sérstaklega af og það væri í samræmi við

niðurstöður dómnefndarinnar, þá þyrfti ekki frekar vitnanna við. Það fór á annan veg. Í haust tjáði sr. Björn Magnússon mér, að það væri bagalegt fyrir sig að flytja með fjölskyldu sína í bæinn án þess að vita, hvort hann yrði hér til frambúðar. Ég jata, að það var mjög bagalegt fyrir hann, og honum var lofað, að hann skyldi fá greiddan kostnaðinn, sem af flutningnum og af því að festa sér húsnæði leiddi, ef hann missti af starfinu, og jafnframt varaði ég hann við að segja af sér prestskap, sem hann hefir haldið til þessa tíma, og heldur enn, eftir því sem ég best veit. Ég mótmæli því, að hann hafi verið hart leikinn af mér. Ef hann hefir verið hart leikinn, þá er það af dómnefndinni og þeim mönnum, sem kváðu upp úrskurðinn, sem hann reisti vonir sínar á. Ég hefi einnig viðurkennt, að miðað við niðurstöðu dómnefndarinnar og till. guðfræðideildarinnar eingöngu er sr. Birni Magnússyni vorkunn að búast við öðrum úrslitum, og ég tilkynnti hér á Alþingi, að ég væri reiðubúinn til að taka fullt tillit til þess, með því að hann þurfi ekki að fara frá kennslu fyrirvaralaust, heldur verði við kennslu til loka ársins og verði við ósk nokkurra nemenda, sem óska eftir, að ekki sé skipt um kennara á miðju skólaári. Ég hygð því, að aðferð mín í þessu efni, bæði að því er snertir afstöðu mína til samkeppnisprófsins og viðskipti mín við sr. Björn Magnússon, sé á engan hátt þannig, að sanngjarn maður, sem vill satt viðurkenna, setji út á það.

Þá er annað atriði, sem mjög hefir verið talað um í þessu sambandi og hv. þm. V.-Sk., Gísli Sveinsson, einnig kom inn á, að rétttrúnaður Sigurðar Einarssonar eða trúarskoðun væri ef til vill ekki í sem beztu lagi til þess að honum væri trúandi til að kenna prestaefnum landsins. Ég veit, að þetta er ríkt í hv. þm. V.-Sk. og fleirum, en þó get ég ekki látið hjá líða að minna hann á, að sjálfur biskup landsins hefir ekki fundið meiri vanhöld hjá honum í þessu efni en það, að hann hefir vígt hann til prests í íslenzku þjóðkirkjunni, og ég veit ekki til, að hann hafi sett á mælum fyrir að hann hafi ekki rækt störf sín. Mér er ekki kunnugt um, að hv. þm. V.-Sk. hafi tekið aðra vígslu en kirkjuráðsvígslu, þó að hann þykist mikill af henni. Mér þykir býsn mikil, ef sá maður, sem af formanni kirkjunnar er talinn hæfur til þess að þjóna prestsembætti og að kenna kristna trú í landinu, væri ekki hæfur til að kenna vísindi í háskólanum vegna sinnar trúarskoðunar. Það kunna að vera fleiri en hv. þm. V.-Sk., sem hafa þetta álit á Sigurði Einarssyni, og látum svo vera, og látum líka svo vera, að einhver hluti guðfræðideildar hafi verið þessarar skoðunar á Sigurði Einarssyni, sem mér er ekki með öllu grunlaust, þá bar hlutaðeigandi aðiljum tvímælalaust skylda til þess að segja það, ef þeir töldu hann óhæfan til þess að vera kennara vegna skorts á rétttrúnaði, eða vegna trúarskoðunar hans, en ekki dæma hann óhæfan á fræðilegum grundvelli, ef hann ekki var það. Hv. 1. þm. Skagf. tók það réttilega fram, að andúðin gegn Sigurði Einarssyni væri mjög ríkur þáttur í þessu máli. Það er vítað, að það hefir verið

haft í manna munni svo að segja innan alls Sjálfstfl. og kannske víðar, að Sigurður Einarsson væri vegna sinnar pólitísku skoðunar og trúarskoðunar ekki heppilegur maður til þess að vera kennari í guðfræðideildinni, og mér er ekki grunlaust, að ástæða sé til að ætla, að einmitt það sjónarmið hafi ráðið nokkru um þann dóm, sem um hann var felldur. En það er rangt gagnvart Sigurði Einarssyni, ef svo hefir verið, vegna þess að dómur nefndarinnar og kennara guðfræðideildarinnar átti eingöngu að byggjast á fræðilegum grundvelli. Ef það átti að bæga Sigurði Einarssyni frá vegna trúarskoðana, þá átti að bera þær ástæður fram.

Ég kem þá að því, sem í raun og veru er þungamiðja þessa máls, og það er deilan um það, hver í raun réttir sé yfirstjórn háskólans, hvort veitingarvaldið eigi að vera í höndum háskólaráðs, hvort það eigi að hafa sjálfsákvörðunarrétt um veitingu embætta við háskólann og yfirstétt yfirstjórn málefna hans. Ég get ekki stílt mig um í þessu sambandi að drepa á það, sem hv. þm. V.-Sk. sagði um fjandskap minn í garð háskólans. Ég ætla ekki að deila við hann um orð, en ég skal minna hann og aðra hv. þm. á það, að síðan ég varð ráðh. hafa stærri og merkilegri viðburðir gerzt í sögu háskólans heldur en nokkru sinni fyrr. Atvinnudeild hefir verið stofnuð og er tekin til starfa, bygging háskólans er komin undir þak, það hefir verið bætt við aukakennurum, auk fastra kennara, í hagfræði, lyfjafræði og heilbrigðisfræði, og nú er í uppsiglingu aukakennari í guðfræðideild. Fé til háskólans hefir aukizt. Auk þess er verið að undirbúa meiri útfærslu háskólans, stofnun nýrrar deildar, þegar húsnæði leyfir, til þess að kenna kennsluvísindi og uppeldisfræði. Ég hefi að visu ekki verið einn um þetta. Sumu var byrjað á áður en ég varð ráðh., en ég hefi stutt að þessu a. m. k. jafnvel og hv. þm. V.-Sk., og ég ætla sjálfur öllu meir. Hitt er annað mál, að um það, hver eigi að hafa yfirstjórn háskólans, greinir mig á við ráðamenn þessarar stofnunar. Ég lit þannig á, og svo hljóta sannir lýðræðissinnar að líta á, að háskólinn, alveg eins og aðrar stofnanir þjóðfélagsins, eigi að lúta valdi löglegrar yfirstjórnar þjóðfélagsins á hverjum tíma, eins og aðrar opinberar stofnanir. Hann er rekinn til þess að starfa í þágu þjóðfélagsins sem heildar, en ekki fyrir sjálfan sig, þar sem honum er haldið uppi með ærnum kostnaði af almenningsfé. Að bera okkar háskóla saman við gamla háskóla úti í löndum, sem er haldið uppi á eignum sínum eða með tillögum frá einstökum mönnum, er gersamlega fjarri sanni. Hitt er annað mál og vissulega er ráðh. skylt að taka það fyllsta tillit, sem unnt er, til till. háskólans um hans málefni, og þar með um veitingu embætta, en það getur ekki orðið annað en till., sem lögleg ríkisstj. á hverjum tíma verður að meta, hvort henni ber að fara eftir, og við það mat verður óhjákvæmilega að líta á, hvað hefir verið byggt á aðgerðum og till. háskólans í þessu efni á undanförnum árum. Ég veit, að hv. þdm. velflestir kannast nokkuð við þá sögu. Þeir muna, að þegar haldið var svokallað samkeppnispróf um kennarastöðu í

islenzkum fræðum hér við háskólann, þá var Árna Pálssyni, þeim manninum, sem ekki einu sinni lauk við ritgerðina og skrifaði ekki nema um helminginn af því tímabili, sem átti að skrifa um, dæmdur sigurinn. Það var lagt til, að hann yrði gerður kennari, og það var gert. Einn keppandinn hætti við próf vegna þess að hann taldi beitt áberandi hlutdrægni, og bar svo þungar sakir á dómnefndina, að hann vildi ekki una við það að hlíta við úrskurðinn, og það hefir aldrei borið við, að dómnefndin hafi reynt að hreinsa sig af þessu ámáli. Annar keppandinn, sem lauk prófi, sendi ritgerð sína til Hafnarháskóla og fekk doktorsnafnbót fyrir hana, en ritgerð Árna Pálssonar hefir aldrei sézt á þrykk út ganga, og gerir væntanlega aldrei. Þetta er hneyksli, ef nokkuð er hneyksli. Menn muna ef til vill eftir því, þegar sr. Sveinbjörn Högnason hafði verið erlendis til að búa sig undir kennslustörf við guðfræðideild háskólans, fengið beztu meðmæli frá kennurum deildarinnar og hafði stundað nám í hebresku í þeim tilgangi að kenna hana. Þegar hann kemur heim og embættið losnar, er tekinn maður austan af landi, sem enga framhaldsmenntun hafði fengið, og settur í embættið, þvert á móti því, sem allir þjuggust við og sr. Sveinbjörn hafði sjálfur ástæðu til að ætla eftir að hafa búið sig undir að taka við embættinu. Muna menn, þegar embætti losnaði í lagadeild háskólans, og Þórður Eyjólfsson, sem var viðurkenndur fræði- og dugnaðarmaður á sínu sviði, hafði beinlínis búið sig undir þetta starf og var með doktorsritgerð í smíðum? Þá var hann ekki tekinn, heldur Bjarni Benediktsson, sem var nýsloppinn frá prófborðinu og enginn vissi til, að hefði unnið vísindastarf. Er von, að nokkur treysti stofnun, sem þannig hefir sýnt sig að fara með þau völd, sem illu heilli hafa verið lögð í hendur hennar í þessu efni? Nei. Ef um hneyksli er að ræða í sambandi við veitingu embættis í háskólanum, sem ég skal ekki draga úr, þá eru þau hneyksli þar heima fyrir. Ég hafði einnig orðið var við þetta, því að haustið 1936 voru, eins og mönnum er kunnugt, hörð átök milli mín og kennara háskólans um það, hver ætti í raun og veru að hafa veitingarvaldið yfir kennaraembættum við háskólann, ég sem kennslumrh. eða þeir. Og viðleitni guðfræðideildar til þess að fá ákveðinn mann í embættið, eða a. m. k. bægja ákveðnum manni frá starfinu, var beint framhald af þeirri viðleitni, sem áður hafði verið í þessu efni af háskólans hálfu.

Hv. þm. V.-Sk. sagði, að enginn geti vænt dómnefndina um hlutdrægni, en að allir treystu því, að hún hafi verið eins og réttlætisgyðjan með bundið fyrir augun og ekki haft hugmynd um, hver skrifaði hverja ritgerð fyrir sig. Dettur hv. þm. í hug, að nokkur trú þessu? Heldur hann ekki, að guðfræðikennurum deildarinnar sé svo kunnugur stílsmáti Benjámin Kristjánssonar og Sigurðar Einarssonar, að þeir þekki, hvor hafi ritað ákveðna ritgerð? Og er það ekki vitað að því er snertir próf. Mosbech, að ein ritgerðin, sem honum var afhent í Danmörku, var þýdd á dönsku og honum var kunnugt um, að þar var Sigurður Einarsson, en hinar ritgerðirnar

ar voru þýddar á norsku. Og svo segir hv. þm. V.-Sk. án þess að roðna, að það sé útilokað, að dómnefndin hafi haft hugmynd um, hver hafi samið hverja ritgerð; þeir hafi aðeins heyrt fyrirlestrana og vitað, hver hélt hvern, og enginn dómur hafi verið birtur fyrr en allt var komið í hendur dómnefndarinnar, bæði fyrirlestrar og ritgerðir. Þetta er haldlaust hjá hv. þm. V.-Sk. Ég vil endurtaka það, sem ég hefi áður sagt um þetta, að ég tel, að dómnefndin og kennarar guðfræðideildarinnar hafi bersýnilega niðzt á Sigurði Einarssyni í þessu máli. Dómnefndin var þann veg skipuð, að það var vitað, að sú andúð, sem talað hefir verið um hér í þingræðum og var til gegn Sigurði Einarssyni, ríkti hjá öllum þeim, sem í dómnefndinni sátu, en það var enginn valinn í dómnefndina, sem ætla mátti, að væri hlutlaus eða honum velviljaður. Ég hygg, að ýmsar aðrar ástæður en fræðilegar hafi blandast inn í álit dómnefndarinnar, þegar hún kvað upp sinn dóm. Ég vil ekki segja, að það hafi verið vitandi vits — það hefi ég margsinnis tekið fram, — sem honum var gert rangt til; það kann að vera, að álit þeirra á hans pólitísku og trúarlegu skoðun hafi haft svo mikil áhrif á dómgreind mannanna, að dómurinn hafi hneigzt í ákveðna átt af þeim sökum, án þess að þeir hafi gert sér grein fyrir því. Ef lítið er á úrlausnir Sigurðar Einarssonar af tveimur aðiljum, próf. Nygren annarsvegar og dómnefndinni hinsvegar, og báðir aðiljarnir líta á úrlausnirnar eingöngu frá sjónarmiði fræðimannsins, þá þarf enginn maður að segja mér, að svo mikið hafi getað borið á milli sem þar bar á milli. Dómnefndin segir, að Sigurður Einarsson sé ekki aðeins fyrir neðan það, sem verður að vænta af mönnum, sem leyfa sér að sækja um slík embætti, heldur langt fyrir neðan. Nygren segir hinsvegar, að hann beri af og sé vel hæfur til þess að taka að sér þetta starf. Svo mikið getur ekki borið á milli, ef báðir aðiljar dæma eingöngu frá fræðilegu sjónarmiði. En hér er ekki allt upp talið um meðferðina á Sigurði Einarssyni. Þegar mér voru sendir þessir órökstuddu sleggjudómar dómnefndarinnar, gat ég, eins og ástátt var, enga hugmynd gert mér um réttmæti þeirra, þar sem nefndin hafði „gleymt“ að láta álitserð Mosbechs fylgja þeirri niðurstöðu, sem sagt var, að hann hefði komið að. En í þeirri álitserð, sem guðfræðideildin leyndi og lét ekki koma fyrir min augu, fyrr en ráðin var skipun í embættið, þar segir prófessor Mosbech um úrlausn Sigurðar Einarssonar meðal annars:

„Höfundur byrjar á því að útskýra úrlausnarefnið mjög nákvæmlega og kemst þá að þeirri réttu niðurstöðu, að sérkenni kristindómsins beri að skilja svo sem meginatriði kristindómsins. En þar vonir, sem vakna við þessi skarplegu inngangsorð, um ljósa og skipulega efnismeðferð, bregðast, þegar framhaldið kemur. Höfundurinn ræður yfir léttum og liprum stíl, sem stundum getur beinlínis orðið þrunginn skáldlegum krafti. Hann getur dregið upp fagrar myndir, sem eiga vel við, og hér og þar í ritgerðinni koma greinilega fyrir ýmis góð og gild ummæli um einstök atriði.“ — Og þannig eru

ýmis fleiri viðurkenningarorð um ritgerðina í þessari álitgerð.

Því verður ekki neitað, að dómur Mosbechs er í fullu ósamræmi við álitgerð hans um ritgerð Sigurðar Einarssonar. Þess vegna verð ég að segja, að það var ániðsla á Sigurði, að deildin skyldi leynd álitgerðinni, en skila aðeins hinum örökstudda dómi, sem átt hefði að vera á henni byggður.

Hv. þm. V.-Sk. vill gefa í skyn, að eitthvað annað hafi getað blandast inn í dóm Nygrens en fræðimennskan ein, hann hafi getað fallið í tálgrýfjur engu síður en Mosbech. Ég vil, að hv. þm. geri grein fyrir því fullum stöfum, hvernig hann hugsar sér, að slíkt hafi getað orðið til. Hann er að tala utan að því, að ég hafi beðið pólitískan samherja minn að biðja pólitískan samherja sinn í Svíþjóð að útvega einhvern hentugan fúskara til að framkvæma yfirmat. Hv. þm. veit vel, að þetta er aðeins tilraun til að blekkja með hvikulum aðdróttunum. Hann veit, að það var formlega rétt af mér að leita milligöngu sænska kennslumálaráðherrans, og að prófessor Nygren var valinn af honum sem hæfasti maðurinn. — Ég veit ekki, hvaða skipulagsleið var öruggari en að leita til viðurkennds menningarlands og fá æðstu yfirstjórn kennslumála þar til að benda á prófessor, sem væri viðurkenndur afburðamaður í samstæðilegri guðfræði. — Eða er hv. þm. að gefa í skyn, að ég hafi fengið kennslumálaráðherrann til að fá Nygren til þess að gefa úrskurð, sem væri vilhallur Sigurði Einarssyni! Enda hafi Sigurður skroppið yfir til Svíþjóðar. Vill hv. þm. segja, að próf. Nygren hefði látið hafa sig til þessa?

Kannske. Nygren hefir verið álitinn „stumpari“, segir kirkjuráðsmaðurinn, hv. þm. V.-Sk., og dregur fræðimennsku hans í efa. En hann getur flett upp í hvaða „biógrafískum lexikon“ sem vill og fengið að vita betur. Prófessor Anders Nygren hefir um alllangt árábil verið kennari við háskólann í Lundi og getið sér orðstír langt út fyrir Norðurlönd. Til viðbótar þessari vitneskju leitaði ég einnig umsagnar sendiherra Íslands í Kaupmannahöfn. Svar hans fékk ég strax, og var það á þá leið, að það væri samhljóða vitnisburður allra vísindamanna í guðfræði, að Anders Nygren í Lundi væri viðurkenndur merkur vísindamaður og afreksmaður á sínu sviði og mjög framarlega í samstæðilegri guðfræði, og væri hann einhver mest metni maðurinn í þeirri grein á Norðurlöndum og yfir höfuð í gervallri lúterskri kristni. — Þessi samhljóða vitnisburður, sem sendiherra símar mér, sýnir nægilega fáfræði hv. þm. V.-Sk. og hvort það er Nygren, sem er „stumpari“. — En kannske vildi kirkjuráðsmaðurinn, hv. þm. V.-Sk., beygja sig fyrir slíkra manna dómi, ef þeir væru innlendir.

*Þorsteinn Briem: Svo oft má ganga fram af mönnum, að þeir hætti að undrast. Svo oft má bregða út af lögum, reglum og föstum venjum og sanngirni um veitingu embætta og starfa, að það þyki ekki lengur tíðindum sæta, þó að enn beri út af.

Svo virðist vera orðið á landi hér. Það hefir

jafnvel ekki þótt tíðindum sæta, þó að maður sé skipaður í embætti, sem fullnægir ekki þeim skilyrðum, sem með lögum er bundið, að hann skuli hafa til þess að fá það starf.

Því einstæðari er sú almannu undrun og óánægja, sem orðið hefir út af þeirri embættisveitingu, sem mál þetta er sprottið af.

Óánægjan ber því skýrt vitni, að þjóðin metur ekki embættin eftir launahæð, því að hér er um lágt launað starf að ræða, heldur eftir mikilvægi þeirra og gildi fyrir þjóðina í heild.

Og eftir þessum hárrétta mælikvarða, sem þjóðin sjálf hefir í þessu efni, þá er embættið í röð hinna mikilsverðustu, þar sem sá maður, er það skipar, á að undirbúa kennimannaefni fyrir hverja sveit á landinu.

Enn telja flestir menn sig það nokkru skipta, hvort þeir eigi góðan prest eða ekki. Og um það efni veltur mjög á því, hvernig undirbúningur prestaefnis fá við nám sitt.

Hvert heimili landsins og hver maður, sem fyrr eða síðar getur látið andleg mál nokkru skipta fyrir sig eða börn sín, á því mikið undir því, hvernig í þetta embætti er valið.

Það er og bersýnilegt, að hlutaðeigandi háskóladeild hefir viljað vanda til þessa vals.

Hún boðar til samkeppnisprófs um það. Og hún velur í dómnefnd ekki aðeins hina færustu menn innanlands, heldur fær hún og þar til einnig viðurkenndan fræðimann erlendan, og það einmitt í þeirri sérgrein guðfræðinnar, sem úrlausnarefnið grundvallast fyrst og fremst á, þ. e. sérfræðing í nýjateamentisfræðum.

Þessi viðurkenndi sérfræðingur fær ritgerðirnar og semur um þær dómsálit, áður en hann kemur hingað til landsins og á tal við nokkurn hérlandan mann. Hinir hérlandu dómnefndarmenn semja og hver um sig sitt dómsálit. En þó falla dómsálit þeirra allra svo saman, að þeir verða þegar í stað sammála um að leggja álitgerð dr. theol. próf. Mosbechs algerlega til grundvallar.

Dómur féll, eins og kunnugt er, á þá lund, að sr. Björn Magnússon væri ekki aðeins hæfastur, heldur einn hæfur.

Vér getum nú ekki varizt spurningunni: Hvað hefði ráðherrann gert, ef dómurinn hefði fallið á þá leið, að það hefði ekki verið sr. Björn Magnússon, heldur Sigurður Einarsson, sem hefði verið dæmdur ekki aðeins hæfastur, heldur einn hæfur?

Getur nokkur maður verið í minnsta vafa um, að ráðherrann hefði þá ekki aðeins talið það sjálfsagt, heldur sér skylt að veita Sigurði Einarssyni embættið — og það umsvifalaust? —

Það er náttúrlega ekki hægt að ábyrgjast, að allir hefðu orðið ánægðir með veitinguna fyrir því. En hvað hefði ráðherrann þá sagt? Hefði hann ekki kveðið fast að orði um það, að sér hefði ekki aðeins verið rétt, heldur og beinlínis skylt að veita embættið eftir tillögum dómnefndarinnar?

Hefði hann ekki brýnt raustina og sagt: Hvernig átti ég, sem sjálfur hefi enga þekkingu í þessum efnum, að ætla mér þá dul að setja mig yfir dómnefnd, sem skipuð er hinum færustu mönnum hérlandum og erlendum, og hefir

kveðið upp þann einróma úrskurð, að Sigurður Einarsson væri ekki aðeins hæfastur, heldur einn hæfur? — Og ef maður ætti að mynda sér, að nokkur maður hefði verið svo hugkvæmur að fara að tala um, að fá hefði mátt yfirmat einhvers erlends fræðimanns á úrskurði dómnefndarinnar, — hvað hefði hæstv. ráðherra þá sagt?

Hefði hann ekki farið þungum orðum um þá firru að hugsa sér að gera hinum innlenda háskóla og þar með allri þjóðinni þá hneisu að fá einhvern yfirdóm eins erlends manns á dómsúrskurð löglega skipaðrar dómnefndar við æðstu menntastofnun landsins? Enginn maður og ekki hæstv. ráðherra sjálfur er í hinum minnsta vafa um, að slíkt hefði ráðherrann þá talið hinar mestu firrur og fjarstæður.

En allar þessar firrur og fjarstæður hefir ráðherrann gert. Allt þetta, sem ráðherrann hefði talið firrur og fjarstæður einar, ef Sigurður Einarsson hefði sigrað í samkeppnisprófinu, það hefir hann nú sjálfur gert, af því að annar maður en Sigurður Einarsson var dæmdur hæfastur og einn hæfur.

Hann hefir þverbrotið þær föstu venjur hér og erlendis, sem hann hefði talið sér skylt að fylgja, ef pólitískur skjólstæðingur hans hefði ekki annarsvegjar átt í hlut.

Hann hefir ætlað sér þá dul að setja sig yfir löglega skipaðan fræðimannadóm við æðstu menntastofnun ríkisins. Og hann hefir eftir pólitískum kunningjaleiðum valið sér einn erlendan prófessor til að hrinda löglega settum dómi fimm fræðimanna, innlendra og erlendra, sem allir kveða upp samhljóða dóm.

Þessa aðferð hefði hæstv. ráðherra sjálfur orðið manna fyrstur til að fordæma, ef Sigurður Einarsson hefði nú staðið í sporum sr. Björns Magnússonar.

Eina afsökun hefir hæstv. ráðherra borið fram fyrir því að leita yfirmats. Hún er sú, að háskóladeildin hafi ekki sent honum álitssgerð Mosbechs fyrr en í haust. Þetta átelur hann þunglega sem trúnaðarbrot. En það var engin von, að guðfræðideildin þættist við það bundin að afhenda meira en aðalniðurstöðuna, þegar það var sýnt, að ráðherrann ætlaði að hafa þá niðurstöðu að engu.

Hann hafði með bréfi 20. marz heimtað í sínar hendur samkeppnisritgerðirnar og fyrirlestrahandritin. Þegar deildin sá, að ráðuneytið sjálft vildi rannsaka málið, var ekki ástæða til þess að senda ráðherranum frekari skilagrein.

Framkoma ráðherrans hefir í einu og öllu verið þannig í þessu máli, að hann hefir flest á móti sér. Hann hefir ekki aðeins einróma álitssgerð dómnefndar á móti sér. Hann hefir guðfræðideildina á móti sér. Hann hefir nemendurnar á móti sér. Hann hefir háskólaráðið á móti sér. Hann hefir allan samstarfsflokk sinn á móti sér. Og hann hefir á móti sér almenningsálit alls þess fólks í landinu, sem um þessi mál hugsar.

Framsóknarflokkurinn flutti frv. í þessari hv. deild, þar sem farið virtist vera inn á viðunandi leið til að kippa þessu í lag. Í blaði flokksins, Nýja dagblaðinu, ritar formaður flokksins grein um málið ²⁹h, þar sem hann segir m. a., að sr.

Björn Magnússon eigi skýlausan rétt til skaðabóta, ef hann sé sviptur þannig starfi án saka; — „landið getur varla kastað honum út á klakann, svo sem málavextir eru. — Lærisveinar hans hafa óskað eftir að njóta kennslu hans. Og samkennarar hans og háskólaráðið virðast vera á sömu skoðun. Ef frv. framsóknarmanna nær fram að ganga á næstu dögum, sem enginn efast um, þá tryggir það háskólanum möguleika til að njóta starfskrafta sr. Björns Magnússonar í vetur —. Lengra er ekki hægt að segja fyrir, hversu það mál mundi rekið. Það er í öllum aðalatriðum komið undir vilja sr. Björns Magnússonar á aðra hönd og óskum borgaranna í landinu á hina“. — Enn bætir flokksformaðurinn við, „að Framsóknarflokkurinn muni halda sinni stefnu áfram að endurbæta háskólann — löngu eftir að núverandi ráðuneyti hefir safnað til fedra sinna í kirkjugarð íslenskra ráðuneyta“ — „Þeir muni „snúa baráttu háskólans við Harald Guðmundsson út af Sigurði Einarssyni úr augnabliksmáli í stórt framtíðarmál“, og áhrifanna af frv. muni geta „í málum háskólans löngu eftir að menn eru búinir að gleyma því, að Sigurði Einarssyni var, seint á árinu 1937, veitt lítið brauð í guðfræðideild háskólans“.

Þannig talaði formaður Framsfl. 28. nóv., og þannig virtist afstaða alls flokksins vera þá. En hvað hefir gerzt? — Nú vill flokkurinn eyða þessu frv., sem hann er búinn að ganga allengis með, tortíma afkvæmi sínu. Hann vill eyða málinu í bráð með þessari þáttill., slá því a. m. k. á frest, hver veit hvað lengi. Eftir svona umskipti er valt að treysta, að ekki verði aftur slegið á frest á næsta þingi og svo framvegis. Heilindum Framsfl. í málinu er þýðingarlaust að treysta.

En ekki bætir það málstað kennslumálaráðherrans. Eina hálmstrá hans í málinu er álitsgerð prófessors Nygrens, sem hann fær flokksmann sinn hér heima til þess að útvega um hendur pólitísku samflokksmanns síns í Svíþjóð. Og af því að þetta svonefnda yfirmat prófessors Nygrens er nú frægt orðið og mjög til þess vitnað, þykir mér rétt, vegna hlustenda úti um land, að gera nokkurn samanburð á því og greinargerð prófessors Mosbechs.

Ritgerðarefni það, sem keppendum var gefið, tekur inn á allar þær sérgreindir, sem fá þurfti kennara í: nýjateamentisfræði, trúfræði, siðfræði og kennimannlega guðfræði. En þó er úrlausnarefninu svo hagað, að nýjateamentisfræðin verða, svo sem vænta má, sú grundvallarfræðigrein, sem jafnan verður til að taka við úrlausn þess.

Það var því mikilsvert, að sá maður, sem fenginn var af hálfu annars háskóla til að taka sæti í dómnefnd, prófessor Mosbech, er, auk mikillar almennrar guðfræðipækkingar, sérfræðingur í grundvallarfræðigreininni, sem ritgerðin varð á að byggjast.

Prófessor Nygren er aftur á móti sérfræðingur í siðfræði. En inn á svið hennar tekur verkefnið að visu að nokkru leyti, en þó ekki svo, að jafn-yfirgrípsmikil þekking í þeirri fræðigrein sé neitt náðarnærri jafnmikið grundvallarskilyrði við

lausn verkefnisins eins og sérfræðigrein próf. Mosbechs. Báðir eru þessir prófessorar viðurkenndir fræðimenn, hvor í sinni sérgrein. Verður því að telja, að hvorugum þessara mann sé gert rangt til, þó að maður taki dóm þeirra hvors um sig í sinni sérfræðigrein sem fullnaðarúrskurð.

Menn mundu því komast næst hinu rétta með því að fylgja algerlega dómi Nygrens um siðfræðileg efni ritgerðanna, af því að það er hans sérgrein, en aftur á móti bær þá að fylgja dómi Mosbechs um þau efni, sem snerta nýjateamentisfræðina, af því að hún er hans sérgrein.

Ef fylgt er dómi Nygrens um það efni, sem kemur undir hans sérfræðigrein, siðfræðina, þá verðum við litlu fróðari, því að hann kemur ekki inn á þau efni sérfræði sinnar í dómi sínum, og það er eftirtelktarvert, hvort sem má virða það svo, að hann vilji ekki setja sína sérfræði í veð fyrir dómnum. Í raun og veru þarf því ekki meira um dóm Nygrens að tala, þar sem þar er komið út fyrir sérfræðigrein hans. Þó er rétt á hann að hlýða utan sérgreinar hans um þau efni, þar sem ætla má, að hann standi jafnfætis Mosbech, en það er í trúarbragðasögunni. En í því efni segir Nygren um ritgerð Sigurðar Einarssonar, að þeim þætti ritgerðarinnar sé nokkuð ábótavant, og þekking höfundar tiltölulega takmörkuð, enda hafði Sigurður Einarsson nær hlaupið yfir þann kafla verkefnisins. Það vantar því mikið á, að Sigurður Einarsson hefði lokið verkinu. Sigurður Einarsson hafði ekki svarað öllu verkefninu fremur en Árni Pálsson. Nær alveg hlaupið yfir einn meginþátt verkefnisins, sem var þróun trúarlærdómanna. Sigurði Einarssyni varð því svipað á og það, sem hæstv. ráðh. átalði svo harðlega hjá Árna Pálssyni prófessor. Kemur dómur Nygrens þar algerlega heim við dóm Mosbechs, nema hvað Mosbech rökstyður sinn dóm með fjölda af dæmum. En Nygren notar þar tækifærið til að afsaka Sig. Einarsson einn með því að hann hafi ekki haft tíma. Sigurður Einarsson einn fékk algert fri frá öllum störfum til að sigla og semja ritgerð sína úti í Kaupmannahöfn. En hinir urðu að meira og minna leyti að gegna embættum sínum á meðan. T. d. varð sr. Benjamin Kristjánsson að hafa 8 jarðarfarir síðustu 3 vikurnar, sem hann var að semja sína ritgerð. Þó afsakar Nygren Sig. Einarsson einan með tímaleysi.

Báðir segja þeir, að ritgerðarinnangangsröð Sig. Einarssonar séu skýr og skarpleg, og er svo að sjá, sem þau séu 9 bls. af 289.

Þá er komið að því efni, þar sem Mosbech er tvímælalaust mestur sérfræðingurinn og þar sem hlíta verður dómi hans afdráttarlaust, eins og skylt var um sérgrein Nygrens, siðfræðina, ef hann hefði komið inn á sérfræðiefni sín. Um þessi efni segir Mosbech um ritgerð Sig. Einarssonar: „Þær vonir, sem vakna við hin skarplegu innangangsröð, bregðast þegar framhaldið kemur.“ Hann segir að visu, að Sigurður Einarsson ráði yfir léttum og liprum stíl. En hann ætlast ekki til, að skrifuð sé prédikun eða jafnvel blaðagrein, heldur visindaleg ritgerð.

Hann segir, að framsetningin verði oft allsundurlaus og hann hlaupi nokkuð úr einu í annað.

Og nefnir hann til þess mörg dæmi. Hann segir, að höfundur hlaupi yfir sum mestu vandamálin í örfáum línunum, og nefnir þar dæmi til, og ýmis mikilvæg úrlausnarefni dregi hann aðeins á með örfáum orðum. En ennþá verra segir hann það, að mælskublaerinn á framsetningunni verður þess oft valdandi, að hin raunverulegu úrlausnarefni svifa annaðhvort í óljósum hillungum (fortones) eða gufa algerlega upp (ganske forsvinder). Hann nefnir til ýmsa kafla, þar sem greinargerðin sé mjög óljós og svífi í lausu lofti (meget uklart og svävende). „Óskýrleikinn stafar oft af því, að höfundur virðist engan veginn hafa gert sér ljósa grein fyrir muninum á „liberölum“ og „orthodoxum“ skilningi á þeim vandamálum, sem hann fæst við“, segir hann, og komi þetta í ljós aftur og aftur. Þá segir hann, að dómar höfundar séu oft þökukenndir. Skortur hans á glöggðsæi valdi því, að þar er fjöldi af endurtekningum, segir hann. Og hann segir enn fremur, að „stundum virðist manni eins og hann sé alltaf í sama farinu“. Og allt þetta rökstyður hann með dæmum. Að því er tekur til trúarlærdómasögunnar, eru þessir prófessorar báðir á sama máli, að þekking Sigurðar Einarssonar sé takmörkuð, nema hvað Mosbech rökstyður sinn dóm með dæmum. En hinn bætir því við, að þar sem þessi kaflar hafi þannig orðið allmjög útundan, þá hefði átt að mega gera sér vonir um það, að kaflarnir, er vörðudu nýjateamentið og eru 2 fyrstu höfuðkaflarnir, og talsverður hluti af 3. kaflanum, hefðu borið vitni um grundvallaða þekkingu á meðferð vandamála á sviði nýjateamentisins, sem höfundur fæst við, en því fer mjög fjarri að mínum dómi, segir hann. Aftur á móti segir Mosbech, að sr. Björn Magnússon hafi til hlitar leyst verkefnið, og rökstyður það með rækilegri greinargerð, hve ritgerð hans beri af um viðtæka þekkingu og skilning. Dómar beggja þessara erlendu prófessora hafa nú verið raktir um þann keppandann, sem embættið hlaut. Báða þessa dóma geta menn innan skamms lesið á prenti og sjálfir borið saman. Ég geri ráð fyrir, að menn telji það réttari mælikvarða á dómna, að fylgja Nygren að því leyti sem hans sérfræðigrein kemur til. Að telja það líka réttan dóm, þar sem báðir eru sammála, þó að það sé utan sérgreinar hvors um sig. En að hlíta beri dómi Mosbechs um þau efni, sem heyra undir sérgrein hans, en það eru meginþættir ritgerðarinnar, tveir fyrstu höfuðkaflarnir og mikill hluti hins þriðja. Menn tóku eftir því, að úrlausnarefnin koma ekki nema að litlu leyti inn á sérfræðigrein Nygrens. En meginmál verkefnisins er aftur á sérfræðisviði Mosbechs. Menn tóku eftir því, að Nygren kemur hvergi inn á fræðiatríði úr sérgrein sinni. Það skiptir aftur í tvö horn, hve Mosbech rökstyður með fjölda dæma dóm sinn um öll þau atriði, sem taka inn á sérfræðisvið hans, en það er meginmál ritgerðarinnar, enda grundvallarfræðigreinin um verkefnið. En svo virðist sem hinn harði dómur Nygrens um sr. Björn Magnússon stafi nokkuð af því, að það kemur þá í ljós, að sem sérfræðidómur er álitsgerð Nygrens ekki nokkur skapaður hlutur; því að hann fordæst það eins og heitan eldinn að setja sérfræði sína í veð fyrir dómnum. Hann

skrifar dóminn eins og blaðagrein eða innlegg í málfutningi, svo að áberandi er. Og á hverju byggir hann svo dóminn?

Nygren byggir dóm sinn um hæfni Sig. Einarssonar á því, að ritgerðin sýni, að hann sé gáfaður. Nefnir hann sem sönnun þess einkum innangangsróð ritgerðarinnar. Sem vott um vísindahæfileika nefnir hann síðari fyrirlesturinn, þar sem vér, sem á hlýddum, heyrðum, að hann talaði í ⅔ tímans um allt annað efni en það, sem um var spurt, og Nygren játar sjálfur, að hann beri engin kennsl á.

Síðastur manna skal ég frýja Sig. Einarssyni vits. En óneitanlega er þetta síðasta dálítið einkennileg sönnun hjá prófessornum, a. m. k. í augum þeirra manna hérlandra, sem telja sig vita, hvernig sá kafli er til kominn. Annars undrast ég, úr því að hér er allt lagt upp úr gáfnaprófinu, að hæstv. ráðh. skyldi ekki senda ritgerðirnar vestur í einhvern amerískan barnaskóla, því að þar kváðu a. m. k. fara fram eins nákvæmar gáfnamælingar og þetta dæmi ber vott um hjá prófessornum. Og minna má á, að ekki mundi Brandi biskupi Sæmundssyni hafa þótt það eitt nóg til þess að hann vildi taka Hvamms-Sturlu frænda sinn til kennimannsskapar í kirkju sinni eða prestaskóla, þó að hann fengi fullgildan gáfnavitnisburðinn á Lögbergi, er Brandur mælti til hans: „Engi maður frýr þér vits.“

Ég hef þá sýnt fram á, að jafnvel út frá sjónarmiði hæstv. ráðh., sem byggir alla vörn sína á því, að taka beri einkadóm eins fræðimanns fram yfir opinberlegan og löglegan dóm 5 fræðimanna dómnefndar, fari þetta einasta og aleinasta hálmstrá ráðh. að verða nokkuð veikt fyrir hann að hanga á.

Þar til kemur svo það, sem 1. flm. frv. rökstuddi svo rækilega við 1. umr., að ef ráðh. ætlaði sér að fara eftir fræðimannadómi í þessari veitingu, þá gat hann ekki farið eftir neinum öðrum dómi en þeim löglega setta fræðimannadómi dómnefndarinnar. Nei, ráðh. er ekki lengur stætt á þessari Nygrens-nöf. Það er ekki til nokkurs skapaðs hlutar fyrir hann að bera þennan Nygrens-dóm fyrir sig. Hann bindur ekki skýlu fyrir augu nokkurs sjáandi manns með honum. Það er því bezt fyrir hann að hætta við allar blekkingar í þessu máli og játa þann sannleika hreinskilnislega, að hann hafi ekki veitt dósentsembættið eftir neinu öðru en pólitík. Á því eina einasta sviði gæti hæstv. ráðh. reynt að verja sig, með því að segja eins og er, að það sé sin ófrávikjanlega stefna að koma alstaðar að sinum pólitísku flokksbræðrum. Og við hana haldi hann sér, hvað sem tautar. En þó að hann hefði viljað binda sig eingöngu við það að koma virkum flokksbróður sínum í embættið, þá gat hann farið þess á leit við betri menn úr guðfræðingahópi að sækja og keppa um embættið en Sigurð Einarsson. Mætti þar til nefna menn, sem að allra dómi standa þessum nýja dósent framar, bæði að gáfum, þekkingu og manngildi, og það eru a. m. k. meiri líkur til þess, að þeir hefðu reynzt hafari við samkeppnisprófið en Sigurður Einarsson. En hæstv. ráðh. nægir það ekki að geta komið einhverjum slíkum flokksbróður sínum að guðfræðikennslunni. Hann

þröngvar þar inn manni, sem jafnvel blað annars stjfl. kemst ekki hjá að segja um, að óhug hafi slegið á landsfólkið, er slíkt spurðist. Og hann gerir þetta án þess að hafa þar við ráð vitrustu manna flokks síns, heldur lætur, að því að talið er, fámenna flokksklíku fleka sig til þess. Þannig eru öll vígi ónýtt fyrir ráðh. Honum væri þá sæmst að viðurkenna yfirsjón sína og segja eins og maðurinn, sem réðst á Jónas Hallgrímsson: Hafi ég aldrei gert það. Ég var flekaður til þess.

*Einar Olgeirsson: Herra forseti! Heiðruðu hlustendur! Ég verð að byrja með því að láta undrun mína í ljós yfir því, að hér skuli vera farið að útvarpa frá Alþingi umr. um þessa till., sem hér liggur fyrir. Formlega felst ekki annað í þessari till. en að kjósa nefnd til að endurskoða ýmislegt viðvikjandi embættum og veitingarvaldi við háskólann, og það er út af fyrir sig gott og þarft. En hvað innihaldið snertir, þá er hér, eins og auðvitað er, rifizt um dósentsmálið svokallaða, eitt af öðrfufstu málum, sem fyrir þinginu liggja, en réttnefnt ásingamál, þar sem þeir, sem andstæðir eru, geta rifizt eins og þeir nú hafa gert, ákallað hver sinn sérfræðinginn í goðafræði sem óskeikulan og lýst hinn sérfræðinginn sem óalandi og óferjandi. Meðan þessu fer fram, biðja þúsundir alþýðumanna og kvenna um land allt með óþreyju eftir endurbótum á hag sínum. Þúsundir verkamanna og sjómanna og bænda, sem berjast hetjulegri baráttu við atvinnuleysi, fátækt og skort. Þetta fólk hefir í harðvítugri áratuga baráttu byggt upp samtök sín, — stéttasamtök, verkálýðssamtök, samvinnusamtök, skapað sér flokka sína, Alþfl. og Kommfl., til að berjast fyrir réttlæti og frelsi þeim til handa. Þetta fólk vann í vor einn stærsta sigur, sem það hefir unnið eftir áeggjan þessara flokka sinna, — með kosningunum 20. júní, — kosningum, sem skópu í fyrsta sinn hreinan vinstri meiri hl. á Íslandi. Þetta vinnandi fólk hefir nú búizt við lausnarorðinu frá þessum flokkum sínum á þessu þingi. Það hefir beðið og beðið eftir ávöxtunum, og það, sem það nú fær, eru þessar umr. um dósentsmálið eins og nokkurskonar rjómafroða út á alla tollasúpuna!

Hér á þinginu hafa verið borin fram stórmál, sem höfðu þýðingu fyrir allar þinar vinnandi stéttir og baráttu þeirra fyrir bættum kjörum og réttindum. Kommfl. hefir borið fram frv. um alþýðutryggingar, sem myndu þýða stórkostlegar endurbætur á þessu velferðarmáli — það var svæft. — Kommfl. hefir borið fram frv. um framfærslulögin, um réttlæti, mannúð — það var líka svæft. Frv. um greiðslu verkkaups í peningum var reynt að þverbrjóta með undanþágufarganinu, og aldrei komið úr n. Hagsmunamál sjómanna, smákaupmanna, — allt svæft og þag-að í hel.

Hér hafa enn fremur verið borin fram af öðrum stórmál, sem varða alþjóð, mál eins og tollamál eða sildarverksmiðjurnar. Umr. um þessi mál er ekki útvarpað. Það fæst nú ekki rétt í útvarpinu frá Alþingi, hvílik hætta vofir yfir öllum fiskimönnum Íslands í sambandi við sam-særið um sildarverksmiðjurnar. Hvernig stend-

ur á þessu? munu menn spyrja. Hvað er að gerast í islenzkum stjórnmálum á bak við tjöldin, sem veldur þessu? Hvaða öfl eru að verki, sem sérstaklega vilja blása þessu dósentsmáli upp í stórmál?

Ég skal reyna að gera nokkra grein fyrir því. Pólitíska ástandið á Íslandi er nú að taka stakka-skiptum. Við stöndum á einhverjum þýðingarmestu tímamótum islenzkrar sögu. Það dregur upp til úrslitaátaka milli afla afturhalds og auðvalds annarsvegar, en allra krafta framsækni og alþýðu hinsvegar. Fylkingarnar til hægri og til vinstri hafa verið að framkvæma liðskönnun og afla bandamanna undir úrslitahriðina. Það má með nokkrum sannni segja, að sú stj., sem setið hefir undanfarið, hefir verið vinstrifl.stj., en með íhaldsstefnu í veigamiklum málum, þó að hún hafi í nokkrum málum, svo sem í samvinnu-hreyfingunni, staðið með vinnandi stéttunum. Þetta Alþingi og samþykktir þess í tollamálum hafa bezt leitt í ljós, að ólíklegt er, að þetta ástand geti haldið áfram lengur. Annaðhvort verður að skapast hér vinstri stj., sem rekur vinstri pólitík, stjórnar alþýðunni í hag, eða ella er viðbúið, að hér verði sköpuð hægri stj., í-haldsstj., til að reka erindi aðalauðmannaklík-unnar í landinu, reka íhaldspólitík, og það miklu harðvítugri og verri en þá, sem þessi stj. hefir rekið versta.

Kapphlaupið stendur nú á milli beggja fylkinga um, hvorum takist fljótar og betur að skapa ríkisstj., er stjórnin eftir hreinum línunum.

Kommfl. einbeittir öllum sínum kröftum að sköpun virkilegrar vinstri stjórnar, að myndun fylkingar allra þriggja vinstri flokkanna. Við vitum, að allar hinar vinnandi stéttir óska eftir sterkri þjóðarfylkingu, — til þess gáfu þær vinstri flokkunum svo glæsilegan sigur í vor. Í þjóðfélagsfylkingunni sjá þær kórónuna á samtök sín í baráttu sinni fyrir réttlæti og frelsi. En meðan alþýðan vinnur þannig, þá er íhaldið að skipuleggja sína krafta. Miðdepillinn í íhaldsflokknum, dúnkrafturinn í undirbúningi afturhaldsstj., er landsbankavaldið. Þetta vald tengir saman Kveldúlfsvaldið í íhaldsfl. og hina afturhaldssömu foringja Framsfl. Í bankaráði Landsbankans mætast þeir sem í æðra veldi formaður Sjálfstfl. og formaður Framsfl., og út frá samtvinnum hagsmunum Kveldúlfs og Landsbankans byrjar þeirra fyrsta sameiginlega ganga. Það hefir lengi verið ósk landsbankavaldsins að geta tengt Framsókn og íhaldið saman til að vernda yfirdrottun Kveldúlfs og Landsbankans í landinu, því hagsmunir þessara tveggja stofnana eru að því leyti þeir sömu, að hvorttveggja eru fyrirtæki á heljarþróminni, sem hvorugt má láta þjóðina sjá sannleikann um ástand sitt, og hvorttveggja þarf að ná milljónagróða á ári frá fólkinu til að dylja töpin og forðast gjaldþrotið. Það er því aðaliðja hættulegustu afturhaldsaflanna í landinu nú sem stendur að reyna að tengja saman Sjálfstfl. og Framsfl. og undirbúa stjórnarmyndun. Þessara flokka. Ólafur Thors lýsti því yfir í eldhúsinu, að um eitt væri hann og Jónas Jónsson orðnir sammála — sildarverksmiðjurnar. Annar svartí punkturinn er vinnulöggjöfin. Bjarga Kveldúlf á kostnað sild-

veiðenda, og með því viðhalda gjaldþroti yfirstéttanna á kostnað verkafólksins. Það má segja, að í eldhúsumræðunum hafi Ó. Th. opinberað þessa trúlofun sína við J. J., — og meiningin hjá íhaldinu var að láta dósentsmálið verða þá kirkjulegu blessun á þessa trúlofun.

Það er engum efa bundið, að ástæðan til þess, að íhaldið hefir gripið dósentsmálið svo fegins hendi er, að það hélt, að það gæti spunnið einn þráðinn enn til að tengja það við Framsókn.

Íhaldið vonaðist eftir að slá tvær flugur í einu höggi með þessu máli; fá hér mál, sem hægt væri að blása svo upp, að til samvinnuslita leiddi milli Framsfl. og Alþfl., og æsingamál, sem hægt væri að beita gegn Alþfl. og öllum sósíalistum, með því að koma trúarofstæki í spilið, tendra æsingar og hita út af því tilfinningamáli, sem það er. Þetta er aðalatriðið hjá íhaldinu í þessu máli og markar afstöðu þess. Hinsvegar verður því ekki neitað, að frá sjónarmiði sósíalista hefir tekizt óhöndulega í þessu máli. Ég verð að segja það hreinskilnislega, að ég skil ekki þá tilhneigingu hjá einum marxista — eins og Sig. Einarsyni — að kæra sig um og keppa eftir að verða dósenti í guðfræði, eins og guðfræðideildin er við háskólann; því það er vitanlegt, að slík deild getur ekki verið nema eitt af tvennu, annaðhvort skóli til að búa menn undir að flytja ákveðnar trúarskoðanir, eða visindaleg stofnun, sem rannsakar upphaf og eðli trúarbragða og alls ekki tekur afstöðu með einum trúarbrögðum, heldur leitar sannleikans á visindalegum grundvelli. — Og þá væri hún engin guðfræðideild lengur.

Við kommúnistar álítum, að hér á Íslandi eigi að ríkjja fullkomið trúfrelsi, allir eigi að hafa jafnan rétt, og það myndi um leið þýða aðskilnað ríkis og kirkju. Við álítum óréttmætt, að allir, einnig þeir, sem ekki aðhyllast lúterska trú, skuli verða að greiða gjöld, sem varið er til trúarbragðaútbreiðslu. Og af því myndi leiða, ef fullkomið trúfrelsi væri, að guðfræðideildin væri lögð niður, og það álítum við kommúnistar, að ætti að gera. Ég álít, að það hafi og verið pólitískt óviturlegt af hæstv. ráðherra, sem annars sýnir í flestum málum afarmikla gætni, að knýja þetta mál fram með slíkum krafti sem gert var. Þar sem um Björn Magnússon og Sigurð Einarsson var að velja, væri margt gott um báða að segja. En þetta er ódrengileg árás á Sigurð Einarsson hér í útvarpinu, sem ekki getur varið sig hér. Sigurður Einarsson hefði, án þess að fá veitingu dósentsembættisins, getað fengið fulla uppreisn fyrir þá ótvíræðu hlutdrægni, sem prófessoraklíkan í guðfræðideildinni hefir beitt hann, bara með birtingu á dómi prófessors Nygrens, og út á meðal þjóðarinnar hefði það tvímælalaust orðið enn sterkari áfellingisdómur á óréttlæti hinna skriflærðu í prestaskóla Íslands en veitingin. Hinsvegar vil ég lýsa fullri samúð með baráttu hæstv. ráðh. að öðru leyti við þau afturhaldsöfl, sem ráða við Háskóla Íslands. Þau öfl, sem sífellt hafa reynt að halda nýjum, rötækum kröfum frá honum, og jafnframt setja háskólann niður í áliti manna sem visindastofnun. Það riður á að hefja háskólann á hærra stig, og það verður ekki gert með því að bægja sífellt öllum róttækum, frjálslyndum kröftum frá hon-

um, eins og íhaldið alltaf reynir að gera. Eigi háskólinn að verða virkileg menningarstöð, þá verður hér að verða alger breyting á, og einn liður í þeirri breytingu, a. m. k. eins og hún núna er rekin, hyrfi úr honum, enda litur helzt út fyrir það, að hún sé nú sjálf að þurrkast út, þ. e. a. s. að nemendurnir séu að hverfa úr henni í sama hlutfalli og prestakennurum fjölgar. Það er svart að sjá nú 4 kennara yfir 9 nemendum í prestaskólanum, á meðan ríkið þykist ekki hafa efni á að hafa nema einn kennara á hver 50 börn og greiðir barnakennurum slík smáanlaun, að meðalárslaun kennara á Íslandi eru 1431 króna.

Forseti (JörB): Sökum þess, hvað timinn hefir orðið ódrjúgur, geta umferðirnar ekki orðið nema 2, í stað þriggja, eins og talað hefir verið um. Framsfl. hefir þegar fengið 26 min. til umræða, Sjálfstfl. 35, Alþfl. 30, Bændafl. 36 og Kommfl. 21. Framsfl. á þá eftir 19 min., Sjálfstfl. 10, Alþfl. 15, Bændafl. 9 og Kommfl. 24.

***Frsm. (Pálmi Hannesson):** Ég hlýt að þakka hv. ræðum. fyrir það, hvernig þeir hafa með þögninni samb. þær till., sem voru bornar fram í frumræðunni í þessu máli, þær till., sem Framsfl. hefir gert að sinum till. Ég gat þess þá, að óánægja væri út af veitingu dósentsembættisins og taldi til þess 5 ástæður, og skal ég stuttlega vikja að þeim aftur. Það er í fyrsta lagi andúð á séra Sigurði Einarssyni, þá samúð með séra Birni Magnússyni, aðferð hæstv. ráðh. um veitinguna, sjálfsforæði háskólans og loks löngun hv. andstæðinga til að hagnast á málinu pólitískt.

Á þetta fimmstrengjaða hljóðfæri hafa ræðumenn leikið síðan. Fyrstur varð til hv. þm. V.-Sk. Ég átti von á, að hann mundi spila hér kirkjuáriu, en hann kaus að leika stríðsmarsch. Hann bar hér fram örökstuddar getsakir, ekki til Framsfl., heldur til hæstv. kennslumrh. og hinna erlendu fræðimanna, prófessoranna Mosbechs og Nýgrens. Ég fyrir mitt leyti leyfi mér ekki að draga það í efa, að þeir séu báðir fullfærir fræðimenn á þessu sviði. Það er yfirleitt svo, að þeir menn, sem takast á hendur kennslu í erlendum háskólum, eru svo vel að sér, að ekki tjáir fyrir okkur hér að efast um hæfni þeirra. Það þýðir ekki að reyna að vinna þetta mál með því að vega að þessum erlendu fræðimönnum. Hv. þm. byrjaði á því að spila á einn streng, hann spilaði á Sigurð Einarsson. Í því sambandi kom hv. þm. fram með það, sem ég vil kalla dylgjur um trúarskoðanir Sigurðar Einarssonar. Ég skal ekkert segja um trú Sigurðar Einarssonar, ég veit lítið um hans trú, en efast um, að hv. þm. V.-Sk. viti þar betur en ég. Þó að hann hafi fyrir nokkrum árum skrifað grein, sem ekki verði kirkjuleg talin, er það enginn dómur á hæfileika hans til þess embættis, sem hér er um að ræða. Ég veit t. d., að hv. þm. V.-Sk. hefir áður haft afstöðu til trúmála, sem hann mundi ekki vilja láta telja sína trú núna. Ég verð að benda á það, eins og hæstv. ráðh. raunar gerði, að ef samkeppnisritgerð Sigurðar Einarssonar gat talizt óhæfileg vegna þeirra trúarskoðana, sem í henni

fælust, bar að visa henni frá þegar og láta hana ekki koma til greina við prófið.

Ég vil líka minna á það, að þegar Sigurður Einarsson gerði dómnefndinni tilboð sitt um þriðja dóminn, sem dæma skyldi úrslitadóm í málinu, var því tilboði ekki sinnt. Með því móti hefði þó fengizt faglegur úrskurður, einskonar yfirmat yfirmatsins.

Þá vék hv. þm. að Framsfl. og að hann hefði óttast um samvinnuslit við Alþfl. út af þessu máli. Það er rétt, að Framsfl. áleit ekki forsvaranlegt að slíta samvinnu um þau vandamál, sem biða úrlausnar, aðeins út af veitingu dósentsembættisins. Til þess var það mál ekki nógu mikilvægt. Framsfl. kaus að reyna að leysa málið með friði og spekt. Það virtist koma dálítið fram í stríðslagi hv. þm. V.-Sk., að hann langaði til að komast í þá samvinnu við Framsfl., sem hann getur ekki unnað Alþfl. En það er ekki til umr. nú.

Hv. þm. talaði um nýliða í Framsfl., sem væri rauðskjóttur. Ég veit, að því skeyti var stefnt til mín. en tek mér það ekki nærri.

Þá kom hæstv. kennslumrh. næst að hljóðfærinu. Hann átti vitanlega hendur sínar að verja. En ekki gat hann hrakið ásakanir mínar um, að honum hefði borið að taka meira tillit til skoðana manna í landinu á trúmálum. Hitt verð ég að segja hæstv. ráðh. til hróss, að hann er fúsari til samkomulags um bráðabirgðalausn á þessu máli en aðrir.

Næstur talaði hv. þm. Dal. og talaði langt mál. Það má segja, að hann hafi leikið kirkjuáriuna. Mikíð af ræðu hans var guðfræðilegs efnis, en um það er ég ekki bær að dæma. Hann minnstist á, hvernig hæstv. ráðh. hefði farið að, ef Sigurður Einarsson hefði verið sviptur setningu í embættið, en Birni Magnússyni þrengt inn. Mig langar til þess að minna hv. þm. á afstöðu hans sjálfs. Mundi hann þá hafa verið andstæðingur hæstv. ráðh. í málinu?

Loks kom fram hv. 5. þm. Reykv. og lék á rússneska halalaika. Það er nýstárlegt að heyra hér slíkt undirspil, ekki sízt, þegar um trúmál er að ræða.

Ég vil vikja að því aftur, að það, sem Framsfl. hefir haldið fram í þessu máli, stendur óhaggað. Afstaða okkar er að gera það bezta, sem unnt er, til þess að bjarga málinu. Það er kannske hægt að segja, að það sé of seint að byrgja brunninn, þegar barnið sé dottið ofan í. En það er ekki of seint, því að fleiri börn geta dottið í brunninn. (GSv: Á barnið, sem er dottið ofan í, að vera í brunninum?). Ég geri ekki ráð fyrir, að hv. þm. hafi ástæðu til að draga þá ályktun af orðum mínum. Ég sagði, að Framsfl. vildi leiðrétta það, sem þegar væri farið afлага. Í þessu máli eins og svo mörgum öðrum deilumálum er Framsfl. milliflokkur. Hann vill miðla málum. Hann hefir ekkert hér að vinna persónulega eða flokkslega fyrir sig, en hann finnur til ábyrgðarinnar gagnvart þjóðinni. Hann finnur til ábyrgðar á velfarnaði þeirra stofnana, sem undir ríkið heyra. Framsfl. hefir sýnt þetta í verkinu. Hann hefir stutt háskólann til að bæta húsa-kynni sín og ætlar sér ekki einasta að byggja hann upp hið ytra, heldur og hið innra. Hann

vill berjast fyrir nýju skipulagi, nýju formi, nýju viðhorfi, nýjum stefnum. Framsfl. getur sagt svipað um kirkjuna. Hann viðurkennir trúfrelsi í landinu og telur trúmálin svo viðkvæm, að varast beri að brjóta í bág við skoðanir manna á því sviði. Hann vill styðja að því, að innan kirkjunnar megi eflast viðsýni, svo að þar verði hátt til lofta og vítt til veggja. Að því vill hann starfa.

Ég mun nú ekki taka oftari til máls í kvöld. Vil ég óska hv. hlustendum gleðilegra jóla og biðja þeim árs og friðar.

***Gísli Sveinsson:** Herra forseti! Ég skal ekki verða margorður, enda er timinn stuttur. Hv. síðasti ræðumaður tvísté mjög í þessu máli. Hann minnst á hljóðfæri, sem honum var kært að leika á áður, rússneska balalaika. Hv. þm. fór alveg í kringum kjarna málsins. Hann var að hrósa Sigurði Einarssyni fyrir, að hann hefði boðið fram kosti þess að ganga undir nýtt próf. En hæstv. forsrh. neitaði að taka slíkt húmbúg til greina. Yfirleitt talaði hv. þm. meira í anda sósíalista og kommúnista í þessu máli en í anda síns eigin flokks. En það er vonandi, að hann geri sér það ljóst framvegis, að hann er ekki í rauðu flokkunum, heldur í Framsfl., sem brosir til hægri.

Hv. 5. þm. Reykv. fagnaði því eðlilega, ef kirkjan yrði að láta í minni pokann. Það er kunnugt, að í hans andlega föðurlandi, Rússlandi, er kirkjan útræk, svo að mig undrar það ekki, að hv. þm. vill hafa Sigurð Einarsson til að kenna prestum landsins, sem ekki eiga að vera neindir prestar, að hans dómi. Auk þess er hann logandi hræddur um, að hin göfuga stjórnarsamvinna biði skipbrot og kommúnistar komist ekki á jötuna. Þá er ekki verið að tala til þeirra fátæku, þegar kommúnistar vilja sitja við þann eldinn, sem bezt brennur. Hv. þm. hefir sýnt það, að hann sækist eftir háum launum og dýrum lifnaði. Svangur maður hlýtur að hugsa til matar.

Ég hefði þurft lengri tíma til að tala við hæstv. ráðh. Hæstv. ráðh. gleymir því, að áður hefir verið stofnað til samkeppnisprófs í háskólanum, í lagacildinni, en þá neitaði hæstv. ráðh. að láta það fara fram vegna manns, sem vildi ekki taka þátt í því. Það eru litil rök hjá hæstv. ráðh. að bera fram slík aukaatriði, að hann hafi verið með ýmsu háskólanum til góðs. Það var honum sem ráðh. skylt að gera. Hæstv. ráðh. talaði ósæmilega um háskólann, rétt eins og hann væri einhver glaframannastofnun. Ríkisstj. hefir þó sannarlega komið sínum mönnum þar að, og mætti fyrr vera, ef háskólinn þyrfti að vera skipaður eingöngu mönnum hæstv. ráðherra. Hæstv. ráðh. ætti að vita það, að próf Árna Pálssonar var með fullum rétti tekið gilt, þó að Árni hefði ekki að fullu lokið sinni ritgerð. Ritgerð hins keppandans var svo gölluð, að það vó á móti. Hefði ritgerð Árna verið gefin út, hefði hann sjálf sagt líka getað hlotið doktorsnafnbót.

Ég ætla, að hæstv. ráðh. viti það, að þessir menn, sem komið hafa að háskólanum, eru vinsælir og dádír af öllum nemendum sínum. Það, sem varð þess valdandi, að Bjarni varð hlut-

skarpri í keppninni um prófessorsembættið, var það, að hann hafði lagt fyrir sig þá sérgrein, sem Þórður hafði ekki gert, en það var stjórnlagafraeðin. Báðir þessir menn, Þórður Eyjólfsson og Bjarni Benediktsson, eru hinir mætustu menn og báðir færir í sínu fagi.

Hæstv. ráðh. hefir ekki tekizt það, og ég geri ekki ráð fyrir, að hann sé þess megnugur, að geta talið mönnum trú um, að Nygren hafi verið sá óhlutdrægi. Það mun nú sannast í þessu, að ef gruna má einn, þá má eins gruna annan. En ég verð að segja það, að það er miklu meiri ástæða til að vantroysta þessum eina manni heldur en dómnefndinni. Þetta var út úr vandræðum gert hjá hæstv. ráðh. En þegar hæstv. ráðh. er að tala um, að niðzt hafi verið á Sigurði Einarssyni, þá ætti hann að vara sig á því að niðast ekki sjálfur á öðrum mönnum.

Hv. 5. þm. Reykv. má ekki heyra, að hér sé minnzt á Sigurði Einarsson. Hér er talað um alla menn, sem koma við þetta mál. Hvers vegna er þessi hv. þm. að tala um aðra menn, sem hér eru inni? Tími minn er nú á þrotum og ég mun ekki geta tekið aftur til máls. En ég vil að síðustu segja það, að hæstv. kennslumálaráðh. hefir ekki tekizt að verja þetta mál, hvorki í umr. né annarsstaðar, svo að hann geti nokkurntíma borið sitt bar eftir það. Honum hefir tekizt að vinna í þessu falli ógæfuverk, ekki aðeins að dómi þeirra, sem næst standa í þessu máli, heldur að dómi alþjóðar. Ég býð svo hlustendum gleðileg jól og farsælt nýtt ár. Góðar nætur.

***Atvmrh. (Haraldur Guðmundsson):** Hv. þm. V.-Sk. upplýsti menn um, að ég hefði neitað að láta fara fram samkeppnispróf um skipun prófessorsembættisins í lögum 1936. Þetta er rangt, eins og hv. þm. hlýtur að vita. Það var aðeins um 2 menn að ræða, sem um embættið sóttu. Annar þeirra neitaði að ganga undir samkeppnispróf, og þá var ekki eftir nema einn. Og samkeppnispróf, sem aðeins einn gengur undir, er vitanlega ekkert samkeppnispróf. Annars var háskóladeildin klofin um þetta. Það voru 2 af prófessorunum, sem vildu hafa samkeppnispróf, en $\frac{1}{2}$ lagði til, að þeim yrði veitt embættið, sem hlaut það. Það hefir nú dregið nokkuð niður í þessum hv. þm. veðrið. Ekki kvað hann í sinni síðari ræðu sterkara á en það, að ef einn væri grunaður, þá mætti eins gruna annan. Ég vil taka það fram, að það er engin skynsamleg ástæða til að gruna Nygren um, að neitt hafi blandast inn í hans dómu, sem hafi getað haft áhrif á hans niðurstöðu. En um hinn verður að segja það, að það er því miður svo, að eins og hv. þm. V.-Sk. gat um, þá dvaldi hann hér um tíma og hafði náin kynni af meðstarfsmönnum sínum, og að hann hefir orðið fyrir áhrifum af þeim í skoðunum á keppinautunum, er bert, sérstaklega af grein, sem hann sá tilfærni til að skrifa í sumar í blaði í Danmörku. Í þeirri grein leyfir hann sér að fullyrða, að einn umsækjandinn hafi verið fylgismaður ráðh. og almannarómur hafi sagt, að ráðh. ætlaði að koma honum í embættið. Mig furðar á að sjá þessi ummæli eftir erlendan vísindamann. Það sýnir, hvað hefir verið hjalað í eyru hans hér

heima. Annars get ég ekki stillt mig um, í sambandi við margendurtekin ummæli um það, hversu lítt hæfur Sigurður Einarsson sé til þess að kenna guðfræði, að rifja upp ummæli þessa hv. þm. frá 1916. Þá segir þessi hv. þm., að það sé dæmi um mikinn þroska að hafna öllum átrúnaði, og til viðbótar segir hann, að hann telji mikla kirkjusókn ekki vera til neinna bóta fyrir lífernir manna. Þetta er nú sá maður, sem hefir sótt eftir því að verða kirkjuráðsmaður og hefir náð því takmarki. Og svo gerir þessi hv. þm. sig breiðan yfir Sigurði Einarssyni og ætlar að fordæma hann fyrir hans skoðanir á þessum málum. (GSv: Ég var privatmaður). Hann var það líka um sínar trúarskoðanir. Það eru nokkur atriði úr fyrri ræðu hv. þm., sem ég get ekki látið ómótmælt. Hann var að tala um orðalag skýrslunnar. Honum ferst. Afkastameiri mann er nú vart hægt að fá en þennan hv. þm. til að hnoða saman stóryrðum. En um orðalag skýrslunnar er það að segja, að orð hennar eru nokkuð þung; það er satt. En sannleikurinn er jafnan sárbeittur, þegar hann kemur við kaun manna. Hvað viðvikur utanstefnunum, sem hv. þm. varð tíðrætt um, þá er það að segja, að það er helher rökvilla að tala um utanstefnu í sambandi við þetta mál. Utanstefnur var það kallað, þegar mál voru lögð undir úrskurð erlendra manna. Hér hefir slikt ekki átt sér stað. Hér hefir aðeins verið leitað álits erlendra sérfræðinga, og það á sér oft og tíðum stað um ýms málefni, sem þýðingarmikil eru. Jafnvel rektor háskólans hefir leit að álits erlendra sérfræðinga um mæðiveikina, og þó eru hér margir sérfræðingar til í dýralækningum. Utanstefnur viljum vér engar hafa, segir hv. þm. En hver var það, sem byrjaði á þessum „utanstefnum“? Það var háskólinn sjálfur. Hann sótti erlendan prófessor til að taka þátt í störfum dómnefndarinnar. Og meira að segja öll dómnefndin með tölu skaut sér á bak við þennan erlenda mann. Þá segir þessi hv. þm., að ráðh. beri að hlíta löglegum prófum. Hvaða próf er hér um að ræða? Hér er aðeins um að ræða rökstuðning fyrir áliti guðfræðideildarinnar til ráðh. áður en hann veitir embættið, en ekki úrskurð. Hv. þm. fór um það stórum orðum, að ég sem ráðh. skyldi leyfa mér að tortryggja dóm dómnefndarinnar, að mér skuli geta dottið í hug, að hún geti hér haft önnur sjónarmið en velferð háskólans. Ósjálfrátt dettur mönnum í hug, að það sé eitthvað skritið við það, að prófessorarnir Árni Pálsson og Bjarni Benediktsson skuli báðir vera sjálfstæðismenn. Hv. þm. segir, að háskólinn viti betur, hvað honum kemur hvað val starfsmanna sinna snertir heldur en pólitískur ráðh. Dettur nokkrum manni í hug, að maður eins og t. d. Magnús Jónsson, sem er hv. 1. þm. Reykv., verði allt í einu ópólitískur þegar hann kemur inn í háskólann? Nei, það er áreiðanlegt, að kennararnir við háskólann eru ekki ópólitískir frekar en aðrir menn.

Hv. þm. Dal. flutti hér mjög fræðilega ræðu, og mér fannst hann helzt komast að þeirri niðurstöðu, að dómur Nygrens væri vondur fyrir Sigurð Einarsson. Ég skal nú lesa hér upp ummæli prófessors Nygrens um sr. Sigurð. Þau eru

á þessa leið, með leyfi hæstv. forseta: „Þar sem athugun á úrlausnum tveggja fyrstu umsækjendanna hafa leitt til svo neikvæðrar niðurstöðu, er mér það ánægjuefni að komast að raun um, að umsækjandinn C (þ. e. Sigurður Einarsson) er rannsóknarmaður af allt annari gerð. Í innangi ritgerðar sinnar gerir hann í fáum og skýrum orðum grein fyrir þeim mismunandi úrkostum, sem ritgerðarefnið, eins og það er fyrir lagt, hefir í sér fóligna, bæði um efnisval og starfsaðferð, gerir rökstudda grein fyrir þeirri leið, sem hann velur sér, og finnur í því, hvernig atriði efnisins eru lögð honum í hendur, tilefni til að setja því takmörk“. Seinna í umsógninni segir prófessorinn: „Að minnu áliti hefir umsækjandinn C þannig á alveg fullnægjandi hátt sannað hæfni sína til kennaraembættis þess, sem um er sótt“. Það er alveg rétt, að hann segir, að Sigurður Einarsson sé greindur, en að það sé galli, á ég bágð með að samþykkja. En um fyrirlestrana, sem Nygren virðist hafa lagt mest upp úr, er það að segja, að prófessor Mosbech, sem ekki kann íslensku, lét ekki einu sinni þýða þá alla fyrir sig. Hann lét sér nægja lauslega þýðingu á hluta af fyrirlestrunum. Þetta er sannað með vottorði frá þeim, sem þýðinguna önnuðust. Og svo dæmir prófessorinn keppandann harðast fyrir fyrirlesturinn. Hv. þm. bar kvíðboga fyrir því, að ég stæði uppi einn um þetta mál í minum flokki. Það er þarf laust fyrir hv. þm. að bera kvíðboga fyrir því. Hann þarf engar áhyggjur að hafa af aðstöðu minni í flokki mínum. Hv. þm. ætti heldur að hugsa um sitt eigið hú. Annars veit ég ekki til annars en að það hafi verið bezta samkomulag um þetta í flokkinum. En úr því að þessir menn vefengja úrskurð Nygrens, því þá ekki að taka boði Sig. Einarssonar um að skjóta úrlausnunum undir dómstól manna, sem skipaðir væru af háskólum þriggja Norðurlandanna, háskólunum í Osló, Kaupmannahöfn og Lundi, þar sem hvorugur þeirra prófessoranna Nygrens eða Mosbechs yrðu við riðnir að öðru leyti en að þeir gætu gert grein fyrir afstöðu sinni, ef þeir vildu. Sigurður hefir boðizt til, ef dómurinn gengi á móti sér, að standa upp fyrir sr. Birni Magnússyni. Það, að háskólaráðið tekur ekki þessu tilboði, sýnir ekkert annað en að þeir trú ekki sínum eigin fullyrðingum um það, að Sigurður sé ekki hæfur í starfið.

Ég vil svo að lokum taka það fram, að ég álit, að það væri réttast fyrir háskólann að þurrka sína fortíð út um embættaveitingar og taka þar upp nýja stefnu í þeim málum. Ég hefi játað það, að ég álit, að það sé óheppilegt að hafa deilur milli ráðh. og háskólans um þessi atriði, og ég hefi boðizt til að láta endurskoða þessar reglur, en þeir hafa ekki sinnt því. — Ég býð svo hlustendum góðar nætur og hlustendum úti á landi gleðileg jól.

*Stefán Stefánsson: Herra forseti! Ég hefi aðeins örfáar mínútur til umræða, og get ég því lítið sagt af því, sem ég vildi annars sagt hafa. Frá því að hæstv. atvmrh. skipaði Sigurð Einarsson dósent hefir vart um annað meir verið rætt hér í höfuðstaðnum en þetta mál, og úti

um byggðir landsins hefir það vakið mikla athygli. Jafnframt skipun Sigurðar Einarssonar í embættið gaf ráðh. út mikla bók, sem átti að vera einskonar varnarskjal, en var þó fyrst og fremst árássarit á dómnefndina. Ég vil taka það fram, að samkv. reglugerð háskólans hefir ráðh. veitingarvaldið, en ég verð að telja, að hæstv. ráðh. hefði verið skylt, ef hann vildi sjá sóma sínum borgið, að fara eftir till. dómnefndarinnar um skipun í embættið. Dómnefndin var skipuð 5 mönnum, og gaf hún út samhljóða dóm. Ef þessi háttur yrði upp tekinn í framtíðinni, að virða álit dómnefndar að vettugi, þá mundu samkeppnisprófin að sjálfsögðu leggjast niður. Það mundi enginn vilja leggja mikið starf í slíkt og eiga svo e. t. v. vist, að ekkert tillit yrði tekið til þess. En það verður að sjálfsögðu að ganga svo í framtíðinni, að dómur nefndarinnar verði úrskurður í þessum málum. Út af því, sem hæstv. ráðh. sagði um það, að prófessor Mosbech hefði ekki látið þýða nema hluta af fyrirlestri Sigurðar Einarssonar, þá er það að segja, að þegar prófessorinn hafði heyrt hluta af fyrirlestrinum, var honum það ljóst, að Sigurður ræddi allt annað í honum en honum hafði verið falið, og taldi hann því óþarft að fara frekar út í að þýða hann.

Ég mun svo ekki ræða þetta meira frá sjónarmiði háskólans, en taka til athugunar viðhorf þjóðarinnar í heild til þessa máls. Fólk á fullkominn rétt á því, að ekki sé veitt dósentsembætti í guðfræði þeim manni, sem hefir unnið gegn kirkju og trú. Sigurður Einarsson hefir m. a. skrifað rit, sem heitir Fornar dyggðir. Hver, sem les þetta rit, hlýtur að sjá, að það er fullkomin dirfska af slíkum manni að láta sér detta í hug að sækja um að verða kennari í guðfræði við háskólann. En það er þó ennþá meiri dirfska af hæstv. ráðh. að veita honum þetta embætti. Ég vil svo að endingu lofa mönnum að heyra álit sr. Benjamins Kristjánssonar, sem var einn af umsækjendunum um dósentsembættið, á þessum manni. Mér hefir í dag borizt rit, sem hann hefir skrifað um þetta mál, en í því segir hann m. a. „Hún (þ. e. kirkjan) ber fullt traust til þess manns, sem settur var samkvæmt úrskurði dómnefndar til að gegna þessu embætti. Hann er kunnur að því að vera vandaður maður og hafa einlægán áhuga fyrir framgangi kristinna hugsjóna með þjóðinni. En til S. E. ber hún ekkert traust, af því að hann hefir í fyrsta lagi, eftir stutta viðdvöl, gengið úr þjónustu kirkjunnar til annara starfa, er hann fékk betur borguð. Í öðru lagi hefir hann síðan gert sér far um að hæða og ófrægja kristindóminn og í hviðvetna reynzt draga taum þeirra, sem ástundað hafa að svirirða hann“. Þessi ummæli eru ummæli allþjóðar. Og þjóðin á fullkominn rétt á að líta þannig á þetta eftir skrifum Sigurðar Einarssonar.

***Einar Olgeirsson:** Herra forseti! Heiðruðu tilheyrendur! Ef ég átti að halda mér við líkingu hv. 1. þm. Skagf., Pálma Hannessonar, um strengleikana og undirspilið, yrði ég að segja, að falskastir hafi tónarnir komið frá i-haldinu. Það virðist reyna að láta menn standa

í þeirri meiningu, að háskólinn sé þess eigiðusteri. Íhaldið hefir þá gert þetta musteri sitt að prangarabúð. Og ég veit ekki, hvar það hefir framkvæmt hrossakaup sín, ef ekki í háskólanum, og þá einmitt í guðfræðideild hér áður fyrr. Það þarf ekki að benda nema á það, þegar Sveinbirni Högnasyni var bægt burt. Ég veit, að hv. þm. V.-Sk. (GSv) telur það ekki ranglæti gagnvart sr. Sveinbirni. Kannske mætti til sanns vegar fara, að það hafi verið íhalds-réttlæti, sem hann varð fyrir og honum varð til góðs óviljandi.

Þá þótti hv. þm. (GSv) það einkennilegt með þessa rauðskjóttu í Framsfl., að þeir tækju til sín það, sem hann ætlaði rauðliðum. Ég er hissa á hv. þm., ef hann er búinn að gleyma því, að Framsfl. hefir af sumum verið talinn ekki aðeins rauðskjóttur, heldur rauður flokkur. Ég vildi, að það væri komið sjónvarp til að sýna Morgunblaðið, — málagn hv. þm. V.-Sk. og flokks hans —, þar sem grimunni af Hermanni Jónassyni er haldið fyrir andliti Stalins til að tákna bolsevismann inni fyrir hjá hæstv. forsráðh. og flokki hans. Að visu er þetta misskilningur hjá Morgunblaðinu. En við kommúnistar vonumst til þess engu síður, að Framsfl. eigi eftir að verða ekki aðeins rauðskjóttur flokkur, heldur virkilega rauður. Og líklegast er, að einmitt íhaldið komi því til leiðar með heimsku sinni. Það hefir stundum fyrri orðið til þess að reka góða menn inn í vinstri fylkinguna.

Hv. þm. (GSv) sagði, að það væri ekki nýtt, að kirkjan yrði að láta í minni pokann. — Ef hann vill láta kirkjuna ráða sjálfa sínum málum og þar á meðal dósentsvali, verður hún að vera skilin frá ríkinu og njóta hvorki fjárstyrks né forstöðu af hálfu þess. Við kommúnistar viljum aðskilnað ríkis og kirkju. Við viljum láta hana taka við öllum sínum málum með fullu frelsi. Hún má þá hafa prestaskóla og ala upp starfsmenn sína eins og henni þóknast.

Hv. þm. var eitthvað að minnst á ógurlega meðferð á kirkjunni í Rússlandi. En sannleikurinn er, að þar fá prestarnir alveg að ráða kirkjulegum málum íhlutunarlaust. Þjóðfulltrúarnir rússnesku skipta sér ekki nokkurn skapáðan hlut af því, hverjir kenna í prestaskólum kirkjunnar. Þar er einmitt það skipulag, sem mér skilst hv. þm. V.-Sk. vilja í þessum efnum. Það eru 20—30 ár síðan frjálslyndir menn í borgarastétt og síðan frjálslyndir og góðir klerkar fóru að krefjast þess í fullri alvöru að skilja ríki og kirkju. Ég vil einnig minna á það, þegar sú kirkja var stofnuð, — þegar konungurinn sjálfur skipti sér af kirkjuskipun og breytti henni, en rændi eignum isl. kirkjunnar í nafni heilagrar síðbótar. Ekki eru kommúnistar eins slæmir og haqn. — Svo mætti minnst á, hvað verið hefir að gerast í næstu löndum, t. d. í Þýskalandi. Þar eru ofsóttar allar trúarskoðanir, sem hindra þróun hernaðarandans og trúna á foringjann, Adolf Hitler. Í þessu landi, sem Morgunhl. er alltaf að dást að, hafa kaþólskir menn og lúterskir og kommúnistar orðið að standa saman til þess að verja trúfrelsið.

Þá sagði hv. þm. (GSv), að okkur muni vera

farið að langa til þess að komast að kjötköttlunum og neyta réttanna með ráðandi flokkunum. Það er auðheyrð á þessu, hvernig lyktin af kjötköttlunum seiðir íhaldið. Það dæmir aðra eftir sjálfu sér. Það er búið að vera hungrað í 9 ár, svo þið getið nú ímyndað ykkur, hvort matarlystin muni ekki vera orðin nokkuð mikil. — En ef hann heldur, að við kommúnistar höfum löngun til að selja hugsjónir okkar fyrir hlutdeild í þeim gæðum, vil ég bara minna þennan boðanda orðsins á það, sem gerzt hefir víða um heim nú á síðustu tímum. Þeir menn, sem mesta fórnfýsi hafa sýnt í þjóðfélagsbaráttunni, það fólk, sem einna mest líkist gömlu píslarvottunum, eru einmitt kommúnistarnir. — En ég er hræddur um, að fulltrúum sjálfstæðismanna sé bezt að tala sem fæst um það, hverjir haldi bezt við hugsjónir sínar.

Þá brigðaði hv. þm. mér um það að vilja verja Sigurð Einarsson og að þar gengi okkur kommúnistum trúleysi til. Þetta er að sönnu sitt hvað, það að vera trúrækin, og hitt, að bera blak af manni, sem þessi hv. þm. ræðst á með persónulegum svivirðingum. — Og það fer vel á því, að hv. þm. V.-Sk., Gísli Sveinsson, saki okkur um trúleysi, því að hann var trúlaus sjálfur meðan hann var ungur. Þá var hann rót-tækur og trúlaus — nú er hann orðinn bæði afturhaldssamur og trúður, — kominn í kirkjuráð. Það minnir á gömlu söguna: Þegar fjandinn varð gamall, gekk hann í klaustur.

Það er auðséð, að hv. þm. er einn af þeim, „sem þurrka burt á efri árum æsku sinnar frjálsu spor“.

Við kommúnistar berjumst fyrir skipulagi, sem þýðir sameign og bróðerni í stað stétta-þjóðfélagsins. Það eru hugsjónir hinnar fyrstu kristni. Mér finnst það því koma úr hörðustu átt, þegar þessi hv. kirkjuráðsmaður er að ráðast á okkur fyrir trúleysi.

Þá hefði aðalboðandi orðsins svarað honum: „Vei yður líka, þér lögvitringar, því að þér íþyngið mönnum með litt bærum byrðum og sjálfir snertið þér byrðarnar ekki með einum fingri“.

Það er ekkert andstæðara til en íhald og sönn kristileg breytni og bróðurkærleikur. — Mér er sem ég sjái upplitið á íhaldsmönnum, ef sjálfur höfundur kristinnar — sjálfur Jesús frá Nazaret — væri kominn til að þruga fjallræðuna í fátækrahverfi í Reykjavík — tilkynnandi: „Vei yður, þér ríku, því að þér hafið tekið út huggun yðar!“ — Ja, hvernig haldið þið, að auðmönnum íhaldsins yrði við? — Þið vitið, að þeir ætla af göflum að ganga, þegar við kommúnistar segjum bara, að þeir eigi að borga. En ef farið yrði að segja við þá: „Þið munuð hungur líða. Þið munuð sýta og gráta“. Ja, hvað haldið þið, að íhaldið gerði við mann, sem svona bryti í bág við allt velsæmi og boðaði tortímingu yfir þá ríku?

Mér er næst að halda, að annaðhvort myndi Helgi Tómasson setja slíkan mann á Klepp eða Gísli Sveinsson dæma hann í tughúsið. En svo mikið er víst, að aldrei munu þeir gera hann að dósent í guðfræði við Háskóla Íslands.

Ég vil svo ljúka máli mínu með því að láta

í ljós þá ósk, að sá tími nálgist, að allir þeir, sem fylgja sósíalisma, og allir þeir, sem vilja berjast fyrir framkvæmd hinna kristnu hugsjóna um bróðurkærleik og sameignarskipulag, eigi eftir að taka höndum saman í baráttunni fyrir því að skapa þjóðfélag, þar sem mennirnir vinna saman, — þar sem enginn sé lengur kúgaður, — þar sem frelsi og jöfnuður ríki. Góða nótt.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 56. fundi í Nd., 21. des., var enn fram haldið einni umr. um till.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 17 shlj. atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: BjB, EmJ, EystJ, FJ, GG, HG, HelgJ, HV, SkG, StgrSt, SvBH, VJ, ÞorbP, ÁÁ, BJ, BÁ, JörB.

EOL, EE, GP, GSv, ÍsIH, JakM, JPálm, ÓTh, PHald, SEH, SK, StSt, TT, ÞBr greiddu ekki atkv.

2 þm. (PHann, PO) fjarstaddir.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 17 shj. atkv. og afgr. sem ályktun neðri deildar Alþingis (A. 464).

9. Sjómaðlingar og rannsóknir fiskimiða.

Á 7. fundi í Sp., 18. nóv., var útbýtt:

Till. til þál. um sjómaðlingar og rannsóknir fiskimiða (A. 136).

Á 15. fundi í Sp., 17. des., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Sigurður Kristjánsson): Herra forseti! Þessi till. er samhljóða till., sem legið hefir hér fyrir á tveim þingum áður. Ég sé því ekki ástæðu til að mæla með henni fleiri orð en ég hef áður gert. Vona ég, að hv. Alþingi sé enn sama sinnis og áður í þessu efni.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 31 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 29 shlj. atkv.

Á 18. fundi í Sp., 21. des., var till. tekin til síðari umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. samþ. með 32 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 469).

10. Jarðhitarannsókn.

Á deildafundum 13. des. var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um rannsókn jarðhitans á Íslandi
(A. 337).

Á 14. fundi í Sp., 14. des., var till. tekin til fyrri umr.

***Flm. (Emil Jónsson):** Eitt af þeim verðmætum, sem hvert land telur sig þurfa að gæta sem öruggast, eru orkulindir þess. Kolanámur, oliunámur og þess háttar eru verðmæti, sem stórveldin hugsa hvað mest um að ná í nýlendum sínum, og barátta þeirra um löndin snýst fyrst og fremst um þessi gæði. Við Íslendingar eigum náttúrlega ekki — a. m. k. ekki svo að neinu nemi — kola- og oliunámur. En við eigum annað, sem því jafngildir, og er kannske enn farsælla og betra, sem er vatnsorkan, fallvötnin og jarðheitt vatn. Í þessu tvennu er bundin afar mikil orka, og veltur mikið á, hversu vandlega við gætum hennar og hversu við getum hagnýtt hana. Slik orka telst jafnan til hinna mestu nytsemda, hvar í heimi sem er.

Fallvötnin hafa nú nokkuð verið rannsökuð hjá okkur, að visu ekki til neinnar hlitar; en lausleg bráðabirgðaaætlun hefir verið gerð um það, hversu mikil orka muni fást úr ýmsum stórám og fossum. En um jarðhitann má segja, að hann hefir ekkert verið rannsakaður til þessa. Ég legg til, að ríkisstj. beiti sér fyrir því, að rannsókn verði upp tekin meðal annars með því — og sjálfsagt fyrst og fremst —, að fengin verði nýtizku áhöld, borar og þess háttar, til þess að geta á þann hátt kannað jarðlögin á hitasvæðum miklu betur. Því að án þeirra er ómögulegt að framkvæma þessa rannsókn. Þetta getur haft þýðingu, fyrir þá staði fyrst og fremst, þar sem þýttbýlið er mest, eins og Hafnarfjörð og Reykjavík og nágrenni. Ennfremur fyrir aðra staði, þar sem um hita er að ræða, eins og til dæmis Akureyri, Siglufjörð og Húsavík og fleiri staði, sem hafa heita vatnið innan ekki mjög mikillar fjarlægðar, svo að til mála getur komið að virkja. Ennfremur kunna að vera möguleikar til allmikillar annar virkjunar á þessari hveraorku, sem náttúrlega yrði rannsakað um leið.

Ég skal ekki eyða fleiri orðum um þetta mál, því að ég ætla, að hv. þingmenn skilji, hversu þýðingarmikið það er, og hversu mikið liggur við, að þjóðin geri sér grein fyrir, hver verðmæti það eru, sem felast í þessum orkulindum. Ég veit, að rannsókn þessi hefir nokkurn kostnað í för með sér, en til þess verður að ætlast, að bæjar- og sveitarfélög leggi nokkuð af mörkum til þessarar hluta. Þau eiga fyrst og fremst mest í húfi í þessu efni. En jafnvel þótt þau reyndust yfirleitt ekki fús til að taka þátt í þeim kostnaði, eru til svæði, sem hafa slíka þýðingu fyrir landið í heild, að sjálfsagt væri, að ríkið tæki þá málið að sér eitt saman.

Ég vil leggja til, að þessu máli verði vísað til síðari umr. og fjvn.

***Bjarni Bjarnason:** Fyrir hv. Nd. var lagt frv. snemma á þessu þingi um eignar- og notkunar-

rétt á jarðhita. Frv. var flutt af hv. 1. þm. Árn. mér, og var því vísað til landbn. Í frv. eru mörg mikilsverð atriði. Er þar gert ráð fyrir rétti ríkisstj. til að láta rannsaka jarðhita og hveraorku, hvar sem er á landinu. Í 11. gr. er gert ráð fyrir, að eigendur jarðhita geti leitað aðstöðar ríkisins um rannsóknir í þessum efnum. Ætlunin er, ef þetta verður samþ., að fá nokkra fjárhæð á fjárl. í þessu skyni.

Þó að þetta sé annað þingið, sem falið hefir landbn. meðferð þessa máls, hefir samt ekki unnizt tími til að afgreiða það. En þó tel ég rétt, að þessi þáttill. sé borin fram. Samt sem áður verð ég að láta í ljós óánægju yfir því, að landbn. hefir ekki afgr. frv., en það hefði sparað flutning þessarar þáttill.

***Bjarni Ásgeirsson:** Út af því, sem hv. 2. þm. Árn. sagði um afgreiðslu þessa máls, vil ég geta þess, að í n. voru skiptar skoðanir um nokkur atriði frv., og í annan stað var nokkur óánægja um form þess. Sáum við því, að ef leggja ætti þá vinnu í endurbætur á frv., er við töldum nauðsynlegar, þá yrðu önnur mál að sitja á hakanum, sem mikilsverðari eru. Við höfum vísað fleiri málum frá af sömu ástæðum. Hinsvegar munu flestir eða allir nm. vera sammála um, að rétt sé að samþ. löggjöf svipaða þessari. Og við erum ákveðnir í því, ef við skipum sæti þessarar n. á næsta þingi, að beita okkur fyrir því, að frv. þessu svipað í aðalatriðum verði afgreitt.

***Fjmrh. (Eysteinn Jónsson):** Ég vil aðeins benda á, að rannsóknir eins og þær, sem farið er fram á í þessari till., hljóta að kosta verulegt fé, og yrði þá að veita til þessa nokkra upphæð á fjárl., ef þetta yrði samþ. Það hefir oft komið fyrir hér á þingi, að samþ. hafa verið till. um rannsóknir og undirbúning mála, sem kostað hafa mikið fé, án þess að samtímis væru veittar til þessa samsvarandi fjárhæðir. Hefir þetta oft komið sér illa fyrir stj. Mælist ég því til þess við hv. fjvn., ef hún vill mæla með till., að hún leggi þá jafnframt til, að fé verði veitt til þessa á fjárl.

***Bjarni Bjarnason:** Hv. þm. Mýr. hélt því fram, að ég vildi leiða mál þetta af réttum grundvelli. Það er ekki rétt. Ég gat þess, að ef frv. hefði orðið að l., þá myndi hafa verið samþ. í fjvn. fjárveiting til málsins. En til þess að koma ekki aftan að neinum, get ég þess, að ég vil fá málið leyst á grundvelli frv. á þskj. 117, en ef málið kemur til fjvn. í því formi, sem hér er ætlað til, þá mun ég ekki greiða fyrir því, af þeim ástæðum, sem ég hefi áður tilgreint. Af því að nú er eftir aðeins litill hluti þingtimans, en fjvn. á erftit með að mæta þörfum og óskum allra hv. þm., sé ég ekki ástæðu til að samþ. nú þessa þáttill., sem myndi hafa mikil útgjöld í för með sér.

Flm. (Emil Jónsson): Ég held, að það sé óvenjulegt, að formaður n. lýsi yfir því fyrirfram, að hann muni ekki greiða fyrir máli, sem koma kann til n. Ég kann því illa, að málin skuli hafa tekið þessa stefnu og tek því aftur till. mína um, að málinu sé vísað til fjvn.

Jarðhitarannsókn.

Bjarni Bjarnason: Það skiptir ekki miklu máli fyrir mig, hver venjan hefir verið í svona atvöldum. Það getur verið, að klókara væri að hafa ekki sína sjálfstæðu skoðun á máli, sem fara á til ákveðinnar n. En ég hefi rökstutt mína skoðun, og mér er hún ekkert launungarmál.

***Einar Olgeirsson:** Ég tel till. þessa mjög þýðingarmikla fyrir okkar land. Við sjáum um þessar mundir, hvernig dregur nær heimsstjóröld með hverjum degi, sem liður. Okkar land er illa undir það ástand búið, sem af slíku myndi skapast. Menn muna, hvernig var í síðustu styrjöld um útvegum kola, og það er enginn vafi á, að í þeirri næstu myndu erfiðleikarnir í þessu efni verða miklu meiri. Tel ég því sjálf-sagt að greiða fyrir hverri þeirri till., sem miðar að því að flýta rannsóknum á jarðhita hér á landi, en hvert það verk, sem verður til að tefja fyrir slíkum rannsóknum, verður að teljast óhappaverk. Er því ekkert vit í að fresta þessari þáttt. til næsta þings. Framkvæmdum yrði áreiðanlega mjög hraðað með því að samþ. hana nú þegar, og þetta verk verður að vinna sem allra fyrst. Ég legg því eindregið til, að till. verði samþ.

***Pálmi Hannesson:** Ég vil beina þeirri fyrir-spurn til hv. flm. þáttt., hverskonar rannsókn það er, sem þeir hugsa sér, að framkvæmd verði. Ég hefði hugsað mér, að rannsaka mætti, hve mikið magn hér væri til af heitu vatni á hverjum stað. Þyrftu slíkar rannsóknir ekki að kosta mjög mikið fé. Þessar rannsóknir myndu þá svara til rannsókna þeirra, er hér fóru fram áður en fossalögin voru samþ. Af lauslegum athugunum tel ég líklegt, að jarðhitaorka hér á landi sé fullt eins mikil og orka sú, er felst í öllum fallvötnum landsins.

Hv. 7. landsk. talaði um boranir í sambandi við þessar rannsóknir, sem ættu að vera gerðar sérstaklega fyrir einstök bæjarfélög og hreppsfélög. Fyrir honum virðist vaka sérstaklega teknisk rannsókn.

***Flm. (Emil Jónsson):** Hv. 1. þm. Skagf. spurði, hverskonar rannsóknir það væru, sem fyrir okkur vektu. Ég get svarað því, að það er ekki þesskonar rannsókn, sem hann minntist á, að mæla einungis afrennsli hvervatnsins, heldur að athuga, hvort ekki er hægt með borunum að auka heita vatnið. Viða eru miklir möguleikar til að fá orkumagnnið aukið með borunum. Þessar tilraunir hafa fátækir hreppar ekki efni á að framkvæma, og viljum við því láta ríkið taka þátt í kostnaðinum. Það er auðvitað fróðlegt að mæla vatnsmagnnið og hitastig gufunnar á ýmsum stöðum, en hitt er þó þýðingarmeira, að fá vitneskju um, hvort ekki er hægt að auka hitamagnnið með borunum. Viða hefir verið hægt að margfalda hitamagnnið á þennan hátt. Þetta kostar auðvitað nokkuð, en þó ekki mjög mikið, samanborið við gagn það, sem af því fæst. Og enda þótt hv. fjvn. telji öll torkerki á að afla fjár til þessara hluta, get ég bent á ýmsa útgjaldaliði fjárl., sem ekki eru gagnlegri en fjárframlög til þessara tilrauna. Vil ég mælt til þess við n., að hún rannsaki nánar, hvort ekki megi finna einhverjar leiðir

til þess að afla fjár til að standa straum af þessum kostnaði.

***Jörundur Brynjólfsson:** Það er málaskið virðingarvert af þessum tveim hv. þm. í landbn. Nd., að þeir hafa þó sýnt máli því, er vísað var til n. á öndverðu þingi, þá rækt að beina því á þennan veg. Virðast hv. þm. hafa komið auga á þýðingu málsins, og fyrir það er ég þeim þakklátur, og með nokkrum endurbótum á þáttt. tel ég, að gera megi gott úr henni. Hinsvegar vil ég eindregið taka undir ummæli hv. 2. þm. Árn. um, að æskilegra hefði verið að gera eindregnari gangskör að afgreiðslu málsins á þessu þingi, þar eð ég sé, að hv. flm. þáttt. hafa komið auga á þýðingu þess, og aðrir hv. þm., sem hér hafa talað, virðast vera sömu skoðunar. En því þýðingarmeira sem málið er og því mikilsverðari sem þessar orkulindir eru fyrir landið, því meiri nauðsyn er á að gera ráðstafanir, er tryggt, að þær geti komið að notum. Enn eru engin ákvæði til í löggjöfinni, sem tryggi meðferð jarðhitans og það, að honum verði ekki spillt, ákvæði, er tryggt þeim mönnum yfirráð jarðhitans, sem hafa hans mesta þörf.

Þessi þáttt. gerir aðeins ráð fyrir rannsókn á þessum orkulindum, en lætur liggja milli hluta, hvernig fari um eignarráð yfir þessum svæðum. En það varðar þó ekki litlu, hvern rétt ríkisvaldið hefir til að nota þær í þágu almennings. Ég hefði því vænt þess, að þetta mál skyldi undirbúið fyrir næsta Alþingi af hæstv. stj. því fer fjarri, að ég telji frv. okkar þingmanna Árn. ógallað, eða að þær gæti ekki sumt betur farið. En það stefnir áreiðanlega í rétta átt, og það hefir inni að halda veigamestu ákvæðin um þessi efni, sem vantar í okkar löggjöf. Það er vitanlegt, að heitum jarðsvæðum hefir oft verið spillt, og margar af orkulindunum eru komnar í brask. Nú þegar eru einstakir menn farnir að seilast eftir þessum orkusvæðum, ekki til þess að bjóna almenningi, heldur til þess að hafa upp úr þeim peninga. Er ekki séð fyrir endann á því, hvern ófarnað það mun af sér leiða, ef ekkert er gert til að tryggja notkun þessara verðmæta.

Hv. þm. Mýr. lét þess getið, að þeim, sem um frv. fjölluðu, hafi ekki líkað formið, og hefi ég ekkert út á það að setja. En þó að hann sæi agnúa á því, hefði ég talið, að hann myndi ekki gera sig ánægðan með að hafast ekkert að. Og ég hefði vænt þess, að hv. þm. væri ekki frekar ánægður með formið á þessari þáttt. Annars er við samningu frv. stuðzt við álit sérfræðinga og frv., sem hér hefir legið fyrir áður. Þó að stefna frv. okkar sé raunar nokkuð önnur en var í upphafi, þegar málið var fyrst flutt hér á Alþingi. Ég vona þó, að það sé ekki það formsatriði, sem hv. þm. Mýr. finnst áfátt, að ekki standa jafnopnar dyr og áður þeim mönnum, sem hafa nóg fjármagn, til að fara með þessar orkulindir þjóðarinnar eftir geðþótta sínum. Í hinu fyrra frv. var ekkert, sem komið gat í veg fyrir slíkt.

Hv. 1. flm. þáttt. tók aftur till. sína um að vísa málinu til fjvn., en ég leyfi mér að taka upp till. hans, í trausti þess, að n. sinni málinu. Vil ég jafnframt beina þeirri áskorun til hv. samþingismanns míns, formanns n., að hann

endurbæti þáttill. og bæti þar við áskorun til ríkisstj. um, að hún undirbúi málið fyrir næsta þing.

Þarf ég svo ekki að fara um þetta fleiri orðum, en vildi aðeins undirstrika þýðingu málsins og þess, að jarðhitasvæðum á landinu sé ekki spillt. Vildi ég láta gera þáttill. þessa betur úr garði, og eins tel ég brýna nauðsyn á ræki-legum undirbúningi málsins undir næsta þing. Rannsókn sú, sem farið er fram á í þáttill., hefir mikið að segja, en er ekki nægileg. Þá finnst mér líka mega bæta inn í till., þó að það hafi minna að segja, heimild handa ríkisvaldinu til að aðstoða menn, sem vilja láta rannsaka jarðhita í landareign sinni.

Vona ég svo, að þáttill. þessi taki þeim endurbótum, sem henni eru nauðsynlegar, og getur hún þá haft sitt mikla gildi.

***Magnús Jónsson:** Það er enginn vafi á því, að mál það, sem þáttill. þessi fjallar um, er mjög mikilsvert. Það, að hagnýta jarðhitann til að hita upp hihýli manna á landinu, er geysibýðingarmikið mál. Þess vegna tel ég hættulegt að káfa í það á þann hátt, sem gert er með þessari þáttill. Ég get að því leyti tekið undir sérstaklega niðurlagið á ræðu hv. 2. þm. Árn. Þegar nota á jarðhita, þá eru það auðvitað kaupstaðir og kaupún, sem fyrst koma til greina, sakir þess hve margir búa þar saman í hverfum, og það hefir m. a. komið mjög skýrt í ljós við þær rannsóknir, sem hafa farið fram á þessu máli hér í Reykjavík, hvað það er feikilega mikið fjárhagsatriði að geta notað jarðhitann til þess að hlýja hihýli manna. Nú vill svo einkennilega til, að þrátt fyrir allan þann mikla jarðhita, sem finnst viðsvegar um landið, mun ekki vera til, að því er mér hefir talizt til, jarðhiti í nánd við neinn kaupstað eða kaupún á landinu; með þeirri undantekningu, að Reykjavík hefir Laugarnar hér í nánd við bæinn, held ég, að það sé afarlítið um, að heitar uppsprettur séu í nánd við bæi. Þetta er óheppilegt. Það er því augljóst, að ef jarðhitinn á að koma að gagni á þessum stöðum, þar sem langmestar líkur eru til, að hann hafi stórkostlega fjárhagslega þýðingu, þá verður að kosta mjög miklu til við veitingu á hitanum með borunum, og fyrst og fremst verður að fara að ráðast í að leita að jarðhitanum. Öðruvisi get ég ekki skilið þáttill. Ég býst við, að hv. flm. hafi gert ráð fyrir því, að hér væri ekki um neitt smávægilegt kostnaðaratriði að ræða. Hér er um geysilega stóra og dýra framkvæmd að ræða, því að ef veita á jarðhitanum á staði, sem hann er ekki sérstaklega nálægt, þá má búast við, að jafnvel þótt notuð væri öll reynsla af jarðsprungum og öðru slíku, þá verði oft og einnatt að leita töluvert lengi áður en hitt er á þann rétta stað, og hvað þetta kostar, má sjá á borunum þeim, sem framkvæmdar hafa verið hér í nánd við Reykjavík, sem munu nú hafa kostað nokkuð hátt á annað hundrað þúsund kr., og var þar þó aðeins aukið það vatn, sem fyrir var. Ég býst við, að víða annarsstaðar yrði að fara þannig að, þar sem laugar og heitar uppsprettur sýna jarðsprungur, að það yrði að geta sér til

um framhald þeirra og hora niður í sprungurnar og reyna þannig að finna heitt vatn. Mér dettur í hug, að á þeim stað, þar sem ég er uppalinn, í Skagafirði, mætti hugsa sér sprungu, sem veitir heitum laugum nálægt Skíðastöðum og Reykhólum, og sú sprunga gæti haldið áfram lengra norður eftir firðinum og ef til vill er, eins og ég hefi heyrt, eitthvað af volgrum talsvert norðar, þá mætti fylgja þeim og ná heitu vatni fyrir Sauðárkrók. Menn verða að gera sér ljóst, að hér er um að ræða mikinn kostnað, en það er ekki horfandi í hann út af fyrir sig, því að heita vatnið sýnir sig að vera svo geysilega mikils virði, ef það á annað borð fyrirfinnst, þar sem þéttbýli er nálægt og mikil hitaþörf. En það, sem gerði það að verkum, að ég stóð upp, voru þau ummáli hv. 1. þm. Árn., að þessi þáttill. væri þó alltaf bót. Ég held, að hún geti verið til stórrar bölvunar. Hann lýsti því sjálfur í ræðu sinni, að nú þegar væri hafið kapphlaup milli manna um að ná hitasvæðunum á sitt vald, og þetta er skiljanlegt, þegar það er athugað, hvert fjárhagsatriði er í sambandi við þessar heitu uppsprettur. En hvaða vit er í því að byrja á því að leita upp slíkar heitar uppsprettur og láta þær koma upp úr jörðinni rétt þar sem verkast vill og þar sem engin trygging er fyrir því, að þær hafi ekki verið lengi á valdi slíkra manna. Áður en farið er að leita að slíkum verðmætum, þarf einmitt að tryggja það með löggjöf, að það vatn, sem þannig er leitað að með ærnum kostnaði, verði þeim að gagni, sem í kostnaðinn leggja. Það getur verið ágreiningur um, hvernig eigi að búa um þessa löggjöf, en hitt er fásinna, að ætla sér að leita að slíkum verðmætum á löndum hinna og þessara manna áður en löggjöf er komin um þetta atriði. Ég vil meira að segja halda því fram, að það þurfi að setja löggjöf, sem tryggir það, að hægt sé að byrja á slíkum borunum, því að þegar menn yrðu varir við, að þeir sérfræðingar, sem hér er um að ræða, væru farnir að setja upp sín verkfæri og hefðu augastað á stöðum, sem líklegir væru til þess að hafa slík verðmæti, þá mætti búast við, að þetta verk fengist ekki framkvæmt með aðgengilegum kjörum, nema því aðeins, að tryggt væri með löggjöf, að rannsókn gæti farið fram án nokkurra ókjara. Ég er sammála hv. 1. þm. Árn. um, að þessi till. kemur ekki rétt fram sem svar við því frv., sem lá fyrir um þetta efni, án þess að ég ætli að segja nokkuð um það frv. út af fyrir sig, heldur er það fyrst og fremst löggjöf um þetta atriði, sem þarf að koma til. Till., eins og hún er, er allt of kákkennnd um jafnmikilvægt mál. Ég vil segja, að sú reynsla sé mjög mikils virði, sem fengist hefir við boranirnar hér í nánd við Reykjavík, bæði að því er snertir verkfæri og vinnuáðferðir, og þess vegna er fenginn miklu meiri grundvöllur undir þessa rannsókn núna heldur en var áður en þessar boranir hófust.

***Jörundur Brynjólfsson:** Það eru örfá orð. Ég finn, að óskir okkar hv. 1. þm. Reykv. falla hér saman viðvíkjandi þessu máli, eftir því sem hann hefir nú talað. Ég þarf ekki að fjölyrða mikið um ræðu hans, en eitt vil ég þó segja, og

ég hygg, að það hafi skotizt framhjá honum, en það lagði ég mjög ríka áherzlu á í minni fyrir ræðu, en það var það, að undirbúningnum undir lagasetninguna yrði að vera lokið fyrir næsta þing. Mér er það fullljóst, að rannsókn ein út af fyrir sig, sem leiða kynni í ljós mikil verðmæti, sem menn hafa ekki komið auga á áður, gæti vissulega leitt til þess, að þau hækkuðu mikið í verði og yrðu einmitt fyrir þessar aðgerðir miklu dýrari fyrir þá, sem seinna vilja nota þau. En ég ætla, að svo skjótlega verði ekki hafizt handa í þessu efni, að fyrir næsta þing hafi rannsókn farið fram í þessum efnunum, og þess vegna saki ekki, þó að þetta ákvæði standi í till., svo framarlega sem málið er að öðru leyti undirbúið og löggjöf verður sett á næsta þingi, sem tryggir meðferð og eignaryfirráð þessara orkulinda. Ég get skotið því hér inn í, af því að mér láðist að geta um það áðan í sambandi við það, sem ég var að tala um, að menn kaupir jarðir með jarðhita, selji þær svo aftur, en halda hitalindunum og nokkru landi í kring eftir, og auk þess eru menn farnir að seilast eftir stærri orkulindum og nokkru landi í kring, til þess að ná eignarhaldi á þessum hlunnindum. Svo að málið er vissulega aðkallandi, en af aðferðinni einni, efni þáttill., ef farið er eftir henni, leiðir lítið gagn. En þessari aðferð getur fylgt sá ókostur fyrir þá, sem nota þessi verðmæti mest, að þeim verði þetta óbærilega dýrt, og það alveg að óþörfu, og þetta á að fyrirbyggja. Ég vil vona, að af þessari þál. hljóti, eins og ég sagði áðan, einmitt að leiða það gott, að málið verði rækilega undirbúið undir næsta þing, og þá verði sett heildarlöggjöf um þetta efni. En það skal ég taka undir með hv. 1. þm. Reykv., að næsta þingi má ekki slíta svo, að ekki verði sett löggjöf um þetta.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 29 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 30 shlj. atkv. og til fjvn. með 25 shlj. atkv.

Á 17. fundi í Sp., 20. des., var till. tekin til síðari umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 18. fundi í Sp., 21. des., var till. aftur tekin til síðari umr. (A. 337, n. 418, 421).

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Brtt. 421,1 samþ. með 27 shlj. atkv.

— 421,2 samþ. með 29,2 atkv.

Till., svo breytt, samþ. með 28,1 atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 470).

11. Hlutdeildar- og arðskiptifyrirkomulag á atvinnurekstri.

Á deildafundum 4. des. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um hlutdeildar- og arðskiptifyrirkomulag á atvinnurekstri landsmanna (A. 245).

Á 10. fundi í Sp., 6. des., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 15., 16. og 17. fundi í Sp., 17., 18. og 20. des., var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 18. fundi í Sp., 21. des., var till. enn tekin til einnar umr.

Thor Thors: Þessi till. er flutt af 1. varaþm. Reykv., Jóhanni G. Möller, sem nú er horfinn af þingi, og mér. Hún fer fram á, að Alþingi skipi 5 manna n. til þess að athuga, á hvern veg og hversu víða megi koma á hlutdeildar- og arðskiptifyrirkomulagi í atvinnurekstri landsmanna og hvernig Alþingi geti stuðlað að því að efla slíkt fyrirkomulag.

Þetta er nokkurt nýmæli hér á landi, en þetta skipulag, sem till. fjallar um, hefir verið reynt mjög víða erlendis, einkanlega í stórum fyrirtækjum, og hefir gefizt þar með ágætum. Það er um tvennt að ræða. Í fyrsta lagi að gefa verkamönnunum nokkurn hluta af arði fyrirtækjanna, sem þeir vinna við, og í öðru lagi að gefa þeim nokkra íhlutun um stjórn fyrirtækjanna.

Það er orðið svo áliðið þingtimans, að ekki er hægt að fylgja þessu máli svo úr hlaði sem það verðskuldar, en ég vil leyfa mér að vænta þess, að þar sem hér er um mál að ræða, sem getur haft þann eina tilgang og þá einu afleiðingu, að tengja saman báða aðila í atvinnulífinu, verkamenn og vinnuveitendur, og skapa meiri frið á þessu sviði, þá mæti það velvild allra hv. þm.

Bergur Jónsson: Ég vil bara lýsa ánægju minni yfir því, að úr hópi sjálfstæðismanna skuli koma till., sem eru hér um bil nákvæmlega í samræmi við stefnuskrá framsóknarmanna. Ég geri ráð fyrir, að hv. þm. Snæf. hafi Ford fyrir augum, þegar hann ber þessa till. fram. Á síðustu árum hefir Framsfl. borið fram frv. um samvinnuútgærd, þar sem byggt var á, að menn fái greiðslu fyrir það verk, sem þeir leggja fram í útgerðinni, í hlutfalli við það, sem fæst inn, þ. e. a. s. hrein hlutaskipti, og það er stefna okkar framsóknarmanna. Nú hefir Sjálfstfl., eða a. m. k. einn af aðalmönnum þess flokks, tekið upp þessa stefnu, og ég vil leggja blessun mína yfir það, að svo skuli vera. En ég vil bara benda á, að það er dálítið einkennilegt, að komið skuli vera með þetta úrræði einmitt á þeim tíma, sem útgerðarmenn sjálfir hafa lýst yfir, að ekki sé hægt að reka útgerð með neinum hagnaði hér á landi, heldur með 110 þús. kr. tapi á hverjum einasta togara hér á landi. Þá eiga sjómenn að

Hlutdeildar- og arðskiptifyrirkomulag á atvinnurekstri. — Gæzlu- og björgunarskip fyrir Vestfjörðum.

fara að fá arðinn. En hver er arðurinn, ef það er rétt, að 110 þús. kr. tap sé á hverjum einasta togara, sem gerður er út hér á landi, og hér um bil hlutfallslega það sama á hverjum einasta mótorbát, hvort sem það er dekkbátur eða opin bátur, sem gerður er út? Ég vil beina þeirri spurningu til hv. þm. Snæf., sem er nú einn orðinn af flm. þessarar till., hvort honum finnist nú alveg sérstaklega ástæða til að gera samþykkt um, að sjómenn skuli fá hlutdeild í arði útgerðarinnar, þegar flokksbræður þessa hv. þm. eru búnir að sýna fram á það skriflega og með skýrslum, að 110 þús. kr. tap sé á hverjum togara. Hvað verður það mikið, sem sjómenn fá þá á ári?

Thor Thors: Ræða hv. þm. Barð. gefur að visu ekki tilefni til mjög alvarlegra umr. um þetta mál. En hann var óvenjulega örökvis í þessari ræðu sinni, því að hann byrjaði á að fagna yfir, að við hefðum flutt þessa till., sem væri í samræmi við stefnu Framsfl., en fór svo að tala á móti þessu stefnumáli flokksins, svo að slík ræða verður ekki tekin mjög alvarlega.

En ég vil segja hv. þm., út af því, sem hann sagði um togaraútgerðina og tap á henni, að þessi till. er ekki sérstaklega miðuð við togaraútgerð, heldur á að rannsaka, hvar og hvernig sé hægt að koma við þessu fyrirkomulagi í atvinnurekstri landsmanna í heild. Og þótt svo hafi verið síðustu árin, og líti því miður þannig út nú, að tap verði á togaraútgerðinni, þá er vonandi, að einhverntíma komi það árferði, að sú útgerð, sem rekin verður hér á landi, skili rekstrarágóða, og þá mundi vitanlega þetta fyrirkomulag geta náð til þess, ef svo færi, að Alþingi sýndi þessu máli þann skilning, að vilja stuðla að því, að því yrði komið á.

Bergur Jónsson: Ég sé ekkert á móti því, að skipuð sé ólaunuð n. til þess að athuga þetta mál, ekki sízt ef hún ætlaði að vinna á þeim grundvelli, sem iðjuhöldurinn og auðmaðurinn Ford hefir lagt í Ameríku. En ég vil bara benda á það aftur, að það er einkennilegt, þegar búið er að upplýsa, og því hefir ekki verið mótmælt, að útgerð landsmanna sé sérstaklega illa stöð og ekki sé hægt að reka togaraútgerð nema með 110 þús. kr. tapi á hvern togara, þá er það einkennilegt og það hlýtur að verða einkennilegt í augum sjómanna að visa þeim á arðskipti og hlutdeild í gróða, þar sem er 110 þús. kr. tap. Hvað fá þessir menn? Hvað fá sjómenn í aðra hönd? Ég efast ekki um, að hv. flm. þessarar till. meina það í fullri alvöru, að það sé rétt að láta menn bera, eins og við framsóknarmenn höldum fram, bæði ábyrgð og hagnað, þannig að þeir tapi, ef um tap er að ræða, en græði, ef um gróða er að ræða. En að byrja á að visa á þetta skipulag, sem vitanlegt er samkv. skýrslum flokksblaða hv. flm., að útgerðin er rekin með tapi, það er að visa á tómmt tap, m. ö. o. að sjómenn mundu fá minna en ekki neitt. Hlutdeild í tapi er ekki mikils virði. A. m. k. er áreiðanlegt, að hv. þm. Snæf. mun játa það, og það er það, sem þessi till. gengur út á, að sé athugað. Ég er ekkert á móti, að þeir, sem þingið kann

að skipa til að athuga þetta án þess að baka ríkissjóði kostnað, þeir geri það. En ég held, að á þessum tíma væri réttara fyrir þá n., sem kann að verða skipuð í þessu skyni, að snúa sér að einhverjum þeim atvinnuvegi, þar sem um arð væri að ræða, en ekki þann atvinnuveg, sem gefur tómmt tap, því að þar væri ekki um arðskiptingu að ræða eða hlutdeild í arði af hálfu þeirra, sem vinna þar.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 26:2 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 27:6 atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 471).

12. Gæzlu- og björgunarskip fyrir Vestfjörðum.

Á deildafundum 15. des. var útbýtt frá Sp.: Till. til þál. um gæzlu- og björgunarskip fyrir Vestfjörðum (A. 384).

Á 15. fundi í Sp., 17. des., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 16. og 17. fundi í Sp., 18. og 20. des., var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 18. fundi í Sp., 21. des., var till. enn tekin til einnar umr.

*Flm. (Ásgeir Ásgeirsson): Ég get verið fáorður um þessa till. Í grg. er skýrt frá, að slysavarnadeildin á Vestfjörðum hafi safnað 50 þús. kr. til björgunarskips, en gera má ráð fyrir, að skip, sem gæti verið bæði björgunarskip og varðskip, mundi kosta um 100 þús. kr. Og ef slysavarnasveit Vestfjarða hefði samstarf við ríkisstj. um kaup á slíku skipi, þá mundi ríkið ekki þurfa að leggja fram nema 50 þús. kr. Það fé yrði að sjálfsögðu tekið af andvirði Óðins, enda er í gildi þál. um, að því fé verði varið á þann hátt. Á Vestfjörðum líta menn svo á, að of dýrt sé að hafa sérstakan björgunarbát og sérstakan varðbát, því að þótt hægt væri að safna nægilega miklu fé til þess að byggja björgunarbát, þá er fyrirsjáanlegt, að ekki væri hægt að safna þar hinum árlega rekstrarkostnaði; hinn tvöfaldi rekstur þessara báta mundi því lenda á ríkinu og verða óbærilegur.

Með þessari till. er ekkert fastákvæðið, heldur er stj. aðeins falið að semja við slysavarnadeildina um þetta mál, og er ekkert sjálfræði tekið af þeim með þessari till. Bak við okkur flm. standa menn, sem eru forgöngumenn slysavarnahreyfingarinnar á Vestfjörðum, og aðrir, sem áhuga hafa á slysavarnamálum þar.

Ég vil svo óska, að till. verði afgr. sem ályktun til stj.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 26 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Gæzlu- og björgunarskip fyrir Vestfjörðum. — Strandferðasjóður. — Sjúkrahúsrúm fyrir geðveika menn.

Till. samþ. með 36 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 472).

13. Strandferðasjóður.

Á 50. fundi í Nd., 15. des., var útbýtt:
Till. til þál. um strandferðasjóð (A. 361).

Á 52. fundi í Nd., 16. des., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.
Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 57. fundi í Nd., 21. des., var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Þorbergur Þorleifsson): Samgmn. hefir haft til meðferðar frv. það, er ég lagði fyrir Alþingi fyrir nokkru um strandferðasjóð, og hefir fallist í aðalatriðum á hugmyndina. En n. þykir hinsvegar málið ekki nægilega undirbúið og ekki eins vel rannsakað og nauðsyn krefur, til þess að afgreiða það frá þessu þingi, því að nokkuð var liðið á þingtimann, þegar það kom fram. Fyrir því hefir n. komið sér saman um að flytja till. til þál. um málið, sem hljóðar svo: „Nd. Alþingis ályktar að fela ríkisstj. að láta rannsaka ýtarlega, hvort kleift sé að stofna strandferðasjóð, og leggja fram tillögur um það efni á næsta Alþingi, eða svo fljótt sem því verður við komið“.

Ég skal geta þess, að þótt ég óski frekar eftir, að málið verði afgr. á þessu þingi, þá sætti ég mig eftir atvikum við þessa afgreiðslu á málinu. Sé ég ekki ástæðu til að fara um það fleiri orðum að sinni. En ég vænti þess, að hv. d. samþ. þessa þáttill., sem hér liggur fyrir.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 22 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 20 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun neðri deildar Alþingis (A. 484).

14. Sjúkrahúsrúm fyrir geðveika menn.

Á 46. fundi í Ed., 10. des., var útbýtt:
Till. til þál. um aukid sjúkrahúsrúm fyrir geðveika menn (A. 311).

Á 47. fundi í Ed., 11. des., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.
Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 49. fundi í Ed., 14. des., var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 50. fundi í Ed., 15. des., var till. aftur tekin til einnar umr.

Alpt. 1937. D. (52. löggjafarþing).

Flm. (Guðrún Lárusdóttir): Það er óþarfi að hafa langa ræðu um þessa þáttill. Grg. hennar gerir málinu nokkurn veginn full skil, — þau skil, að mjög nauðsynlegt er að ráða bót á þessu ástandi, sem nú á sér stað. Það er skýrt tekið fram í grg., hve mikil þrængsli eru í geðveikrahælundum og hvert húsrúm geðveikum sjúklingum er ætlað. Ennfremur er skýrt frá þeim umbótum, sem gerðar hafa verið til þess að ráða bót á húsnæðisleysinu á Kleppi, sem sé með því að bæta nokkrum rúmum við sig á Laugarnesspítalanum. Teknar voru tvær allstórar stofur þar, og hafa verið settir þar 10 geðveikir menn, síðan bætt tveimur við í þessar stofur, þannig að nú er þar fullskipað. Það eru svokallaðir „króniskir“ sjúklingar, sem þar eru, sem ekki er gert ráð fyrir bata hjá, en liggja ósjálfbjarga og vita tæplega um sig eða umhverfi sitt. Hafa þeir verið teknir þarna sökum þess, að tiltækilegra þykir að hafa þá en aðra sjúklinga, sem mikið heyrast til. Eins og menn vita, er Laugarnesspítalinn timburhús, og því er þar mjög hljóðbært. Er því illmögulegt að hafa þar annarskonar sjúklinga en þessa.

Ef maður vildi fara út í að lýsa því, hvernig ástatt verður í hvert sinn, sem það kemur fyrir — og það er býsna oft —, að maður verður skyndilega brjáláður á heimili, eins og þau gerast upp og ofan, þá yrði þar ómurlegur kaflí í þingtiðindunum, og ég ætla að losa hv. þdm. við að hlusta á það. En hins ætlaðt ég til, að þeir fullkomlega skilji og setji sig inn í, að það eru þau vandræði, sem af slíkum tilfellum hljófast, að öllum ber skylda til að gera sitt til að bæta úr því. Þáttill. þessi er borin fram í því skyni að hreyfa málinu og skora á ríkisstj., hinn rétta aðilja í þessu máli, að athuga möguleika fyrir auknu húsrúmi fyrir þessa vesalings menn, og ekki síður vegna hinna mjög svo bágstöddu aðstandenda slíkra manna. Ég vonast til þess, að hv. deild sjái ekki ástæðu til að bregða fæti fyrir þessa till., heldur treysti ég því fastlega, að þdm. séu mér öldungis sammála um það, að hér sé um að ræða það ástand, sem ekki verður við unað og eitthvað verði að taka til bragðs til að bæta úr. Því að fyrir utan ógurleg óþægindi, sem orð fá ekki lýst, þegar skyndilegt brjálæði her að garði, þá leggst í hverju tilfelli á svo geysilegur kostnaður, að ómögulegt er fyrir einstaklinga að risa undir og illmögulegt fyrir bæjar- og sveitarfélög. Hér þarf því skjótrar bjargar við og að málið sé tekið fyrir af alvöru, jafnvel meiri alvöru en hingað til hefir verið gert.

Forseti (EÁrna): Ég var að gera tilraun til að fá hæstv. atvrmh. til að vera hér við, en hann er ekki viðlátinn. Ég verð því að fresta um stund umræðu um þáttill.

Umr. frestað.

Á 52. fundi í Ed., 18. des., var till. tekin til frh. einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 55. fundi í Ed., 21. des., var fram haldið einni umr. um till.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti! Það er orðið svo áliðið þessa þings, að ég vildi leggja til, að þessu máli yrði vísað til stj.

Flm. (Guðrún Lárusdóttir): Þetta er ósköp einfalt mál, og þurfa menn því ekki langan tíma til þess að átta sig á því. Og það mun ekki taka lengri tíma að afgreiða það á venjulegan hátt en vísa því lauslega til stj. Og væru menn kunnugir málavöxtum og því hræðilega ástandi, sem stafar af því, hvað rúmleysið er orðið tilfinnanlegt á Kleppi, mundu þeir samþ. till. eins og hún liggur fyrir.

Þorsteinn Þorsteinsson: Ég vil taka undir það með hv. 2. landsk. þm., að það er orðið alveg bráðnauðsynlegt að fara að rýmka eitthvað til um húsrúm fyrir geðveikt fólk eða andlega vanheilt, þótt ekki sé vítskert. Það er sannast að segja, að það eru orðin hin mestu vandræði með geðveika sjúklinga. Ég veit t. d. um einn brepp í Dalasýslu, þar sem eru þrír sjúklingar, sem biða eftir hælis- eða sjúkrahúsvist. Og svona er það víðar. Þetta er orðið svo tilfinnanlegt, að umbætur á þessu sviði mega alls ekki dragast lengi. Á sumum þeim heimilum, þar sem þessir veslingar eiga heima, er jafnvel svo ástatt, að ættingjar þeirra eru einnig veikir fyrir og þola ekki að vera með þessu fólki, og verða kannske sjálfir geðveikir af því að umgangast geðveikisjúklinga. Og ef nokkurt fé væri fyrir hendi til þess að hjálpa þessu máli af stað, þá væri það afarnauðsynlegt.

***Jónas Jónsson:** Ég vildi taka í sama strenginn og síðasti ræðumaður, að það er ekki auðvelt að vera á móti þessari till. Hitt er annað mál, hvað fljótt gengur að bæta úr því, sem hún stefnir að.

Það er mála sannast, að þegar húsið var að byggja Nýja-Klepp eins og hann er, vantaði við hann álmu, sem var gert ráð fyrir frá byrjun, sem er ómissandi fyrir hann handa þeim sjúklingum, sem þar eru. Þessi álma átti að vera fyrir þá órólegu. Á Nýja-Kleppi er ástandið þannig, að menn verða þar að vera undir þeim kringumstæðum, sem ekki er hægt að hjóða öðrum en þeim, sem eru litið veikir. Ég tek þetta fram til þess að undirstrika, hvaða erfiðleikar hvíla á landinu í þessum efnum, og ég vil bæta því við, að það er nærri því eins hörmulegt með fávitana og geðveika fólkið, að þeir hafa samskonar áhrif á sín heimili.

Mér datt í hug í sambandi við það frv., sem hv. 2. landsk. flytur viðvikjandi vangæfum börnum, þó að það kæmi að visu ekki fram neitt álit á því máli, hvorki frá mér eða öðrum samnm. mínum, að það er ein jörð, sem landið þarf að kaupa, þ. e. Ólafsdalur. Ég kasta þessu fram hér, ekki sízt vegna þess, að það var hv. 6. landsk. þm., sem minntist á þetta. Þessi jörð fæst fyrir 20000 kr. Og það má sennilega hafa um 40 fábjana í þeim húsum, sem þar eru fyrir. Það væri því mjög heppilegt, að ríkið keypti þessa jörð eða tæki hana á leigu fyrir fávita-hæli. Og ég ætla að segja það, að í raun og veru eru skólahúsin í Ólafsdal engu verri eða ófull-

komnari en Gamli-Kleppur. En á Gamla-Kleppi eru nú 70 sjúklingar í húsum, sem ekki eru miðuð við svo marga. Og það er ómögulegt að segja, nema þjóðin neyðist til þess á næstu árum að nota slíkar stórbyggingar og hér um ræðir, sem nú standa auðar, fyrir eitthvað af þessum vesalingum.

Ég ætla ekki að eyða meiri tíma í að ræða þetta mál. Ég mun greiða atkv. með þessari þáttt., af því að hún er réttmæt og flutt af skilningi. Og ég vil undirstrika þá almennu neyð, sem vofir yfir í þessum efnum, þannig að hv. þdm. hafi í huga, hvað hægt er að gera fyrir þetta mál næstu ár.

***Magnús Jónsson:** Vegna þeirrar till., sem kom fram um það að vísa þessu máli til stj., sem ekki getur þýtt annað en eyðing málsins, þar sem þál. er ekkert annað en till. til stj., vildi ég beina þeirri fyrirspurn til hæstv. forsrh., hvort stj. sé það nokkuð til ama, að það sé beint til hennar jafnmeiðlausri till. og þessi þátttill. er, í jafnstórkostlegu máli. Þessi till. gengur sem sagt aðeins út á það, að stj. athugi fyrir næsta þing möguleikana á því að bæta úr þeim tilfinnanlega skorti, sem er hér á húsrúmi fyrir geðveika menn og fávita. Ég get ekki hugsað mér einfaldari till. í jafnstórkostlegu máli. Og ég skil ekki, hvernig hv. 1. þm. N.-M. lætur sér detta í hug, að það þurfi að eyða tíma í að ræða þetta mál.

Hv. þm. S.-Þ. minntist á einn möguleika, sem gæti komið til greina, án þess að ég ætli að tjá mig með eða móti þeirri lausn málsins. En það er sýnt, að það getur aldrei orðið málinu nema heldur til hins betra, að það sé tekið til athugunar. Og það er ekki svo að skilja, að það felist nein krafa í þessari þátttill. um það, að stj. hafi undirbúið till. fyrir næsta þing, heldur aðeins, að hún vilji fara að athuga þetta stórkostlega mál.

Ég skal svo ekki tala frekar um það, hvílikt afskaplegt vandamál það er fyrir þjóðina, að hafa ekki nægilegt húsrúm fyrir þessa sjúklinga. En ég vildi beina til hæstv. ráðh. þessari litlu spurningu, hvort það megir ekki óska þess, að stj. athugi þetta einfalda mál.

***Forsrh. (Hermann Jónasson):** Ég get lýst því yfir, að það skiptir ekki miklu máli, hvort till. er vísað til stj. eða samþ. eins og hún liggur fyrir sem áskorun til hennar, og geri ég það ekki að neinu ágreiningsatriði.

Páll Zóphóníasson: Vegna þess misskilnings, sem orðið hefir út af orðum mínum, verð ég víst að gera nánari grein fyrir þeim.

Eftir þessari till., sem hér liggur fyrir, er skorað á stj. að athuga fyrir næsta þing möguleika til þess að bæta úr hinum tilfinnanlega skorti á sjúkrahúsrúmi fyrir geðveika menn. Nú spyr ég: Hvað er þessi skortur stór? Hvað mikið viðbótarhúsrúm vantar? Ég veit ekki til, að það hafi verið athugað. Stj. á að bæta úr húsnæðisskortri, sem enn er óvíst, hvað er mikill. Ég álit því, að það verði heppilegast að vísa þessu máli til stj. og hún geti bezt athugað,

hvernig þetta mál verði leyst á hagkvæmasta hátt.

Flm. (Guðrún Lárusdóttir): Mér finnst þetta vera líkt og að togast á um keisarans skegg. Ég botna ekkert í því, að hv. 1. þm. N.-M. skuli ekki skilja jafneinfalt mál og þetta. Hann spurði, hvað þörfin væri mikil fyrir aukið húsnáði. Hv. þm. getur lesið það í grg. þáltill., hversu þörfin er mikil, og þó megum við gera ráð fyrir því, að hún sé miklu meiri en þar kemur fram. Ætlast ég til, að það verði athugað nánar, eins og þáltill. ber með sér. Við sjáum, að húsin, sem eru byggð yfir tiltekinn hóp sjúklinga, eru nú þanin yfir miklu fleiri menn en upphaflega var ætlað til.

Ennfremur segir í grg. þáltill., að daglega berist fyrirspurnir um sjúkrahúsvist á Kleppi fyrir geðveika menn hvaðanæfa af landinu, sem verði að neita, af því að húsrúmið vantar. Ég hugsa, að það þurfi ekki að leita lengi að þessu, og hv. þm. getur ekki afsakað sig með því, þótt hann langi til að koma þessari till. fyrir kattarnef með því að vísa henni til stj. Það er eitt af ráðunum, þegar á að eyða einhverju máli og koma því fyrir á kurteislegan hátt, að vísa því til stj. Á ég þar ekki sérstaklega við hæstv. ríkisstj., heldur er þetta siður í venjulegum félagskap manna.

Ég vil þakka þeim, sem hafa tekið vel í þessa till. Annars er hér um að ræða óhjákvæmlega nauðsyn, sem hvert þjóðfélag er skyldugt til að bæta úr, hvernig sem að því er farið. Og hér er ekki farið harðar í sakirnar en það, að það er skorað á stj. að athuga möguleikana fyrir því að bæta úr þessum vandræðum. Ég vona, hvernig sem með þessa till. fer, og byggji ég þá von mína á orðum hæstv. ráðh. áðan, þó að þau væru fá, að stj. muni ekki skorast undan því að athuga málið. Ég er fús til að segja hv. 1. þm. N.-M. greinilega frá því, hve slæmt ástandið er á þessu sviði, en ég vildi frekar kjósa einhvern annan vettvang til þess en þessa hv. d., þar sem ég veit, að hún hefir nógum störfum að gegna. Og ég myndi geta sannfært hv. þm. um það, að þörfin er knýjandi og að óhjákvæmlegt er, að úr þessu verði bætt. Hefi ég haft góðar ástæður til að kynna mér þetta við starf mitt að framfærslumálum hér í Reykjavík.

Ég ætla svo ekki að misnota aths.leyfi hæstv. forseta og læt útrætt um málið.

Þorsteinn Þorsteinsson: Ég vil taka undir það með hv. þm. S.-Þ., að það er vel þess vert, að það sé athugað, hvort ríkið ætti ekki að kaupa jörð þá, sem hann minnst á. Húsakostur er góður á jörðinni, og ætti því stj. ekki að láta hana fara úr höndum sér án þess að athuga, hvort þetta sé ekki einmitt góður staður fyrir slíkt hæli og hér um ræðir. Jörðin verður ódýr, sennilega ekki dýrari en sem svarar húsunum sjálfum, og líklega ekki það. Þar að auki hagar svo til, að þarna er mjög hægt um vik að rafvirkja með vatnsafli.

Ég skal ekkert dæma um það, hvort á öðrum stað geti hagað betur til en þarna, en mér finnst full ástæða til að athuga málið, án þess að ég

ætti að fara að mæla sérstaklega með því, að þessi jörð verði keypt.

En ég get ekki skilið, að það sé nokkur munur á því í raun og veru, hvort nú á að fara að vísa þessari þáltill. til stj. eða samþykkja till. sjálfa fyrst formlega. Vitanlega er miklu eðlilegra að afgreiða þál. Stj. á aðeins að athuga fyrir næst þing möguleikana á því að bæta úr þessum skorti, og hún ætti að gera það, þó að málinu væri vísað til hennar þingsályktunarleiðina. Og mér er ómögulegt að skilja, hvað hv. þm. meinar með því, að ganga framhjá því að samþ. þessa þál., og ég vona, að þessi fávita-till. hv. 1. þm. N.-M. smiti ekki deildina.

ATKVGR.

Till. frá 1. þm. N.-M. um að vísa málinu til stj. felld með 9:3 atkv.

Tillgr. samþ. með 11 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 11 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun efri deildar Alþingis (A. 485).

15. Eignarnámsheimild á óræktuðum landsvæðum.

Á 16. fundi í Sp., 18. des., var útbýtt frá Ed.:

Till. til þál. um undirbúning löggjafar um eignarnámsheimild á óræktuðum landsvæðum handa kaupstöðum við Faxaflóa (A. 438).

Á 53. fundi í Ed., 20. des., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 54. fundi í Ed., 21. des., var till. tekin til einnar umr.

***Flm. (Jón Baldvinsson):** Við höfum flutt hér þáltill. á þskj. 438, hv. 3. landsk. og ég, og fer hún fram á það, að skora á ríkisstj. að undirbúa fyrir næsta Alþ. löggjöf um eignarnámsheimild á landsvæðum, sem séu hentug til ræktunar fyrir kaupstaðina sunnanlands eða við Faxaflóa. Það er stutt grg. með þessari till., en ég skoða þetta mjög stórt mál.

Það var á þinginu 1927 eða 1928, sem ég flutti frv. um, að ríkið legði í nýbýli í Ölfusi og í Ásahreppi, á óræktuðum landsvæðum, sem væru við þjóðveginn. Ég áleit, að þar væru hentug svæði, sem hægt væri að reisa nýbýli á, með það hvorttveggja fyrir augum, að fá fólk aftur til að flytja til sveitanna frá kaupstöðum og kaup-túnum, og eins hitt, að fólk úr sveitinni ætti þar kost á jarðnæði og gæti reist heimili í sveitinni, ef það hefði áhuga fyrir að búa þar áfram. En mjög hefir á það skort, að unga fólkið í sveitinni hafi haft aðgang að hentugu jarð-næði, og fyrir þær sakir hefir mesti fjöldi farið úr sveitinni til kaupstaða og kauptúna.

Þessu máli var ekki sinnt, og man ég eftir því sérstaklega, að Framsfl. lagðist á móti þessu

frv., að það gengi fram. Frv. fór fram á töluverð útgjöld úr ríkissjóði, en það var á þeim tíma, þegar ríkissjóður hafði nokkur peningaráð og landið hafði töluvert lánstraust, og ætla ég, að fé hefði verið betur varið þá til þess að rækta stórar landspildur, sem enn liggja ónotaðar, heldur en í margt, sem síðan hefir verið lagt í. Ég skal taka það fram, að tilgangur nýbýlaganna virðist vera nær eingöngu sá, að reisa nýbýli og byggja upp jarðir fyrir fólk í sveitinni, en munu ekki að neinu verulegu leyti vera ætluð kaupstaðarbúum, og ef til vill alls ekki.

Þá er eftir að athuga hina hlið málsins, hvernig eigi að leiða fólk aftur til sveitanna. Ég sé ekki, að það verði á annan hátt en þann, að kaupstaðirnir eignist stórar landspildur, vel ræktanlegar og á hentugum stöðum, og þó ekki svo nærri bæjunum, að þar hverfi inn undir þá. Ég hefi í huga og við flm. með þessari þáttill. svæði, sem liggur óræktað í Ölfusi fyrir vestan Kögunarhól, sem er mjög stórt og liggur bæði fyrir neðan og ofan þjóðveginn. Það er a. m. k. mín hugsun, að kæmist eitthvað slíkt í framkvæmd, þá yrðu þarna nýbýli og menn gætu þar sameiginlega notið ýmsra þeirra þæginda, sem menn annars verða að fara á mis við í sveitinni, t. d. að þangað kæmi rafmagn, og það gæti vel hugsast, þar sem þetta land liggur svo nálægt hitasvæði, að með borunum, sem nú eru farnar að tíðkast, mætti finna heitt vatn ekki langt frá. Þetta er að vísu óráðin gáta, en þetta gæti verið mikils virði. Það er enn eitt, að fólk, sem byggja þarna, gæti haft ýmislegt sameiginlegt, eins og t. d. jarðvinnsluáhöld, sem eru of dýr fyrir einstaklinga.

Ég hefi ekki sent þetta mál til athugunar til þearstjórna Rvíkur og Hafnarfjarðar, og það er af því, að mér fannst það í sjálfu sér ekki á því stigi, að þess væri full þörf. Ríkisstj. myndi að sjálfsögðu, ef hún undirbyggir þetta mál, leyfa þeim að leggja orð í belg, og ef til vill láta í ljós vilja sinn. Ég álit, að jafnvel þó kaupstaðirnir segðust ekki óska þess, þá væri samt rétt að tryggja þeim land á þessum svæðum.

Við flm. höfum enn í huga, að lönd í Hnappadalssýslu eru mjög hentug fyrir nýbýli, og það eru ef til vill þar á sumum stöðum enn meiri ræktunarmöguleikar heldur en á þeim stöðum, sem ég hefi nefnt í Ölfusi og í Holtum. Ég tala nú ekki um, ef það yrði samkomulag um till., sem nú er uppi um friðun Faxaflóa. Þá mundi þarna verða mjög lífvænlegt fyrir þá, sem gætu stundað sjó á smábátum til aðdrátta fyrir heimilin. Ég held þó, að þessi lönd liggi svo langt frá kaupstöðunum, að það væri ekki rétt að leggja í ræktun þar strax, heldur væri auðveldara að eiga við ræktun í Ölfusi. Kaupstaðirnir gætu látið eitthvað af því atvinnubótasté, sem líklegt er, að veitt verði á meðan slíkt atvinnuleysi er eins og það, sem nú er, ganga til þeirrar ræktunar.

Ég skal játa, að ég hefi aldrei haft neina trú á því að rækta upp Flóann og reisa þar nýbýli, og ég held, að ræktunin í „Siberíu“, sem svo er kölluð, sé gersamlega misheppnuð af ástæðum,

sem ég hirði ekki um að rekja hér. En aðallega liggur það þó í því, að í vætusumrum standa þar vart upp úr nema hraunkollarnir og ef til vill bæirnir, svo að þar eru t. d. engin svæði fyrir matjurtagarða, því þeir geta þá legið undir vatni. Það er ekki fyrr en kemur niður undir Eyrarbakka og Stokkseyri, sem koma góð svæði og hentug til jarðeplarárktar.

Ég held, að þessu máli þurfi að hraða, og ég skoða það, eins og við flm. segjum í grg. frv., sem einn lið í þeirri starfsemi, sem nú þarf að hefja til þess að tryggja afkomu fólks, þegar það er sýnt, að það er ekki hægt við þau atvinnutæki, sem eru í kaupstöðunum og við sjóinn, svo það verður að hverfa aftur til jarðarinnar, eins og þar stendur.

Mér þætti trúlegt, að óreyndu máli, að kaupstaðirnir tækju þessu máli með opnum örmum og óskuðu eftir því að fá stuðning löggjafarinnar til þess að eignast þessi landsvæði. Ég vil taka það fram, að ég tel, að slík landsvæði, sem liggja þarna óræktuð og til litilla nota, ætti ekki að þurfa að kaupa háu verði. Aftur á móti er það auðséð, að ef slík svæði væru keypt, þá þarf alllangan tíma til þess að koma þeim í ræktun, og það þarf að gera það svo vel í upphafi, að þau komi þeim að fullu haldi, sem síðar eiga að taka sér þar bolfestu.

Ég vil mæla með því, að þessi till. verði samþ., og vil beina því til hæstv. landbrh., sem þetta mál á sennilega að heyra undir, eða ef til vill bæði landbrh. og atvmrh., og þá til ríkisstj. í heild, að hún vindi að því bráðan bug að undirbúa slíka löggjöf, og mér þætti það líklegt, að hún þurfi ekki að vera svo flókin eða erfið, að ekki væri hægt að leggja frv. um þetta fyrir næsta þing, þó skammt sé þangað til það verður háð.

Ég vil sem sé mæla með því, að d. fyrst og fremst afgreiði till. og samþ. hana, og síðan að ríkisstj. taki hana til greina á þann hátt, sem í till. segir, og undirbúi svo vel sem kostur er á frv. til l. um þetta fyrir næsta þing.

***Magnús Jónsson:** Ég var að doka við til þess að vita, hvað hæstv. ráðh. segði um þessa till. Það er aldrei nema falleg hugsun í sjálfu sér, að taka stórar landspildur, sem eru vel til ræktunar fallnar, og reyna að koma þeim í ræktun og fá fólk til að búa þar. Það getur vel verið, og það er ekki ósennilegt, að þessi hugsun eigi framtíð fyrir sér, þannig að valin væru úr hentugustu landsvæðin viðsvegar um landið og þar komið upp sveitabúskap með nokkuð nýjum hætti og reyna að stunda landbúnað og búa í sveit við svipuð kjör og fólk býr nú við í kaupstöðum, en hafi jafnframt hollustuna af því að vera í sveit. Þetta ætti sem sé að verða til þess að varna því, að sveitirnar eyðist smátt og smátt að fólki. Þetta er ákaflega falleg hugsun, og hún á sjálfsagt framtíð fyrir sér.

En ég verð að segja, að ég varð dálítið undrandi, þegar ég las þessa þáttill., því fyrrisögn hennar er um eignarnámsheimild á óræktuðum landsvæðum handa kaupstöðum við Faxaflóa, og sjálf till. er líka um það. En þegar maður les grg., þá finnst mér, að hún sé um allt annað

efni. Eftir fyrirsögninni og till. sjálfri gæti maður haldið, að meiningin væri sú, að rækta veruleg lönd alveg við kaupstaðina eða í kringum þá, til þess að menn, sem búa í kaupstöðum, gætu haft grasnyt með sinni atvinnu, sem þeir myndu stunda áfram í kaupstöðunum, líkt eins og reynt hefir verið að gera, og þá sérstaklega í Reykjavík, þar sem ræktaðir hafa verið rúmlega 600 hektarar kringum hléinn, til þess að menn gætu haft grasnyt við hliðina á ýmskonar atvinnu, sem þeir stunda í bænum. En það, sem hér um ræðir, er nokkurskonar tilraun til þess að byggja upp sveitirnar aftur og fá menn til þess að hverfa úr kaupstöðunum upp í sveitirnar. Ég sé því ekki, hvað þetta kemur í sjálfu sér við kaupstöðunum við Faxaflóa. Menn gætu á svona landflæmi flutit hvaðan sem þeir vildu og úr hvaða kaupstað, sem þeir vildu. Þó ræktuð væru landsvæði í Hnappadalssýslu eða í Holtum, þá kemur það ekki kaupstöðunum við Faxaflóa neitt sérstaklega við, nema þá algerlega óbeinlínis.

Ég held, að hv. flm. verði að játa, að það eru aðrar og miklu dýpri rætur, sem þessi mikla breyt. í okkar þjóðfélagi á sér, að menn flytja úr sveitinni í kaupstaði og kaupsýn. Það er ekki fyrst og fremst skortur á því að hafa einhverja bletti til þess að setja sig niður á. Það hefir verið unnið töluvert að því, ekki sízt með nýbýlalöggjöfinni, að gera mönnum mögulegt að reisa ný býli í sveitunum, og þó þessi þáttill. væri samþ. og l. kæmu um þetta efni, þá myndu þau ekki valda straumhvörfum. Það er aðeins enn ein aðferð til nýbýlamyndunar, að mynda þannig hverfi á þessum sérstöku stöðum.

Það, sem m. a. hefir valdið því, að menn flytja úr sveitunum í kaupstaðina, er það, hvað reynt er með allskonar samtökum manna á milli og með löggjöf að draga úr þeirri hættu, sem áður hélt mönnum frá því að yfirgefa sveitirnar og flytja á mölina. Það er það, sem ef til vill veldur meiru en nokkuð annað. Áður hlífðust menn í lengstu lög við að yfirgefa býli sín í sveitinni og afkomu þá, sem menn höfðu þar, nema þeir gætu tryggt sér atvinnu við sjóinn. Nú er búið að nema þetta að meira eða minna leyti í burtu. Menn flytja sig óhikað í kaupstaði og kaupsýn og bíða þar þangað til þeir fá einhverja atvinnu eða krefjast þess að fá eitt-hvað að gera, og ef ekkert er til handa þeim að gera, þá verður að búa eitthvað til handa þeim, og þá verður bæjarsjóður og ríkissjóður að láta hundruð þúsunda til þess að skaffa þessum mönnum eitthvað að gera. Þetta er það, sem hefir valdið meira en nokkuð annað þeirri stórkostlegu breyt., sem orðið hefir í okkar þjóðfélagi í þessum efnium. Löggjöfin hefir gengið allt of mikið í þá átt að hlaða undir þá, sem þiggja vinnu sína hjá öðrum, en að gera hinum erfitt fyrir, sem vilja afla sér framfæris sjálfir. — En þetta er náttúrulega miklu stærra mál en svo, að við getum gert útrætt um það þennan síðasta dag þingsins, svo að ég skal vera stutturður.

Ég set mig ekki algerlega móti þessari þáttill. Þetta er einn anginn af þeirri margvíslegu löggjöf, sem verður að koma og er góð, ef skyn-

samlega er að farið. Mér finnst einkennilegt ósamræmið milli fyrirsagnar og tillögu, og greinargerðin eins og enn annars efnis. Mig langar til að fá það skýrt, hvers vegna andlit till. snýr í aðra átt en líkaminn.

***Forsrh. (Hermann Jónasson):** Tillagan, sem hér liggur fyrir, er þannig, að ég sé ástæðu til að spyrjast fyrir um það, hvernig þetta sé hugsað hjá hv. flutningsmönnum. Það er talað um eignarnám á landsvæðum sunnan lands, hentugum til jarðræktar handa kaupstöðum við Faxaflóa, með það fyrir augum að reisa þar nýbýli handa allmörgum af íbúum bæjanna. — Það er að nokkru leyti hægt að skilja till. þannig, að þessi lönd séu ætluð bæjarfélögunum sem heild til opinbers atvinnurekstrar, en jafnframt kemur það fram í till., að landið sé ætlað einstaklingum, sem hafi áhuga á að búa í sveit.

En hvort sem fremur er, koma slíkar framkvæmdir vitanlega undir ákvæði nýbýlalaganna og hljóta þá að takmarkast af því fjármagni, sem ríkissjóður leggur fram til þess að kaupa lönd og reisa nýbýli. Það hefir oft verið ritað og rætt um stofnun nýbýla í Ölfusi austan við Varmá við veginn, og hefir verið talað um eina eða tvær samvinnubýggðir þar og í Holtum í Rangárvallasýslu. Vegna féleysis hefir enn ekki þótt fært að kaupa þessi lönd.

Ég tel, að enda þótt ráðizt kunni að verða í það síðar meir að taka þessi svæði eignarnámi, þá sé óviðkunnanlegt að binda með ákvæðum þessarar þáttill., að löndin skuli vera fyrir íbúa sérstakra kaupsýna. Framkvæmd nýbýlalaganna er þannig, að orðið hefir verið við beiðnum eftir því, hver geta var fyrir, og eftir því, sem allar ástæður lágu til. Og þá nefnd, sem hefir framkvæmd þeirra með höndum, á ekki að binda með ákvæðum þeim, sem þáttill. fer fram á. Einnig má öllum vera ljóst, að íbúar þeirra kaupstaða, sem eru tiltekni, kynnu að vilja fá ræktunarlönd annarsstaðar.

Ég tel ónaðsynlegt að samþ. þessa till., því að jafnskjótt og fé er fyrir hendi, verða stofnuð eins mörg nýbýli og sótt er um, ekki fyrir íbúa sérstakra kaupstaða, heldur fyrir þá einstaklinga, sem til þess vilja gerast og eru hæfir. En ef það væri tilætluð, að taka löndin fyrir kaupstaðina sem heildir, tel ég, að það komi ekki til mála.

Hv. 1. þm. Reykv. drap á öfugstreymið, sem fylgt hefir vexti kaupstaðanna. Flutningurinn úr sveitunum stafar af breytingum í atvinnulífi síðan um aldamót, eða síðan 1906, þegar stóru-útgerðin kom til sögunnar. Sveitafólkið streymdi að sjónum gegn loforðum um gull og græna skóga og býr síðan á mölinni. Ég þekki dæmi um fjárflóttann, sem samtímis varð úr sveitunum. Í einni sýslu hér austan fjalls, þar sem menn þykja þó engu síður aðgætnir og hugsunar-samir en annarsstaðar á landinu, þar lagði mikill hluti bænda allt sitt aflöguð og kannske meira í togaraútgerð rétt eftir stríðið — og tapaði því mestöllu; það var lagt í þýzk mörk, sem urðu einskis virði, og enginn togarinn keyptur. Þetta dæmi sýnir ákaflega glögg, hve gripnir menn urðu af gullæði kaupstaðanna. — Nú er

flutningurinn að mestu leyti stöðvaður. En það var vitanlegt, að hefði hann ekki stöðvazt, mundu sveitirnar hafa tæmzt fullkomlega. Það, sem mest veltur á til að rétta sveitirnar við aftur, er, að hugsunarháttur þeirra breytist. Það þarf að uppræta þann hugsunarhátt aftur, sem straumurinn til kaupstaðanna fram og aftur hefir spíllt. Það þarf að kenna bændum að lifa á sínu. Stærsta þörf nýbýlanna er að rétta hugsunarháttinn við aftur. — Ég ætla ekki að ræða þetta mál meira, nema tilefni gefist til.

***Flm. (Jón Baldvinsson):** Hæstv. forsrh. skildi till. alveg rétt, en hv. 1. þm. Reykv. hefir mis- skilið hana, ef honum finnst, að efni hennar stangist á við greinargerðina. Ég veit, að honum eru svo kunnugir staðhættir, að honum getur ekki dottið í hug, að fyrirætlunin sé að taka landsvæði hér í nágrenni Reykjavíkur og Hafnarfjarðar. Eða kannske hann vildi taka t. d. land við Keflavík, mylja hraunið og flytja á það mold austan yfir fjall? — Kringum Hafnarfjörð er brunahraun og auk þess nokkur jarðvegs- lítill malarholt. Kannske ætti líka að flytja þang- að þá mold, sem þarf? — Í till. er talað um landsvæði hentug til jarðræktar handa þeim, sem vilji búa í sveit. Það sýnist nokkurn veginn greinilegt bæði í till. sjálfri og grg., hvað hér er farið fram á.

Þó að hæstv. forsrh. væri þetta ljóst, fannst mér hann taka till. verr en ég vænti og af miklum misskilningi á málefnum yfirleitt. Ég furða mig á, að hann skuli ekki skilja, hver þörf er fyrir kaupstaðina með stærstu atvinnuleys- ingjáhópnum að leita nýrra ráða til að skapa atvinnu og til að koma fólkinu aftur út í sveitirnar. Þar þarf það að geta skapað sér sjálf- stæða atvinnu, í stað þess að vera hér upp á atvinnubótavinnu komið. Hv. 1. þm. Reykv. tók ekki þessari tillögu eins hlýlega og ég vonaðist eftir, og hann virtist mjög trúlitill á, að hún yrði að gagni. En hæstv. forsrh. virtist óttast hið gagnstæða, að þetta mundi verða framkvæmt, ef till. næði samþykki. Ég vona, að þeir eigi báðir eftir að skoða betur hug sinn, áður en þeir greiða atkv. móti till.

Ég hefi skilið till. eins að mestu leyti og hæstv. forsrh. gerir. En þetta á ekki að falla undir nýbýlalögin og þeirra yfirstjórn. Ég gæti hugsað mér, að kosin yrði fyrir þetta sérstök stjórn, og að ríkið legði fé til þessa sérstaklega.

Ég get skilið eina ástæðu til mótsstöðu hæstv. forsrh. fyrir hönd sveitanna. En þá ástæðu álit ég ekki á rökum reista. Hún er sú, að bændur óttast of mjög samkeppni þessara manna á ný- býlunum með nýtísku tækni og skipulag og e. t. v. betur ræktuð lönd, því að á smáum blettum tekst oft að ná meiri afraakstri en á víð- lendum rýrðarslægjum og hálfærðuðum túnum. En það er of mikil þröngsýni að óttast slíka samkeppni. Nóg er landrýmið austan fjalls, og afurðasölulögin eru komin í það horf, að sam- keppni eða offylltan markað er varla mjög að óttast. Auk þess má gera ráð fyrir, að á þessum nýbýlum mundu menn rækta sem mest handa sjálfum sér, svo sem grænmeti, og lítið sem ekki þrengja sér inn á mjólkurmarkaðinn. —

Þessi ástæða finnst mér ekki frambærileg móti þeirri höfuðnauðsyn að skapa nýja afkomu- möguleika. Ég tel að visu ekkert eitt ráð öruggt til þess að flytja fólkið aftur í sveitirnar, heldur þurfi til þess margskonar aðgerðir, eins og raunar segir í grg. till. Og þar er grg. alveg í samræmi við fyrirætlun till., eins og ég vona, að hv. þdm. fari að sjá.

Það riður á miklu, að kaupstaðirnir geti byrjað sem allra fyrst að undirbúa þetta mál. Ef þáttill. verður samþ., treysti ég því, að hæstv. landbrh. muni undirbúa löggjöf um málið fyrir næsta þing og fara þar að vilja deildarinnar, og að hann láti ekki málið liggja, vegna þess hve aðkallandi það er að gera í því hagnýtar ráð- stafanir.

***Jóhann Jósefsson:** Þessi till. er fyrir all- skömmu fram komin og í sjálfu sér dálítið erf- itt að átta sig á henni. Mér hefir sýnt hún þurfa athugunar í nefnd, einkum þar sem rök- studdar raddir hafa komið fram um það, að framkvæmd málsins ætti að heyra undir ný- býlalögin, og í öðru lagi að grg. till. og till. sjálf gangi ekki alveg í sömu átt. Hvorutveggja möt- mælir að visu hv. flm. — Ég vil taka undir það með honum, að málið er sannarlega þess vert að sinna því. Það þarf að hjálpa fólkinu í kaup- stöðunum, eins og hægt er, til að skapa sér sjálf- stæða atvinnu, eins og hann orðaði það. Það gladdi mig að heyra hann nú í fyrsta sinn leggja áherzlu á slíka lausn atvinnuleysisvandæðanna. Því að ég vænti þess, að þetta sé full meining hans, að fækka ósjálfstæða fólkinu í kaupstöð- unum og láta það skapa sér sjálfstæðan atvinnu- rekstur. En það er ekki hægt hjá því að komast að játa, að annað hefir oftast verið uppi á ten- ingnum hjá sósíalísum og viðleitni þeirra beint í þveröfuga átt við þessa skoðun. Hv. flm. komst einnig svo að orði, að hann væri ekki meðmæltur atvinnubótafé og atvinnuleysistryggingum nema sem illri nauðsyn. Þetta eru óvanaleg ummæli úr munni sósíalista. (JBald): Hefi oft sagt það áður). Ég hefi aldrei tekið eftir, að hv. þm. legði áherzlu á það fyrr en nú, og vildi vekja athygli á því; mér þykir þetta góð sinnaskipti. — Raunar var líklegt, að jafngreindur maður og hv. flm. mundi komast að þessu líkri niður- stöðu. En hitt er oftast, að menn kinnoka sér við að láta sinnaskipti sín í ljós í heyrandi hljóði. — En þessi skoðun er einmitt sú, sem við sjálf- stæðismenn höfum barizt fyrir og höfum oftast mætt litlum skilningi hjá þeim flokki, sem báðir hv. flm. till. tilheyrja. Einmitt af því, að við höfum haldið því fram, að fyrsta og veglegasta starf löggjafans væri þetta, að styðja einstak- lingsframtakið, að hjálpa fólkinu til að skapa sér sjálfstæða afkomumöguleika, verð ég að gleðjast af yfirlýsing hv. 9. landsk. (JBald) sem sigri fyrir stefnu Sjálfstfl. Það gleður mig á þessum síðustu og verstu dögum, að heyra þessa játningu frá jafnmiklum manni og greindum eins og flm. er.

Ræða hæstv. forsrh. var með einkennilegum hætti, að mér þótti, og ekki að öllu leyti sann- gjörn. Það mun vera rétt, að upp úr aldamót- unum síðustu, í sambandi við það feiknafram-

tak á sviði fiskiveiðanna, urðu menn líka til sveita gripnir af þeirri hugsun, að togaraútgerð væri gróðavegur. Og ég efast ekki um, að það sé rétt, sem hæstv. ráðh. sagði, að margir efna- menn í sveitunum hafi lagt fram stórfé á þeim árum til togaraútgerðarinnar. Sumir af þessum mönnum munu hafa á vissu tímabili a. m. k. fengið góða vexti af sinu fé, þó vel megi vera, að aðrir hafi tapað. Þeir, sem nutu gróð- ans þessi ár, urðu svo að rísa undir tapinu, þegar fór að halla undan fæti hjá þessum at- vinnuvegi. En þegar svo á að ræða um það, sem hv. 1. þm. Reykv. réttilega segir, að ekki sé tími til að fara nokkuð verulega út í á d.fundinum núna, hverjum sé að kenna flótti fólksins úr sveitunum, þá kynni nú svo að fara, að ekki yrði ástæðan einvörðungu fundin í spilltum hugsun- arhætti kaupstaðabúanna, eða vegna spilltra á- hrifa frá kaupstöðunum, eins og hæstv. ráðh. orðaði það. Ég verð að segja það, að mér fannst satt að segja, að sá dómur ráðh. vera nokkuð ósanngjarn í garð kaupstaðanna. Hann orðaði það líka þannig, að atvinnuvegirnir við sjóinn hefðu haft gyllingar í frammi við fólkið, og þær hafi svo dregið það úr sveitunum. Ja, hvað er að hafa gyllingar í frammi við fólkið? Það er ekki vist, að allir hafi sama skilning á þessu. Mér finnst, að atvinnurekandi, jafnvel þótt hann eigi heima í kaupstað, sem þarf á fólki að halda, og geldur því sitt kaup „heiðarlega og ríktuglega“, eins og stundum var sagt í gamla daga, hann hafi ekki neinar gyllingar í frammi við það fólk, sem kemur til hans í atvinnuleit, á meðan hann stendur við orð sín og eíða. Það væri hægt að benda á aðra, sem með meiri sanni mætti segja, að hefðu gyllingar í frammi við fólkið en atvinnuvegirnir og atvinnurekendurnir. Ég er fæddur og uppalinn í sjávarþorpi, þar sem þann- ig hefir verið um tugi ára, að fólkið úr nær- sveitunum hefir sótt í minn fæðingarþæ í hundr- aðatali, unnið þar hluta ársins og sótt þannig mikla hjörg í sitt bú, á þeim tíma, sem minnst þörf hefir verið fyrir vinnu þeirra heima fyrir. Ég held, að sú búbót, sem Rangárvalla-, Skafta- fells- og Árnessýsla fyrr á tímum og fjöldamargir úr sýslum landsins sækja nú til Vest- mannaeyja á vertíðinni, hafi verið mörgum, að minnsta kosti mörgum smábóndanum drjúgur styrkur við sinn búskap. Ég vil ekki kannast við það, að atvinnuvegur við sjóinn, sem á vissum tímum ársins krefst aukins fjölda sjómanna og verkamanna, sé stimplaður með því heiti, að hafa í frammi gyllingar við fólkið, eða að hann stuðli að spilltum hugsunarhætti, sem breiðist svo mikið út um sveitirnar. Þá segir hæstv. ráðh. enn fremur, að flóttinn úr sveitunum hafi verið mikill, en væri nú að minnka. Það getur vel verið, að svo sé; ég hefi ekki kynnt mér neinar tölur um þau efni síðustu tíma, og má vel vera, að ráðh. viti það betur, og skal ég ekki deila um það við hann. En ég hefði nú haldið, að það væri langt frá því, að hann væri stöðvaður, því miður. Og svona almennt skoðað og lítið á málið, þá tel ég, að hin síðustu ár sé það alveg óhjá- kvæmileg afleiðing af ýmsum þeim nýmælum og breytingum, sem gerðar hafa verið í islenzkri löggjöf, að fólkið dragist meir og meir úr sveit-

inni í kaupstaðina. Hv. 1. þm. Reykv. drap á þetta stuttlega í sinni ræðu og benti á hin afar- mörgu lagaákvæði, sem sett hafa verið nú síð-ustu 10 árin eða svo, sem ganga í þá átt, að skapa skyldur og aftur skyldur fyrir þá menn, sem reka atvinnufyrirtæki, en búa til réttindi. a. m. k. á pappírnum, fyrir þá, sem leita atvinn- unnar. Skyldi ekki slík löggjöf ýta undir fólkið úr sveitunum, sem vissulega á mörgum sviðum býr ekki við of glæsilega kosti? Því skyldi það ekki sækja þangað, sem eldurinn brennur bet- ur? Mér finnst það algerlega eðlileg afleiðing. Og skemmst er að minna á þá breytingu á fram- færsulögunum, sem gerð hefir verið síðustu árin, og þá einkum á sjúkratryggingalögunum, þá höfuðbreytingu, sem gerð var á síðasta og næstsíðasta þingi á framfærsulögunum, sem veitir fólkinu, sem í kaupstöðunum býr, svo eðlilegan og sjálfsagðan aðgang að fátækra- styrknum miklu auðveldari heldur en áður var. Þetta hlýtur að verða þess valdandi, að menn, sem standa í harðri lífsbaráttu upp til sveita landsins og verða að neita sér og sínum um margar nauðsynjar, svo ég ekki tali um það, sem við köllum óþarfa hér við sjóinn, freistist til að kveðja sveitirnar og flytja í þessi Gósen- lönd, sem Alþingi er búð að búa til handa þessu fólki í kaupstöðunum. og þá einkum í Reykjavík. Ef verið er að tala um gyllingar, þá held ég, að þetta sé í raun og veru rétt, að með þessu sé verið að hafa gyllingar í frammi við fólkið. Og má nefna eitt atriði, sem ég fyrir mitt leyti er sannfærður um, að hefir gert sitt til þess að ýta undir flutninginn úr sveitun- um eða losa um hann. Það eru skólarnir. Ég veit vel, að þeir, sem berjast fyrir skólunum, þessum glæsilegu samkomuhúsum í sveitunum og menntastofnunum, sem eiga að vera, hafa haft gott eitt í huga, þegar þeir hafa barizt fyrir að koma þessum skólum á fót. En hitt geta allir skilið, að ungu fólki úr fámennum, afskekkt- um og dreifðum byggðum, sem dvelur einn eða tvo vetur í stórum og kátinufullum skóla, bregð- ur mikið við. Þetta sama unga fólk verður sjálf- sagt ekki neitt ánægt, þegar það skilur við þetta glæsilega samkvæmislíf, sem tíðkast í héraðs- skólunum. Það er ekki mikil ánægja í því að hverfa til sinna dreifðu byggða og halda áfram að lifa þar í fámenninu á eftir. Sem sagt, ástæð- urnar fyrir þessum mikla flótta og tæmingu úr sveitum landsins er sannarlega ekki að finna á neinum einum stað. Og það er mjög óréttlátt, ef því er haldið fram, að þeirra sé að leita frá spilltum hugsunarhætti kaupstaðabúanna. Það er nú einu sinni svo, og það er best að segja það í eitt skipti fyrir öll, að ég held, að fólkið í kaupstöðunum sé ekkert spilltara í hugsunar- hætti heldur en eins og gerist. Eftir þau kynni, sem ég hefi haft af því, virðist mér þar ekki vera svo mikil spilling ríkjandi, að sé þannig orð á gerandi, að hún beinlínis smiti og sýki sveitirnar út frá sér. Vilji maður taka dæmi um óheilbriggt hugarfar, þá má nefna áfengislöggjöf- ina og öll þessi bruggmál á síðustu árum, því það er svo að sjá, sem slíkt stingi sér niður í sveitunum eins og við sjóinn. Um þetta mál mætti miklu meira ræða; ég hefi hvergi nærri

farið inn á öll þau atriði, sem hér koma til greina. Ég vil að lokum segja það, að ef á að benda á einhverja sérstaka orsök til þess, að fólkið hefir undanfarinn áratug horfið svo mjög — og allt of mikið — úr sveitunum í kaupstaðina, þá mun það vera þessi misskilda löggjöf, sem er undirrótin, — löggjöf, sem í mörgu falli verkar alveg öfugt við það, sem henni er ætlað að gera. Það hefir skort á alla festu og markvissa baráttu hjá þeim, sem hafa ráðið þessu landi, til þess að koma í veg fyrir það, að fólkið flykkist of mikið úr sveitunum, og til þess að bægja frá þeim atriðum úr löggjöfinni, sem sannarlega geta talizt gyllingar til þess að fólkið flýi úr sveitunum.

***Flm. (Jón Baldvinsson):** Ég hafði ekki ætlað til, að þetta yrði nein stefnuræða eða prógramræða við málið, eins og hv. þm. Vestm. hefir nú flutt um alllangan tíma. Hinsvegar er ekkert nýtt í minni ræðu, sem menn geta tekið til inntekta. Því að ég hefi oft sagt það áður og við margir alþýðuflokksmenn, að við teljum, að það sé þjóðinni hollast, að atvinnuvegirinn geti fætt og klætt landsfólkið, og þurfi ekki neinar sérstakar fjárveitingar úr ríkissjóði til þess að halda uppi atvinnubótum utan við atvinnuvegina. (PZ: Það er bara neyðarúræði). Þetta er það, sem við höfum alltaf haldið fram, — og við höfum sagt meira. Við höfum sagt, að það geti komið í staðinn fyrir atvinnuvegina, ef þeir gersamlega bregðast. Þá er það bara hrún og ekkert annað. En hitt teljum við sjálfsagt á erfiðum tímum, að styðja atvinnuvegina, eins og gert hefir verið undanfarið í stórum stíl, svo sem landbúnaðinn, bæði með kreppuhjálpinni, sem er ákaflega varasöm lánastarfsemi, og með því mikla fé, sem búið er að veita til þeirra, sem verða fyrir mestum skaða vegna fjárpestarinnar, o. fl. Það, sem sjálfstæðismenn hafa sagt og eru alltaf að segja, er, að þeir vilji fá að vera í friði — oftast orðað það svo —, svo að framtak hvers einstaklings fengi að njóta sín. En mér finnst þeir ekki vilja vera í friði sjálfir, því ég veit ekki betur en einmitt forsprakkar sjálfstæðismanna leiti til ríkissjóðs um margra millj. króna framlag til þess að styðja og reisa við atvinnuveg þeirra. Ég er ekki að lá þeim það, en mér finnst það koma illa heim við kenningu þeirra, að fá að vera í friði. Við alþýðuflokksmenn höfum alltaf sagt, að það, að skapa fólkinu sjálfstæða atvinnuvegi, sé það bezta. En það er ekki aðalstefna sjálfstæðismanna. Sjálfstæðismenn vilja skapa þannig atvinnu, að hin almenntu atvinnustéttir landsins séu háðar tiltölulega fámennum hóp hinna fjársterkustu manna í landinu. (PZ: Það er rétt). Þetta er þeirra stefna. Okkur alþýðuflokksmönnum hefir aldrei dottið í hug, eins og sumir hafa haldið fram, að fara að leggja allan búskap á smákotum undir ríkið, að hver bóndi ætti að vera ríkisbóndi og ríkið að bera ábyrgðina. En það er annað mál, að við höfum talið rétt, að ríkið hefði fyrirmyndarþú á einstaka stað, og yrði það þá sem kennslustofnun, þar sem bændur mættu læra að búa á þann hátt, sem visindin, þekkingin og reynslan telur, að hentugast sé.

(Jós: Með jafnrétti þegna fyrir kaupstaðabúana). Ég er ekki á móti jafnrétti þegna fyrir kaupstaðabúana, það veit hv. þm. vel. Það eru bara sumir svo heimarikir fyrir sveitirnar. Svo ég þykist ekki hafa sagt neitt, sem kemur í bága við skoðun Alþl. eða neitt af því, sem við höfum sagt undanfarið. Okkur hefir heldur ekki dottið í hug, að ríkið gerði út smábáta og mót-orbáta, heldur að menn geri þá sjálfir út; mættu vera einstakir eigendur að þeim, eða samvinnufélög, eftir því sem verkast vildi. Aftur er það hitt, sem við teljum skaðlegt, að atvinnufyrirtæki, sem þurfa margar millj. og kannske tugi millj. til rekstrarfjár, sé lagt undir einstaka, örfáa menn, því ef hrun kemur af slíku, þá dregur það svo mikinn dilk á eftir sér fyrir þjóðfélagið. Þar teljum við, að hið opinbera eigi að hafa hlutdeild í. Enda er það eðlilegast í sjálfsu sér, og þá ekki síst í jafnfátæku landi eins og hjá okkur, að ríkið stuðli að því, að þeim atvinnufyrirtækjum, bæði til sjávar og sveita, bæri að stjórna á þann hátt, sem líklegastur er að gefa sem beztan arð, og það hafi þar að einhverju leyti forgöngu, eins og t. d. gert er með sildariðnaðinum, þar sem ríkið hefir komið þeim iðnaði á fót og hefir rekið hann, vegna þess að það var ekki á færi einstakra manna í svona fátæku landi að reisa þær miklu sildarverksmiðjur, sem ríkið hefir gert, sumpart með framlagi og sumpart með lánstrausti landsins. Svo prógramræðu hv. þm. Vestm. hefir verið svarað. En ég óska þess eins og fyrr, að þessi till. megi ná samþykki og að þá standi ríkisstj. ekki á móti því að undirbúa löggjöf svo sem fyrir er mælt í till.

***Forsrh. (Hermann Jónasson):** Ég ætla ekki að lengja umr. um þetta mál, en aðeins að ræða það á þeim grundvelli, sem nú hefir verið að nokkru leyti komið inn á, vegna þeirra ummæla, sem féllu hjá hv. 1. þm. Reykv., sem ég ef til vill hefi gefið að nokkru leyti tilfelli til. En ef ætti að svara því öllu, tæki það of langan tíma. En ég hefði haft ánægju af að ræða við hv. þm. Vestm. um þessi mál, þótt þess verði eigi kostur að fara mikið inn á þau nú. Mér finnst hv. þm. satt að segja óþarflega hörundssár fyrir þessi orð, sem féllu hjá mér, og tala fulllengi um það, að ég hefði rætt mikið um spillinguna í kaupstöðum, sem hefði svo sín áhrif á sveitirnar. Ég orðaði það ekki þannig, heldur að þau straumhvörf, sem orðið hefðu í kaupstöðunum vegna stórútgærdar, hefðu haft sín áhrif í sveitunum, sem ekki er heldur hægt að neita. Þau áhrif hafa einmitt orðið á þann veg, að þau hafa gert sveitunum stórkostlega mikið tjón. Um fátækraframfærið og hvað stórútgærdin hefir dregið marga til sín, og getur síðan ekki veitt þeim atvinnu, og hitt, að helzt megi enginn fara í skóla, vegna þess að þá langi hann til að flytja í kaupstaðinn, fer ég náttúrulega ekki að ræða. Við hv. þm. Vestm. getum sjálfsagt ekki orðið sammála um þetta. En það, sem er aðalatriði í þessu máli fyrir mér, er sá hlutur, sem ég býst við, að hv. þm. Vestm. sé ekki mikið inni í, vegna þess að hann er ekki kunnugur í sveitunum, að sinu leyti eins og ég

þekki tiltölulega minna til við sjóinn en hann. Hv. þm. álitur m. a., að það sé svo ákaflega mikill fengur fyrir Rangárvallasýslu og aðrar sýslur, sem hafa átt menn í vinnu í Vestmannaeyjum, þaðan hafi þeir farið heim með gott kaup. En ég álit þetta hreinan misskilning, og ég er viss um, að það er hreinn misskilningur. Og ég get fært þær ástæður fram, að reynslan er búin að sýna það, að einmitt í þeim sveitum, sem liggja að kaupst. eða á einhvern hátt sækja vinnu til þeirra, ber búskapurinn sig verst, og mætti t. d. nefna sveitir, þar sem það er mjög áberandi, og eru það sveitirnar, sem liggja næst Siglufirði og Akureyri. En þeim, sem búa að sínu og vinna ekkert utan heimilis, vegnar æfinlega bezt. Og ég man vel ummæli eins bónda, sem var einn af beztu og ríkustu bændum í Skagafirði. Hann var spurður að, hvernig hann hefði fengið sinn gróða, og sagðist hann aldrei hafa unnið handtak utan heimilis, allt gert viðvikjandi ræktun og skepnun, sem hægt var að gera, og á því hefði hann grætt allt sitt fé. Það mun mega fara um sveitir landsins og rekja þessa sömu sögu, því að hún er alstaðar til staðar. Búskapurinn er þannig, að jörðin er nízk — það er hún —, en hún gefur hverjum það, sem hann þarf að nota, en ekki nema vel sé um hana hugsað. Það er alltaf á hverjum tíma fyrir bóndann einhver vinna, sem ekki má fara forgörðum fyrir það að leita hurt og sækja fjármuni annað. Það er þetta, sem hefir hrakið bændur af rétttri leið, og það, sem nýbýlin þurfa að kenna þeim aftur, að búa að sínu, sækja ekki vinnu út fyrir heimilin, nota sem mest það, sem heimilin framleiða, selja minna og kaupa minna. Leggja niður þann ósið, sem komist hefir á hjá bændastéttinni fyrir áhrif af fjármagni kaupstaðanna, að selja mikið og kaupa mikið. Það er ekki hægt í fáum dráttum að benda á allt hér, en um þetta mætti, ef athugað væri, finna mörg talandi dæmi, og við vitum um einstaka sveitir, sem aldrei hafa lagt þennan góða sið niður, og þeim hefir vegnað einna bezt. Svo er bæði um sveitir og einstaklinga. Ég þekki marga bændur, sem aldrei hafa lagt niður þetta búskaparlag, og það sýnir sig, að þeir eru yfirleitt, að öðru jöfnu, beztu bændurnir á hverjum stað. Þetta þarf að komast aftur inn í islenzkan landbúnað. Veltur mikið á, að landbúnaður okkar komist aftur inn á þessar brautir. Þó að oft sé villandi að byggja á einstökum dæmum, get ég bent á ýmsa bændur í mínu kjördæmi, sem alltaf hafa fylgt þessari reglu. Þeir fóru aldrei til Siglufjarðar, til að sækja þessar háu upphæðir, og þeir standa sig nú líka mun betur en hinir.

Ég talaði aldrei um spillingu í kaupstöðunum, eins og hv. þm. Vestm. sagði. Ég hefi síður en svo talið kaupstaðafólk yfirleitt verra en sveitafólk. En stórutgerðin hefir óneitanlega haft þessi áhrif, sem ég nefndi, og við, sem berjumst fyrir sveitirnar, verðum sérstaklega að gera okkur far um að eyða þeim aftur.

Umr. frestað.

Á 55. fundi í Ed., s. d., var till. tekin til frh. innar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Alpt. 1937. D. (52. löggjafarþing).

Á 56. fundi í Ed., 22. des., var fram haldið cinni umr. um till.

*Jóhann Jósefsson: Hæstv. forsrh. sagði til andsvara því, sem ég sagði hér í fyrri ræðu minni, að hann teldi mjög vafasamt, að nær-sveitirnar hefðu haft gott af því, að menn þaðan leituðu til sjósóknar og aðdráttá, t. d. til Vestmannaeyja, eins og áratugum saman hefir verið síður í Skaftafellssýslum, Rangárvallasýslu og Árnessýslu. Ég lét svo um mælt, að þeir og þeirra búskapur myndi hafa haft gott af því. Það getur vel verið, að hæstv. forsrh. sé þessarar skoðunar. En ég er viss um, að margir mætir menn í þeim sýslum hafa oft og tíðum kannast við það, að þeir hafi sótt mikið bjargræði í þennan kaupstað eða í þessa verstöð. Lengi vel var það síður, að sá vinnukraftur, sem var uppi í sýslunum að karlmönnum til, fékk sitt árskaup goldið með því, að þeir áttu vertið sína í Vestmannaeyjum og unnu svo að öðru leyti heima hjá bændunum. En hér þýðir ekki að deila um þetta, enda væri það tilgangslaust, því það mun líklega vera svo um okkur báða, hæstv. forsrh. og mig, að við værum hvorugur einir saman færir um að leggja þar neinn fullnaðarúrskurð á. En hitt er annað mál, að hvor fyrir sig getur haft sína skoðun á því máli.

Þá talaði hæstv. forsrh. um það, að hann liti þannig á, að hinn beztí sveitabúskapur væri sá, og þeim farnaðist bezt í sveitinni, sem hugsuðu eingöngu um sinn búskap og hvörflluðu engan veginn frá honum, og að því er mér virtist notuðu sjálfir sínar afurðir sér til lífsviðurværis. Það getur vel verið, að þetta sé rétt á sumum stöðum, og ég skal fúslega játa, að ég ber mikla virðingu fyrir sveitabúskap, þar sem hann er í góðu lagi. Ég játa, að sú rótfesta, sem fylgir því búskaparlagi, sem hæstv. forsrh. benti á sem fyrirmynd í þessum efnum, sú rótfesta við feðra-jörðina hefir margt til sins ágætis. Mér virðist samt sem áður, að þó hæstv. forsrh. liti þannig á, þá hafi hann sjálfur með ýmsum opinberum afskiptum sínum kannast við, að þetta sé ekki alstaðar einhlítt, heldur verði bændur að selja afurðir sínar, sem eru umfram það, sem þeir framleiða til heimilisþarfa. Sjálfur hefir hann átt mikinn þátt í því, t. d. með afurðasöfnum, að beina búskapnum í öfuga átt við það, sem hann sjálfur hefir lýst yfir, að væri sín skoðun, að væri bezt tilhögunin. (Forsrh.: Það þarf að selja við samilegu verði það, sem þeir selja). Já, maður gengur út frá því. Mér virðist, ef við litum á afurðasöluölggjöfina sem heild, þá sé með henni stefnt að því, að bændur selji allt, sem þeir geta án verið af sinni framleiðslu, við sem beztu verði og á sem hentugustum stöðum, og er ég ekki á neinn hátt að lasta það. En hæstv. ráðh. hlýtur að sjá, að það kemur töluvert í bága við þá kenningu, að hver eigi að búa að sínu að öllu leyti og ekki hafa nein skipti eða mök við nágreinnið og ekki heldur fjarlægja staði með sínar afurðir.

Hv. 9. landsk. hefi ég ekki miklu að svara. Ég benti á það, sem við köllum stefnumál okkar. Hann sagði til áréttingar sínum fyrir ummælum, að það hafi ávallt verið sín stefna að styðja ein-

staklingsframtakið. (JBald: Nei, ég orðaði það ekki þannig). Að styðja bjargráð einstaklinganna, en ég hygg, þótt það sé orðað á þann veg, þá hljóti meiningin að vera sú, að styðja framtak einstaklinganna. Öll viðleitni einstaklinga, hvort sem það eru verkamenn eða bændur, til þess að bjarga sjálfum sér, verður fyrst og fremst að byggjast á þeirra eigin dugnaði eða framtaki. En hitt sagði hv. 9. landsk., að væri jafnframt sín stefna, að allt það, sem stórt væri, og eins og hann orðaði það, að þau fyrirtæki, sem líkleg væru að gefa arð, ætti ríkið að reka. (JBald: Þetta er misskilningur). Ég skrifaði þetta þó upp eftir hv. þm. (JBald: Hv. þm. má skrifa hvað sem hann vill). Hann sagði, að hann vildi, að þeim fyrirtækjum, sem gæfu beztan arð, væri stjórnað og þau væru rekin af ríkinu. Mér þykir leiðinlegt, ef ég hefi misskilið hv. þm., en ég gat ekki betur skilið en hann meinti þetta, enda virðist mér það koma heim við þau afskipti, sem hann og hans flokkur hefir haft af ýmsum stórum atvinnugreinum, að hann vilji, að ríkið reki þær. Um sildarverksmiðjur ríkisins tók hann fram, eins og fleiri munu kannast við, að það hafi a. m. k. framan af verið ofurefli einstökum mönnum að ráðast í þær í jafnstórum stíl og ríkið hefði rekið þær. Ef þetta hefir ekki verið meining hv. 9. landsk., að hann vildi, að ríkið ræki það, sem gefur beztan arð, þá skal ég ekki fara lengra út í það. Ég vil aðeins benda á það, sem ég annars ætlaði að gera, að það er dálítið bogið við þá hugsun, að maður ætli þegnunum í landinu, einstaklingunum, að baslast við það, sem gefur litla von um arð, og það, sem getur aldrei orðið mikill arður af, en vilji hinsvegar, að ríkið taki að sér það, sem nokkurn veginn er víst, að gefi góðan arð. En hv. þm. hefir gefið mér til kynna, að þetta væri ekki sín meining, svo ég skal þess vegna ekki fjölyrða meira um þessa skoðun.

En svo ég viki að till., sem hér liggur fyrir, þá vil ég segja það, að mér virðist, að sú hugsun, sem liggur þar til grundvallar, sé eftir atvikum þörf og rétt, en hitt getur ef til vill verið dálítið vafamál, hvort hana beri að í því formi, að rétt sé á þessu stigi málsins að samþ. hana. Ég mun að sjálfsögðu við atkvgr. sýna það, að hverju ég hallast í þessu efni.

En hvað sem um það er að segja, þá tel ég, að það sé hvarvetna í kaupstöðum mjög æskilegt, að hægt sé að stuðla að því, að sem flestir geti haft dálítið jarðnaði og dálitla ræktun. Ég hefi séð þess beztan vottinn í minni eigin byggðarlagi, hversu stórfelld bót er að því í öllum búskap manna, að þeir eigi þess kost að hafa dálitil ræktuð lönd til umráða. Ég þekki varla dæmi til annara eins breytinga og orðið hafa í þessu efni í Vestmannaeyjum, síðan ég var að alast upp. Þá mátti heita, að mjólk væri ófáanleg. Þurrabúðarlífið var það eina, sem um var að velja. Af því að ég hefi þetta skýrt fyrir augum, hefi ég mikla samúð með þeirri meginhugsun, sem í till. felst.

Hitt er kannske vorkunnarmál, þó að mér og ýmsum öðrum sé dálítið erfiðara að vita, hvort sú aðferð, sem hér er hugsað að viðhafa, sé sú heppilegasta og réttasta.

*Jónas Jónsson: Ég vildi segja fáein orð út af till. á þskj. 438 og leggja henni nokkurn stuðning, ef þess þyrfti með.

Það er að minni hyggju merkilegt nýmæli, sem hér kemur frá tveimur fulltrúum verka-mannaflokksins hér í Reykjavík, þess efnis að undirbúa nýrækt í sveit fyrir þeirra fólk. Ég segi þetta ekki af því, að þetta sé ekki bundið miklum erfiðleikum, — öll ræktun er það, með þeim kröfum, sem menn gera nú á tímum.

Sú vegarlagning, sem við hv. fyrri flm. till. (JBald) beittum okkur fyrir um Krýsuvík til Suðurlandsláglandisins, er undirstaða þess, að nú verði hægt að gera þetta laganýmæli, eins og það vakir fyrir hv. flm. Ég hygg, að þegar þessi vegur er fullgerður, svo að hægt er að fara hvern dag vetrarins milli Hafnarfjarðar og Ölfuss, þá muni fjöldi manns úr bæjunum — ekki sízt togarasjómenn — búa þar austur frá og bæta hag sinn og lifnaðarhætti með landbúnaði í hjáverkum, heldur en að búa hér á mölinni.

Ef við athugum framtíð togaraútsvegsins hér í Reykjavík og Hafnarfirði, þá kemur maður að þessu atriði, hvornig hægt er að minnka framleiðslukostnaðinn. Ef það litur út fyrir, að ómögulegt verði að gera út togara nema með stórkostlegum tekjuhalla, verður að reyna að finna hentugri leiðir en nú til að bjarga afkomu manna. Sjómaðurinn er ekki vel settur, þótt hann fái borgaðar allt að því 100 kr. á viku til að framfleyta fjölskyldu með hér í Reykjavík. Það er sízt of mikið til að uppfylla brýnar þarfir, eins og nú hagar til.

Það sýnist ætla að verða brennandi spursmál í næstu framtíð, hvornig hægt sé bæði að bæta kjörin og auka atvinnuna við sjávarútveg hér í Reykjavík og Hafnarfirði. Þá verður reynt að reikna með hverjum möguleika, sem er fyrir því, að konan og börnin geti unnið fyrir nokkrum hluta þess, sem heimilið þarfnast.

Annað, sem ég hygg mjög sennilegt, að bæjarstjórnir verði að taka til athugunar, er sá mikli fjöldi fólks, sem er á bænnum vegna atvinnuskorts og fær ekki neitt að gera við framleiðslu hér í framtíðinni. Ég veit, að greindum mönnum hefir dottið í hug, að bæjarfélögin þyrftu einhverntíma að gera nýlendu fyrir fólk, sem þyngir byrðar borgaranna í bænnum og elur sín börn upp undir okkar erfiðu kringumstæðum — fyrir sig og landið. Ég vildi aðeins benda á, hve geysimikil þörf er á að þreifa sig áfram eftir þessum leiðum. Ég veit, að þótt þessi till. verði samþ., er kannske ekki neitt mikið fengið, en það er þó spor í áttina.

Ég man, að hv. 9. landsk. hefir oft minnst á ræktunarlandið í Ölfusinu. Og mér hefir líka fundizt það einhver mesta vanrækslusynd ríkisins, að það skuli ekki vera fyrir löngu búið að kaupa þetta og skera fram og taka til ræktunar. En þetta biður nú framkvæmdanna. — Ég vissi, að austur í Holtum liggja stærstu ræktunarlönd, sem til eru nokkursstaðar á Íslandi, og þar sem þúsundir manna geta lifað af jarðrækt. Ég sé alls ekki ástæðu til að hræðast, að það fólk yrði of margt.

Þessi landsvæði biða eftir mönnum, — sumpart mönnum, sem setjast þar alveg að, og að

nokkru leyti fólki, sem hefir annan fótinn í stóru kaupstöðunum við Faxaflóa. — Þegar Ölfus og Krýsuvík eru tengd við Hafnarfjörð með vegi, sem er farinn alla daga ársins, svo að sjómenn geta brugðið sér austur án áhættu hvern landlegudag, og þegar jarðhitinn í Ölfusinu hefir verið nytjaður á allan mögulegan hátt til ræktunar, iðnaðar og heimilisþarfa í hinu þéttbýla landnámi, þá er mikill draumur vissulega farinn að rætast.

Þess vegna vil ég þakka hv. flm. fyrir till., vona, að henni farnist hér vel, og ennþá betur, þegar hún kemur út í lífið.

***Forsrh. (Hermann Jónasson):** Ég er sammála hv. flm. um, að það er nauðsynlegt að taka þessi landsvæði til ræktunar. Og að því leyti á ég samleið með hv. þm. S.-Þ. En ég tel algerlega rangt að taka ákveðin landsvæði handa ákveðnum kaupstöðum og að þetta verði tekið undan þeirri stjórn, sem á að ráða fyrir þessu landnámi og biður aðeins eftir fjárveitingum frá Alþingi til þess að kaupa löndin og hefja starfið. Vitanlega eiga allar slíkar framkvæmdir að koma undir nýbýlastjórnina, og hún á ekki að vera bundin við það að láta menn úr ákveðnum kaupstöðum fá nýbýlin, heldur taka tillit til allrar aðstöðu í hverju tilfelli. Ég vil t. d. benda á, að þeim mundi þykja það hart, sem stunda útveg frá Þorlákshöfn, ef tekin væru öll afgangslönd í Ölfusi handa mönnum hér í Reykjavík, en þeim þar austur frá ekkert skilið eftir.

Það, að samþ. þál. um, að ríkisstj. sé skylt að koma með undirbúna löggjöf á næsta þingi um eignarnám í þessum tilgangi, sem hv. flm. ætlast til, það missir eiginlega marks. Það er að visu sjálfsagt að hefja þarna framkvæmdir undir eins og fé er fyrir hendi, en um það þarf ekki nýja löggjöf.

Ég efast um, þó að þessi till. verði samþ., að hv. þdm. mundu fúsir til að samþ. slíka eignarnámsheimild. Og a. m. k. mundu þeir ekki halda lengra áfram á þeirri braut. Svo mikið er vist.

***Magnús Jónsson:** Í minni fyrri ræðu lýsti ég undrun minni yfir þessari till., þar sem mér virtist fyrirsögnin þýða eitt, till. annað og grg. hið þriðja. Nú hefir þetta mál verið allmikið upplýst af hv. fyrri flm. Tilgangurinn er þá sá, að taka eignarnámi landsvæði, sem eru sérstaklega hentug til afnota fyrir ákveðna kaupstaði og kaupsún, til þess að þau geti hagnýtt slík svæði fyrir sína eigin borgara, eftir því sem þörf gerist. Þó að ekkert sé um það sagt, hvernig þessi „deportation“ verði framkvæmd, virðist mér hugmyndin að ýmsu leyti nýtileg. Hættu sé ég ekki í því að samþ. a. m. k. þessa þál. Oft hafa jarðir fyrr verið teknar eignarnámi, og er með slíkar heimildir sem annað, að mestu veldur, hver á heldur. Sjálfsagt er allur varinn góður, þegar gengið verður frá löggjöf um málið. En þau andmæli, sem ég hefi heyrt, að í till. sé gengið að óþörfu framhjá nýbýlastjórn og gildandi lögum um þessi efni, verða að mínu áliti ekki því til fyrirstöðu, að stj. sé falið að athuga málið. Og ég sé ekki, að það sé neitt fáheyrt eða óframkvæmanlegt, að ákveðnir kaup-

staðir fái heimild til eignarnáms á ákveðnum landsvæðum.

Hv. þm. Vestm. hefir dregið það fram, hve mikilsverð viðurkenning sé fólgin í þessari till., þar sem hún styður að því að skapa fólki sjálfstæða atvinnumöguleika, í stað þess að krefjast styrkja frá því opinbera. — Ég trúi hv. flm., að það sé ekki í fyrsta sinn, sem hann lætur þessa skoðun í ljós. En það er í fyrsta sinn, að hann leggur áherzlu á hana. Og þess væri óskandi, að sá skilningur á málstað okkar sjálfstæðismanna færi vaxandi hjá honum og flokki hans, en að það yrðu ekki einhverjir í þeim herbúðum, sem héldu áfram „agitation“ með kröfum um meiri og meiri opinbera styrki, af því að þeim finnst það ganga vel í fólkið.

Það er hægt að láta sig dreyma glæsta drauma um það, hve mikið má gera með hinar grösugu og blómlegu sveitir austanfjalls. — Ég vil aðeins minna á eitt þeirra atriða, sem geta brugðið skugga yfir þær vonir: Bara að það fari ekki alveg eins með þennan nýja búskap og þann, sem risið hefir hér við Reykjavík. Fyrst ganga öll ósköp á að koma þessu á fót og fá menn til að leggja eigur sínar í það. Svo koma menn með sín mjólkurlög og fara að leggja þetta og skipuleggja í rúst. Ef sérstaða þessara nýræktarsvæða er einskisvirt, ef landnemarnir verða að keppa með slæmri aðstöðu við þúsundir annara handa, þá getur farið eins og hér við Reykjavík, að þó að runnið hafi þúsundir og jafnvel milljónir í framkvæmdir, sem næstu kynslóðir áttu að njóta, komi allt fyrir ekki, — hinn blómgandi búskapur landnemanna verði drepinn, skipulagður í rúst. — Það er kannske gaman að hafa í dalkum þingtiðindanna, að það hafi verið varað við þessu í byrjun.

***Flm. (Jón Baldvinsson):** Ég vil leiðrétta það, sem hv. þm. Vestm. hafði eftir mér um þau fyrirtæki, sem ríkið ætti að reka. Ég orðaði það alls ekki þannig. Ég sagði aðeins, að það væru þesskonar fyrirtæki, sem erfið eru í einstaklingsrekstri og þurfa mikið fé. Þess vegna tel ég, að smáíðnaður, sjávarútvegur á vélbátum, landbúnaður og annar slíkur atvinnurekstur eigi að vera í höndum einstaklinga. Frekar ætla ég ekki að svara hv. þm., því að við vorum sammála um aðalatriðið, og þá skulum við ekki fara að karpa um hitt. (J: Heyr!).

Hv. þm. S.-Þ. hefir bent á þá möguleika, sem Krýsuvíkurvegurinn opnar í þessu máli, og réttilega tekið fram, að með því móti væru möguleikar fyrir sjómenn úr Reykjavík og Hafnarfirði til að eiga bú og heimili þarna austur frá. Þó að sjómenn eigi heimili sitt þar nú, er aldrei þorandi að vetrarlagi að treysta færð og veðurum á Hellisheiði, þar sem það getur breytzt á örfáum klukkutímum, svo að öll farartæki liggja föst í snjó. Með Krýsuvíkurveginum koma einnig fléiri lönd til greina en nú.

Ég verð að játa, að mér fannst undarlegur tóninn í ræðu hæstv. landbrh. Það var eins og honum fyndist bæirnir ómögulega mega eignast ræktunarlönd og ný starfssvið fyrir fólkið, sem þeir eru í vandræðum með. Ég vil spyrja hæstv. ráðh., hvað hann gæti sagt við því, ef t. d.

Reykjavíkurbær keypti landið í Ölfusinu. (PZ: Það eru ýmsir, sem eiga forkaupsrétt á undan Reykjavík, t. d. viðkomandi hreppur). Ég veit vel um forkaupsréttinn, sem þar gengur á undan, en ég set þetta upp sem vel hugsanlegt dæmi. Því skyldi ekki bærinn geta keypt þarna land eins og einstakir menn, og komið fram hjá forkaupsrétti, eða að honum verði hafnað? Ég get ekki skilið, að hæstv. forsrh. og fl. hans mundi beita sér fyrir því, að slíkt land yrði tekið af bænum, eða hann hindraður í að nota það. Mér þykir það ótrúlegt og of smátt, ef ótti væri um það, að bændur fyrir austan fjall teldu þessu stefnt gegn sér um samkeppni á markaði. Sennilega yrðu þetta litil lönd, og meiri hluti framleiðslunnar gengi til heimilanna sjálfra. En þó að menn gerðu betur á þessum löndum, þá finnst mér þeir ættu að fá fulla þátttöku eins og aðrir bændur; þeir eru fullkomlega sambærilegir. Ég get ekki skilið, að slík ástæða spillti jafnmiklu máli og það er, og hún má það ekki að minnsta kosti. Það má ekki spilla því, að hægt sé að koma ýmsu því fólki upp í sveit, sem langar þar að vera, og ala upp börn sín í hollu umhverfi, spilla því með ótta um það, að þetta fólk kunni að selja pund af osti eða smjöri, nokkur egg eða kartöflur.

Út af þessum ummælum hæstv. forsrh. og undirtektum undir málið í heild sé ég ekki, að sé til neins að vísa einfaldlega til hans. Þess vegna tel ég mikla nauðsyn að samþ. till. sem áskorun Ed., til þess að hann gæti ekki gengið algerlega fram hjá henni. Hv. 1. þm. Reykv. hefir nú fengið upplýsingar um það, hvað fyrir flm. vakir, og hans afstaða til málsins er nú önnur en hún var í dag. Þykir mér vænt um að eiga stuðning hans til þessa máls. En hann lét þó í ljós nokkra vantrú um þetta, og benti þar á „Siberiu“, að það þyrfti ekki nema litið, jafnvel ekki nema eitt orð, til þess að enginn vildi búa þar. Það getur nú vel verið, að það fáið stórt til að taka þessi „Siberiu“-lönd, þó að þau heiti nú svona köldu nafni. En ég álit staðinn satt að segja heldur óheppilega valinn. Það er mjög ólíkt um að litast niðri í Flóa, móts við graslendið, sem bíður eftir ræktun í Ölfusinu.

Það er eins og hv. þm. Vestm. og hv. 1. þm. Reykv. hafi aldrei heyrt fyrr þessa yfirlýsingu frá okkur jafnaðarmönnum um það, að við telðum það allra æskilegast, að atvinnuvegirnir gætu framfleytt þjóðinni, — að það þyrfti ekki að leggja fé frá bæjum til þess að styrkja menn, eða að fá ríkið til þess að halda uppi atvinnubótavinnu. Þetta er það, sem allir vitanlega óska. En meðan atvinnuleysið er eins gifurlegt eins og það er nú, og atvinnuvegirnir ganga svo, að fólkið getur ekki haft sitt lífsuppeldi af þeim, þá er þetta óhjákvæmileg nauðsyn. Og ég segi, að það sé ill nauðsyn, og ég stend við það, en óhjákvæmileg eins og stendur. Ég man ekki betur en að helzti postuli sjálfstæðismanna hafi sagt, að hann teldi nauðsynlegt að hafa atvinnubætur meðan þannig stendur.

Ég verð að segja, að það er dálítið öðru máli að gegna með ræktun landsins í kaupstöðunum kringum Faxaflóa eða á svæðum austanfjalls (eða jafnvel vestan), hvað fyrst og fremst landið

ætti að vera ódýrara í sveit, og ræktun miklu ódýrari heldur en þegar er verið að þekja holtin, rífa upp grjót í mörg ár og síðan brjóta landið og rækta. Það er virðingarvert, hve mikið er ræktað í kringum kaupstaðina; en það er ákaflega dýr ræktun. Og ég tel, að koma ætti þessari ræktun í það horf í framtíðinni, að menn reyndu sem allra mest að rækta grænmeti og jarðaravæxti á slíku landi, sem auðseljanlegir eru í bæjunum, sem að liggja, heldur en að fara í kapphlaup um framleiðslu á vörum, sem eru framleiddar á ákaflega ódýru landi og oft hentugra til ræktunar. Þó hafa þeir, sem rækta hér á bæjarlandinu, samilega aðstöðu, en það er ekki tími til að fara neitt út í það hér.

Mér þykir sem þetta mál hafi nokkuð upplýst við þessar umr., og ýmsir góðir menn í deildinni hafa snúið til fylgis við það, svo að ég vænti, að það nái að ganga fram, og þá taki hæstv. landbúnaðarráðh. það til þeirrar meðferðar, sem vakir fyrir d. með samþykkt þess. Vona ég, að við sjáum þá framan í löggjöf um þetta efni, sem ég teldi eðlilegt, að hann bæri þá undir hlutaðeigandi kaupstaði. Og mér finnst hreint ekkert móðgandi fyrir hann eða landbúnaðinn, þó að þetta væri utan við þá nýbýlalöggjöf, sem hefir verið sett. Helzta hlutverk þeirrar löggjafar er að búa skilyrði til að taka við því fólki, sem annars flytti úr kaupstöðunum. En þetta er hugsað til að flytja það fólk, sem er húið að vera lengi í kaupstöðum, aftur til sveitanna. Það er rétt hjá hv. 1. landsk., að það er erfitt að hræra fólkið, þegar það er komið á mölina, eins og hann orðaði það. En ég þekki þó fjölda manna, sem gjarnan vildu nota slíkt tækifæri, ef þeir ættu vól á hentugu og ekki allt of dýru jarðnaði. Það er náttúrlega ekki nokkur leið að taka við jarðnaði og byggingum, sem nema tugum þúsunda, og standa undir því með þeim litla búskap, sem hægt er að hafa á þessum löndum. Það verður að finna einhverjar hentugri aðferðir. Og þær eru til. Í Ölfusinu er hægt að setja kerfið í samband við orkuveituna frá Sögu með ljós, og ef til vill til að ylja hihýlin líka. Og ekki þurfa byggingarnar að vera þessi háu, steinsteyptu hús, sem illu heilli hafa verið víða reist í sveit og ekki komið mönnum að því gagni, sem til var ætlað, en eru að sliga margan manninn með skuldum, þrátt fyrir það, þótt styrkur sé mikill og lágir vextir af lánunum. Þessar byggingar hafa víða mistekizt, en ekki svo mikið við því að segja, af því að þetta eru tilraunir, en tilraunir, sem menn þurfa að draga lærdóm af og færa til betri vegar það, sem miður hefir tekizt.

*Forsrh. (Hermann Jónasson): Ég ætla ekki að lengja þessar umr. meira, en vildi aðeins taka það fram, af því að tilefni hefir gefizt til þess, að það er fullkominn misskilningur, að ég sé mótfallinn þeirri hugsun, sem liggur til grundvallar fyrir till., að þetta land verði tekið til ræktunar, eins og mér virtist koma fram hjá hv. fyrri flm. En ég er aðeins mótfallinn því, eins og ég hefi skýrt tekið fram, að þetta sé framkvæmt á þann hátt, sem hér er gert ráð fyrir. Og ef flm. þessarar till. og aðrir hv. alþm.

vilja vera því fylgjandi, að þetta land eða eitt-hvert annað land verði tekið eignarnámi og verði séð fyrir fé til þess, og jafnframt séð fyrir fé til þess að byggja þessi nýbýli, — sem nú er ekki gert og hefir ekki verið gert hingað til, — þá stendur ekki á mér að fylgja því; og að framkvæmdir verði síðan almennar, og ekki fyrir neinn sérstakan aðilja. Og þá koma þessir menn, sem búa í þeim kaupstöðum, sem till. ræðir um, að sjálfsögðu til álita eins og aðrir, og ekki síður. Þetta er aðalatriðið fyrir mér.

Því, sem hv. 1. þm. Reykv. sagði um ofsókn á ræktunina, ætla ég ekki að svara. Það hefir verið gert út af umr. um mjólkurmálið. En ég get minnt á það, að það sitja engir við svipuð kjör og þeir, sem búa á ræktuðum landi í Reykjavík, neinstaðar þar, sem mjólkurskipulag gildir í nágrannalöndunum. Þessi undanþága er alveg sérstök. Og henni hefir verið haldið frá byrjun vegna þess, að því var lofað af mér, að þetta skyldi verða gert. Það er hárrétt, sem hv. flm. sagði um landið kringum Reykjavík, að það er illa notað, og slíkt er vissulega rannsóknarefni, og ekki minna en till., sem hér liggur fyrir. Sem betur fer eru augu manna að opnast fyrir því. A. m. k. einn maður hér í nágrenni er byrjaður á þeim búskap að sameina garðrækt og mjólkurframleiðslu. Og það mun sýna sig, að það er ekki sambærilegt, sem hann hefir upp úr sínu landi, við það, sem eingöngu er notað til mjólkurframleiðslu. Það er hart að geta ekki hér fengið algenga garðávexti, þegar nauðsynlegt er að geta fengið þá, seinni part sumars. Þetta væri auðvelt, ef nokkur forsjá væri um ræktun þeirra. Þess vegna er þess skammt að biðja, að miklu af því landi, sem nú er komið í tún kringum bæinn, verði breytt í garða, svo að það gefi margfalt meira af sér. Þá er túnræktin góð undirstaða undir garðræktina, bæði framræslan og ræktin í landinu.

*Páll Zóphóníasson: Herra forseti! Mér finnst þessi till. byggjast á nokkrum misskilningi og vera algerlega óþörf. Ef það liggur fyrir, að t. d. nokkrir menn í þorpi suður með sjó vilja það, sem í till. stendur, fá land og stofna nýbýli, þá er opin leið eftir l. um nýbýli að mynda félag og heimta land eignarnámi og reisa nýbýli. Þeir geta nú þegar myndað samvinnubyggðafélag og heimtað land þar, sem þeir helzt óska. Þess vegna finnst mér þessi till. að nokkru leyti byggð á misskilningi.

Tvennt er annað, sem fram kom í þessum umr., sem ég vildi leiðrétta. Annað er það, að hv. 9. landsk. þar það saman, þegar hæstv. forsrh. talaði um, að menn mundu verða óánægðir, ef land yrði tekið eignarnámi, og hitt, ef Reykjavíkurbær keypti einhverstaðar land. En áður en Reykjavíkurbær getur keypt land, þarf á-búandi þess að afsala sér forkaupsréttinum, og svo kemur allur hreppurinn. En í trássi við alla hreppsþáa er hægt að taka landið eignarnámi. Þetta er svo gerólikt, að ekki er hægt að bera það saman.

Þá var hv. 1. þm. Reykv. að tala um það, að þó að samþ. séu einhver l. um skipulag á ræktuðu landi, sem búið er að leggja í kostnað fyrir,

þá kæmu önnur l. og bókðu mönnum tjón. Og vitnaði hann í það, að landið kringum Reykjavík væri mönnum lítils virði vegna mjólkurl. Ég ætla nú ekki að fara út í mjólkurl., en benda honum á það, að til þess að samvinnubygðir geti myndast, hverjir sem að þeim standa, þarf fyrst og fremst skipulag. Og ég geri aldrei ráð fyrir, að samvinnubygðir verði myndaðar þar, sem hætta er á, að bæjarfélagið taki aftur landið af mönnum, sem þeir eru búnir að kosta miklu til að rækta og byggja á. En í þeirri hættu eru allir, sem eru kringum Reykjavík. Og þannig hefir farið með ræktaða landið kringum Reykjavík. Það myndi eitthvað liða þangað til sú hætta vofði yfir samvinnubygðunum fyrir austan. Þessi hætta er alltaf til staðar kringum bæina, því lengur sem árin liða og bæirnir stækka. Og ef við litum upp úr gróf okkar eftir nokkur hundruð ár, þá verður allt þetta ræktaða land hér í kring komið undir byggingar. En ég er ekki neitt hræddur um, að neitt slíkt eigi fyrir nýbýlunum að liggja.

Að lokum endurtek ég það, að ég tel till. þessa óþarfa fyrir þær ástæður, sem ég hefi greint, að fullnæg löggjöf er þegar fyrir hendi til að stofna nýbýli í landinu.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 9:3 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 9:4 atkv. og afgr. sem ályktun efri deildar Alþingis (A. 495).

16. Hafrannsóknir.

Á deildafundum 3. nóv. var útbýtt frá Sp.: Till. til þál. um þátttöku í alþjóðahafrannsóknnum (A. 83).

Á 5. fundi í Sp., 11. nóv., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 7. fundi í Sp., 18. nóv., var till. tekin til fyrri umr.

Frsm. (Finnur Jónsson): Herra forseti! Sjútvn. Nd. hefir flutt þessa þáttill. eftir tilmælum hæstv. ríkisstj.

Sá maður, sem að tilhlutun hæstv. ríkisstj. hefir tekið þátt í hafrannsóknnum á undanförmum árum, telur nauðsyn á, að Ísland gerist þátttakandi í alþjóða-hafrannsóknunum. Slík þátttaka er talin nauðsynleg, bæði vegna þeirra almennu rannsókna, sem mun þurfa að halda áfram kringum landið, bæði um fiskgöngur og annað, sem viðkemur fiskveiðum. Og eins er þessi þátttaka talin nauðsynleg vegna till. um almenna friðun Faxaflóa.

Kostnaðurinn við það, að Ísland sé meðlimur í alþjóða-hafrannsóknaráði, er áætlaður um 12000 kr. á ári. En á móti þeim kostnaði mundi land-

íð fá þau hlunnindi, sem því fylgja að vera meðlimur þessa félagsskapar, sem sé, að íslenzkir visindamenn, sem að hafrannsóknunum ynnu, ættu frjálsan aðgang að timaritum rannsóknanna. Í öðru lagi fengi Ísland með því móti aðstöðu til að hafa sömu áhrif á stefnu alþjóða-hafrannsóknna eins og t. d. England, Frakkland og Þýzka-land, hvort um sig. Það gæti haft mikla þýðingu fyrir okkur Íslendinga að hafa formlega samvinnu við nágrannaljóðirnar um aðkallandi rannsóknir á þessu sviði, ekki sízt þegar þess er gætt, að viðfangsefnin eru hér mörg, sem biða úrlausnar, og smæð okkar og ástæður gera það æskilegt að njóta aðstoðar og samvinnu stærri þjóða. Eitt af þeim málum hjá okkur, sem þannig biður úrlausnar og nauðsyn er að koma á framfæri, er friðun Faxaflóa.

Eflaust mundi Ísland verða þátttakandi í þeim sérfræðingafundum, sem haldnir verða að tilhlutun þessa félagsskapar. En kostnaðurinn við þá þátttöku Íslands í þeim fundum yrði greiddur af fé alþjóða-hafrannsóknanna.

Þátttaka Íslands í þessum alþjóðafélagsskap mundi ekki hafa mikinn kostnað í för með sér, en verður hinsvegar að teljast nauðsynleg fyrir svo mikla fiskveiðarþjóð sem okkur.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 35 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 34 shlj. atkv. og til fjvn. með 33 shlj. atkv.

Á 19. fundi í Sp., 22. des., var till. tekin til síðari umr. (A. 83, n. 419).

*Frsm. minni hl. (Bjarni Bjarnason): Hér er nokkur vandi á höndum í þessu máli, þar sem samþykkt þessarar till. hefir í för með sér allveruleg fjáruhlát, 10 þús. kr. strax og svo kostnað vegna utanfara og fundarhalds, sem er áætlaður í grg. 2 þús. kr. Hinsvegar hefir þessi fjárhæð ekki verið tekin upp í fjárlfrv. fyrir næsta ár, og þykir mér það nokkuð miður.

Um það var rætt í fjvn., hvort þessi till. gæti ekki beðið, en n. varð þar mjög ósammála. Og til þess að ekki væri skilað nál., sem væri litað pólitískt, taldi ég rétt, að ég væri hér með tveimur sjálfstæðismönnum, þar sem líka málið var aldrei skoðað sem pólitískt mál, heldur varð ágreiningurinn aðeins vegna þess, að menn töldu sig ekki hafa athugað till. nægilega og að ekki lægi á henni. Ég get því, að áthuguðum þeim rökum, sem fram hafa verið færð, ekki annað en mælt með því, að Íslendingar sækji um upp-töku í alþjóða-hafrannsóknaráðið, einkum þar sem það getur haft sérstaka þýðingu fyrir friðun Faxaflóa.

ATKVGR.

Till. samþ. með 26 shlj. atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 496).

17. Gilsnáma í Hólshreppi.

Á deildafundum 30. nóv. var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um rannsókn á Gilsnámu í Hólshreppi (A. 215).

Á 15., 16. og 17. fundi í Sp., 17., 18., og 20. des., var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 18. fundi í Sp., 21. des., var till. enn tekin til fyrri umr.

Flm. (Sigurður Kristjánsson): Það er nú búið að samþ. lilla fjárhæð til þessarar rannsóknar. En sú fjárhæð er sett út í hött og ekki í samræmi við það, sem þetta kynni að kosta. Það má búast við, að það þurfi að fá sérfróða verkfræðinga til að framkvæma þetta verk. En það lítur út fyrir, að um mjög merkilega námu sé að ræða þarna, og væri þess vegna vert að kosta nokkru til rannsóknar hennar, í von um arðvænlegan námurekstur.

Héðinn Valdimarsson: Hv. þm. N.-fsf. hafði beint umsókn um þetta til fjvn. áður en þál.-till. komu fram, og nefndin tók upp fjárhæð í þessu skyni, sem samþ. var í fjárl. Það er auðvitað ekki hægt að segja fyrirfram, hvað mikið fé þarf til þessarar rannsóknar, enda stendur ekkert um það í þáltill. Að því leyti er hún óþörf. En það er kannske hægt að segja um leið, að hún sé skaðlaus.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 25:2 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 25:2 atkv.

Á 19. fundi í Sp., 22. des., var till. tekin til síðari umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Till. samþ. með 25:2 atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 497).

18. Eftirlaun.

Á deildafundum 21. des. var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um eftirlaun (A. 473).

Á 19. fundi í Sp., 22. des., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 20. fundi í Sp., s. d., var till. tekin til einnar umr.

Of skammt var liðið frá því er umr. var ákveðin. — Afbrigði leyfð og samþ. með 30 shlj. atkv.

*Flm. (Héðinn Valdimarsson): Ég bar fram í fjvn. samskonar till., og var henni vel tekið

af öllum nefndarmönnum. Þó voru ekki greidd atkv. um till. í n. Hefir ekki getað orðið fundur í n. síðan, og tók ég því það ráð að bera till. fram hér sem þál. Tilgangurinn er að láta endurskoða eftirlaunalöggjöfina, svo að ekki fái aðrir landsmenn eftirlaun en þeir, sem búsettir eru hér á landi. Ég ætlast ekki til, að þetta nái til þeirra, sem nú fá eftirlaun.

Eftir því, sem ég veit bezt, eru samskonar ákvæði í gildi í nágrannalöndunum. Er sjálf-sagt að gera það að skilyrði fyrir því, að menn

geti fengið lífeyri af því opinbera, að þeir noti hann hér á landi, en fari ekki af landi burt, þegar æfistarfi þeirra er lokið, svo að greiða þurfi þeim féð í erlendum gjaldeyri.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 27:3 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 27:5 atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 498).

Pingsályktunartillaga afgreidd með rökstuddri dagskrá.

Ríkisatvinna skyldmenna.

Á 35. fundi í Nd., 25. nóv., var útbýtt:
Till. til þál. um atvinnu skyldmenna og
venzlamanna hjá ríkinu og stofnunum þess
(A. 186).

Á 37. fundi í Nd., 27. nóv., var till. tekin til
meðferðar, hvernig ræða skyldi.
Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 38. fundi í Nd., 29. nóv., var till. tekin til
einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 39. fundi í Nd., 30. nóv., var till. aftur tekin
til einnar umr.

*Flm. (Jóhann G. Möller): Till. sú, sem hér
liggur fyrir og ég er flm. að, er ekki sérlega
mikil fyrirferðar á pappírnum, en engu síður er
það álit mitt, að hún snerti einn þýðingarmik-
inn þátt í stjórnmálalífi voru, sem veltur á ákaf-
lega miklu um, að réttvislega sé á haldið.

Ég býst nú við, að þeir séu í raun og veru
fáir, hv. þm., sem í alvöru vilja héra á móti
því, að einmitt í þessu atriði hefir stjórnarvald-
inu á síðustu árum verið mjög illa beitt hér
á landi. Einmitt sú misbeiting, sem hefir átt sér
stað í þessu efni, er einn sorgarþátturinn í sögu
íslensks stjórnmálalífs síðustu árin, en hún ber
allmjög menjar þess, hvernig ríkisvaldið hefir
æ meir og meir hneigzt inn á það að virða að
vettugi skoðanir og rétt andstæðinga eða minni
hlutans í þjóðfélaginu. Það er rétt að drepa á
það í sambandi við flutning þessarar till., að
hyrningarsteinninn undir því, að lýðræðið geti
þróast og þrífist í landinu, er fyrst og fremst
það, að þegnarnir séu jafnir í réttindum sín-
um, jafnir fyrir lögnum, eins og svo oft hefir
heyrzt hér á Alþingi, að allir eigi að vera. En
menn mega ekki í þessu efni festa sig um of
við þessi orð, að þegnarnir eigi að vera jafnir
fyrir lögnum. Því að það veltur ekki minnst
á því, einmitt nú á tímum, þegar atvinnuleysi
er mikið og margir eru um hverja stöðu, sem
losnar, að þegnarnir séu ekki síður jafnir gagn-
vart hver öðrum í leit sinni að atvinnu, og að
ríkisvaldið reyni í þeim efnum að þræða þá leið,
sem liggur til mests réttlætis og jafnvægis í
þjóðfélaginu. Og það er ekki fjarri að álykta,
að einmitt í misbeiting veitingarvaldsins í við-

asta skilningi — og á ég þar við veitingu hins
opinbera fyrir öllum störfum og vinnu hjá því,
— sé að leita einnar ástæðu fyrir einni af sterk-
ustu ásökunum á hendur lýðræðisins. Og ég
held einmitt, að í þessari misbeitingu megi
leita að ýmsu því, sem getur grafið bókstaflega
undan rötum lýðræðisins og heilbrigðri þróun
þess. Því að þegar þegnarnir eru orðnir sér þess
meðvitandi, að þeirra réttur og tillögur er einsk-
is metið í þjóðfélaginu, nema þeir séu í ein-
hverjum pólitískum flokki, sem í það sinnið fer
með völd, þá er skammt að biða þeirrar lítills-
virðingar á þjóðskipulaginu, sem hefir leitt er-
lend ríki á hála stigu einræðis eða beinlínis
orðið þeim að fótakelfi. Yfirleitt er það svo, að
stærstu syndir valdhafanna í „demokratiskum“
ríkjum er það, að virða alls ekki till. andstæð-
inga sinna, eða yfirleitt að traðka á þeirra rétti
í þjóðfélaginu. En það verður ekki um það
deilt, að valdhafar þeir, sem hafa farið með
völdin í þessu landi undanfarin ár, hafa gert
sig stórlega seka í þessum efnum. Og það er
minnst á það hér almennt vegna þess, að það
er ekki sízt hættulegt að gera þegnana misrétt-
háa í leit sinni að atvinnu hjá ríkinu.

Það er að sjálfsgöðu ekki ástæða fyrir mig
í sambandi við flutning þessarar till. að fara
neitt verulega út í þá almennu misbeitingu, sem
hefir átt sér stað í okkar þjóðfélagi í úthlutun
vinnu og starfa hjá því opinbera, sem er orð-
inn álnarlangur listi á hverjum eldhúsdagi. Og
eftir því, sem manni virðist, er harla lítið um
mótmæli að ræða. En mér þykir hlýða að minn-
ast á þetta vegna þess, að í sambandi við þessa
till. til þál. vildi ég leggja áherzlu á það, að
það er hin fyllsta ástæða fyrir þjóðina, að ein-
hverjar reglur séu upp teknar, sem geti fest at-
vinnuveitingar hjá því opinbera — hvort sem
um stærri eða minni störf er að ræða — í ein-
hver ákveðin form, þar sem fulls réttlætis sé
gætt. Og ég legg áherzlu á þetta vegna þess, að
enda þótt þessi till. gangi í þá átt að reyna að
firra þegna þjóðfélagsins bitrasta rangletinu í
þessum efnum, þá er henni hvorki ætlað — né
heldur getur hún leitt til þess — að hindra alger-
lega, að misbeiting eigi sér stað um úthlutun
vinnu hjá því opinbera, eftir að framkvæmd
hennar væri fullnægt. Það má vitanlega að ekki
óverulegu leyti engu síður halda áfram misbeit-
ingu atvinnuúthlutunar. En ég vildi óska, að hún
gæti orðið bending og áminning til hv. þing-
heims um það, að misbeiting atvinnuúthlut-

unar í landinu hjá hinu opinbera er orðin það stórvægileg, að það er hin fyllsta ástæða að taka þegar í tauma og reyna að festa þessa úthlutun í ákveðnar skordur, þar sem hins fyllsta réttlætis sé gætt. Annars má svo vera, ef lengur er haldið áfram á þessari braut, sem undanfarið hefir verið gengið á, að það fari líkt fyrir okkur og sumum ríkjum Suður-Ameríku, sem þykja nú ekki eins mikil menningarriki eins og við þó erum taldir vera, þar sem um alla starfsmenn er skipt hjá því opinbera við hver stjórnarskipti frá þeim hæstu og allt niður í götu-sópára. Þegar spillingin í þessu efni er komin svona langt og ríkisvaldið er orðið hreint og beint flokksvald og allir starfsmenn hins opinbera, þá er starfsmannalið ríkisins ekkert annað en pólitísk klika. Er þá skammt að biða þess, að háskalegir hlutir geti átt sér stað í þjóðlíf-inu, sem leiði til einræðis eða ýmislegs annars, kannske ennþá verra.

Ég vil taka það fram, að þrátt fyrir þessi orð mín um almenna misbeitingu veitingarvaldsins í úthlutun vinnu hjá því opinbera, þá ber ekki að skoða þessa till. mína flutta í neinu ádeiluskyni á núverandi valdhafa eða annan pólitískan flokk í landinu. Ég skal að visu játa, að í grg. till. og þessum orðum, sem ég segi, er fólgin nokkur ádeila á hendur núv. stj. og flokkum, sem hana styðja. En ég held, að það, sem ég hefi sagt um þetta atriði, sé svo lítið á móts við það, sem mætti í raun og veru segja um þessa hluti, að það verði ekki hægt að skoða þetta sem ádeilu í fyllsta skilningi. Enda er það svo, að þessi till. er fram borin fyrst og fremst vegna þess, að ég tel, eins og margir fleiri, að í misbeiting atvinnuúthlutunar hjá því opinbera sé að finna eina stærstu hættu fyrir heilbrigða þróun lýðræðis í þessu landi; og að það sé þess vegna skylda hvers þess, sem vill framgang og eðilega þróun þess skipulags, að reyna að firra þjóð sína þessum hættum. Hitt er náttúrlega allt annað mál, hvort einstakir flokkar finni einhverja ádeilu í flutningi og framkomu þessarar till. Það getur þá ekki stafað af öðru en því, að þar bitur sök sekan, og um það er ekki hægt að fást.

Þessi þáttill. fer fram á það, eins og hv. þm. hafa lesið, annarsvegar að einstakar fjölskyldur fái ekki vinnu hjá ríkinu úr hófi fram, þannig að allir meðlimir fjölskyldunnar, maðurinn, konan og svo og svo mörg börn, fái vinnu hjá ríkinu á sama tíma sem aðrar fjölskyldur hafa þess engan kost að fá vinnu hjá því opinbera. Í annan stað fer þessi till. fram á það, að fyrir það sé girt, að þar, sem náin skyldmenn eru í þjónustu ríkisins, séu þau vinnandi í einni og sömu stofnun. Ég hefi bent á það, að atvinnuúthlutunin hjá því opinbera er komin inn á pólitískar brautir. Og það sjá allir, að þegar svo er, verður það enn tilfinnanlegra, að ofan á það misrétti, sem í slíkri pólitískri úthlutun felst, bætist svo það, að tekið er tillit til sífja manna og einstakar fjölskyldur látnar sitja gegndarlaust fyrir vinnu, á sama tíma sem aðrar fjölskyldur, sem eiga við miklu þrengri kjör að húa, eru æfinlega útilokaðar frá slíku störfum. Þess vegna er það, að þessarar

reglu, sem farið er fram á að farið verði eftir í þessu efni í þáttill., er hin fyllsta þörf. En ég vil þó taka það fram, að enda þótt um enga misbeitingu væri að ræða í okkar þjóðfélagi í þessu efni, hvorki frá almennu pólitísku sjónarmiði eða frá sífjahliðinni, þá er þessi till. engu að síður réttmæt sem varúðarráðstöfun við því, að slíkt geti átt sér stað. Og ég vil benda á, að erlendar þjóðir hafa einmitt sett svipaðar reglur og hér er farið fram á, til þess að girða fyrir það, að pólitísk spilling nái gegnum atvinnuúthlutunina hjá því opinbera að festa rætur í þjóðfélaginu. Það má náttúrlega færa ýmsar ástæður fram fyrir því, að svo hefir farið. Slíkt er ekkert einsdæmi hér, heldur hefir það skeð víðar í lýðræðisríkjum. Þeir, sem mesta sök eiga í þessum efnum, eru valdhafarnir, annaðhvort með því þeir setji beinlínis það skilyrði, að sá, sem atvinnuna fær, verði að játast undir vissan pólitískan flokk og hans skoðanir, eða þá í öðru lagi, að pólitískir forstjórar telja það sína helgustu skyldu að bægja öllum frá vinnu við sína stofnun, sem ekki séu flokksbundnir samherjar þeirra, sem með ríkisvaldið fara á hverjum tíma, en hinsvegar jafnvel leitast við að skapa atvinnu fyrir sín pólitísku skyldmenn eða valdhafanna. Í þriðja lagi má segja, að það sé kannske mannlegt, að forstjórar einstakra ríkisstofnana hafa tekið sín skyldmenn inn í stofnanirnar og látið þau hafa vinnu þar, úr því engar reglur voru til, sem hindruðu það. Það væri auðvelt að færa hér fram ýmsar fleiri ástæður fyrir því, að svo er komið sem komið er, en þess gerist ekki þörf. Það, sem ég hefi talið, vitnar allt um pólitíska siðspillingu, sem þarf að uppræta. Ef það verður ekki gert, getur ýmislegt fleira farið í þann sama farveg hjá okkur og haft í för með sér voveiflegar afleiðingar fyrir þjóðfélagið. Till. mín er flutt í þeim tilgangi að firra lýðræðið þessari hættu. Nú kunna einhverjir hv. þdm. að hafa þá skoðun, að aldrei verði að fullu komið í veg fyrir misbeitingu ríkisvaldsins á þessu sviði; slíkt misbeiting hljóti sí og æ að eiga sér stað. Það er ástæðulaust að deila um slíkt, en það hlýtur að liggja opið fyrir, að það er ekkert annað en ranglæti, að ein fjölskylda hafi atvinnu og laun úr hófi fram, þegar önnur fjölskylda hefir ekki neitt. Þess er því að vænta, þó einhverjir hv. þm. væru þessarar skoðunar, þá sjái þeir þó, að hér er um réttlætiskröfu að ræða fyrir þá, sem hart verða úti í því atvinnuleysi, sem er hér nú á tímum. Ég ætla ekki ótilkvaddur að nefna nöfn sem dæmi, en það er auðvelt að nefna einstakar ríkisstofnanir, þar sem hópur skyldmenna situr við bjarta elda atvinnunnar meðan aðrir hafa ekki neitt. Ég skal tilgreina tvö dæmi án þess að nefna nöfn. Annað er ríkisstofnun, þar sem forstjórinn hefir 9 þús. kr. yfir árið, og kona hans, sem vinnur hjá annari ríkisstofnun, hefir 450—500 kr. á mánuði. Þessi hjón eru bæði barnlaus, svo ekki er ástæða til að láta þau hafa þessa miklu atvinnu ómegðar vegna. Hitt dæmið er um forstjóra einnar þýðingarmikillar ríkisstofnunar. Hann hefir 10 þús. kr. á ári. Þessi maður hefir svo komið konu sinni að starfi við sömu stofnun, þar sem hún

vinnur 2—3 klst. á dag fyrir 300 kr. á mánuði eða meira, og auk þessa hefir sami maður enn haft aðstöðu til ótalið að koma þarna að börnum sínum og öðrum nánnum skyldmönnum, og vinna þau öll fyrir ærnu fé. Og þetta gerist á sama tíma, er aðrar fjölskyldur hafa ekkert til að framfleyta lífinu á. Það þarf ekki að nefna fleiri dæmi til þess að sýna, að hér er verið að fremja argasta ranglæti. Þeir flokkar, sem nú hafa valdaaðstöðu á Alþingi, hafa bent á þá leið til að jafna þetta ranglæti, að ákveða hámarks-laun. Ég ætla ekki að fara út í að ræða það atriði, þó sú till. sé fyllilega athyglisverð á breiðum grundvelli, en sú till. er ekki fjarri þeirri skoðun, sem liggur bak við fyrri lið minnar þáttill., að takmarka laun til einnar fjölskyldu. Þess vegna þykist ég vita, að hv. þdm. fallist á þann lið, og líka á seinni liðinn, um að hafa ekki mörg nán skyldmenni starfandi í sömu ríkisstofnun. Það er ekki annað en öryggisráðstöfun, því það er í mesta máta óviðfelldið, að stórar fjölskyldur starfi í einni og sömu stofnun, og það má finna ýms dæmi í þjóðfélaginu, sem þótt hafa grunsamleg í þessu tilfelli. Ég ætla ekki heldur hér að nefna nöfn, en það er ekki langt síðan eitt hneykslismál var hér á döfinni, sem hv. þdm. munu renna grun í, hvað er, og aldrei var rannsakað, vegna þess, eftir því sem almenningssálitið segir, að sá maður, sem við hneykslið var riðinn, var náskyldur forstöðumanni stofnunarinnar. Ég segi þetta ekki til að ásaka neinn, heldur aðeins til að sýna, að fyllsta ástæða er til að fá það öryggi, sem felst í síðara lið till. minnar. Erlendar þjóðir, þar á meðal Englendingar, sem eru öndvegishjóð þingræðisins, hafa skilið hættuna, sem er í sambandi við rangláta atvinnuskiptingu hins opinbera, og þær hafa gert varúðarráðstafanir hjá sér. Í Englandi gilda mjög svipuð ákvæði og felast í minni þáttill. En úr því svo er, að Bretar hafa þótt fyrir slík öryggisákvæði, þá má nærri geta, hvort þörfin er ekki sýnu ríkari hér, þar sem sífjábönd og kunningsskapur hafa svo mikið að segja.

Áður en ég lýk máli mínu vil ég taka það fram, að þó þetta mál sé hér aðeins miðað við ríkið sjálft og stofnanir þess, þá er það mín skoðun, að þessarar reglu sé kannske ekki síður þörf á öðrum stöðum, bæði í bæjarfélögunum og víðar. Ég álit, að víðar sé pottur brotinn í þessum efnum og mikil þörf fyrir þessa reglu, en hér á ríkið að ganga á undan og gefa fordæmi. Ég ætla, að bæjarfélögin komi á eftir, ef ríkið tekur upp regluna, en ef það vill ekkert gera, sé þess síður að vanta, að bæjarfélögin byrji, en það mun fást samkomulag í bæjarfélögunum, ef ríkið gengur á undan. Því verður náttúrliga ekki neitað, að réttlát atvinnuúthlutun hjá ríkinu muni verða ýmsum til бага, miðað við það, sem er, en á það er að líta, að þetta fólk hefir hingað til setið í skjóli ranglætisins og notið þar sinna friðinda, og sá bagi, sem því yrði gerður, væri ekkert samanborið við það réttlæti, sem nást mundi með því að taka upp þá reglu, sem felst í þáttill. minni. Þess vegna nær engri átt að skirrast við framkvæmdum fyrir það, þó reglan komi nokkuð við þetta fólk.

Ég skal svo að síðustu endurtaka það, sem ég sagði í byrjun þessa máls, að ég álit ekki neinn sérstakan flokk eiga alla sök á þessu ranglæti. Þeir munu flestir, kannske allir, meira eða minna sekir, þó væntanlega sé það nokkuð misjafnt í þessu sem öðru. En þar sem hugmynd hefir komið fram frá þeim flokkum, sem nú fara með völd, Framsfl. og Alþfl., sem fer í líka átt, vil ég vænta þessari till. framgangs á Alþingi og að hún verði útfærð í veruleikanum, enda er hér ekki um annað en réttlætiskröfu að ræða, að skipa með meira réttlæti a. m. k. einum þætti atvinnuúthlutunar hins opinbera, sem hingað til hefir verið misbeitt, og bæga á þann hátt alvarlegri hættu frá þingræðinu.

*Sveinbjörn Högnason: Ég bjóst við því, þegar þessi þáttill. kom fram, að ég mundi geta fylgt henni að miklu leyti. Ég tel það mikilsvert, að hægt sé að koma í veg fyrir atvinnukúgun, eins og hv. frsm. talaði að mörgu leyti réttilega um. En við að hlýða á ræðu hv. þm. og lesa grg. till. er mér ljóst, að þetta mál er flutt af manni, sem sér flisina í auga bróður síns, en gætir ekki bjálkans í sínu eigin auga. Hann miðar allt sitt mál við eitt svið þjóðfélagsins og virðist ekki sjá hin önnur svið, þar sem ástandið í þessum efnum er verst og þar sem atvinnukúgunin átti upptök sín hér á landi, og þó er því ekki hægt að neita, að sá veldur miklu, sem upphafinu veldur. Ef litlið er til baka, þarf ekki að fara í grafgötur um það, hvaða flokkur mest hefir beitt atvinnukúgun hér á landi og á upptökin að henni. En hver, sem nú vill umbæta þetta, verður fyrst að leita upptakanna; hann verður fyrst að draga út bjálkann, áður en hann reynir að hjálpa til við flisina. Ég veit, að hv. þdm. hafa tekið eftir því, að hv. flm. miðaði allt við hið opinbera. En nú vita allir, að það er stefna þessa hv. þm., að hið opinbera hafi sem minnstan atvinnurekstur, og helzt engan, svo ef honum væri alvara í þessu máli, ætti hann að byrja á þeim sviðum atvinnumálanna, þar sem hann vill, að öll atvinna fari fram. Það er kunnara en frá þurfi að segja, að sá flokkur, sem þessi hv. þm. tilheyrir og er einskonar tókubarn flokksins, sem bjó til stöðu handa hv. þm., að sá flokkur hefir beitt hinni mestu atvinnukúgun, þar sem hann hefir til náð. Það er alkunna, að bæjarstjórnarmeirihluti þessa flokks hefir beitt svo freklegri hlutdrægni við atvinnuúthlutun, að andstaðingar meiri hlutans í bæjarstj. hafa ekki fengið að vita um þar ákvarðanir, er meiri hlutinn hefir gert viðkomandi framkvæmdum, er sköpuðu atvinnu. Blöð andstaðinganna fengu ekki að vita um þessar framkvæmdir fyrr en búlið var að ráðstafa atvinnunni. Það er svo langt gengið af þessum flokki í atvinnuúthlutun við sjávarútveginn hér í Reykjavík og sigtað svo nákvæmt, að ekki einn einasti háseti fær pláss á mörgum skipunum nema hann lofi því fyrirfram að styðja þennan flokk, eða að það sé áður víst, að hann geri það. Það má vera, að atvinnuúthlutun hins opinbera sé ekki í bezta lagi, en ef á að fara að setja reglur um úthlutun atvinnu aðeins á einu sviði þjóðfélagsins, en ekki á öðrum, þar sem þörfin er þó mest, gæti slíkt

bara orðið til að auka á ranglætið. Ég hygg þess vegna, að meðan þetta mál er ekki flutt af meiri gagnrýni en kemur fram í flutningi þessarar þáttill., þá þurfi ekki að búast við miklum umbótum. Fyrsta skilyrðið fyrir hvern þann, sem gerast vill umbótamaður á þessu sviði, er, að hann sé jafnfús til að viðurkenna ranglætið, hvar sem það á sér stað, og sé jafnfús til að reiða refsivöndinn gegn sínum samherjum eins og andstæðingunum, ef þeir eiga það skilið; annars kemur góður vilji ekki að gagni. Ég er reiðubúinn að taka höndum saman við hvern þann mann, sem í fullri alvöru vill útrýma hlutdrægni kunningsskapar og pólitískra flokka í sambandi við atvinnuúthlutun, ef það mál er flutt á breiðum grundvelli og ekki sem bitbein fyrir einstaka stjórnmálaflokka. Þess vegna vil ég nú koma fram með þá till. að afgreiða þessa þáttill. með rökst. dagskrá, sem er viðtækari en till. sjálf og er á þessa leið, með leyfi hæstv. forseta.

„Þar sem deildin telur þörf á að koma í veg fyrir hverskonar atvinnukúgun í þjóðfélaginu og misrétti um veitingar embætta og starfa við öll atvinnufyrirtæki, er nauðsyn á nánari rannsókn um þessi efni og yfirgrípsmeiri, — og í trausti þess, að ríkisstjórnin láti gera þá athugun hið fyrsta, tekur deildin fyrir næsta mál á dagskrá.“

Forseti (JörB): Mér hefir horizt till. til rökst. dagskrár frá hv. 1. þm. Rang., sem hann hefir nú lýst og lesið, og sé ég því ekki ástæðu til að lýsa henni frekar, en þessi rökst. dagskrá liggur þá hér einnig fyrir til umr.

Sigurður Kristjánsson: Herra forseti! Þessi þáttill. er ekki fyrr fram komin en vænta mátti, og má segja, að vægilega sé á stað farið, að flytja málið í þál.-formi, en ekki sem lagafrv. En ég hygg, að það sé þó alveg rétt að fara þessa leið, af því að málið er stórmál, og því sé bæði eðlilegt og heppilegt að fara þessa leið. Þetta mál þarf sem önnur umbótamál að eiga sína þroskasögu.

Það er ekki meira um annað skrafað nú á dögum en lýðræðið. En ég efast stórlega um, að þeir flokkar, sem sífellt reyna að skreyta sig með lýðræðisnafni og deila um það, hver sé mestur lýðræðisflokkur, geri sér ljóst, hvað lýðræði er í raun og veru. Lýðræði er það eitt, að allir menn í þjóðfélaginu njóti sama réttar. En er það svo hér hjá okkur? Ef tveir menn sækja um starf hjá því opinbera, halda menn þá, að starfið verði að sjálfsöðgu veitt þeim, sem hæfari er? Ég held, að engum detti í hug, að það verði látið ráða, hvor hæfari er. Ef samflokksmaður er fánalegur í stöðuna, kemur ekki til mála, að öðrum sé veitt staðan, hversu hæfur sem hann kann að vera. Dæmi um slíkt eru svo mörg og svo ný, að ekki þarf að eyða um þau mörgum orðum. Þegar þetta gildir svo að segja alstaðar, þar sem hið opinbera veitir stöður, að enginn getur búizt við áheyrn, nema hann játi sömu skoðanir á pólitík og stjórnarflokkarnir, þá blandast engum hugur um, að það er tvennskonar réttlæti, sem gildir í þjóðfélaginu.

Í höndum þeirra manna, sem nú fara með völdin í landinu, er Ísland ekki lýðrættaríki. Það er ekki langt síðan það gerðist einkennilegur atburður hér á Alþ. út af jafnrétti manna til þess að njóta atvinnu. Í bæjarstjórn Reykjavíkur hafði komið fram till. frá Alþfl. um að setja á stofn skrifstofu til þess að úthluta vinnu og vera einskonar milliliður og hjálparstöð milli þeirra, sem þurfa að fá vinnukraft, og þeirra, sem leita sér að atvinnu. Tillagan var samþ. og skrifstofa sett á stofn, til þess að hafa þetta starf með höndum. En þá kom í ljós, að stjórnarflokkarnir hér á Alþ. töldu sínum hlut ekki nógu vel borgið, ef þarna starfaði skrifstofa, sem vitað var, að átti að veita mönnum atvinnu eingöngu eftir þörfum þeirra og verðleikum. Það hafa engir heyrt færðar að því neinar líkur, hvað þá heldur sannanir, að út af þeirri reglu hafi verið brugðið hjá ráðningarskrifstofu Rvíkur. En þetta féll ekki stjórnarflokkunum hér á Alþ. í geð. Var því með lögum sett á stofn svokölluð vinnumiðlunarskrifstofa við hliðina á þeirri skrifstofu hér í Rvík, sem bæjarstj. kostar. Skrifstofa þessi eyðir miklu fé, en hún getur ekkert gert, sem hin skrifstofan ekki gæti unnið svo að segja kostnaðarlaust. Vinnumiðlunarskrifstofan var sett á stofn eingöngu til þess að hægt væri að misbeita aðstöðunni, sem ríkið öðlaðist með henni, til þess að veita mönnum atvinnu. Nú var hv. flm. þessarar till. svo hófsamur, að hann sagðist ekki beina þessari till. gegn neinum flokki og taldi, að allir flokkar ættu einhverjar sakir í þessu efni, þó misjafnar væru, og vildi, að á þessa till. væri litið sem almennt umbótamál. Þessi kurteisa framkoma hefir ekki fundið náð fyrir augum hv. 1. þm. Rang. Einhver tegund hans klerklega hugsunarháttar hefir gert uppreisn gegn þessu, og uppreisn sú var með nokkru forsi, svo ég sé ástæðu til að fara um framkomu hans nokkrum orðum. Hann sagði, að flm. sæi flisina í auga bróður síns, en ekki hjálkann í sinu eigin auga. Þetta leyfði hv. þm. sér að segja, eftir að flm. hafði sagt, að hann vildi ekki hafa neina sérstaka fyrir sök, en flytti þetta sem almennt umbótamál.

Það er svo, að menn komast oft út af jafnvægi, þegar við kvikuna er komið, og það var sýnilegt, að svo var um þennan hv. þm., því hann bætti því við, sem er nokkuð fágætt, að gert sé hér að fyrra bragði og algerlega að ástæðulausu, að hann fór að brigla hv. flm. um það, að hann væri ómagi og tókubarn í stöðu þeirri, sem hann skipar. Ég hefi aldrei heyrt neinn segja, að þessi maður (hv. 4. þm. Reykv.) sé ekki hæfur í starfi sínu og vinni þar ekki fullkomið og gott starf. Mér virðist, að hv. 1. þm. Rang. hefði átt að láta þessi orð ósögð; og það var ekki laust við, að mér virtist honum sveltigast á mjólkinni sinni, þegar hann var að stama út þessum brigzlyrðum. Og mikið má vera, ef hv. þm. ekki svelgist á fleiru, sem hann hefir begið, þegar hann ber fram slíkar ásakanir að fyrra bragði og alveg tilefnislaust á hendur öðrum.

Þessi sami hv. þm. (1. þm. Rang.) sagði, að Sjálfstfl. hefði beitt hinni herfilegustu atvinnu-

kúgun, og nefndi sem dæmi, að enginn maður fengi atvinnu á togara, sem sjálfstæðismenn réðu yfir, nema hann lofaði því að styðja Sjálfstfl. að málum.

Það er vandalaust fyrir þá menn að tala, sem enga ábyrgð ætla að bera á orðum sínum og ekkert hirða um, hvort þeir segja satt eða ósatt. Ég hugsa, að þessum hv. þm. sé lítið kunnugt um það, sem hann er að skrafa um. Hann hefir lítið kynnt þessu máli, en mér er kunnugt um það, bæði af eigin raun og viðtölum við fjölda af skipstjórum á togurum, að þetta er alveg ósatt, enda ruddalegt og óviðeigandi, hvort sem það er sagt á þessum stað eða annarsstaðar. Skipstjórar hafa sagt mér, að þeir spyrðu aldrei menn að því, hvaða pólitíska skoðun þeir hefðu, þegar þeir leituðu skiprúms, og ég er sannfærður um, að þetta er höfuðreglan hjá skipstjórum. (BJ: Af hverju var hv. þm. að spyrja skipstjórana að þessu?). Af því að þessi ásökun er ekki ný. Það getur vel verið, að þessi hv. þm., sem greip fram í, eigi þátt í því, að þörf er á að spyrjast fyrir um þetta. Í flokksblaði hans og fleiri blöðum hafa verið borin slík brizl á Sjálfstfl., þó enginn hafi tekið munninn eins fullan og hv. 1. þm. Rang., sem sagði, að enginn maður fengi skiprúm á togara nema hann segði sig í flokk með eigendum togaranna. Það er dálítið einkennilegt, að einmitt stjórnaflökkarnir, en þó einkum Alþfl., hafa haldið því fram, að flestir af skipverjum á togaraflothanum séu flokksmenn sínir. Hvernig er nú unnt að samrýma það tvennt, að flestir skipverjarnir séu andstæðingar útgerðarmanna í pólitík, og hitt, sem hv. 1. þm. Rang. fullyrti, að enginn einasti maður fái skiprúm á togurum, nema hann gerist sjálfstæðismaður? Svona mótsagnir koma frá þeim einum, sem ekki hirða um, hvort þeir segja satt eða ósatt. Ég skal ekkert segja um það, hvort fleiri eða færri af skipverjum á togurunum nú í dag eru sjálfstæðismenn eða stjórnaarsinnar. Ég hugsa, að meiri hluti þeirra sé sjálfstæðismenn. En ég fullyrði það, að fari þeim mönnum fjölgandi á togaraflothanum, sem fylgja Sjálfstfl., þá er það vegna þess, að þeir hafa athugað framferði flokkanna hvers um sig og komizt að þeirri niðurstöðu, að pólitík sú, sem núverandi stjórnaflökkar reka, muni ekki vera heppileg fyrir þá menn, sem taka atvinnu sína á sjónum. Að þeir, sem ráða á skipin — en það eru aðallega skipstjórnarnir — hlýði mönnum yfir og setji þeim pólitísk skilyrði fyrir skiprúminu, eru tilhæfulaus ósannindi. Það má segja, að þessar ásakanir komi úr hörðustu átt, því það er opinbert, að sá flokkur, sem þessi hv. þm. fylgir, hefir gert það fyrstur allra flokka, og vonandi síðastur allra flokka, að skattleggja þá menn til flokkssjóðs, sem fengið hafa stöður fyrir atbeina ríkisstjórnaðinnar.

Ég skal svo ekki fara lengra út í þessar sakir, en ráðlegg þessum hv. þm. að lægja seglin, því það gæti vel farið svo, að framferði hans yrði til þess, að flett yrði ofan af ýmsu, sem honum og hans flokki sérstaklega við kemur og ekki beri sem loflegastan vitnisburð um það, hvernig jafnrættisins er gætt í þjóðfélaginu undir stjórn núverandi stjórnaflökka.

*Flm. (Jóhann G. Möller): Ég þarf ekki að eyða mörgum orðum að ræðu hv. 1. þm. Rang. Hún var eins og ræður hans eru yfirleitt, full að rætni og illkvittni. (Forseti hringir). Ég verð því miður að segja þetta eins og mér virðist það koma fyrir sjónir. En eitt vakti athygli í ræðu hans, þar sem hann sagðist hafa búizt við að geta fylgt þessari till., og eftir því, sem hann talaði, þá fann hann ekki nokkurn skapaðan hlut að till. eða því, sem hún fer fram á. Einstasta gagnrýni hans og mótbára gegn því, að þessi till. næði fram að ganga, var sú, að það væri ástæðulaust fyrir Alþ. að fara að setja atvinnuúthlutunina hjá ríkinu í þær skorður, sem till. fer fram á, af því að einstaklingarnir í þjóðfélaginu og bæjarfélögin hafa ekki gengið á undan með fordæmi í þessu efni. Sami hv. þm. var að tala í þessu sambandi um siðabótastarf og umbótastarf. Ég verð að segja, að ef hann skilur sitt hlutverk sem alþm. þannig, að hann geti ekki verið þekktur fyrir að bera fram neinar umbætur á þjóðháttum vorum nema því aðeins, að slíkar umbætur hafi verið gerðar hjá einstaklingum þjóðfélagsins, þá held ég, að hann misskilji algerlega þingsetu sína og það hlutverk, sem honum sem þjóðarfulltrúa er ætlað að vinna hér á Alþ. Ég verð að halda því fram, að þm. eigi að styðja að því, að ríkisvaldið gangi á undan í sem flestum efnum með góðum fordæmum fyrir einstaklinga, og það er ekkert annað, sem farið er fram á með þessari till. Það er algerlega rangt hjá hv. þm., að ég hafi ekki beinlínis tekið það fram, að sú misbeiting, sem ég gerði að umtalsefni og sumpart liggur til grundvallar fyrir flutningi þessarar till., væri að einhverju leyti öllum flokkum að kenna. Ég tók það líka fram, að í lýðræðisríki væru jafnan gerðar ráðstafanir, þó misbeiting hafi ekki átt sér stað, því annars mætti segja, að þm. ættu alls ekki að koma með neinar till. sem ganga í þá átt, að ríkið skapi örugg og góð fordæmi fyrir einstaklinga að fara eftir. Ég tók það skýrt fram í ræðu minni áðan, að ég ætlaðist til, að fordæmi skapaðist í þjóðfélaginu með þessu. Ég benti á, að fyllsta ástæða er til að ætla, að hægt sé að ná samkomulagi milli einstakra bæjarfélaga og ríkisins um það, að atvinnuúthlutunin fari hjá báðum aðallega fram á þeim grundvelli, sem lagður er með þessari till. Ég sagði þetta vegna þess, að mér er kunnugt um, að vel myndi vera tekið í þetta af ýmsum einstaklingum og bæjarfélögum. Hitt er alveg rétt, sem hv. 1. þm. Rang. sagði, að það er erfitt fyrir einn aðilja að ganga hér á undan algerlega einn, og miklu betra að hafa sem flesta með sér. Einmitt þess vegna benti ég á þetta samkomulag, því ef hér er um óréttlæti og misbeitingu að ræða, sem hv. þm. viðurkenndi að væri, þá verður einhver að ganga á undan, og það er fyrst og fremst skylda ríkisins að gera það. Ég skil þess vegna ekki aðstöðu hv. þm. í því að ganga inn á hugsun og efni þessarar till., en vilja samt sem áður ekki láta hana ganga fram á þinginu, því hann telur óréttmætt, að ríkið gangi á undan öðrum í þjóðfélaginu í því að framkvæma þá réttlætishugsun og þá réttu skipun þessarar mála, sem farið er fram á í þáttill.

Ég skal ekki fara út í að ræða við hv. þm. um það, hverjir séu upphaflega valdir að því, að þessum hlutum er svona komið í okkar þjóðfélagi. En mér finnst það hlágilegt af þm. Framsfl., og þá sérstaklega þessum hv. þm., að ætla sér að halda því fram, að það sé Sjálfstfl., sem fyrst hafi gengið inn á þær brautir að láta menn hljóta atvinnu eftir pólitískri skoðun. Allri þjóðinni er ljóst, að við valdatöku Framsfl. í þessu þjóðfélagi hófst sá háttur í atvinnuúthlutun hjá ríkinu, að menn voru valdir í opinberar stöður og störf eingöngu eftir því, hvort þeir fylgdu Framsfl. eða ekki. Man hv. þm. ekki eftir því, þegar öllum tollvörðunum var sagt upp aðeins til þess að ná úr tollstöðum 2 eða 3 mönnum, sem fylgdu Sjálfstfl., til þess að geta komið framsóknarmönnum í stöðurnar? Það mætti nefna mörg dæmi, sem eru talandi tákni um það óréttlæti, sem hans eignin flokkur býrjaði að skapa í þessu landi í þessum efnun. En það er ástæðulaust fyrir mig að fara langt út í það, enda hefir hv. 6. þm. Reykv. svarað þessari hlíð ræðu hans rækilega. Ég vildi í ræðu minni engum sérstökum flokki kenna eingöngu um, að svona er komið. Ég sagði, að þar ættu allir flokkar nokkra sök, þó hún væri mismunandi mikil. Ég ætla að fullyrða, að þar, sem Sjálfstfl. á sök í þessu máli, þá er það vegna þess, að það eru takmörk fyrir því, hvað menn geta lengi haldið áfram að láta berja sig á hægri vangann og rétta þann vinstri fram, án þess að spyrna á móti með sömu brögðum eins og þeir eru beittir. En hitt verð ég að fullyrða, að hlutur Sjálfstfl. í þessum efnun er mjög litill. Sök hans er svo til engin, a. m. k. samanborið við það, hvernig flokkur hv. þm. hefir hagað sér í þessum efnun. (SvbH: Mér skildist það á fyrri ræðu hv. þm.). Það, sem farið er fram á í þessari till., er eingöngu það, að regla sé sköpuð í þessu landi, sem allir geti fundið, að á við fyllsta réttlæti að styðjast og allir geti gengið inn á án tillits til þess, hvaða flokki þeir tilheyra. Ég held einmitt, að í þessari þáttill. sé sú regla fólgin, og ekki sízt held ég það eftir að hafa heyrt ræðu hv. 1. þm. Rang., sem sagðist vera efni till. samþykkur, enda þótt hann vildi ekki samþykkja hana, af því hún væri, að því er mér skildist, frá sjálfstæðismanni. Ég get ekki öfundað hv. þm. af því umbótastarfi hans, sem honum varð svo tíðrætt um, sem byggist á því að bera aldrei fram neinar umbætur nema einhverjir aðrir hafi áður tekið þær upp, svo menn geti ekki verið þekktir fyrir annað en að taka þær upp. Ég vil enda orð min á því að segja, að ég tel, að hann misskilji hlutverk þingmannsins, ef hann vill ekki láta ríkið í þessum efnun sem öðrum vera þann aðilja í þjóðfélaginu, sem gangi á undan í sem flestu með því að skapa góð fordæmi til eftirbreytni.

*Sveinbjörn Högnason: Hv. 1. varaþm. Reykv. vildi kenna mér, hvert væri hlutverk þingmannsins, og fór um það nokkrum orðum, hvernig þm. ættu að haga sér. Hann hefði átt að kynna sér þetta betur áður en hann kom hingað sem varamaður. Það er misskilningur hjá honum, ef hann heldur, að það sé hlutverk hans sem

þingmanns að segja, að allt, sem borið er á hans flokk, sé rætni og illkvittni, en svo megi hann hegða sér eins og honum sýnist í því að fleygja allskonar dylgjum á andstæðingana. Því fyrr sem þessi hv. varaþm. gerir sér það ljóst, því fyrr er von til þess, að hann komist eitthvað á leiðina til skilnings á sínu mikilvæga starfi.

Ég tók það skýrt fram, að ég fyrir mitt leyti hefði haldið, að eitthvað nýtilegt væri í þessari þáttill., og hún myndi ná til þess, sem bæta þyrfti. En ef eitthvað ranglætt er til í þessum efnun í okkar þjóðfélagi — og ég efast ekki um, að það sé til —, þá fullyrði ég, að ef umbæturnar eiga að ná til litils hluta af því, sem bæta þarf, þá er það aðeins til að auka á ranglætið, í staðinn fyrir að bæta úr því. Ég fullyrði, að ef 2 þm. eru ekki gerðir jafnréttsháir í orðasennu, þá er það til þess að bæta á ranglætið milli þeirra, en ekki að bæta úr því — og við skulum taka t. d. þessa 2 menn, sem fundu sárt til sín í þessum efnun, hv. 6. þm. Reykv., sem fannst sér málið skylt, þegar ég talaði um pólitískan tókudreng, og hv. 1. varaþm. Reykv. — ef öðrum væri ekki leyft að haga sér nema eins og þm. sæmdi í umræðum, en hinum leyft að haga sér eins og dóna. Ég segi, að þetta yrði til þess að auka á ranglætið milli þeirra, en ekki til þess að bæta úr því. Þetta er nákvæmlega það sama eins og ef á t. d. að taka út úr eitthvert sérstakt svið þjóðfélagsins, þar sem allir einstaklingar eiga að vera jafnréttsháir, en svo sé stærsta stjórnmalaflokknum heimilað að haga sér eins og dóna á stærsta atvinnusviðinu. Ég tel, að það myndi verða til þess að bæta á ranglætið, en ekki til þess að bæta úr því. Það mun nú nokkuð á reyna, hvað hv. þm. er mikil alvara með sinni till., þegar greidd verða atkv. um rökstuddu dagskrána, því þar hefi ég ekki aðeins tekið upp hans till., heldur tel ég hana ná til allra þegna þjóðfélagsins. Það er prófsteinninn á það, hvort honum er alvara með till., ef hann fylgir rökstuddu dagskránni. Ef hann vill ekki, að till. nái til alls atvinnurekstrar í landinu, en vill takmarka hana við ákveðið svið í þjóðfélaginu, þá sýnir það, að honum er engin alvara með þetta. Ég er sannfærður um, að það er enginn hv. þm., sem telur það nokkra bót á atvinnukúguninni, ef á að bæta úr henni á litlu og takmörkuðu sviði og láta menn þar njóta jafnréttis, en leyfa svo, að hverju einu, sem menn vilja, megi fara fram á öllum öðrum sviðum. Yfirlætt getur aldrei sá maður starfað að umbótum, sem lítur á hag fárra manna, en ekki heildina. Sá, sem ekki lítur á hag heildarinnar og vill láta umbæturnar ganga jafnt yfir alla, getur ekki unnið að umbótum, og allt, sem slíkur maður reynir að káka við, verður aðeins til þess að bæta á ranglætið. Það, sem er leiðinlegast við aðgerðir sjálfstæðismanna, er, að þeim hættir svo mjög til þess að hugsa um hag fárra manna, en geta aldrei haft yfirlit yfir heildina. Þeir vilja hafa rétt til þess að beita atvinnukúgun á þeim sviðum, sem þeir ráða yfir, en vilja ekki láta hana vera leyfilega öðrum en þeim einum.

Hv. 6. þm. Reykv. var að þemba sig dálítið upp og sagði, að það sæti sízt á okkur fram-

sóknarmönnum að tala um þetta, því við værum eini flokkurinn hér á landi, sem skattlegðum menn til flokkssjóðs. Ég fullyrði, að þetta er ósatt að því er snertir Framsfl. En ég skal skýra frá því, að ég hefi séð útsvarsseðil frá Sjálfstfl. heima hjá skipstjóra, þar sem mönnum er gert að greiða í flokkssjóð frá 60—100 kr. Það er ekki eingöngu, að þessum mönnum sé gert það að skyldu að greiða í flokkssjóð, heldur mörgum fleiri embættismönnum, sem starfa hjá Sjálfstfl. Mig furðar á þeirri ósvifni hv. 6. þm. Reykv., sem stendur fyrir kosningaskrifstofu Sjálfstfl. og auglýsir opinberlega, að hann jafni niður skatti á flokksmenn sína, að hann skuli hefja máls á þessu atriði. Ef nokkur flokkur er sekur um að hafa skattlagt sína flokksmenn, þá sem hann hefir komið í embætti, í flokkssjóð, þá er það Sjálfstfl., enda er það vitað, að hann ræður í kosningum yfir ótakmörkuðu fé.

Hv. þm. segir, að mér sé lítt kunnugt, hversu sé háttað með útgerðina, og að skipstjórar ráði einir menn á togarana. Ég efa, að hv. þm. sé nokkuð kunnugur um þetta en mér. Það er fullljóst, að nú eru ekki nema fáir skipstjórar, sem eru sjálfráðir um að ráða sína menn, eins og þeir gerðu áður. Mér er kunnugt um, að áður en sjálfstæðismenn tóku upp þessa atvinnuskipun, voru það skipstjórnarnir, sem réðu menn á skipin til sín, og þeir höfðu við það aðra aðferð en nú tíðkast. Og sagt hefir mér verið, og það að fleiri en einum skipstjóra, sem ég hefi nefnt við að taka drengi, sem langaði til sjós, að þeir yrðu að bera það undir sinn útgerðarmann, og mér hefir virt, að það þyrfti að rannsaka hans hugarfar áður.

Hv. 6. þm. Reykv. sagði, að þetta kæmi ekki vel heim við það, sem jafnaðarmenn segðu, að þeir ættu flesta sjómennina. Þetta má vel vera, og ég er viss um, að margir af þeim, sem Sjálfstfl. reynir að beita kúgun við kosningar, fara ekki eftir því. Sem betur fer eru leyfilegar kosningar og menn fá að halda skoðunum sínum við kjörborðið.

Ég skal nefna eitt dæmi um það, hvað sjálfstæðismenn leyfa sér í þessum efnum. Ég þekki hrepp, sem er svo að segja einlitur fyrir Sjálfstfl. Allir í kjörstjórninni eru sjálfstæðismenn. Kjósendur eru 160—170 og af þeim eru 26, sem er hjálpað til að kjósa, þó að það séu menn á bezta aldri. Ég segi fyrir mig, að mér leikur grunur á, að þarna sé beitt kúgun, og ég þekki þess engin dæmi, að þetta hafi verið gert annarsstaðar, þar sem eru einlit kjördæmi.

Nú veit ég, að þessum hv. þm. er kunnugt um, hvaða ákvæði eru til um það, hverjum eigi að hjálpa til að kjósa, og vitanlega dettur honum ekki í hug, að það séu 15—20% af kjósendum þessa hrepps blindir eða handarvana, því það eru ekki aðrir, sem á að hjálpa; a. m. k. væri það mjög alvarlegt heilsuástand. Nei, það er alltaf heldur óþágilegt að kasta grjóti úr glerhúsi. Og sérstaklega finnst mér einkennilegt, að þegar komið er hér með till. um að bæta þessa till., þannig að hún nái til allra þegna þjóðfélagsins, þá skuli tveir menn úr Sjálfstfl. hlaupa upp á nef sér, eins og hér sé um eitt-hvert ógurlegt ranglæti að ræða. Hver getur

ímyndað sér, að hér sé heill hugur og einlæg réttlætistilfinning að baki?

Hv. 1. varaþm. Reykv. sagði, að framsóknarmenn hafi fyrstir orðið til þess að beita kúgun við embættaveitingar hér á landi. Það má vel vera, að sjálfstæðismenn hafi fyrst fundið þetta eftir að framsóknarmenn komust að völdum, því fram til 1927 fengu ekki aðrir embætti en ihalðsmenn. Og þó leitað sé með logandi ljósi, þá er það hreinasta undantekning, ef það finnst annar maður en ihalðsmaður, sem veitt hefir verið embætti fyrir 1927. Er þetta tilviljun ein? Hver lætur sér detta slíkt í hug? Vitandi vits hafa þeir alltaf farið þannig með veitingarvaldið, að þeir tryggðu sér, að það fengju ekki aðrir embætti en þeirra flokksmenn, og þeim ferst því sízt að kvarta, þó einhverjir af andstaðingum þeirra komist í embætti.

Ég held, að það sé ekki þörf á að fara um þetta fleiri orðum. Ég ætla ekki að taka mikið mark á þessum fúkyrðum, sem fuku hjá þessum tveimur þm. Sjálfstfl., þegar þeir eru að æðrast yfir því, að þetta gangi lengra og nái til fleiri en þeir óskuðu að kjósa til þess. En ég vil benda hv. þm. á það, að þeir, sem ekki geta fylgt minni dagskrá, gera sig bera að því að vera hlutdrægir í sínum umbótum.

Sigurður Kristjánsson: Það var algerlega að ástæðulausu hjá hv. 1. þm. Rang. að fara að hefja hér árás á hv. flm. og viðhafa gifuryrði í garð einstakra flokka. Ég held þess vegna, að hv. þm. verði sjálfum sér um að kenna, ef honum finnst hann að einhverju leyti fá illa rifinn bjór.

Út af mæðarflóði hv. þm. um tókubarnið, sem hann vildi láta vera ásamt hv. 4. þm. Reykv., vil ég segja það, að ef nokkurt raunalegt tókubarn er innan þessara veggja, þá er það hv. 1. þm. Rang., sem verið hefir í dvöl hjá öllum landsmálaflokkum landsins. Það tókubarn hefir sennilega verið tekið í ávinningsskyni í upphafi af hverjum flokki, en ekki síður látið af hendi aftur í ávinningsskyni.

Hv. þm. minntist á útsvarsseðla sjálfstæðismanna. Það er vitað, að allir flokkar hér á landi nota fé við kosningar, en það er jafnvíst, að sá flokkur, sem hlotið hefir það nafn að vera kallaður „auðvaldsflokkur“, hefir notað miklu minna fé en aðrir flokkar, miðað við það, að hann hefir langflesta frambjóðendur og kjósendur. Og vitað er það, að fjáröflun þessa flokks er eingöngu frjáls samskot áhugasamra flokksmanna. Það þýðir því ekki fyrir hv. þm. að koma með neinar sögusagnir hvað þetta snertir. Það er vitað um flokk hans, að hann hefir verið nokkuð harðdrægur um ýmsa hluti, og þá ekki síður í fjáröflun en öðru. Einn þátturinn í fjáröflun flokksins var sá, að menn, sem tóku stöðu hjá ríkinu, urðu að gjalda ákveðinn skatt í flokkssjóð til þess að fá stöðuna og halda henni. Og þó að það sé á engan máta vel til fallið, að einstakir menn þrýsti mönnum til að greiða fé í ákveðna flokkssjóði, þá er hitt hálfu verra, að menn í opinberum stöðum séu til knúðir að vinna að gengi stefnu, sem þeir eru andstæðir og telja, að stefni sér og landi þeirra til ógæfu.

Um fjáröflun flokksins að öðru leyti er óþarfi að orðlengja, og ég mundi aldrei hafa brotið upp á þessu, þó að Sjálfstfl. standi hér betur að vígi en aðrir flokkar landsins, hefði ekki frumhlaupi hv. 1. þm. Rang. verið um að kenna. E. t. v. hefir hv. þm. gert þetta umboðslaust. En flokkur hans verður þó sennil. að bera ábyrgð á honum.

Landsreikningurinn 1935 er nýkominn í minar hendur. Vildi ég benda hv. þm. á það, að á bls. 115 stendur t. d., að áfengisverzlunin hafi greitt Nýja dagblaðinu 1800 kr. fyrir auglýsingar á árinu 1935, en 120 kr. til Morgunblaðsins. Nú vil ég bera það undir hv. þm., hvort honum dettur í hug, að auglýsingarnar hafi verið settar í flokksblað hans af því, að forstjórinn hafi trúað því, að þær kæmust með því móti til fleiri manna heldur en ef þær hefðu birzt í Mbl. Ég hugsá, að það blandist engum manni hugur um, að þetta var gert til að styrkja blaðið. Og þar sem þarna var tekið fé ríkisins til að styrkja flokksblað. Þá stappar það nærri því að vera óráðvendni. Og ég get bætt því við, að það er heppilegast fyrir þennan hv. þm. að vera ekki að þessu sprikli, því það getur orðið til þess, að hann og hans flokkur fái talsvert eftirminnilega ráðningu.

Þegar þessi hv. þm. var að tala um það, hvað Sjálfstfl. hafi gert fyrir mig, þá sannar það ekki annað en það, að flokknum þykir ég einhvers virði og vill láta mig njóta þess. En þegar farið er að ala önn fyrir mönnum með annara fé, lætur nærri, að til þess sé stofnað, að maður þrífist ekki vel.

Ég held, að mjólkurembætti hv. þm. sé ekki þannig til komið, að hann hafi þótt líklegri til að hafa betur vit á þeim hlutum en aðrir. Ég hefi að sönnu heyrt, að þessi maður hafi verið sendur á kostnað bænda á sérfræðingafund erlendis, til þess, að því er mér skildist, að leggja fram einhvern vísindalegan skerf í mjólkurmálum á þeim fundi. En það hefir áreiðanlega ekki verið að vilja bænda, að hann fór för þessa. Er vist nokkuð almennt efazt um það, að það sé bændum til hagsbóta að hafa þennan mann í þjónustu sinni. Það var einu sinni borin fram sú krafa, að bændurnir réðu sjálfir mann í þetta starf, en stj. vildi ekki hætta á það, og ekki þessi þm. sjálfur, að bændurnir veldu hann til þess. En út af þessu vil ég slá því föstu, að það var mjög óheppilegt fyrir þennan hv. þm. að innleiða þetta tökubarnsmál hér. Og hitt var enn óþægilegra flokki hans, er hann fór að minna á fjáröflun flokkanna.

Út af atvinnukúguninni, sérstaklega að því er togarana snertir, þá mun ég ekki taka það aftur, að þessi hv. þm. hefir á því litla þekkingu, og miklu minni en þeir menn, sem hann deilir á, sjálfstæðismenn, sem yfirleitt hafa verið mikið viðriðnir togaraútgærd.

Eins og ég tók fram í minni fyrri ræðu, hefi ég haft ástæðu og aðstöðu til að kynna mér nokkuð þessa hluti. Það er alveg rétt, sem einhver sagði hér, að útgerðin hafi stundum ráðið nokkra af mönnunum á togarana. En þetta átti sér þó aðallega stað áður, þegar atvinnuleysið var lítið eða ekkert. Þá var það mjög oft, að

skipstjórnarnir, þegar þá vantaði menn, báðu útgerðina að ráða menn, er þá vantaði. En í seinni tíð, þegar litil eftirsókn hefir verið eftir vinnukrafti, hafa skipstjórnarnir yfirleitt einir ráðið skipshafnirnar. Og eðlilega dettur þeim ekki í hug að fara í því efni eftir pólitískum skoðunum, heldur dugnaði mannanna og kunnáttu, þar sem þeir eiga svo mikið undir því, hversu tekst með aflabrögð. Þetta getur því ekki farið eftir öðru en því, hvaða menn eru gildir sjómenn. Hitt er annað mál, að sakir kunningsskapar kemur það stundum fyrir, að skipstjórnar ráði menn á skip sín. Og út á það er ekki mikið að setja.

Nú mun það vera svo í seinni tíð, að það er sótt ákaflega fast á útgerðirnar að sjá mönnum fyrir pláss á skipum þeirra. Það er fjöldi manna, sem gengur atvinnulaus í landinu, og ég hugsá, að allar togaraútgerðir hafi sömu söguna að segja um það, að það er fullt af mönnum, sem biðja þá um atvinnu. En ég veit ekki til, að nokkur útgerð í landinu áskilji sér við skipstjóra sína að ráða meira en 4 skipverjum á hyern togara sinn, en það er vitað, að á saltfisksveiðum eru á hverjum togara frá 28 og upp í 36 menn, að yfirmönnum meðtöldum.

Þó að það kunni að hafa komið fyrir, að einum og einum manni hafi fyrir sakir vináttu, venzla eða pólitíkur verið veittur atþeini, þá fer því fjarri, að það sé nokkur aðalregla, og slíkar undantekningar réttlæta á engan hátt gifuryrði hv. 1. þm. Rang.: að það fengi ekki einn einstí maður skiprúm á togurum sjálfstæðismanna nema hann léti sína pólitísku skoðun fyrir. Ég vil benda hv. þm. á, að það er bezt fyrir hann í þessu sem öðru að fara gætilega. Það hefir komið fyrir, að til togaraútgerðarféлага hafa komið menn, sem vegna skoðana sinna á landsmálum hafa verið hraktir úr stöðum sínum af hans flokksmönnum. Og þá vil ég segja, að það væri ærið hart, ef ekki hægt að leggja slíkum mönnum lið.

Ég skal svo ekki tefja þessa umr. lengur. Og ég myndi sennilega ekki hafa tekið til máls um þessa till., ef ég hefði ekki þurft að svara óverðskulduðum árásum.

Umr. frestað.

Á 40. fundi í Nd., 2. des., var till. tekin til frh. einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 41. fundi í Nd., 3. des., var fram haldið einni umr. um till.

*Flm. (Jóhann G. Möller): Ég skal ekki tefja tíma hv. d. með langri ræðu að þessu sinni, enda hefir málið verið nokkuð rætt við fyrri hluta umr., og ég verð að segja, að undirtektir undir sjálfst. málið síðan það kom fram, bæði þá og eins utan þings, verð ég að telja mjög góðar. Það kom skýrt fram hjá hv. 1. þm. Rang., sem aðallega hefir talað úr hópi andstæðinga Sjálfstfl., að hann væri efni þáttill. samþykkur. Það, sem aðallega greindi á, var það, að ég í minni ræðu hefði farið út á annað svið, og mér skildist, að einna frekast vegna þess teldi hann sig ekki geta fylgt málinu fram öðruvísi en kemur fram

í dagskránni, sem hann hefir lagt fram í málinu. Spurningin milli okkar er þess vegna, að því er mér skilst, ekki um réttmæti málsins, heldur um það, hvernig sé hægt að ná bezt tilganginum. Og út frá sinu sjónarmiði vill hann þá ekki samþ. þessa till., heldur afgreiða málið með dagskrá, sem fer fram á nánari og yfirgrípsmeiri athugun á því, hvernig koma megri í veg fyrir atvinnukúgun í hverri mynd sem er. Sennilega skyldi þá leggja slíka athugun fyrir Alþingi, en það stendur held ég ekkert í dagskrártill. um það. Annars vil ég benda á það, að aðalorðið í dagskrártill. er atvinnukúgun, en í þáltill. er hvergi minnt á atvinnukúgun, og hún fjallar í sjálfsú sér ekki um það. Hitt er náttúrulega rétt, að það gæti komið fyrir í einstökum tilfellum, að framkvæmdasvið þessarar till. snerti einnig atvinnukúgun, en það þarf ekki yfirleitt svo að vera. Þess vegna þykir mér dálítil spurning, hvort dagskrártill. á beinlínis við efni þessarar till., vegna þessa orðs í henni.

Í öðru lagi vil ég benda á, að dagskráin fer fram á, að ríkisstj. láti fara fram nánari rannsókn og yfirgrípsmeiri á þessu máli. Það er nú fyrst, að engin rannsókn hefir farið fram í þessu efni, og ekki þarf neinnar rannsókna, vegna þess, að það, sem farið er fram á í þáltillögum, er svo augljóst mál, að enda þótt — eins og ég sagði við fyrri hluta þessarar umr. — misbrestir í þessum efnum hefðu ekki gefið til efni til þess almennt hér á landi ennþá, að slík ákvæði yrðu sett, þá er sjálfsagt að setja þau sem varúðarráðstöfun. Hitt get ég verið hv. 1. þm. Rang. fyllilega sammála um, að það er mikil ástæða til þess að gera yfirleitt athugun og rannsóknir á atvinnuúthlutuninni í landinu. Og ég tel, að við flutning þessarar till. sé nokkru náð, með því að fá þá almennu yfirlýsingu, að atvinnuúthlutuninni í landinu sé stórlega ábótavant, misbeiting hennar eigi sér stað. Þó að ég hinsvegar telji heppilegt og sjálfsagt að reyna að girða fyrir misbeitingu þegar í stað, og samkvæmt því samþ. þessa till.

Hv. 1. þm. Rang. vildi halda fram, að ég flytti ekki þessa till. af heilum hug, og heilindi mín í málinu mundu koma í ljós í því, hvort ég greiddi dagskránni atkv. eða ekki. Ég verð nú að segja það, að ég hlýt að snúa þessu við: að heilindi hans við þetta mál sjáist á því, — því að grundvallarhugsjónina skilst mér við vera sammála um —, hvort hann heldur þessari dagskrártill. til streitu eða gengur inn á að greiða þáltill. atkv. Þetta stafar af því, að með dagskránni fer hv. þm. fram á, að frekari athuganir verði gerðar á þessu máli og það rannsakað. En ég er hinsvegar alveg sannfærður um, að hvernig sem sú rannsókn verður og hverjar sem niðurstöður verða í einstökum atriðum, þá verður fyrsta sporið að setja ákvæði eins og í þessari till. eru, ef eitthvað verður gert til þess að hindra þá misbeitingu, sem við erum sammála um, að eigi sér stað. Það eru ákvæði, sem eru sjálfsgöð réttlætismál. Og í öðru lagi er síðari liðurinn öryggisráðstöfun, sem gerð er í öðrum þjóðfélögum. Þess vegna má gjarnan láta fara fram rannsókn um málið í áframhaldi af þessari þáltill. Því að ég fæ ekki betur

séð en að hún sé það sjálfsagðasta atriði í þessu máli. Þess vegna hefði mér þótt vænt um það, að þessi hv. þm. hefði komið með viðbótartill., um að ríkisstj. láti rannsaka þetta mál frekar og koma með till. um það fyrir þingið síðar, sem væri yfirgrípsmeiri en þessi nú. En þessi till. er jafnréttmæt fyrir því.

Ég verð þess vegna að líta svo á, að dagskrártill. sé fyrst og fremst til þess að draga þetta mál á langinn, sem þáltill. fer fram á, og kannske til þess beinlínis að verða því að fótakefli. Þess vegna er það, að ég get ekki greitt dagskrártill. atkv. mitt, og verð að líta þannig á, að þeir menn, sem eru samþykkir efni þessarar till., hefðu átt að koma með viðbótartill. við þáltill., en sýna stuðning sinn við málið með því að fylgja henni fram líka. Ég skal nefna eitt atriði, sem mér skildist vera höfuðrök hjá hv. 1. þm. Rang. fyrir andstöðu hans gegn þessari þáltill.: að þetta skapaði ranglæti. Hann tók eitt dæmi. En ég verð nú að hyggja, að það dæmi missti marks, en skal hinsvegar viðurkenna, að ef einstrengislega er haldið á ákvæðum þessum, getur skapast nokkurt ranglæti, ef annarsstaðar eru ekki teknar upp svipaðar reglur. En ég benti á, að það er hægur vandi að ná samningum við aðra aðilja í þessu máli um að framkvæma svipaðar reglur hjá sér, og byggi ég það meðal annars á því, að þessar reglur eru svo sjálfsagðar og réttlátar. Ég sé heldur ekki, hvað það ætti að skaða, ef t. d. ein fjölskylda, faðirinn, konan og börnin eru í vinnu í sömu stofnun, að konan sé látin fara úr vinnunni. Ég geri ráð fyrir, að það yrði gert með þeirri forsendu, að það, sem maðurinn hafi til síns heimilis að leggja, sé nægilegt. Ég skil ekki, hvaða óréttlæti gæti skapast með því að láta hana hætta að vinna í slíku tilfelli og láta einhvern koma í hennar stað, einhvern fyrirvinnanda heimilis, sem ekki hefði atvinnu áður. Allra sízt get ég skilið þessa ástæðu, þar sem beinlínis er gert ráð fyrir í þáltill., að í einstökum tilfellum geti komið fyrir, að ekki sé heppilegt að framfylgja þessari reglu, að láta ekki fólk í sömu fjölskyldu hafa atvinnu hjá ríkinu. Og þá er vitanlega stj. og þeirra, sem hlut eiga að máli, að meta þær ástæður. Í stuttu máli, ég sé ekki, hvernig hv. 1. þm. Rang. getur ekki gengið inn á þessa till., enda þótt hann vilji fá rannsókn á þessu máli yfirleitt, rannsókn, sem gæti svo hiklaust verið sem framhald af þessari till.

Ég hefi svo ekki meira um þetta að segja. Ég tel ástæðulaust að svara ýmsu, sem fram hefir komið við umr., sem sumpart hafa verið þessu máli lítið skyldar, en afstaða mín til hinnar rökstuddu dagskrár er sú, að ég tel, að hún sé fyrst og fremst til að draga málið á langinn, og að ég sé samþ. að þetta mál verði rannsakað, tel ég till. spor í rétta átt og legg því til, að hún verði samþ.

*Sveinbjörnt Högnason: Hv. 6. þm. Reykv. var að tala um þá atvinnukúgun og þá misbeitingu veitingarvaldsins, sem nú ætti sér svo mjög stað, og skildist mér hann þar helst eiga við ríkisvaldið. Ég lofaði honum þá, að ég skyldi benda honum á dæmi, sem sýndi, hvað flokksmenn

hans eru heilagir, þegar um er að ræða veitingu embætta hjá því opinbera.

Eins og kunnugt er, eru flokksmenn þessa hv. þm. í meiri hl. í bæjarstjórn Reykjavíkur. Í fyrra var sett hér á fót allmikil og stór stofnun, sem eingöngu var sett undir þeirra valdsvið, sem sé sjúkratryggingarnar. Meiri hl. bæjarstj. fékk að ráða allt starfsfólkið, og skipti það tugum manna, en menn, sem eru í stj. samlagsins, hafa ekki viljað gefa mér upp, hversu margir þeir eru. En það hefir verið fullrytt við mig, að enginn nema hreinræktaður sjálfstæðismaður hafi fengið að komast þar að, og auk þess er það á hvers manns vitorði, að ekki hafa eingöngu verið teknir hæfustu sjálfstæðismennirnir, heldur eru þar einnig ýmskonar hálfgerðir vandræðamenn, og þegar einum af þessum mönnum, sem ekki voru alveg flekklausir, var boðin þarna staða, var hann svo hæverskur að spyrja, hvort ekki væri nóg fyrir af slíkum mönnum. Það var því ekki eingöngu svo, að í þessar stöður væru valdir sjálfstæðismenn, heldur voru valdir þeir menn, sem hvergi gátu annarsstaðar lifað eða komist af. Þannig gengur það til hjá þessum mönnum, sem halda fram gagnvart öðrum flokkum, að alltaf skuli velja hæfustu mennina. Ég held, að þeir ættu að byrja á að reformera eitt-hvað hjá sjálfum sér.

Siðan fyrri hl. þessarar umr. fór fram hefir rignt yfir mig dæmum um, hversu geysileg óbilgirni ætti sér stað í bæjarstjórn Reykjavíkur um veitingar embætta. Ég hefi minnst á embætti hv. flm. Mér er sagt úr sömu stofnun, að þar hafi verið einn starfsmaður, sem hafði verið þar lengi og átti því að geta verið þar áfram og flutzt herra upp, en í staðinn fyrir það var honum bolað í burt og einn valdamaður úr Sjálfstf. settur þar í staðinn. Það getur verið, að vegna þessa dæmis sé hann að bera fram þessa till. En hann hefði þá átt að koma inn á það í framsöguræðu sinni, því að hann talaði mest í framsöguræðunni um atvinnukúgun. Og þegar hann segir, að till. sín þurfi ekki að fela slíkt í sér, og það sé að fara út fyrir efnið, þegar ég með dagskrártil. vil fyrirbyggja atvinnukúgun í þjóðfélaginu, þá slær hann undan og segir, að till. hans feli það ekki í sér, og framsöguræða hans byggist á því. Þetta sýnir, hversu gersamlega hann er áttavilltur í því, hvað till. feli í sér.

Hv. þm. hefir nú játað, að ef till. verður samþ. og ákvæðum hennar beitt út í það ýtrasta, þá geti hún falið í sér nýtt ranglæti. Þetta er rétt. Hv. þm. ætti því að geta gengið inn á dagskrá mína, sem felur í sér ekki aðeins það, sem hann sagði, að væri höfuðtilgangur sinn með till., heldur kemur einnig í veg fyrir það ranglæti, sem hann játar, að geti skapast af samþykkt till., og ætti engum að vera meira áhugamál en honum að fá þá galla lagaða. Ef hann hinsvegar heldur fast við sína till., en vill, að dagskráin verði felld, sem ég vil ekki trúu fyrir en í lengstu lög eftir yfirlýsingar hans, þá sýnir hann, að hér er ekkert um að ræða nema þessa venjulegu aðferð, sem kemur svo oft fram hjá hans flokksmönnum, bæði hér á þingi og annarsstaðar, að reyna undir einhverju yfirsíni

að gera sig góðan og vilja taka öðrum fram, en hoga af hólmi, þegar til alvörunnar kemur.

Ég sé á hæstv. forseta, að honum þykir þessi aths. vera orðin nokkuð löng, en ég vil aðeins bæta því við, að til þess að alþjóð fái að vita, hver alvara er á bak við þessa till., hvort hún er sprottin að umbótahug, þá vil ég biðja hæstv. forseta að láta fara fram nafnakall um dagskrártil. mína, til þess að sjá, hverjir það eru, sem í raun og veru vilja gagngerða umbót á þessu sviði, en ekki stinga tituprjónum í einhver einstök atriði, sem gæti, eins og hv. flm. sagði, aukið á ranglætið.

*Einar Olgeirsson: Mér virðist, að umr. um þessa till. og einnig grg. að nokkru leyti fara talsvert í aðra átt en till. sjálf. Eftir því, sem mér heyrir, þá er hér mest rætt spursmálið um pólitíska atvinnukúgun, en till. sjálf ræðir eingöngu um atvinnu skyldmenna og venzlamanna við stofnanir ríkisins. Ég ætla ekki að ræða málið frá þessu sjónarmiði, ég mun ekki ræða þá pólitísku atvinnukúgun, sem átt hefir sér stað, hjá Sjálfstf. ekki síður en öðrum flokkum. Það yrði of langt mál og mundi fram- lengja þessar umr. meira en svo, að ég vilji ræða það í þessu sambandi. Ég mun því halda mér við till. sjálfa, principið í málinu, aðferðina, sem á að nota til þess að koma þessu í framkvæmd.

Tilgangur till. virðist vera sá, að ráða að einhverju leyti bót á atvinnuleysinu; það virðist vera einhver hungurskömmun á atvinnunni, það verði að sjá til þess, að ómögulega geti nema einn maður úr hverri fjölskyldu fengið vinnu hjá ríkinu.

Það, sem hér er um að ræða, er því að takmarka rétt manna til atvinnu, og ég skal undir eins lýsa því yfir, að ég er „principiellt“ á móti þessari aðferð. Ég álit alls ekki rétt að setja slík fyrirmæli, sem hefðu allt að því lagagildi, því að hér á að taka málið frá villausu sjónarmiði. Það, sem við fyrst og fremst eigum að gera, er að auka atvinnuna, en ekki að skammta þá litlu atvinnu, sem fyrir er, þannig, að kannske enginn geti lifað. Hér er um það að ræða að svipta hluta af mönnum rétti til atvinnu, sem þeir eiga að hafa. Á ég þar við kvenfólkið. Það, sem felst í till., er, að konur eigi ekki að fá vinnu hjá ríkinu, ef menn þeirra vinna þar. Hv. flm. sagði áðan, að ef fjölskyldan væri í vinnu hjá ríkinu, þá væri sjálfsgætt að láta konuna fara. Á Íslandi á að heita, að sé jafnrétti milli karla og kvenna, þó að það sé ekki svo í rauninni. Við vitum, fyrir hvaða misrétti kvenfólkið verður í þjóðfélaginu. Ég er því á móti hvaða till., sem fer í þá átt að rýra þann rétt, sem konunni er ætlaður í þjóðfélaginu. Það nær engri átt að setja fyrirmæli, sem ættu að hafa svipað gildi og l., sem sama sem bönnuðu giftum konum að hafa atvinnu. Ég veit, að þessi tilhneiging er mjög rík á Íslandi eins og annarsstaðar, tilhneiging í þá átt, að vilja banna giftum konum að vinna neitt utan heimilisins, en vilja láta þær gera sig ánægðar með að vera bundnar við eldhúsið. Ég tel, að skylt sé að herjast á móti svona till. og öllum þeim

till., sem ganga í þá átt, að skapa eða auka misrétti milli kynjanna.

Ég er hissa, að þessi hv. þm. skuli gerast flm. að slíkri till., því að mér er kunnugt um, að hann er einn af þeim sjálfstæðismönnum, sem helzt aðhyllast lýðræðið, en eru andstæðingar þess fasisma, sem upp á siðkastið hefir bólað svo mikið á innan þess flokks. Ég býst við, að hann viti, að eins og nú stendur á í Þýskalandi, þá er þetta eitt af þeim „principum“, sem reynt er að framkvæma, að svipta konuna atvinnuréttindum, reka hana af vinnustöðvunum og reyna að fjótta hana við eldhúsið. Og jafnvel þótt finna megja svona dæmi í Englandi, þá er ég hissa, að þessi hv. þm. skuli koma fram með svona till., því að það er svo hér á Íslandi, að fremur þarf að halda því að fólki, hvert gildi mannréttindin hafi, en að koma með fyriræli, sem draga úr þeim, því að við Íslendingar höfum fengið mikið af okkar mannréttindum svo fyrirhafnarlítið, að við höfum ekki áttað okkur á, hve dýrmæt þau eru, og þannig býst ég við, að sé með kvenréttindin. Á meðan Íslendingar voru undir kúgunarvaldi annarar þjóðar og stóðu saman um að berjast fyrir sjálfstæði sínu, þá var gripið fegins hendi við öllu, sem að mannréttindum laut, og það fékkst samb. án mikillar móttöðu. Þannig var það t. d. með kosningarréttinn, almenna menntun o. fl. En eftir að sjálfstæði Íslands var viðurkennt 1918 hefir það reynt svo, að þau mannréttindamál, sem þá höfðu ekki náð fram að ganga, hafa átt örðugt uppráttar, og þannig hefir það einnig verið með kvenréttindin, sem þó eru viðurkennd með l., og þótt það sé ekki tilætlunin hjá hv. flm. að rýra þann rétt, þá miðar till. þó að því, og þess vegna er ég fyrst og fremst á móti henni.

Ég álit, að við verðum að hafa einhverja aðra aðferð til að bæta úr atvinnuleysinu en að innleiða einhverja hungurskömmun. Ég álit, að það sé allt annað mál, sem nauðsynlegt sé að taka fyrir, ef ætti að setja l. um þetta, en það er spursmálið um pólitíska atvinnukúgun, sem á sér stað hjá einstökum atvinnurekendum. Ég álit út af fyrir sig rétt að átella ýmislegt, sem fram fer bæði í sambandi við, að einstökum mönnum er neitað um atvinnu, þó að þeir séu hæfir, af pólitískum eða persónulegum ástæðum, og að verkamenn séu í stórum stíl útilokaðir frá vinnu vegna pólitískra afskipta, og eins má átella það, sem á sér stað hjá þeim stofnunum, sem heyra undir það opinbera, og hjá einstökum mönnum, sem misnota sínar stöður sem forstjórar. Hinu er ég mótfallinn, að samb. sé þáttill., sem mundi, ef henni væri beitt í framkvæmdinni, jafngilda því, að samb. hefðu verið l. um að takmarka þann rétt, sem menn eiga að hafa til atvinnu.

Af þessum ástæðum er ég mótfallinn till., sem hér liggur fyrir.

Vilmundur Jónsson: Ég hefi þá afstöðu til þessarar till., að ég geri ráð fyrir, að ég geti greitt atkv. með síðari hluta hennar, þar sem ætlazt er til, að skyldmennni í þjónustu ríkisins séu ekki starfsmenn sömu stofnunar. Ég tel mikla þörf á þessu, því að hér er mikið syndg-

að í ýmsum stofnunum, bæði hjá ríkinu og Reykjavíkurbæ, og ef til vill víðar. Mér er þetta fullkomið alvörumál og hefi sýnt það með því, að í fyrirtæki í bænum, sem ég á nokkurn þátt í að stjórna og veitir þó nokkuð mörgum mönnum atvinnu, hefir þessi regla að minni tilstuðlan verið upp tekin, ekki í því skyni að takmarka atvinnumöguleika fólks úr sömu fjölskyldu, heldur er lítið svo á, að það geti valdið hættulegri siðspillingu í slíkum fyrirtækjum, ef mörg skyldmennni eru þar saman og eitt undir annað gefið.

En að ég kvaddi hér hljóðs, var ekki til þess að taka þetta fram, heldur vildi ég lýsa ánægju minni yfir þeim áhuga, sem ég hefi orðið var við, að á því er hér í hv. d., að athugað verði um ýmislegt, sem til siðspillingar horfir í sambandi við ráðningu manna í stöður hjá því opinbera. Ég hefi nokkuð um þetta hugsað, og það vill svo vel til, að ég á í fórum mínum nærri því fullsamið ýtarlegt frv. í 10 löngum gr. um þetta efni. Er það miklu viðtækara en þáttill. sú, er hér liggur fyrir, og þar á meðal tekið fullt tillit til þess, sem felst í síðari hluta hennar. Frv. er um, hvornig haga skuli ráðningu opinberra starfsmanna, með sérstöku tilliti til unga fólksins, sem er valið í opinberar stöður, og nær miklu lengra en till. Ég ætlast þannig til, að þar komi til greina allar skrifstofur ríkisins, þæjar- og sveitarfélaga, svo og hverjar aðrar skrifstofur, sem eru reknar á vegum þæjar- og sveitarfélaga, einnig hverskonar stofnanir þæjar- og sveitarfélaga, póstur, sími útvarp, skólar, sjúkrahús, tryggingarstofnanir, þar með talin sjúkrasamlög, rannsóknar- og eftirlitsstofnanir, fyrirtæki, sem stofnuð eru af ríkinu, bankar og útibú þeirra, sparisjóðir, og þau fyrirtæki, sem starfa fyrir opinbert starfsfé, þar á meðal Búnaðarfélagið og Fiskifélagið. Tilgangurinn með þessu frv. er ekki sá, að takmarka möguleika manna til atvinnu, heldur sá, að reyna að koma því til vegar, að sérstaklega unga fólkinu, sem leitar eftir atvinnu hjá meira og minna opinberum fyrirtækjum, sé sýnd sú sanngirni, að tryggj verði svo sem orðið getur, að þeir, sem hæfastir eru, komi fyrst til greina, og að reynt verði þar með að synda fyrir það, að unga fólkið siðspillist í sambandi við þessar manna ráðningar, bæði það, sem atvinnuna fær óverðugt, og líka hitt, sem hennar fer á mis og fyllist sárri gremju, sem hlýtur að vakna hjá fólki, sem finnur sig vel hæft, en verður að lúta í lægra haldi í samkeppni við sér lakara fólk, aðeins fyrir það, að það hafði þau persónulegu eða pólitísku sambönd, sem svo miklu ráða nú um manna ráðningar, og raunar öllu.

Mér þykir mjög ánægjulegt að vita, að svo mikill áhugi er í hinni hv. d. á þessu máli, og sérstaklega, að það skuli vera hjá svo stórum flokki sem Sjálfstfl. er. Og ég vil geta þess nú fyrirfram, að þegar ég e. t. v. þegar á næsta þingi sýni þetta frv. mitt, þá mun ég ganga eftir liðveizlu hjá þessum stóra flokki, sem svo mikið á undir sér.

Ég er sem sé sammála síðari hluta till. og mun sýna það við atkvgr. Hitt er vandræðamál og neyðarúrræði, að ætla sér að skammta atvinn-

una á þann hátt, að miðað sé við, að tveir menn úr sömu fjölskyldu geti ekki fengið vinnu hjá ríkinu, ef þeir eru vel hæfir og atvinnan fyrir hendi.

Sigurður Kristjánsson: Ég er samþykkuð því, sem hv. 5. þm. Reykv. sagði, að það eru vandræði að hefta menn í að fá atvinnu, en ég held, að hann hafi ekki athugað, að ástandið er þannig, að það verður að miðla vinnunni, og ég veit ekki betur en að ríkið hafi sett 1. um vinnu-miðlun, og það er vitanlega af því, að ástandið þykir vera þannig, að nauðsyn sé, að atvinnan skiptist sem réttlátast niður, en ef atvinnuleysið er ekkert, þá er ekki heldur þörf á að takmarka þetta.

Ég vil taka undir það, sem hv. þm. N.-Ísf. sagði, að það getur verið þörf á að hafa reglur um þetta, t. d. í bæjarfélögum, og sé ég ekkert á móti því, að þetta sé útfært betur en hér er gert, meðan þörf er fyrir þetta. Ég vil bæta því við, að ég hefði hiklaust komið með viðauka við þessa till., um að ekki mætti láta sama mann hafa tvær fastar stöður hjá ríkinu, ef ég hefði séð mér fært að róta við þessu máli. Ég sé líka vandkvæði á að hanna sama manninum að gegna fleiri en einni stöðu. En þegar atvinnuleysi er mikið, þá er nauðsynlegt, að ríkið hlaði ekki störfum á suma menn, meðan aðrir vel hæfir menn ganga atvinnulausir.

Um það, sem hv. 1. þm. Rang. sagði, skal ég ekki hafa mörg orð, en vil þó taka það fram út af þeirri hlutdrægni, sem hann sagði, að ríkti hjá Reykjavíkurbæ í úthlutun atvinnu, að ég er því máli ekki vel kunnugur, og býst þó við, að hann sé því ennþá ókunnugri, en sjálfstæðismenn, sem umgangast mig meira en menn úr öðrum flokkum, kvarta undan því, að sjálfstæðismenn eigi mjög örðugt uppráttar með að fá atvinnu hjá Reykjavíkurbæ, yfirleitt séu verkstjórnarnir, sem bærinni hefir, andstæðingar sjálfstæðismanna og reyni af eðlilegum eða óeðlilegum ástæðum að ýta sjálfstæðismönnum frá atvinnu. Hér koma fram gagnstæðir vitnisburðir. Hv. 1. þm. Rang. hefir sína frá ókunnugum mönnum, en ég frá kunnugum mönnum, og má vera, að báðir séu ófullnægjandi.

Ég get ekki séð, að ástæða sé til að vísa þessu máli frá af því, að það gangi of skammt. Þó að till. verði samþ., þá er engu spillt, þó að síðar kunni að verða gerðar fyllri ráðstafanir í þessu sambandi, eins og þær, sem hv. þm. N.-Ísf. var að tala um.

Annars skilst mér, að dagskrártill. komi ekkert málinu við. Hún er um allt annað en þáltill.

Hv. 5. þm. Reykv. taldi það hart, ef hjón og nákominn skyldmenni gætu ekki fengið vinnu vegna venzla eða skyldleika, og tók dæmi af fólki, sem byggi við fiskreit og þyrfti allt vinnunnar við. Þarna er allt öðru máli að gegna en um fastar, vel launaðar stöður hjá ríkinu. Ég fæ því ekki séð, að hægt sé að hafa á móti till. á þeim grundvelli.

Forseti (JörB): Ég þykist sjá, að þessu máli verði ekki lokið á fundinum, og mun ég því fresta umr.

Umr. frestað.

Á 42. fundi í Nd., 4. des., var enn fram haldið einni umr. um till.

Bjarni Bjarnason: Þrátt fyrir það, þó að mér finnist þáltill., sem hér liggur fyrir til umr., vera svo takmörkuð og ná svo skammt, að ekki sé hennar vegna ástæða til að lengja umr. um þetta mál, sem hún fjallar um, þá er þó nokkur ástæða til umr. um málið með tilliti til þeirrar dagskrártill., sem fram er komin. Og einmitt með tilliti til þess, að þessu máli væri vísað til stj. til nánari athugunar, fannst mér vel þess vert að segja hér nokkur orð um það.

Eins og hv. þdm. víta, er þáltill. bundin við atvinnu skyldmenna og venzlamanna hjá ríkinu og stofnunum þess. Og að visu má nú skýra þessa þáltill. þannig, að hún nái nokkuð langt. Samkv. þeirri hugsun, sem venjulega er lögð í orðið „ríkisstofnun“ nú, hygg ég, að þáltill. miðist við nokkuð takmarkaða hugsun. Og ekki virtist mér frumræða hv. flm. þáltill. vikka mikið það svið, sem felast ætti í orðinu „ríkisstofnun“. Ræða hans var bundin við mjög takmarkað svið í þessu efni og að mér fannst allmikið blandin gremju yfir því, að hjá vissum ríkisstofnunum væri misnotað atvinnufyrirkomulagið eða atvinnumöguleikar fólksins, þótt hann að visu gæti um það, að þetta næði einnig til ýmissa annara fyrirtækja landsins. Mig langar nú til að fá það hreint út hjá hv. flm., hvað þetta er viðtækt hugsað frá hans sjónarmiði og hvað langt hann vill ganga í því, að um þetta mál verði hugsað og síðan eitthvað framkvæmt í því í þjóðfélaginu.

Hér í þáltill. er notað þetta orðalag: „hjá ríkinu og stofnunum þess“. Já, það getur nú orðið dálítið langt mál að sundurliða eða skýra nánar, hvað er ríkisstofnun. Ég geri ráð fyrir, að fljótt á lítið mundu flestir telja, að allt það, sem ríkið ræður yfir í þessu landi í sambandi við atvinnu, sé ríkisstofnun, eða mér finnst það. En þá er málið óneitanlega komið inn á svo mjög viðtækan grundvöll, að það yrði erfitt að takmarka það, nema eftir nákvæma athugun utan þingsfunda, og tel ég þess vegna heppilegast að undirbúa það betur fyrir næsta Alþ. Þess vegna er ekkert í raun og veru hér að gera í þessu máli nú annað en að samþ. rökst. dagskrártill.

Ég vil nú frá sjónarmiði hv. flm. spyrja hann, hvort þáltill. eigi að ná til embættismannastéttar landsins. Eru ekki t. d. kirkjan, skólarnir og læknishéruðin skipulagðar ríkisstofnanir og embættismennirnir, sem gegna við þetta störfum, starfsmenn ríkisins? Ef svo er, þá er mjög ógátilega til orða tekið í þáltill. og einnig í grg. hennar, því að samkv. henni mætti í raun og veru ekki, ef t. d. prestur ætti syni eða dætur — sérstaklega kemur það til greina um synina —, sem ekki aðeins, þó að þau væru lærð til prests, mættu ekki fá prestsembætti, heldur mættu þau hvergi vinna undir handleiðslu ríkisins neitt þeirra. Þetta nær auðvitað engri átt. Því að hér í þáltill. stendur (með leyfi hestv. forseta): „1) að sjá svo um, að í fastar stöður og önnur störf hjá ríkinu eða stofnunum þeim, sem það ræður yfir, sé jafnan skipað þannig, að ekki séu

fleiri en einn fyrirvinnandi sama heimilis í þjónustu ríkisins á sama tíma ...“ Það má lengi deila um, hvað er fyrirvinna sama heimilis. Er það faðirinn aðeins, eða fjölskyldan yfirleitt? Ef faðirinn hefir litil laun, sem ekki nægja fyrir fjölskylduna alla til að lifa af, en eitthvert barnanna bætir það upp, þá hefir verið litið svo á, að þeir báðir eða þau bæði væru fyrirvinna sama heimilis. En samkv. þáttill. mættu þessir aðiljar ekki báðir afla fjölskyldunni lífsviðurværis á vegum ríkisins, eins og þáttill. er orðuð.

Þá skal athugað, hvað er rekstur ríkisins, eins og nú hagar til. Get ég þá bent á verðlanir, póst og síma og þjóðvegavinnu, til þess að minnast á eitthvað. Þetta mun verða einna mest áberandi. Og er nokkurt vit í því að flytja mál á Alp., sem byggt er á því, að ef fyrirvinna, t. d. heimilisfaðir, vinnur á vegum einhverra þessara stofnana, þá megi enginn af hans skylduliði eða venzlamönnum koma til greina yfirleitt um að fá vinnu við nokkra þá stofnun, sem ríkið rekur? Ef t. d. bóndi hefir atvinnu af vegavinnu í þjóðvegum — og framlög ríkisins til þeirra er einn hæsti útgjaldaliður á fjárl. til atvinnumála —, þá mættu, eftir þáttill., engir hans venzlamenn vinna í skrifstofum ríkisins. Það má kannske segja, að þjóðvegirnir séu ekki ríkisstofnun. En erfitt verður þá að draga línurnar á milli þess, sem ríkið rekur, og hins, sem kallað er ríkisstofnun.

Tökum t. d. í þessu sambandi einhvern forstjóra ríkisverzlunar hér í Rvík. Eftir þessari þáttill. mætti enginn af hans venzlamönnum vera vinnandi í neinni annari ríkisverzlun. Það væri ekki litil hætta í því fólgin fyrir heimilisföður að taka að sér slíkt starf, ef þar með væri ákveðið, að hans venzlamenn yrðu dæmdir frá því að mega vinna í neinni ríkisstofnun. Þetta ákvæði þáttill. nær því ekki nokkurri átt.

En ef samþ. ætti ákvæði þáttill., hvers vegna skyldu þau þá ekki vera látn ná til einkafyrirtækja? Ef svona ákvæði væru til um ríkisrekstur, þá skal ég sýna fram á, að ekkert vit væri í því tilfelli að hafa þau ekki um einkarekstur einnig, eða eitthvað hliðstætt þessu. Þó að lita megi svo á, að forstjórar einkafyrirtækja hafi meiri persónulegan rétt til þess að ráða sínum ráðum um fyrirkomulag rekstrarins heldur en forstjórar, sem vinna undir ríkisstj., þá vil ég benda á, að þó að einn forstjóri einkafyrirtækis sé talinn eiga sitt fyrirtæki, eru fáir svo stæðir, að þeir þurfi ekki á lánsfé að halda til þess að halda því uppi. En hvaða fé er þetta lánsfé? Það er sparifé fjöldans í landinu. Og sparifé þjóðarinnar er að langmestu leyti smáupphæðir, sem margir einstaklingar eiga hverja um sig, en ekki nema að mjög litlu leyti stórar fjárupphæðir í eigu einstakra manna. Og milliliðir þessara sparifjár-eigenda og hinna ýmsu fyrirtækja, sem lánin fá, eru oft bankarnir, og hér þjóðbankinn, sem ríkið stendur í ábyrgð fyrir. Og hvers vegna ættu þeir fáu að geta fengið þetta fé lánað og notað það til framleiðslu eins og þeim sýnist, ef þáttill. þessa ætti að samþ.? Nú höfum við mörg dæmi um, að fyrirtæki, sem eru rekin af einstökum mönnum, eru stofnuð og rekin beinlínis vegna venzla-

fólks eiganda fyrirtækisins, sem oft hefir fengið sparifé almennings að láni. Út á þetta hefir ekkert verið sett frá skipulagslegu sjónarmiði. En það hlýtur að vakna spurningin, hvort rétt sé að skapa einstökum manni möguleika til þess að ráða yfir svo eða svo miklu af sparifé landsmanna, að hann geti undirbyggt stórt fyrirtæki, sem hans nánustu og venzlamenn hans eiga forgangsrétt að sér til lífsframsfæris. Ég ætla að halda mér við háttu hv. flm. og nefna engin nöfn til staðfestingar þessum orðum mínum, af því að ég tel, að það sé ekki sérstaklega vel við-eigandi að nefna einstaka menn eða fyrirtæki í þessu sambandi, með því að til þess þyrfti maður að hafa fyrir framan sér nafnalista og ættartölur til þess að rökstyðja mál sitt. En ég veit, að allir kannast við, að það, sem ég segi í þessu sambandi, er rétt.

Það, sem í raun og veru þyrfti að liggja bak við þær ráðstafanir, sem gerðar væru til þess að fyrirbyggja misrétti í því efni, sem þáttill. er miðað að, hafa bæði ég og fleiri oft hugsað um. Það er sannarlega ekki gamanatriði, heldur sársauka- og alvöruatriði. Nefnilega hvernig hægt er að undirbúa málið þannig, að unnt sé að haga þannig til í atvinnulífi þjóðarinnar, að fyrir gangi fyrirvinna hvers heimilis um þá atvinnu, sem til er í landinu, þannig að ekki sé veitt hliðstæð vinna, sem gefur heimilum lífsframsfæri, tveimur mönnum á sama heimili fyrr en tryggt er, að svo miklu leyti sem frekast er unnt, að ekkert heimili sé atvinnulaust vegna þess að atvinna fáist ekki handa því af þeim ástæðum, að tveimur starfsmönnum eða fleirum af fyrirvinnu annars heimilis hefir verið leyft að hrifsa hana til sín. Þetta þyrfti sérstaklega undirbúnings við.

En í sambandi við þetta er enn eitt atriði að athuga, þ. e., hvort á að svipta með aðgerðum þess opinbera konurnar vinnu utan sinna heimila. Venjulega er það maðurinn, sem til þess verður kjörinn að vinna inn peninga fyrir heimilisþörfum. Og þá þyrfti að tryggja það, að konurnar, hvort sem þær eru giftar eða ógiftar, væru yfirleitt látnar sitja á hakanum, þangað til tryggt væri, að sem fæstir heimilisfélur væru atvinnulausir. Þetta er stórkostlegt rannsóknar-efni. En það er líka sársauka- og alvörumál, og ekki rétt að gera opinberar ráðstafanir í þessum efnum, nema um atvinnuleysi sé að ræða. Því það er hart að neita vel menntuðum og vel starfhæfum konum að afla fjár til sinna heimilisþarfa. Þó tel ég miklu harðara að bægja báðum hjónunum frá atvinnu í öðru tilfellingu, en veita báðum atvinnu í hinu tilfellingu, ef gengið er út frá því, að í báðum tilfellunum sé um jafnvinnuhæft starfsfólk að ræða. Þetta er það, sem hart er fyrir þá atvinnulausu og er hin mikla alvara þessa máls. Þetta viðhorf ætti að taka til greina við rannsókn svona máls.

Þá er enn eitt atriði, sem mér finnst sérstaklega, að verklýðsfélög ættu að athuga. Það er, ef vinna er til sem svarar fyrir einn mann frá hverju heimili, sem til atvinnunnar gæti náð og þyrfti hennar með, þá ættu verklýðsfélögin að hafa þá skipun á málinu, að heimilisfaðir ætti að ganga fyrir. En oft er það svo, að kon-

urnar vinna úti, en bændur þeirra sitja heima, t. d. þegar um er að ræða fiskþvott. Karlmenntu mundu þar ekki óduglegri en konur, ef þeir hefðu tamið sér þá vinnu. En þetta skiptir ekki miklu máli viðkomandi því máli, sem hér er um að ræða. Fyrsta áherzluatriðið er, að a. m. k. einn maður af hverju heimili hafi atvinnu. Um það aðalatriði eiga að taka höndum saman ríkisstofnanir og einkafyrirtæki, með samvinnu við allt það skipulag, sem til er í landinu, sem stofnað er til til hagsbóta verkalyðnum, en það eru verkalyðssamtökin í landinu.

Ég þarf ekki að hafa þessi orð mín fleiri. Vil ég ekki teygja umr. En hér hefi ég drepð á nægilega mörg atriði, sem skýra málið algerlega og gefa því alveg sérstakan blá, að svo miklu leyti sem ég hevrði umr. þær, sem fram hafa farið um það.

*Flm. (Jóhann G. Möller): Aðeins fá orð út af ræðu hv. 2. þm. Árn.

Það, sem átt er við með ríkisstofnunum í þáttill., nær til allra stofnana, sem ríkið ræður yfir eða hefir aðstöðu til að ráða yfir vinnuúthlutun hjá. Þess vegna, þar sem stendur í þáttill. „að sjá svo um“, er átt við beint og óbeint vald ríkisins til þess að ráða vinnuúthlutun.

Ég vildi benda á það, sem hv. 2. þm. Árn. hefði vitað, ef hann hefði heyrt þær umr., sem fram hafa farið um þetta mál, að ég er samþykkur því, að meginhugsun þáttill. þyrfti að ná sem víðast í þjóðfélaginu í framkvæmdinni, sérstaklega þegar atvinnuleysi og eftirspurn eftir vinnu er jafnalmennt og nú er og vandræði um að fá vinnu.

Hv. 2. þm. Árn. gat þess, að þetta mál væri alvöru- og sársaukamál, af því að farið væri fram á, að hjón mættu ekki bæði vera í vinnu fyrir hið opinbera á sama tíma sem fyrirvinna eins heimilis, meðan hvorugt hjóna annars heimilis hefði vinnu. Að svona þurfi að ákveða, erum við hv. 2. þm. Árn. nákvæmlega samþykkir. Þetta er nákvæmlega það, sem ég fer fram á í þáttill., að girt verði fyrir það, að meðan eftirspurn eftir atvinnu er svo mikil sem raun ber vitni, þá sé hjónum og börnum, sem eru svo ung, að föður eða móður ber skylda til að sjá fyrir þeim, ekki öllum veitt vinna af hálfu hins opinbera, meðan önnur fjölskylda gengur atvinnulaus. Hér er aðeins farið fram á vinnumiðlun. Ég hélt, að hv. þm., og þar á meðal hv. 2. þm. Árn., væru vinnumiðlun hlyntir. A. m. k. hefir mér skilztt það af umr., sem um það mál hafa farið fram hér á bæst. Alþ. undanfarin ár. Við erum því sammála í höfuðatriðum þessa máls, ég og hv. 2. þm. Árn.

Hv. 2. þm. Árn. heldur því fram, að þáttill. snerti ekki sem skyldi kjarna málsins. En það er alls ekki rétt athugað hjá honum, eins og ég hefi þegar bent á.

Ég er því samþykkur, að rannsókn eigi að fara fram á þessum hlutum í þjóðfélaginu. En ég hygg, að sú rannsókn mundi leiða til þess, að jafnsjálfsagðar reglur og þarna er farið fram á yrðu settar að þeirri rannsókn lokinni. Enda er

það í samræmi við reynslu annara þjóða í þessu efni.

Út af ræðu hv. 5. þm. Reykv. vil ég segja, að það er ekki rétt, að þessi þáttill. bægi giftum konum frá vinnu. En hitt er farið fram á, að giftar konur, sem eru fyrirvinna heimila sinna ásamt mönnum sínum, séu ekki látnar ganga fyrir um vinnu, nema alveg sérstaklega standi á, þegar heimilisfeður annara fjölskyldna og konur þeirra ganga atvinnulaus. Alls ekkert er það í þáttill. sem gert er til þess að bæjja konum frá vinnu. Það getur eingöngu litið svo út í fljótu bragði, meðan atvinnuleysi er svo mikið sem það nú er, en er alls ekki tilgangur eða andi þáttill. að bæjja konum sérstaklega frá vinnu fyrir hið opinbera. Hvergi er með orðalagi till. að því stefnt.

Bjarni Bjarnason: Ég vænti þess, að hv. flm. geti nú stutt dagskrána, sem fram hefir komið, því hann hlýtur að sjá, að það er útilokað að fá vit út úr till. eins og hún hljóðar, að ekki séu fleiri en fyrirvinnan í þjónustu ríkisins á sama tíma, nema sérstakar ástæður séu fyrir hendi. Vel getur verið, að fleiri en einn af sama heimilinu geti fengið einhverja litla atvinnu, sem gæti nægt til þess að framfleyta heimilinu, þótt vinna eins væri ófullnægjandi, og mun það ekki vera meiningin að leggja til, að slíkt verði bannað. Ég efa ekki, að hv. flm. meinar það alvarlega, að hann hafi ætlað að gera gagn með till., en ég vil minna á það, sem ég hefi áður sagt í þessu sambandi, að ástæða væri til að líta eftir einkafyrirtækjum, sem framfleyta sér og sínu skylduliði með lánsfé eða sparifé landsmanna.

*Einar Olgeirsson: Ég skal ekki lengja umr. mikið; þær eru orðnar nógu langar nú þegar. En út af aths. hjá hv. 4. þm. Reykv. vildi ég segja þá skoðun mína á efni þessarar till., að hún hlýtur að beinast að því að hefta vinnufrelsi. Giftum konum yrði yfirleitt bægt frá að vinna hjá ríkisstofnunum, en það er leið, sem ég get alls ekki fallizt á, að fara eigi til þess að útrýma atvinnuleysi, að skerða sjálfsögð mannréttindi. Aftur á móti vil ég benda á aðra aðferð til þess, í sambandi við starfsmenn hjá því opinbera — það er launalækkun hátekjumanna þar. Það mun nema um einni millj. samkv. athugunum launamálanefndar, ef lækkuð væru laun hátekjumanna í þjónustu hins opinbera. Væri því nær að leggja fram till. um, að mþn. væri skipuð til að undirbúa og leggja fram frv., sem fæli þá launalækkun í sér, að þeir, sem hafa þetta 27—30 þús. kr. laun, væru lækkaðir niður í 8 þús., og konurnar þeirra fengu heldur að vinna úti heldur en að samþ. þessa till., sem skerðir sjálfsagðan rétt þeirra, sem mun þó alls ekki hafa verið tilgangur hv. flm.

Ég mun bráðlega fletja, hvort sem vinnst tími til þess á þessu þingi eða ekki fyrr en á því næsta, frv. um að lækka laun manna í þjónustu ríkisins eða annara stofnana, sem ríkið hefir yfir að ráða, og finnst mér nær að nota það fé, sem þar kemur, til þess að auka atvinnuna en

að fara, eins og yrði afleiðingin af þessari þáttill., að bægja giftum konum frá atvinnu. Við kommúnistar kjósum að fara þá leið að bæta úr atvinnuleysinu með því að auka atvinnuna heldur en að fara að jafna hungrinu niður.

ATKVGR.

Rökst. dagskráin frá 1. þm. Rang. samþ. með 18:7 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu já: ÁÁ, BJ, BÁ, BjB, EOl, EmJ, EystJ, FJ, GG, HelgJ, HV, ÍslH, PHann, SkG, StgrSt, SvBH, ÞorbÞ, JörB.

nei: JakM, JPálm, ÓTh¹), PO²), SEH, SK, TT³).
EE, JGM, VJ greiddu ekki atkv.
5 þm. (ÞBr, GP, GSV, HG, StSt) fjarstaddir.

1) ÓTh: Þar sem þessi dagskráartill. er einungis fram komin í því skyni að bægja frá sjálfri till., sem hér liggur fyrir, sem, ef hún væri samþ., myndi þó hafa einhverja þýðingu, segi ég nei.

2) PO: Ég skirskota til þess, sem hv. þm. G.-K. hefir sagt, og að því viðbættu, að þar sem hér er verið að reyna að fá traustsyfirlýsingu til þeirrar stjórnar, sem nú ríðar og skelfur í stjórnarsessinum, segi ég nei.

3) TT: Þar sem ég tel þáttill. á rökum reista, en hina rökst. dagskrá einungis til að bregða fíti fyrir málið, segi ég nei.

Þingsályktunartillaga, vísað til ríkisstjórnarinnar.

Þjóðabandalagið.

Á 3. fundi í Nd., 14. okt., var útbýtt:

Till. til þál. um að fela ríkisstj. að athuga um inngöngu Íslands í Þjóðabandalagið (A. 6).

Á 4. fundi í Nd., 18. okt., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 5. fundi í Nd., 19. okt., var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Einar Olgeirsson): Herra forseti! Ástæðan til þess, að ég ber þessa þáttill. fram, er sérstaklega sú, að ég álit, að tími sé til kominn bæði fyrir þing og þjóð að athuga okkar afstöðu, Íslendinga, í utanríkismálum. Það er orðin það mikil breyting á umheiminum í pólitískum efnum síðan 1918, að við fengum fullveldið, að full nauðsyn er, að við athugum, hvort allt, sem við byggðum á þá, standist virkilega ennþá. Ástandið í heiminum er svo gerbreytt frá þeim tíma, og ég veit ekki til þess, að nokkurn tíma hafi verið tekið til ræðilegrar meðhöndlunar, hvorki af þingi eða þjóð, hvaða öryggi Ísland hafi fyrir sínu sjálfstæði eins og tímarnir eru orðnir.

Við lýstum yfir því, þegar við fengum fullveldið 1918, að Ísland ætlaði að vera algerlega hlutlaust og eilíflega hlutlaust í öfriði. Og við byggðum í raun og veru á þeim hugmyndum, sem þá voru uppi, að það gæti verið öruggt fyrir eitt land að lýsa slíku yfir, þannig að slík yfirlýsing yrði virt. Við byggðum á þeim hugmyndum, sem Wilson og aðrir héldu fram á þeim tíma, að það væri hægt að skapa virkilegan alþjóðarétt til þess að koma á varanlegum friði framvegis. Og tryggingin átti að liggja í einhverjum ákveðnum siðferðislegum reglum um tillit til sjálfstæðis og réttar þjóðanna í alþjóðamálum. Við byggðum á hugmyndum, sem spruttu upp af þreytu manna eftir heimsstyrjöldina, og af því, hversu mönnum ógnaði allar þær hörmungar, sem hún hafði leitt yfir mannkynið.

Nú er viðhorfið að heita má algerlega umbreytt. Við stöndum á þeim tímamótum, þar sem ný heimsstyrjöld er að hefjast, þar sem stríð eru að verða algeng í öllum álfum heims, og þar sem þessi nýja heimsstyrjöld virðist

muni verða miklu ægilegri en heimsstyrjöldin var 1914—18. Við stöndum nú með okkar hlutleysi og vopnleysi og treystum að einhverju leyti á það, að í þessari afstöðu, að eitt smárikí er hlutlaust og vopnlaust, sé eitthvað, sem geti bjargað okkur, — sem geti forðað okkur frá því, að aðrar þjóðir hremmi okkur eins og nú er komið málum. Hugmyndir okkar um hlutleysi byggðust nú á slíkri yfirlýsingu. Og við nánari athugun verðum við að við-urkenna, að það var í raun og veru fyrst og fremst lögfræðilegt hugtak, réttarfarslegt hugtak, sem við settum fram. Við lýstum yfir, að við myndum ekki segja öðrum þjóðum stríð á hendur né taka þátt í styrjöldum. Þegar við gefum þessa yfirlýsingu, þá er gengið út frá, að það sé til eitthvað, sem heitir alþjóðaréttur, réttur, sem sé einhvers virði.

En hvernig er þetta nú? Við sjáum allt í kringum okkur, að verið er að berjast í hlutlausum löndum. Ríki, sem ennþá eru í „friði“ við önnur ríki, senda sína heri inn í þessi ríki og berjast þar. Það hefir verið barizt á tveimur undanförunum árum í þremur ríkjum í veröldinni, án þess að viðkomandi árásarriki hafi sagt ríkinu, sem ráðizt var á, nokkurt stríð á hendur. Þannig er allt það form, allar sá réttur, öll lög, sem að einhverju leyti hafa gert mun á stríði og friði, þau eru nú að heita má horfin. Aðstaðan, sem menn búa við nú, er þá sú, að engin þjóð virðist vera örugg fyrir því, að án þess að henni sé sagt stríð á hendur og án þess að nein tilkynning komi áður, þá geti hún átt von á flugvélaflota frá einhverju erlendu ríki, er ráðist á landið, eyðileggi borgir, skjóti niður saklausa þegna. Þetta er ástand, sem ekki var gengið út frá 1918, þegar hlutleysisyfirlýsing Íslands var gefin. Þetta núverandi ástand í veröldinni er gersamlega annað en það, sem allt okkar sjálfstæði og allt okkar hlutleysi og öll afstaða okkar Íslendinga gagnvart öðrum löndum hefir byggzt á. Það er ekki einu sinni svo lengur, að það þurfi — eins og áður samkvæmt alþjóðarétti — einhverja heri til þess að berjast sín á milli. Slíkt er algerlega brott numið í þessum styrjöldum, sem geisa nú, heldur er sérstaklega óskað eftir því af hálfu árásarrikjanna að ráðast á vopnlausu íbúa, — á borgir, sem ekki geta varið sig, og á þegna þjóðfélagsins, sem ekki að neinu leyti hafa hernaðarlega þýðingu fyrir árásarrikið, eins og við höfum sérstaklega áþreifanlega orðið varir við

á Spáni og í hinu kinverska veldi. Þess vegna er það alveg gefið, að það er ekki lengur alger trygging að vera vopnlaus. Við gengum út frá því 1918, Íslendingar, að það væri eitthvað það til, sem hétu hjá stórveldunum að sýna eitthvert drenglyndi í hernaði. Og um leið og við gengum út frá einhverjum alþjóðlegum félagslegum rétti, þá gengum við út frá alþjóðlegu siðferði. Við álitum, að það væri orðið og yrði langt fyrir neðan virðingu stórbjóðanna sem menningarþjóða að ráðast sérstaklega á vopnlausu íbúa til þess að brjóta siðferðisþrek einnar þjóðar á bak aftur, eins og Japanir nú hafa lýst yfir, að þeir geri í Kína.

Þessar forsendur eru ekki lengur til. Það er þess vegna ekki efi á, að fyrir okkur Íslendinga er kominn tími til þess að athuga okkar afstöðu í umheiminum og að endurskoða þær ákvarðanir, sem við höfum áður tekið í þessu sambandi, og sjá, að hverju leyti við getum tryggt sjálfstæði okkar lands með öðru móti en þessu trausti á einhvern alþjóðarétt eða eitthvert almennt drenglyndi hjá stórbjóðunum, sem við sjáum eftir framferði ákveðinna ríkja að dæma, að ekki eru til hjá þeim að minnsta kosti. Það er enginn vafi á því, að yfir hverri einustu smáþjóð vofir — og enda stórum þjóðum líka —, að þeirra friður og þeirra sjálfstæði verði skert. Það er ekki lengra en tvær vikur síðan einn af helztu þjóðhöfðingjum, Roosevelt Bandaríkjaforseti, tók fram, að ekki eitt einasta ríki gæti verið óhult eins og nú er komið málum. Getum við Íslendingar gert okkur þá í hugarlund, að við höfum sérstaka afstöðu, þannig að við getum sloppið við það, sem hver þjóð nú verður fyrir á fætur annari, fyrst Abessinía í Afríku og síðan Spánn í Evrópu og nú Kínaveldi í Asíu? Geta menn virkilega hugsað, að við verðum svo afskekktir, að menn nenni ekki að seilast til okkar? Og það á þeim tíma, sem verið er að leggja lofleið, þar sem Ísland kemur til með að hafa sérstaklega mikla þýðingu? Getum við búið við, að auðæfi okkar lands séu svo lítil, að engin stórveldi ágirnast og ásælist þau? Við, sem verðum svo að segja daglega varir við, hvernig verið er að sækjast eftir þeim afurðum, sem framleiddar eru hér og sérstaka þýðingu hafa í hernaði, eins og öll okkar feitiframleiðsla hefir, sildarolia og annað slíkt. Við, sem sjáum, að svo að segja árlega eru gerðir út leiðangrar, sérstaklega frá Þýskalandi, til þess að mæla landið og rannsaka, hvaða gildi margvíslegir hlutir hafa; til þess að mæla upp firðina kringum okkur. Og herskip hafa öðruhverju komið í heimsókn til þess að athuga á allan hátt, hvaða þýðingu Ísland geti haft í hernaði.

Það er þess vegna engum efa bundið, að við Íslendingar getum ekki gert okkur von um, að okkar land hafi einhverja sérstöðu. Við vissum, hvaða þýðingu Ísland hafði í síðasta stríði, — hvernig Þýskaland og England kepptust um áhrif hér. Og við vitum, að í næsta stríði, þegar fjarlægðirnar verða miklu minni raunverulega heldur en þær voru þá, þá kemur Ísland til með að hafa mun meiri þýðingu. Við sjáum, hvernig þrjú ríki í veröldinni hafa sérstaklega skorð sig út úr um að taka upp alveg nýjar aðferðir í alþjóðapólitík um að eyðileggja allan

þann grundvöll, sem sérstaklega smáþjóðirnar hafa treyst á fram að þessu. Við höfum séð, hvernig Ítalía fór að með því að ráðast á Abessiníu, án þess að segja nokkurt stríð á hendur, og notaði sér, að þetta ríki var svo að segja vopnlaust í sinni frelsisbaráttu móti þessu stórveldi. Við höfum horft á þær aðfarir, og ég veit, að öll íslenska þjóðin að heita má hafði í því stríði innilega samúð með þeirri varnarlítlu smáþjóð, sem reyndi að verjast hinu fasistiska stórveldi. Við höfum séð, hvernig það, að Ítalíu tókst að sigra í þessu stríði, hefir orðið til þess að eggja ágirndina hjá öðrum ríkjum, sem henni standa nærri í pólitík, og til að auka ásælni Ítalíu sjálfar. Við höfum séð afleiðinguna af því, hvernig ítalska fasismanum hélzt uppi 1935 viðvíkjandi Abessiníu. En það er, að Ítalía og Þýskaland hafa ráðizt á Spánn með aðstoð landráðamanna þar í landi, svo að í meira en heilt ár hefir verið háð þar harðvitug innanlandsstyrjöld, sem ekki er ennþá séð fyrir endann á. Við vitum, að ekkert af þeim ríkjum, sem hafa tekið þátt í styrjöldinni á Spáni, hefir sagt Spáni stríð á hendur. En sjálfur Mussolini viðurkendi þó í gær, að 40 þúsund Ítalir berjist nú á spanskri grund.

Við sjáum enn fremur, að það, sem Þýskalandi og Ítalíu hefir haldizt uppi á Spáni, hefir leitt til þess, að Japan hefir ráðizt inn í Kína án þess að segja Kína stríð á hendur né taka yfirleitt nokkurt tillit til mannúðar eða alþjóðaréttar í því sambandi. Við sjáum, hvernig pólitík þessara þriggja fasistaríkja miðar að því að eyðileggja þann grundvöll, sem öll menning Evrópu byggist á, og þar með að því að grafa grunninn undan þeim hugmyndum og tryggingu, sem við höfum viðkomandi rétti og sjálfstæði þjóðanna, og ekki sízt smáþjóðanna.

Við Íslendingar höfum horft með skelfingu á þessar aðfarir. Og það er ekki nema eðlilegt, að við, sem erum mættarminnsta þjóðin í veröldinni, varnarminnsta þjóðin af öllum, sem til eru, horfum með skelfingu á það, að þjóðir, sem vilja fá að lifa í friði, — þjóðir, sem ekkert er tilkynnt, áður en á þær er ráðizt, þær verða að horfa á jafnt vopnlausu sem vopnaða íbúa tortímast og sjá rétt þjóðarinnar einskis virtan af þessum fasistaríkjum. Við Íslendingar höfum haft ást á sjálfstæði okkar þjóðar og höfum ennþá. Og okkur hefir líka alltaf verið þannig farið, að við höfum viljað virða rétt annara þjóða til sjálfstæðis. Þetta hefir einmitt verið það glæsilegasta við alla þá menn, sem barizt hafa fyrir því sjálfstæði, sem við nú höfum, að þeir hafa alltaf sýnt alþjóðlegt hugarfar og haft samúð með hverri þjóð, sem hefir orðið fyrir þjóðernislegri frelsisskerðingu. Þessi hugsunarháttur gekk eins og rauður þráður gegnum rit forvígismanna íslensks sjálfstæðis á 19. og 20. öld. Með Írum og Pólverjum, Ungverjum og öðrum slíkum þjóðum, sem háðu harða baráttu um frelsi sitt við voldugar þjóðir, höfum við alltaf haft samúð. Og þó að við Íslendingar höfum sjálfir fengið okkar sjálfstæði, þá vona ég, að þetta hugarfar sé ekki horfið. Það er það áreiðanlega ekki hjá íslenzku þjóðinni; og ég vona, að það sé ekki heldur í þessum sölum. Ég veit þess vegna, að ég tala í

nafni íslenzku þjóðarinnar, þegar ég lýsi yfir því frá þessum stað, að við Íslendingar höfum fyllstu samúð með Abessiníumönnum, Kínverjum og Spánverjum, sem ráðizt er á til þess að granda sjálfstæði þeirra og troða rétt þeirra undir fótum. Sé nokkur slíkur andstæðingur þjóðfrelsis og lýðræðis hér inni, að hann sé slíkur verkum samþykkur, getur hann gert athugasemd á eftir. En ég vona, að hér sé enginn slíkur vargur í véum.

Oft er talað um það í sambandi við okkar öryggi í alþjóðastríði, að við höfum eina vernd, og það er brekki flotinn. Og að visu má til sanns vegar færa, að brekki flotinn er með nokkrum rétti talinn að hafa átt sinn stóra þátt í að vernda sjálfstæði Íslendinga. Ég veit ekki, hvort menn kæra sig um að hafa ekki aðra vernd en slíka, sem eitt stórveldi sýnir gagnvart öðru til þess að tryggja sér þau áhrif, sem það er húðið að ná, svo mikið sem talað er um þjóðlegan metnað manna nú á tímum. Ég held líka, að þessi vernd sé ekki svo örugg, að hægt sé að treysta henni. Við höfum séð, að Bretar hafa látið undir höfuð leggjast að gæta sinna stórveldishagsmuna í málum, þar sem þeir eiga a. m. k. eins mikilla hagsmuna að gæta eins og í sambandi við okkur Íslendinga. Við höfum séð, hversu mikilla hagsmuna þeir áttu að gæta í Abessiníu, við sjáum, hvað þeir eiga í hættu á Spáni, ef Gibraltar verður eyðilaggt fyrir þeim sem vígi, og við vitum, hversu mikil auðæfi þeir eiga í Kína, og vitum, hvað þeir hafa gert í þessum málum öllum. Og getum við þá hugsað, að þeir muni fremur taka í taumana hér?

Það er ekki um það að ræða, að Íslendingar geti fengið yfirlýsingu frá allflestum stórveldum um það, að þau undir öllum kringumstæðum virði þeirra sjálfstæði og lofi að granda því ekki. Ég býst við, að á slíkum róstutímum sé erfitt að fá samkomulag um slíkt. Það eina, sem gefur möguleika til að skapa einhvern grundvöll og einhvern rétt, það er að vera í sambandi við Þjóðabandalagið. Ég skal þó taka fram, að það er langt frá því, að ég liti svo á, að sjálfstæði Íslendinga væri fullkomlega tryggt með þátttöku þeirra í Þjóðabandalaginu. Ég býst við, að allir hv. þm. séu sammála um, að það sé mjög gölluð stofnun. En ég vil þó benda á, að þessi stofnun hefir í rauninni breytt stórkostlega. Á síðustu árum hafa orðið breytingar á ástandinu í heiminum.

Ég hefi verið mjög ákveðinn andstæðingur þessarar stofnunar, og árið 1930, þegar um það var rætt, hvort Ísland ætti að sækja um upp-töku í Þjóðabandalagið, þá tók ég skarpa afstöðu á móti því, og ég álit, að það hafi verið rétt. Því að hvað var Þjóðabandalagið þá? Það var bandalag sigurvegara styrjaldarinnar til að halda niðri þeim þjóðum, sem biðu lægra hlut, og vernda þá óréttlátu friðarsamninga. Það var kúgunarbandalag nokkurra sterkustu auðvaldsríkjanna á móti ríkjunum, sem urðu undir, eins og Þýskaland, og á móti Sovét-Rússlandi. Það, sem síðan hefir gerzt, er það, að fasisminn hefir tekið völd í Þýskalandi og í Japan, og bæði þessi ríki eru komin úr Þjóðabandalaginu, og Ítalía með annan fótinn út úr því og algerlega úr því

um starf og stefnu. Það eru þessi ríki, sem nú eru að undirbúa nýja styrjöld og standa í stríði við aðrar þjóðir án þess að hafa sagt þeim stríð á hendur. Þau neita að viðurkenna þann rétt, sem Þjóðabandalagið er að reyna að skapa, né þann grundvöll, sem það vill byggja á.

Þjóðabandalagið hefir því allt aðra afstöðu nú en 1930. Þá var það bandalag auðvaldsríkja á móti kúguðum þjóðum og verklýðsríkjunum. En nú, þegar fasistaríkin og einveldin traðka rétti og sjálfstæði annara þjóða, þá er Þjóðabandalagið hinsvegar sem samband, sem reynir að halda uppi þeim leiðum, sem hægt er, í alþjóðarétti í heiminum. En þessi þrjú fasistaríki, sem eru utan við Þjóðabandalagið, viðurkenna ekki þennan menningar- og siðferðisrétt, sem heimurinn hefir reynt að byggja á sínar aðgerðir í alþjóðapólitík á síðustu áratugum, og hafa þessi ríki þar með tekið sig svo að segja út úr tölu menningarríkjanna.

Ég álit því ekki spursmál, að við eigum alvarlega að athuga, hvort Ísland eigi ekki að ganga í Þjóðabandalagið og fá þar með þann rétt, sem því fylgir að njóta þeirra kosta, sem því eru samfara. Hlutleysisýfirlýsing okkar getur ekki verndað okkur. Þó að við hefðum getað treyst því 1930, þá sjáum við nú, fyrir þá reynslu, sem við höfum upplifað síðan, að það er tálvon ein.

Hvað gætum við unnið við að ganga í Þjóðabandalagið? Í fyrsta lagi það, að við mundum fá ákveðinn rétt. Við mundum fá rétt til að gera ákveðnar kröfur til þeirra ríkja, sem í bandalaginu eru. Ég skal fyrstur manna viðurkenna, að hann er ekki nema á pappírnum, en hann er þó til á pappírnum, og það gefur þó dálitla von um, að hægt sé að vinna betur að að framkvæma slíkan rétt. Ég veit, að bent verður á, hversu lélega Þjóðabandalagið stóð sig í Abessiníustríðinu. En ef við athugum, hvernig farið hefði, ef Þjóðabandalagið hefði ekki verið, sjáum við, að þá hefði Abessinía verið enn verr farin, því að þá væri ekkert líklegra en að Ítalir hefðu nú fengið lagalega viðurkenningu fyrir yfirráðum sínum í Abessiníu. Þeir vöktu á sér eftirtekt og gátu skapað samúð með sér, og þær refsiaðgerðir, sem framkvæmdar voru, þótt ófullkomnar væru, þær hefðu þó getað leitt til þess, að Ítalía hefði farið halloka, ef Abessinía hefði haft betri herstjórn og haft betra lag á að berjast eins og heppilegast var með til-liti til landsins. Og þó að þau slægu átök Þjóðabandalagsins í þessu máli séu svartasti bletturinn á því, þá hefðu þau samt getað hjálpað, ef heppilegar kringumstæður og aðferðir hefðu verið að öðru leyti. Þess vegna gætu aðgerðir Þjóðabandalagsins orðið okkur að notum, ef réttur okkar væri skertur. Það mundi vakna alþjóðaeftirtekt á okkur, og við mundum fá fjölda manna, sem berjast fyrir rétti smáþjóðanna, til að taka undir kröfur okkar. Og þetta, að Þjóðabandalagið er orðinn alþjóðavettvangur, hefir sérstaklega mikla þýðingu, því að það sameinar þau öfl, sem vilja vernda rétt smáþjóðanna. Og ber okkur Íslendingum sem varnarláusri þjóð ekki sérstök skylda til þess að styðja þó að þeim vísi, sem er til alþjóðlegs réttarfars, þar sem Þjóðabandalagið er, við sem

allra þjóða mest erum upp á það komnir, að slíkar alþjóðareglur séu til og sé fylgt? Er rétt að standa utan þess sambands, sem reynir þó að gera eitthvað til þess, að alþjóðaréttur sé virtur? Ég álit, að okkur beri að styðja þessa viðleitni, sem aðrar þjóðir vinna að og við að sjálfsögðu óskum eftir að njóta góðs af.

Ég álit því, að fullkomlega sé tími til þess kominn, að við tökum þetta mál fyrir á Alþingi og felum stj. að rannsaka það og athuga, hvaða lögfræðilegar og fjárhagslegar skuldbindingar við verðum að taka á okkur, ef við göngum í Þjóðabandalagið. Ég veit, að á þessu eru ýmsir agnár, sem þarf að yfirvinna, en ég vona, að með því að byrja að athuga þetta og hefja hér í d. umr. um þetta mál, þá vakni líka hjá þjóðinni nokkur meðvitund um það, hversu hættuleg er nú sú afstaða, sem okkar sjálfstæði hefir í heiminum, og hversu nauðsynlegt er að reyna að tryggja það betur.

Ég vil svo eins og gefur að skilja eindregið mælast til þess, að hv. d. sjái sér fært að samþ. þáttill., hvort sem rétt þykir að vísa henni til n. eða ekki.

Pétur Halldórsson: Ég hefi tilhneigingu til að spyrja hæstv. forseta, hvort bjalla hans sé hljóðlaus. (Forseti: Ég hygg, að svo muni ekki vera).

***Atvrmh. (Haraldur Guðmundsson):** Þessi þáttill. fer fram á, að stj. láti fram fara rannsókn á því, hvaða aukin trygging að því væri fyrir sjálfstæði Íslendinga, að ganga í Þjóðabandalagið, og hvaða kostnað og skuldbindingar af því mundi leiða.

Um þetta vil ég fyrst segja það, að nú liggur fyrir í höfuðatriðunum rannsókn á þessu máli. M. a. liggja fyrir rannsóknir um þetta frá hv. flm. þessarar till., og þær eru, miðað við aldur Þjóðabandalagsins, ekki ýkjagamlar, sem sé frá 1930 og eftir það.

Árið 1930 var um það rætt, að vel væri viðeigandi að framkvæma á Alþingi einhverja athöfn, sem hvorttveggja í senn væri glögg ábending gagnvart útlendum þjóðum um okkar sjálfstæði og ennfremur mætti verða til þess að tryggja það sem bezt. Ýmsir álitu, að það væri bezt gert með því að fela þáv. stj. að leita um upptöku í Þjóðabandalagið. Þetta fór ekki leynt, og einn af þeim, sem um þetta vissi, var hv. flm. þessarar till., og hann lagði sinn skerf til umr. um þetta mál, og að sjálfsögðu verður maður að ætla að undangenginni nákvæmri og samvirkusamlegri rannsókn á öllum málavöxtum. Þessar niðurstöður, sem hann fann eftir sínar athuganir, eru birtar í „Rétti“ 1930, bls. 136—138. Þar segir hann m. a. svo, með leyfi hæstv. forseta:

„Það hefir lengi heyrzt í sambandi við hátiðina 1930, að á þingvöllum eigi þá að gerast atburður, sem hafi sögulegt gildi fyrir Ísland. Smásaman er það að verða ljóst, hver þessi atburður muni verða. Að minnsta kosti er ekki hægt að ráða annað af því, sem á undan er farið, en að þá eigi Ísland að ganga í Þjóðabandalagið.“

Síðan slær hann því strax föstu, að ekki geti

komið til mála að gera slíka ályktun án þess að láta fyrst fara fram um það allsherjar atkvæðagreiðslu. Um það segir hann svo:

„Að minnsta kosti væru það hin ósvífustu vélbrögð að fleka þjóðina inn í þetta bandalag án þess að láta hana dæma um það sjálfa, að fengnum upplýsingum frá öllum hliðum.“

Þá er að athuga Þjóðabandalagið sjálft. Hér er ekki rúm til að ræða það frá rótum. Verður það að bjða síðari greina. En hitt er augljóst, að Þjóðabandalagið er ekkert annað en hernaðarbandalag stórvelda Vestur-Evrópu undir forustu Breta. Annarsvegur er því beint gegn Bandaríkjunum Norður-Ameríku, hinsvegur gegn ráðstjórnarríkjunum, og er það aðalhlutverk þess að reyna að brjóta kommúnismann á bak aftur. Þeir, sem ekki sjá slíkt, eru annaðhvort haldnir brezkum anda eða blindaðir af friðarglamri borgaralegra hræsnaara.“

Þetta segir hv. flm. þessarar till., vitanlega eftir gaumgæfilega rannsókn og nákvæma athugun. (EOL: Það er rannsókn Björns Þórðarsonar líka). Svo heldur hann áfram:

„Ísland væri því friviljuglega að ofurselja sig þessum stórveldum, ef það ætlaði að ganga í þetta bandalag. ... Þar sem öllum sjáandi mönnum er vitanlegt, að stríðshættan vex nú með degi hverjum, er það hreinn glæpur að ætla að fleka Ísland til að gefa upp hlutleysi sitt, ganga í hernaðarbandalag og draga landið þannig inn í næsta heimsófrið, sem auðvaldsríkin efna til.“

Þetta var ein mótbáran 1930. En hvað skal þá segja nú, þegar stríðshættan er miklu meiri en nokkru sinni áður, eins og hv. flm. hefir sjálfur tekið fram?

„Þetta er gjöfin, sem íslensk ríkisstjórn og ráðandi stéttir landsins ætla að færa þjóðinni á 1000 ára afmæli ríkisvaldsins: Að gefa upp það eina, sem Ísland hefir þó verndað á öllum sínum þrengingartímum. Það að vera friðarríki út á við þrátt fyrir allan styr innanlands. ... Allt hneyksli hátíðar þeirrar, sem í hönd fer, er smáræði hjá því, ef Ísland yrði tekið í Þjóðabandalagið.“

Það er skylda allrar alþýðu að hugsa það mál rækilega, hvort Ísland á að reyna að vera til sem friðarríki að nafninu til að minnsta kosti, eða hvort við eigum að leggja okkur af frjálsum vilja undir járnhæl stórveldabandalagsins og gera af fúsum vilja landið að blóðvelli þess, hvenær sem Bretar bjóða.

Það er skylda allra hugsandi manna að mótmæla einum rómi, svo máttugt, að hlýða verði rödd þeirri, þeim höfuðglæp, sem á að kóróna kúgun og svívirðingu síðustu 1000 ára, að gefa upp hlutleysi Íslands til að fylkja því af frjálsum vilja inn í fjandaflokk auðvaldsbandalagsins gegn hinum uppvaxandi frjálsu alþýðuríkjunum heimsins, ráðstjórnarríkjunum.“

Hér er sterklega að orði kveðið. Og það er bersýnilegt, að svona orð lætur enginn falla og svona dóm kveður enginn upp án þess að á undan hafi gengið gaumgæfileg og samvirkusamleg rannsókn á málinu, og dómurinn er þá ekki annað en niðurstaða þeirra rannsókna, sem höfundur greinarinnar er búinn að innfa af hendi. Þess vegna þykir mér undarlegt, að sami mað-

urinn og hefir framið þessa ýtarlegu rannsókn fyrir 1930 og næstu ár á eftir, því að framhald þessarar greinar kemur á næstu árum, skuli nú óska eftir, að málið sé tekið til athugunar og vilji fela stj. Alþfl. og Framsfl. að framkvæma slíka rannsókn, ekki sízt ef þess er gætt, að á þeim árum, sem liðið hafa síðan 1930, hefir það sýnt sig því miður, eins og líka grg. ber með sér, að sú trygging, sem menn héldu fram yfir 1930, að Þjóðabandalagið veitti, sú trygging er nú orðin svo að segja engin, þegar svo hefir farið, sem hann réttilega benti á, að tvær þjóðir innan Þjóðabandalagsins, Ítalía og Abessinía, eiga í ófriði, án þess að Þjóðabandalagið sýni verulega viðleitni til að hefta þann hildarleik og rétta hlut lítilmagnans. Það er óþarft að minna á innrás Japana í Kína, og ástandið á Spáni er öllum svo kunnugt, að ég þarf ekki að fjölyrða um það. Það er því fullvíst, að þar vonir, sem menn gerðu til Þjóðabandalagsins árið 1930 og 1931, hafa minnkað að stórum mun einmitt við þá atburði, sem síðan hafa gerzt. Og þá er það því undarlegra, að sá maður, sem er búinn að þrautrannsaka þetta mál 1930, vilji eftir þá atburði, sem síðan hafa gerzt, láta rannsaka möguleika fyrir upptöku í Þjóðabandalagið.

Ég vil strax taka fram, að því fer fjarri, að ég vilji taka undir röksemdir hv. þm. í þessari gr., heldur hefi ég þar mjög andstæðar skoðanir. En mér er torvelt að skilja, þrátt fyrir rannsóknir hans, hvernig stendur á slíkri gerbreytingu, sem orðið hefir á hernaðarháttum hv. þm. Mér er ekki kunnugt um neina breytingu á Þjóðabandalaginu, sem gæti valdið því. Ríki hafa gengið úr því og önnur komið í staðinn, svo sem Rússland, og að minni hyggju mun það eiga drjúgan þátt í þessum skoðanaskiptum hv. þm. á Þjóðabandalaginu.

Um þetta mál vil ég annars segja það, að auk þeirrar ýtarlegu rannsóknar, sem hv. þm. lét fara fram 1930, þá hefir verið rannsakað allræðilega, hvers við mættum vænta af inngöngu í Þjóðabandalagið, að svo miklu leyti sem hægt er að láta fram fara rannsókn um það, og hverjar skuldbindingar fylgdu að ganga inn í það. Og það, sem í fyrsta lagi þurfti að rannsaka, var, hvort Íslendingar gætu gengið inn í Þjóðabandalagið vegna sambandsins við Dani. Þetta hefir verið rannsakað ýtarlega og verið leitað umsagnar manna frá Þjóðabandalaginu og jafnan farið á þann veg, að ekki mundi fyrirstaða á því, að Íslendingar gætu fengið upptöku í Þjóðabandalagið. Einnig hefir verið rannsakað, hvort Ísland mundi verða þar algerlega sérstakt ríki og laust við Dani, og er það talið vafasamt.

Þá er að athuga það atriði, hvort Ísland muni fá upptöku í Þjóðabandalagið. Komi við þá athugun í ljós, að engar formlegar ástæður séu því til fyrirstöðu, verður að rannsaka, hverjar kvaðir og skuldbindingar Ísland tæki á sig með inngöngu í bandalagið. Þar er þá fyrst til að taka það atriði, sem hv. flm. till. hafði stærst orð um í Réttargreininni árið 1930, — hver áhrif slíkt mundi hafa á hlutleysi Íslands og afstöðu þess til annara ríkja í ófriði. Þetta atriði hefir þegar verið rannsakað, og má telja

víst, að Ísland gæti gengið í Þjóðabandalagið án þess að taka aftur yfirlýsingu sína um ævarandi hlutleysi. Eitt þeirra ríkja, sem í bandalaginu eru, Sviss, hefir gert samskonar yfirlýsingu. Að visu var sú yfirlýsing eldri en innganga ríkisins í Þjóðabandalagið, en svo er einnig um vora yfirlýsingu. Geta má þess einnig, að Luxemburg hefir verið tekið í Þjóðabandalagið án þess að það þyrfti í nokkru að skerða yfirlýsingu sína um hlutleysi í ófriði. Það er því ekki ástæða til að ætla, að formlega sé nein fyrirstaða þess, að Ísland fái inngöngu í Þjóðabandalagið.

Þá er að athuga, hvort hægt væri að krefjast hernaðarlegra aðgerða af Íslandi. Telja má fullvíst, að til þess komi aldrei. En búast má við, að Ísland yrði að taka einhvern þátt í fjárhagslegum og viðskiptalegum refsiaðgerðum, er beitt væri við brotlegt bandalagsríki. Slíkar skuldbindingar verða allir meðlimir Þjóðabandalagsins að gangast undir, Sviss og Luxemburg ekki síður en önnur.

Ennfremur er talið, að ekki yrði hjá komizt að leyfa her Þjóðabandalagsins dvöl í landinu eða yfirferð, ef nauðsyn þætti til þess bera í sambandi við hernaðarlegar refsiaðgerðir. Luxemburg vildi fá tryggingu fyrir ævarandi hlutleysi, einnig hvað þetta atriði snerti, er það gekk í Þjóðabandalagið, en því var synjað. Ríkið varð að skuldbinda sig til að leyfa her bandalagsins dvöl í landi sínu og yfirferð, ef refsiaðgerðir gerðu slíkt nauðsynlegt. Og gera verður ráð fyrir, að Ísland kæmist ekki hjá því fremur. Annars þarf vart við því að búast, að þeir aðilar, sem eigast við í næstu heimsstyrjöld, muni spyrja mikið um vilja okkar. Þeir mundu taka sér þann rétt gagnvart Íslandi, er þeim sýndist. Þetta atriði er því meira í orði en á borði.

Þá hefir einnig verið rannsakað, hverjar fjárhagslegar skuldbindingar Ísland tæki á sig með inngöngu í Þjóðabandalagið. Árgjald meðlima þess er minnst um 30000 svissneskir gullfrankar, eða um 40000 íslenskar krónur. Auk þess yrði árlegur kostnaður við þátttöku í ráðstöfunum og þingum bandalagsins ekki minni en 20—25 þús. krónur. Þar til kemur svo þátttaka Íslands í verkamálaskrifstofunni í Genf, — ég fyrir mitt leyti hefi alltaf talið mikilsvert fyrir Ísland að vera með í þeirri stofnun —, en kostnaður við það mun vera 20—25 þús. krónur á ári. Auk þess mundi innganga í Þjóðabandalagið krefjast nokkurra útgjalda hér heima fyrir, svo sem aukins skrifstofukostnaðar, — það færi ekki hjá því, að auka þyrfti skrifstofuhald í utanríkisráðuneytinu. Kostnaðurinn alls yrði tæpast minni en 100 þús. krónur á ári.

Annað atriði er sjálfsagt að athuga: Hvort Ísland getur gerzt þátttakandi í verkamálaskrifstofunni án þess að verða meðlimur í sjálfru Þjóðabandalaginu. Ég geri ráð fyrir, að þetta væri fánlegt. Þó hafa ekki enn fengið um það skýr svör. Vitanlegt er það hinsvegar, að mörg ríki taka nú þátt í störfum verkamálaskrifstofunnar án þess að þau séu meðlimir Þjóðabandalagsins, og vil ég þar tilnefna Bandaríki Norður-Ameríku og Þýskaland. Allar líkur benda því til þess, að Ísland gæti gerzt þátt-

takandi í verkamálaskrifstofunni án þess að vera meðlimur í bandalaginu.

Ég hefi þá drepði á þær skuldbindingar, sem til greina kæmu, ef Ísland gengi í Þjóðabandalagið, og einnig minnst á þær líkur, sem fyrir því eru, að Ísland fái upptöku. Þá vaknar sú spurning, hvað við fáum í staðinn, hvern vinning Ísland fái af inngöngu í bandalagið.

Takmark Þjóðabandalagsins er að halda uppi friði milli ríkja. Þau ríki, er undirrita Þjóðabandalagssáttmálann, skuldbinda sig til að halda í heiðri landamæri annara ríkja og virða rétt þeirra. Og því er ekki að neita, að í þessu er fólgin nokkur trygging. Þjóðabandalaginu hefir tekizt að jafna ýms smærri deilumál á síðari árum, og það er ein merkilegasta tilraunin til alþjóðlegrar samvinnu, sem fram hefir komið. En viðburðir síðustu ára hafa fært okkur heim sanninn um það, að sú trygging, sem í sáttmála bandalagsins á að felast, hefir ekki reynzt haldgöð í framkvæmd. Svo er nú komið, að trúin á mátt Þjóðabandalagsins til að standa við þessa tryggingu er orðin sáralítill.

Til viðbótar skal ég geta þess, að Norðurlandarikin, er vinna í Þjóðabandalaginu sem sérstök heild, eru þess hvetjandi, að Ísland gangi í það. Norðurlandarikin hafa einmitt nú áformað að koma með tillögur til breytinga á Þjóðabandalagssáttmálanum, einkum hvað viðvikur skuldbindingum meðlimanna vegna refsiaðgerða og fleiri atriðum, er varða aðstöðu smærri ríkjanna í bandalaginu. Nú er það svo, að í rauninni ráða eitt eða tvö stórveldi gerðum Þjóðabandalagsins, og þá helzt Bretland og Frakkland. Norðurlandarikjunum finnst, að stórveldi þessi hafi ekki nægilega gætt hinna sérstöku aðstæðna Norðurlanda, og vilja því endurskoða aðstöðu sína í bandalaginu, ekki sízt vegna þess, að sýnt er, hversu litillar tryggingar er þaðan að vænta.

Geta má þess einnig, að innan Þjóðabandalagsins er nú starfandi nefnd, sem á að athuga, hvort þurfi að gera breytingar á sáttmálanum, og þá hvernig. Hvenær vænta má tilagna þar að lútandi, get ég ekki sagt.

Min afstaða til málsins er í stuttu máli þessi: Ég tel, að fyrir liggir nægar raunsoknir til þess, að hægt sé að taka ákvörðun um það, hvort Ísland á að ganga í Þjóðabandalagið eða ekki, og frekari raunsokna gerist því ekki þörf. En ég tel réttast, að beðið verði með þá ákvörðun þar til séð er, hver niðurstaða verður af umræðum þeim, er nú fara fram milli Norðurlandarikjanna og innan Þjóðabandalagsins sjálfs um breytingar á sáttmála Þjóðabandalagsins.

Ég tel því, að ekki geti komið til mála að samþykka þessa till. Hinsvegar þætti mér óviðfelldið, ef till. í þessa átt yrði felld. Ég teldi það heppilegasta afgreiðslu, að till. yrði vísað til ríkisstj. til athugunar, og það því fremur, sem samþ. var á síðasta þingi till. um að fela stjórninni gagugerða athugun á því, hvernig utanríkismálum vorum yrði bezt fyrir komið, ef til fullra sambandsslita við Danmörku kæmi. Athugun á þessu máli heyrir beinlínis þar undir.

Bergur Jónsson: Ég mun ekki fara neitt út í ræðu hv. flm. eða ræðu hæstv. atvnrh., hvað þá

almenna utanríkispolítik. Ég vil aðeins taka undir það með hæstv. atvnrh., að þar sem raunsokn hefir þegar farið fram á máli því, er till. fjallar um, og hæstv. ráðh. hefir nú gert grein fyrir þeim raunsoknum, sé óþarfi að samþ. till., og geri ég það að till. minni, að málinu verði vísað til hæstv. ríkisstjórnar.

***Flm. (Einar Olgeirsson):** Það fór eins og ég bjóst við, að hæstv. ráðh. mundi svara þessu máli með því að vitna í mína fyrri afstöðu. Í því sambandi er vert að athuga, hverskonar afstaða gagnvart umheiminum liggur þarna til grundvallar. Afstaða hæstv. ráðh. virðist vera sú, að hafi maður í eitt skipti tekið ákveðna afstöðu til einhvers fyrirbæris, þá sé sjálfsagt að halda þeirri afstöðu óbreyttri, þó að sjálft fyrirbærið gerbreystist. — Hæstv. ráðh. er einn af verkalýðsföringjum þessa lands. Þætti honum það vænlegt til sigurs fyrir verkalýðshreyfinguna, að hún breytti aldrei um bardagaáferð við breyttar aðstæður? Nei, menn eiga að hafa hugrekki til að kasta gömlu og úreltu bardagaáferðunum fyrir borð, þegar gerbreyttar aðstæður kalla á ný viðhorf.

Ég tók það fram í fyrri ræðu minni, hverskonar stofnun Þjóðabandalagið hefði verið um 1930. Hæstv. ráðh. gerði enga tilraun til að hrekja það, að lýsing mín á Þjóðabandalaginu í Réttargreininni væri sannleikanum samkvæm. Og hann kvaðst ekki geta séð, að þær breytingar hefðu á orðið, sem réttlættu breytta afstöðu frá minni hálfu. Ég hélt ekki, að þær breytingar, sem fram hafa farið í veröldinni síðan 1930, hefðu farið framhjá hæstv. ráðh.

Árið 1930 var Þýskaland vopnlaust eða vopnlítið land, kúgað af Versalasamningunum, — og lýðræðisríki. Nú situr þar að völdum harðvítugasti og grimmasti hluti auðvaldsstéttarinnar, nú ríkir þar einræði, nú er Þýskaland eitt bezt vopnað Evrópuríkið og hefir leikið sér að því síðustu fjögur árin að rjúfa hvern alþjóðasamninginn eftir annan, hafa að engu skuldbindingar sínar við önnur ríki. Það er því ekkert smáræði, sem gerzt hefir í Þýskalandi þessu síðustu ár.

Það hefir enn fremur gerzt nú á síðustu árunum, að úr Þjóðabandalaginu hafa farið þau ríki, sem nú þegar eru komin á kaf í blóðugar styrjaldir og búast nú óðum við nýrri heimsstyrjöld, — þau ríki, sem með hernaðarbrólti sínu og harðstjórn hafa sett sig út úr menningarlegu sambandi þjóðanna, svo sem Þýskaland, Japan og Ítalía. Það síðasttalda er að visu ennþá meðlimur Þjóðabandalagsins, en hagar sér eins og það væri þegar gengið úr því.

Árið 1930 var Þjóðabandalagið samband auðvaldsríkja, með Bretland í broddi fylkingar, og notað sem verkfæri til þess að halda þeim þjóðum niðri, er undir höfðu orðið í heimsstyrjöldinni, og til þess að sameina krafta auðvaldsríkjanna gegn sovétríkjunum. Að sjálfsögðu hlaut þá afstaða verkalýðshreyfingarinnar í heiminum að vera sú, að berjast á móti hinum ríkjandi öflum í Þjóðabandalaginu. Síðan hefir viðhorfið gerbreyst. Baráttan stóð þá fyrst og fremst milli verkalýðs og auðvalds, sósíalisma og kapitalisma. Nú stendur baráttan á heiminum

fyrst og fremst milli fasismans og lýðræðisins, milli fasistarikjanna annarsvegar og borgaralegra og sósíalískra lýðræðisríkja hinsvegar. Nú er svo komið, að Bandaríki Norður-Ameríku virðast tilleiðanleg til náins samstarfs við Þjóðabandalagið, og síðast en ekki sízt eru sovétríkin nú orðin meðlimur þess. Þjóðabandalagið er að verða samband þeirra afla í heiminum, sem vilja frið og framfarir.

Það er þessi breyting, sem veldur breytri afstöðu okkar kommúnistanna. Þjóðabandalagið hefir gerbreytt, og við breytum okkar afstöðu til þess í samræmi við þá breytingu. Þetta er ekkert óeðlilegt eða óvenjulegt. Ég efast ekki um, að hæstv. ráðh. tekur allt aðra afstöðu sem sósíalisti til þess Þýskalands, sem var fyrir 1933, en þess, sem nú er. Ég efast ekki um, að hæstv. ráðh. tekur allt aðra afstöðu sem verkafélagsforingur til þess Rússlands, sem var fyrir 1918, en til sambands hinna sósíalistisku sovétríkja. Þannig er það alstaðar. Hlutirnir breytast, aðstæðurnar breytast, og ef við ætlum ekki að dragast aftur úr þróuninni, verðum við að breyta okkar afstöðu jafnframt.

Ég þakka hæstv. ráðh. þær upplýsingar, sem hann gaf. Hvað hlutleysinu viðvíkur, þá man ég ekki betur en að í skýrslu dr. Björns Þórðarsonar hafi verið gert ráð fyrir því, að hlutleysið de jure yrði að vikja, ef Ísland gengi í Þjóðabandalagið. Og ég tel vist, að enn sé þörf á að athuga ýmislegt í sambandi við þetta mál. Íslenska stjórnin þarf að athuga það gaumgæfilega, hverjar líkur eru til, að hægt sé að njóta þeirra réttinda í raun og veru, sem Ísland öðlast formlega við inngöngu í bandalagið. Það hefir horið of mikið á því hjá hæstv. ríkisstjórn, að hún virðist ekki sjá lengra en til Norðurlanda og Bretlands, þegar um er að ræða íslenska utanríkispolítík. Þessi sjónhringur er allt of þröngur. Það á ekki að miða alla utanríkispolítík Íslands við það, hvað stjórnnum Bretlands og Norðurlanda þykir praktískt. Það má ekki gleyma því, að fleiri ríki hafa „interessu“ af því, að sjálfstæði Íslands haldist, svo sem Bandaríkin, Frakkland og sovétríkin, ekki sízt í sambandi við þær flugleiðir milli heimsálfanna, sem nú eru ráðgerðar einmitt um Ísland, og hefðu mikla þýðingu, bæði í friði og á styrjaldartímum.

Ég geri það ekki að kappsmáli, hvort sú aðferð verður höfð að samþ. till. eða vísa henni til stjórnarinnar. En sú afgreiðsla má ekki þýða það, að allt verði enn látið reka á reiðanum. Það verður strax að athuga allar þær utanríkispolítísku forsendur, sem eru fyrir inngöngu Íslands í Þjóðabandalagið, og hraða málinu sem mest. Við eigum ekki að láta sjálfstæði Íslands velta á því, hvort brezku stjórninni þygi það praktískt að láta enska flotann gæta okkar, heldur tryggja sem best samböndin við þær þjóðir í heiminum, sem vilja vinna að friði og alþjóðarétti, er einnig nái til smáþjóðanna.

*Atvrmh. (Haraldur Guðmundsson): Því fer fjarri, að ég telji það óeðlilegt, að menn breyti afstöðu með breyttum tímum. Ég vil meira að segja lýsa ánægju minni yfir hinni breyttu afstöðu hv. flm. í þessu máli, og láta þá ósk í

ljós, að afstaða hans til mála yfirleitt mætti breytast í sömu átt.

Hv. þm. sagði, að stórkostlegar breytingar hefðu orðið á heiminum síðan 1930, — í fyrri ræðu sinni nefndi hv. þm. tímabilið frá 1918, að Ísland fékk sjálfstæði sitt. Ég jata það, að allmiklar breytingar hafa orðið á Þjóðabandalaginu, svo sem sú, er hv. þm. drap á, að þá var Þýskaland lýðræðisríki og meðlimur bandalagsins, en er nú ekki lengur meðlimur þess. En ég fæ enn ekki skilið ástæðurnar fyrir því, að Ísland ætti frekar að ganga í Þjóðabandalagið nú en þá. Einmitt það, að Þýskaland var þá meðlimur Þjóðabandalagsins, jók mjög styrk þess og gerði það hæfara til þess að framkvæma hlutverk sitt, verndun friðarins og verndun smáþjóðanna. Þessir möguleikar hafa stórum minnkað við það, að Þýskaland er ekki lengur meðlimur Þjóðabandalagsins og hefir snúist á móti því. Þjóðabandalagið er veikara fyrir bragðið og getur síður veitt smáþjóðunum það öryggi, sem það átti að veita. Mér heyrðist líka á ræðu hv. flm., að hann jafnvel húist við því, að þau réttindi, sem við öðlumst við inngöngu í Þjóðabandalagið, yrðu ekki nema pappírsréttindi.

Í þriðja lagi sagði hann, að það væri skylda okkar að styðja að því, að alþjóðaréttur myndast og yrði raunverulegur í heiminum. — Í seinni ræðunni sagði hann bara, að við yrðum að styðja Þjóðabandalagið. — Ég er honum sammála um þetta. Enginn gengur þess dulinn, að Þjóðabandalagið er nákvæmlega jafnstærkt — eða veikt —, hvort sem við erum í því eða ekki. Því verðum við að meta það, hvort okkur beri að ganga í Þjóðabandalagið, eingöngu eftir því, hvaða öryggi það getur veitt okkur. Og þetta hefir breytt síðan 1930 að því leyti, að nú er minna öryggis að vænta af Þjóðabandalaginu en þá. Ég var þá eindregið með inngöngu í Þjóðabandalagið. En nú myndi ég leggja til, að ákvörðun um þetta yrði frestað, þar sem endurskoðun stendur til á sáttmála Þjóðabandalagsins.

Umr. frestað.

Á 6. fundi í Nd., 20. okt., var fram haldið einni umr. um till.

*Flm. (Einar Olgeirsson): Herra forseti! Í sambandi við þær umr., sem fram fóru um þetta mál í gær, kom í síðustu ræðu hæstv. atvrmh. fram atriði, sem mér þykir vera alvarlegt. Í sambandi við þetta mál lýsti hæstv. ráðh. því yfir, að hann væri minna hlynntur því nú að ganga í Þjóðabandalagið heldur en hann hefði verið 1930, og minnst hann í því sambandi á, hvernig mínar skoðanir hefðu breytt síðan 1930. Mér finnst þetta nánast varhugaverð yfirlýsing af hálfu hæstv. ráðh., því að árið 1930 og þar um kring var Þjóðabandalagið, eins og ég tók fram í ræðu minni í gær, einmitt bandalag, sem sýndi sig í því að kúga þær þjóðir, sem orðið höfðu undir í heimsstyrjöldinni og voru þá minni máttar. 1930 og alla tíma fram til þessa tók Þjóðabandalagið þá afstöðu gagnvart lýðræði Þýskalands að gera því lífið sem erfiðast með því að beita það harðvítugum ráðstöfunum í

gegnum Versalasamninginn. Þetta hjálpaði að lokum hinni fasistisku hreyfingu til að ná yfirhöndinni í Þýskalandi. Það er þessi pólitík Þjóðabandalagsins, sem hæstv. ráðh. vildi heldur hallast að heldur en sú pólitík, sem það nú rekur. Það var sú pólitík, sem hóf þýzku fasistana til valda. En þegar hættan fyrir smáþjóðirnar er svo geysileg sem raun er á nú, 1937, og þegar Þjóðabandalagið sýnir einhvern lit á að vernda lýðræði og sjálfstæði þjóðanna, þá segir hæstv. atvrmh., að það sé minni ástæða fyrir Ísland að ganga í Þjóðabandalagið heldur en áður var. Ég býst við, að hæstv. ráðh. sé eini sósíalistiski ráðh. í Evrópu, sem er á þessari skoðun.

Hæstv. ráðh. hélt því fram, að Þjóðabandalagið hefði veitt meira öryggi 1930 heldur en nú. Hann færði þau rök fyrir þessu, að þá hefði verið í því ríki eins og t. d. Þýskaland. Þetta er rangt. Það, sem fyrst og fremst hefir þýðingu í þessu sambandi, er spurningin um viljann til þess að gera eitthvað. Það er viljinn, sem fyrst og fremst hefir þurft til þess, að eitthvað yrði gert. En það var viljinn, sem algerlega vantaði hjá Þjóðabandalaginu 1930. Og af þeim ástæðum, sem ég hefi þegar greint, var Þjóðabandalagið þá fyrst og fremst bandalag affurhaldsríkjanna móti undirokuðu þjóðunum. Ég get nefnt dæmi þessu til sönnunar. Það var atvik, sem gerðist árið 1931, þegar hæstv. ráðh. segist hafa verið hrifnari af Þjóðabandalaginu en hann er nú; þetta atvik var innrás Japana í Manchuríu, fyrsta og mesta árás á þjóð, sem átt hefir sér stað síðan heimsstyrjöldinni lauk. Hæstv. ráðh. talaði um, að það hefði verið litið gert í sambandi við Abessiníuófriðinn. En hvað gerði Þjóðabandalagið 1931, þegar Japanir réðust inn í Manchuríu? Það eina, sem gert var, var það, að send var nefnd til Manchuríu, og hún gaf út skýrslu eftir nokkur ár. Þetta var öryggið 1931, sem hæstv. ráðh. telur, að hafi verið eftirsóknarverðara heldur en nú. Ég álit, að þetta hafi ekki við rök að styðjast. En ég er hræddur um, að það sé annað, sem þarna kemur til greina og valdi því, hvað hæstv. ráðh. og fleiri taka dauft í till. mína, en það er tilhneigingin til að dæma eftir valdi þeirra stórvelda, sem að Þjóðabandalaginu standa. Það er rétt hjá hæstv. ráðh., að Þýskaland hefir farið úr Þjóðabandalaginu síðan, en ég tel það ekki vera neitt veikara, þó að það hafi horfið úr bandalaginu með sína pólitík. Ég skal benda á eina stofnun, þar sem Þýskaland og Ítalía taka þátt í störfum og hefir líka það takmark að vernda friðinn. Þessi stofnun er hlutleysisnefndin. Ég get ekki hugsað mér, hvernig nokkur maður getur fundið ómurlegri árangur heldur en framkvæmdir þessarar nefndar. Það er eitt, sem hefir komið fram í ræðum þeirra hv. þm., sem talað hafa, og einnig kom fram í Morgunblaðinu í morgun, en það er, hvað menn gera litið úr þeirri hættu, sem okkur Íslendingum stafar af fasísmunum. Ég tók eftir því, að hæstv. ráðh. varaðist að minnast á fasísma í sinni ræðu og að hann reyndi að fara í kringum þessa hættu. Mér þykir leitt, að þessi ótti við veruleikann skuli koma fram hjá sjálfum utanríkismálaráðh. á jafnábyrgðarmiklum stað og

sjálfu Alþingi. Þetta andvaraleysi er alveg samskonar og það andvaraleysi, sem átti sér stað hjá þýzku alþýðuflokksstjórninni áður en nazistar náðu völdunum. En þetta er stórhættulegt okkar sjálfstæði. Og ég er á þeirri skoðun, að þannig megi það ekki halda áfram. Þetta spursmál er ekki neitt formsatriði. Það er spursmál um það, hvort Ísland á að taka afstöðu með fasistaríkjunum, sem hafa skorið sig út úr menningunni, eða með Þjóðabandalaginu og þeim lýðræðisöflum, sem þar eru að verki.

En valdhafarnir hér heima hafa tekið þá afstöðu að vilja ekkert í þessu máli gera, aðeins biða átekta. Morgunblaðið, það blað, sem oft hefir tekið afstöðu með hinu fasistiska Þýskalandi, er ákaflega ánægt með þessa afstöðu stjórnafrinnar.

Ég álit þess vegna, að hér sé hætt á ferðinni, sem við eigum ekki að loka augunum fyrir, og því sé ekki rétt að vera að karpa um einhverja smámuni eða það, sem áður hefir gerzt í þessu máli.

Ég bjóst satt að segja við því, þegar ég bar till. fram, að það mundi koma í ljós í þessum umr., hver afstaða Sjálfstf. væri í raun og veru í þessu máli. En því miður hefir farið svo, að hæstv. atvrmh. hefir svo að segja gengið fram fyrir skjöldu þeirra manna, sem eru andstæðir inngöngu Íslands í Þjóðabandalagið, og tekið af þeim ómakið að ræða þetta mál. Það hefði óneitanlega verið mjög „interessant“ að heyra afstöðu þm. Sjálfstf. í þessu máli.

Hvað viðvíkur þeim ótta við að láta í ljós, hvaða afstöðu við eigum að taka í þessu máli og hvaða hættu vofir yfir Íslandi í þessu sambandi, þá álit ég, að við þurfum að útrýma honum. Við verðum að þora að taka okkar afstöðu, hvaða þræði, sem kann að verða kippt í á bak við. Ég veit, að í óttanum við að þora að horfast í augu við hættuna, sem yfir vofir, felst hættu fyrir okkar sjálfstæði og lýðræði, og ég álit það varasamt að biða og biða. Það var sú aðferð, sem sú stjórn, sem hæstv. atvrmh. minntist á í gær, lýðræðisstj. í Þýskalandi, notaði mjög mikið. Það var sagt í hvert skipti, sem fasistarnir færðu sig upp á skaftið í Þýskalandi forðum daga, að bezt væri að biða og biða. Það var sagt, þegar ráðh. þýzka alþýðuflokksins var sparkað úr ráðherrastóli, að bezt væri að gera ekki neitt, en biða átekta. Ég held því, að maður ætti að vera búinn að læra svo mikið af þessari aðferð — að biða átekta —, að maður ætti ekki að nota hana mikið lengur. Við sjáum bezt nú, hve ört þróunin gengur í veröldinni, af því, sem er að gerast í Tékkoslovakíu, þar sem að öllum líkindum er verið að undirbúa samskonar og framið var af Fránkó á Spáni gagnvart lýðræðinu þar. — Ég álit þess vegna, að það væri rétt, að Nd. léti í ljós álit sitt um þetta mál og legði orð í belg um það að reka á eftir ríkisstj. í sambandi við þær rannsóknir, sem hún hefir látið fram fara, og samþykkti þessa þáttill., því eftir yfirlýsingu hæstv. atvrmh., álit ég það heppilegra heldur en að vísa henni til stj. Ég álit, að hér sé um það mikið framtíðarmál fyrir Ísland að ræða, að það ætti ekki að flaustra því af eða drepa það á neinn hátt. Það getur orðið örlagaríkt fyrir okkur á þeim tímum, sem nú eru,

ef við lokum augnum fyrir þeirri hættu, sem yfir okkur er, og biðum og biðum þangað til, allt er orðið um seinan. Ég vil á m. k. gera það, sem ég get, til þess, að svo verði ekki, og ég enda bar þáttill. Vott um, að það var hans sjónskora á hv. þm. að athuga þetta mál rækilega, og þá er þeir gripa til þess að fresta því í það endalaus eða hundsa það.

***Atvrmh. (Haraldur Guðmundsson):** Ég get ekki komizt hjá því að láta mér detta þá hug, að hv. 5. þm. Reykv. sé búinn að gleyma þeirri till., sem hann er að mæla fyrir. Hann talar nú eins og um það sé að ræða, hvort Ísland eigi að ganga í Þjóðabandalagið eða ekki. Við eigum ekki að biða og biða, heldur taka ákvörðun um þetta, segir hv. þm., en till. er um það, að rannsaka, hvort aukin trygging fengist fyrir sjálfstæði Íslands með því að ganga í Þjóðabandalagið, en ekki um það, að ganga í það eins og nú standa sakir. Ég hefi þegar upplýst það, að einmitt nú er verið að endurskoða Þjóðabandalagssáttmálann af nefnd, sem Þjóðabandalagið sjálft hefir skipað, og Norðurlandarikin eru að athuga, hverjar till. þau sameiginlega ætla að hera fram til breytinga. Ég skil þess vegna ekki þetta irafár, sem hefir hlaupið í hv. þm. Mér skildist á hv. þm. í gær, að honum lægi eiginlega í léttu rúmi, hvort till. væri samþ. eða henni væri vísað til stj., en nú er hann fullur af fitonsanda og vill, að við tökum ákvörðun um það, sem engin till. liggur fyrir um, hvort Ísland eigi að ganga í Þjóðabandalagið eða ekki. Mér er alveg óskiljanlegur þessi málflutningur.

Hv. þm. heldur því enn fram, að Þjóðabandalagið sé allt annað nú heldur en það var í kringum 1930. Þá á það að hafa verið kúgunarvald, sem niddist á þeim, sem undir urðu í heimsstyrjöldinni, en nú sé það verndari lýðræðis og alls réttlætis í heiminum. Ég verð að draga mjög í efa, að fullyrðingar hans um þetta hvortveggja séu réttar. Fyrir 1930 jafnaði Þjóðabandalagið mörg deilumál, að visu ekki ákaflega stórfelld, en mér er ekki kunnugt um, að það hafi beitt neinni kúgun. En einmitt síðan 1930 hefir geta Þjóðabandalagsins stórkostlega brostið, þar sem það hefir átt að skipta sér af málum. Hv. þm. er búinn að uppgötva þann sannleika, að í raun og veru hefði það verið klaufaskep Abessiníumanna að kenna, að þeir urðu ekki ofan á í stríðinu við Ítali, því að með stuðningi Þjóðabandalagsins hefði átt að vera hægt að reka Ítali á burtu. Ég er ekki svo mikill hernaðarsérfræðingur, að ég þori um þetta að fullyrða, en dálítið er ég í efa um, að þetta sé sannleikur. — Hv. þm. sagði, og það alveg réttilega, að utanríkisráðgjafi. norsk teldi það hina mestu nauðsyn að styðja og styrkja Þjóðabandalagið. Ég er honum alveg sammála um þetta, og einmitt þær athuganir, sem nú er verið að gera á sáttmála Þjóðabandalagsins, eru í því skyni gerðar að styrkja það. En nú vil ég spyrja hv. þm. í fullri einlagni, hvort hann áliti, að Þjóðabandalagið muni svo mikið um það, hvort við Íslendingar bætumst í það eða ekki. Er það sá mælikvarði, sem við Íslendingar eigum að mæla við, þegar við tökum ákvörðun um þetta? Það, sem við Íslendingar verðum fyrst

og fremst að líta á, er, hvern öryggisauka við fengjum með því að ganga í Þjóðabandalagið, og það fannst hér hv. þm. líka fallast á í gær, enda bar þáttill. Vott um, að það var hans sjónskora á hv. þm. að athuga þetta mál rækilega, og þá er þeir gripa til þess að fresta því í það endalaus eða hundsa það.

En nú er það orðið, skilst mér, aðalatriðið. Ég er hv. þm. alveg sammála um það, að Þjóðabandalagið beri að styðja og styrkja, eftir því sem unnt er, en ég verð að draga í efa þá fullyrðingu hans, að skiptingin í heiminum sé sú, að annarsveggar sé Þjóðabandalagið, en hinsvegar einvaldsríkin. Mér er ekki kunnugt um annað en að allmörg einræðisríki séu meðlimir Þjóðabandalagsins; að visu er Þýskaland utan þess, en ég veit ekki betur en að því hafi á m. k. fram undir síðustu daga staðið til boða að gerast meðlimur, og að aðeins hafi staðið á Þýskalandi að sækja um upptöku. Og ég veit ekki betur en að fyrir liggja ákveðnar óskir um það, að Þýskaland gerist meðlimur Þjóðabandalagsins, einmitt frá þeirri þjóð, sem einna mest hefir þar að segja, þ. e. a. s. Bretum. Af því að það er álitið, að með því móti minnki ófriðarhættan í álfunni. Það er því ekki rétt hjá hv. þm., að skiptingin í heiminum sé þannig, að annarsveggar sé Þjóðabandalagið og hinsvegar einræðisríkin og að milli þeirra tveggja aðilja standi deilan. — Ég skal ekki heldur ræða um ástandið í Þýskalandi fyrir og eftir 1930. Ég býst við, að flestir geti verið á einu máli um það, að ekki sé ástæða til að fagna yfir þeirri breytingu á stjórnarháttum, sem þar hefir orðið á síðustu árum. Og ég skal ekki heldur ræða um það hér, hvern þátt flokksmenn hv. 5. þm. Reykv. í Þýskalandi áttu í því, að sú breyting á stjórnarháttum komst fram.

Hv. þm. segir, að styrkur Þjóðabandalagsins hafi sýnt sig 1931, þegar það ekki hefti innrás Japana í Kína. Þetta er alveg rétt. En mér er spurn: Hvað hefir Þjóðabandalagið gert til þess að hefta þann hildarleik, sem nú geisar þar austur frá, og hverjar horfur eru á því, að það megni að stöðva hann?

Hv. þm. fór mjög litilsvirðandi orðum um aðra stofnun, sem mér skildist hann vilja gera að mótsetningu við Þjóðabandalagið, sem sé hlutleysisnefndina, og víst er um það, að hún hefir lítið sér til frægðar unnið. En ég veit þó ekki betur en að það ríki, sem með nærveru sinni, að dómi hv. þm., á að hafa breytt Þjóðabandalaginu svo mjög, sé einmitt mikilsvirðandi þáttur í hlutleysisnefndinni, þ. e. a. s. Rússland. Og eftir hraðagangi þessa hv. þm. að dæma í áttina til Þjóðabandalagsins á seinustu tímum, þá gæti ég eins vel trúað því, að eftir nokkurn tíma berjist hann af jafnmiklum dugnaði fyrir hlutleysisnefndinni eins og hann nú berst fyrir Þjóðabandalaginu.

Ég vil þá að lokum endurtaka það, sem ég hefi áður sagt, að ég tel, að Þjóðabandalagið sé sú eina stofnun, eins og sakir standa nú, sem hægt er að líta á sem vísi að meiru almennu réttaröryggi. En þar sem svo er ástætt sem er, þá tel ég bezt að biða og sjá, hverjar niðurstöður verða af þeirri endurskoðun, sem nú fer fram, áður en ákvörðun er tekin um það, hvort

við göngum í Þjóðabandalagið eða ekki, enda liggur ekki fyrir þessum fundi nein till. um, að ákvörðun sé um það tekin.

Ég mæltist einmitt til þess, að till. þessari yrði vísað til stj., en yrði ekki felld, því mér þótti óviðeigandi, að till. slíks efnis sem þessi yrði drepin af d., og nú er einmitt komin fram till. um að vísa henni til stj., sem mér skildist á hv. þm. í gær, að hann gæti sætt sig við.

Thor Thors: Þessi till. hljóðar um það, að athugað sé, hvort Ísland eigi að ganga í Þjóðabandalagið. Málflutningur hv. flm. er að vísu á þann hátt, að hann virðist vilja ganga í Þjóðabandalagið rannsóknarlaust. Af mikilli ákefð og hita talar hann nú fyrir þessari stofnun, sem hann 1930 átti engin nægilega sterk orð til að þess að svivirða. Það verður samt sem áður að ræða þessa till. eins og hún liggur fyrir. Það er ekkert nýtt mál, að rannsakað sé, hvort Ísland eigi að ganga í Þjóðabandalagið. Það mál hefir verið í rannsókn síðan 1930, og verður að teljast rétt, að það sé áfram rannsóknarefni. Það er rétt að vega það nákvæmlega, hvort öryggið, sem þetta kann að veita okkur, er þyngra á metunum en áhættan og kostnaðurinn, sem af þessu leiðir. Enginn, sem eitthvað fylgist með í heimspólitíkinni, getur neitað því, að Þjóðabandalagið er að ýmsu leyti veikara nú í dag en það nokkru sinni hefir verið áður. Álitsspjöll þau, sem Þjóðabandalagið beið við Ábessinuófríðinn, benda greinilega til þess. Og því skyldum við vera að rjúka til og ganga í þessa stofnun áður en hún hefir að fullu sýnt, til hvers hún dugir í heiminum? Komandi ár verða að vera prófsteinninn á dug Þjóðabandalagsins til framkvæmdar þeirri hugsjón, sem það hefir sett sér. Við þurfum ekki að flýta okkur svo mjög í þessu máli, að við getum ekki beiðið eftir þeirri prófun. — Það er líka rétt að sjá, hver verður niðurstaðan af þeim tilraunum, sem nú er verið að gera til þess að breyta sáttmála Þjóðabandalagsins, hvort smáþjóðirnar fá meiri íhlutunar- og áhrifarétt en verið hefir til þessa. Allt þetta er rannsóknarefni, og er engin ástæða til að rasa hér um ráð fram. Það er enn fremur alveg augljóst, að hér innanlands eru mörg verkefni, sem eru meira aðkallandi og nauðsynlegri heldur en þetta spor, sem hv. flm. beinlínis ætlast til, að stigið sé. Það hefir oft heyrzt, að vel færi á því, að þegar Ísland tæki í sínar hendur öll sín mál, gengi það í Þjóðabandalagið, til þess að undirstrika fullkomni sjálfstæði sitt. Þetta er einnig rannsóknarefni og getur beiðið sins tíma. Það kynni vel að fara á því, að þetta spor yrði stigið á sinum tíma, ef þá hefði sýnt sig, að við hljótum aukið öryggi fyrir sjálfstæði þjóðarinnar með því að ganga í Þjóðabandalagið. Annars hygg ég, eftir því sem fram hefir komið um veldi og mátt Þjóðabandalagsins á undanföllum árum, að sú eina vernd, sem við eigum fyrir okkar sjálfstæði út á við, á næstu árum a. m. k., sé réttarvitund þjóðanna og mannkynsins í heild. — En þegar rétt er um sjálfstæði þjóða,

má líka minnst á það, að þetta mál á sér annan þátt og ekki veigaminni hér innan lands, og hv. flm. ætti að ihuga það, hvort ekki veltur talsvert á því, hvernig fer í innanlandsbaráttunni, og hvort við verðum nokkurn tíma færir um að hafa okkar mál með höndum. Þetta er líka i-hugunarefni, a. m. k. fyrir þennan hv. þm. — En ég tel, sem sagt, að þetta mál eigi að vera áfram rannsóknarefni hjá ríkisstj. og stjórn-málaflokkunum, og í sjálfu sér verður aldrei gert neitt í því nema fyrst komi til afskipta og ákvörðunar Alþingis.

***Flm. (Einar Olgeirsson):** Það er aðeins tvennt í sambandi við ræðu hæstv. atvrmrh., sem ég vildi minnst á. Í fyrsta lagi þetta: Það, sem ég tók fram í minni ræðu, var, að hæstv. ráðh. hefði lýst því yfir, að hann væri minna með því nú heldur en 1930 að ganga í Þjóðabandalagið. Ég skil það svo, að þetta sé skoðun hæstv. ríkisstj. um leið og þess vegna liggja þarna fyrir yfirlýsing um, að það sé fjær heldur en áður, að ríkisstj. muni mæla með því. — Og í öðru lagi: Í minni till. felst, að ríkisstj. sé falið að láta rannsaka þetta atriði og leggja niðurstöðurnar fyrir þ. 1938. En eftir því, sem mér heyrir, mundi þetta þýða, ef till. yrði vsað til stj., að málið gæti e. t. v. legið eins lengi í salti og það er búið að liggja síðan það fyrst kom fram, 1931. Hv. síðasti ræðum. taldi, að þetta væri hægt að athuga eftir að Þjóðabandalagið væri búið að sýna sig. Út frá þessu sjónarmiði og þeirri yfirlýsingu, sem hæstv. ráðh. gaf, var það, að ég áleit heppilegra, eftir að vera búinn að halda mína seinni ræðu, að þessi till. yrði samþ., en ekki vísað til stj.

Viðvikjandi hv. þm. Snæf., þá skildi ég ekki eitt af því, sem hann beindi til mín sérstaklega, en meiningin var víst sú, að ef verkalýðurinn yrði sterkur hér á landi, væri spursmál, hvort Ísland gæti tekið í sínar hendur öll sín mál 1943.

Og hvað „réttarvitund þjóðanna og mannkynsins í heild“ snertir, sem væri okkar eina vörn, eins og hv. þm. Snæf. komst að orði, þá hélt ég, að mín ræða hefði gengið út á að sýna, hve stopult væri að treysta á það eingöngu.

Atvrmrh. (Haraldur Guðmundsson): Hv. 5. þm. Reykv. fór ekki allskostar rétt með ummæli mín. Ég sagði, að ég hefði verið því fylgjandi 1930 að sækja um upptöku í Þjóðabandalagið, og ég gerði grein fyrir því, að þá var talið, að styrkur Þjóðabandalagsins mundi vera nægjanlegur til þess að tryggja öryggi smáþjóða eins og Íslands. Síðan hefir það sýnt sig, að það hefir ekki verið þess megnugt. Ég sagði því, að þar sem nú stæði yfir endurskoðun á Þjóðabandalagssáttmálanum, þá áltí er réttast að biða með það að taka ákvörðun um þetta efni, þangað til þeirri endurskoðun væri lokið, en þess getur ekki verið langt að biða.

ATKVGR.

Till. frá þm. Barð. um að vísa málinu til ríkisstj. samþ. með 19:2 atkv.

Þingsályktunartillaga, vísað frá meðferð í þingdeild.

Stýrimanna- og vélfræðiskóli.

Á 30. fundi í Ed., 19. nóv., var útbýtt:

Till. til þál. um byggingu stýrimanna- og vélfræðiskóla í Reykjavík (A. 150).

Á 32. fundi í Ed., 22. nóv., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Forseti (EÁrna): Ég lit svo á, að samkv. efni þessarar þáltill. hafi hún í för með sér kostnað, sem á að greiðast úr ríkissjóði. En samkv. 29. gr. þingskapanna er svo fyrir mælt, að allar þáltill., sem fara fram á útgjöld úr ríkissjóði, skuli bera fram í sameinuðu Alp. og hafa skuli tvær umr. um þær. Þessi þáltill. getur því ekki komið til umr. hér í hv. d.

Flm. (Sigurjón Á. Ólafsson): Ég heyri, að hæstv. forseti úrskurðar þessa þáltill. frá. En ég hefi orðið þess var, að hér í þessari hv. d. hafa komið fram alveg eins þáltill. og þessi. Og það er ekki nema litils háttar breyt., sem þarf að gera á till., til þess að hún ekki heiti fjárhagsleg till., og breyt. þessa mætti gera með því aðeins að fella niður úr till. orðin „og hrinda í framkvæmd“ í fyrri málsl. till. Ég álit ótrúlegt, ef ekki er hægt að bera þessa þáltill. þannig fram hér.

Forseti (EÁrna): Það er vitanlega auðvelt fyrir hv. þm. að bera þáltill. fram svo breytta hér í hv. d. (SÁÓ: Þá geri ég það).

Þingsályktunartillögur ekki útræddar.

1. Eftirlit með skipum.

Á 3. fundi í Nd., 14. okt., var útbýtt:

Till. til þál. um skipun millipinganevndar til að endurskoða lög um eftirlit með skipum, nr. 93 3. maí 1935 (A. 12).

Á 4. fundi í Nd., 18. okt., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

*Forseti (JörB): Ég legg til, að fram fari ein umr. um till., og skoða það samþ., ef enginn mælir því í gegn. Ég vil þó geta þess um þessa till., að þar er gert ráð fyrir, að stj. skipi þessa n., en ekki talað um greiðslu þess kostnaðar, sem af slíkri nefndarskipun þarf að leiða. Ég geri ráð fyrir, að hv. flm. telji, að slíkan kostnað megi skoða sem aðrar launagreiðslur af hálfu stjórnarráðsins fyrir undirbúning mála, og þess vegna ekki ástæða til, að till. sé flutt í Sp., sem hefði þurft að gera, ef hún fæli í sér óhjákvæmilegan kostnað fram yfir það, sem venjulegt er um undirbúning mála. Af þessari ástæðu sting ég upp á, að um till. verði viðhöfð ein umr.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 6. fundi í Nd., 20. okt., var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið frammar.

2. Gjaldeyrisverzlun o. fl. (till. EOI og ÍslH).

Á 8. fundi í Nd., 22. okt., var útbýtt:

Till. til þál. um úthlutun gjaldeyrisleyfa (A. 41).

Á 9. fundi í Nd., 23. okt., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 12. fundi í Nd., 27. okt., var till. tekin til einnar umr.

*Flm. (Einar Olgeirsson): Það fer ekki mikið fyrir þessari till., sem við hv. 5. landsk. flytjum

viðvikjandi úthlutun gjaldeyrisleyfa, en ég býst við, að svo framarlega sem till. nær samþykki d. og yrði framkvæmd af ríkisstj., þá myndi af því hljótaskast allveruleg bót á högum manna hér á landi, sérstaklega hvað verzlun og sjávarútgerð snertir.

Ég vil þess vegna óska þess, að d. ræði þessa till. og athugi hana rækilega. Við höfum ekki sett þetta fram í frv.formi vegna þess, að við vitum, að hægt er með því að breyta starfsreglum gjaldeyrisnefndar að gera nægilega mikið í þessu máli til þess, að gott hljótist af. Ég býst við, að allir hv. þm. séu sammála um, að gjaldcyrishöftin eins og þau nú eru séu nauðsyn, að visu ill nauðsyn. Ég býst við, að menn séu líka sammála um, að hægt sé að heita þeim nokkuð öðruvisi, og aðalatriðið hlýtur að vera það, að hægt sé að heita gjaldeyrislögnum þannig, að sem minnst dýrtið hljótist af þeim.

Það hefir verið svo undanfarið, að dýrtið hefir farið jafnt og þétt vaxandi hér á landi. Það er m. a. vegna þess, hvernig gjaldeyrisleyfum hefir verið úthlutað. Þessi till. gengur út á það, að haga svo þeirri úthlutun, að dýrtiðin vaxi sem minnst, en samkeppnin sem mest, og að meiri möguleikar verði fyrir sem flesta til þess að fá vörurnar beinna og ódýrar en nú.

Tillagan felur í sér tvo liði, og snertir annar nauðsynjar almennings, en hinn vörur til atvinnurekstrar, svo sem til útgerðar og iðnaðar.

Fyrst vil ég ræða um, hverju hér er lagt til að breyta í verzlun með almennar nauðsynjar. Hingað til hefir verið beitt tveim reglum við úthlutun gjaldeyrisleyfa. Annað er höfðatölureglan, að veita innflutning miðað við þann fjölda heimila, sém stendur bak við verzlunina. Þetta hefir verið gert við neytendafélögin. Hinsvegar hefir þeirri reglu verið beitt við einka-verzlanir, að láta þær fá innflutning í beinu hlutfalli við það, sem þær hafa flutt inn áður. Ég er fyllilega samþykkur fyrri reglunni. En hin aðferðin og sú skoðun, að taka eigi mest til til þess, hverjar vörur innflytjandinn hefir fengið og getað selt fyrir 4—5 árum, nær varla nokkurri átt. Það er einmitt reglan, sem hefir orðið til þess að auka mjög dýrtiðina. Nokkrar heildsverzlanir hafa fengið nálega allan innflutninginn á mörgum vörutegundum. Gjaldeyrisleyfin hafa jafngilt einkaleyfi fyrir þær. Þetta er gefið mál, enda öllum ljóst um sumar vörur. En þessi einokun getur færzt yfir flestar nauð-

synjar. Það vona ég sé skiljanlegt, ef þess er gætt, að neytendasamtökin fá ekki innflutt nema rétt handa sér; hinu ráða heildsalar yfir. Það hefir vissulega komið á raunveruleg einokun fyrir stórvæðlanirnar. Þær nota þessa aðstöðu. Kjörin, sem þær veita smásölum, hafa versnað, verðið hækkað meir en erlendis, lánskjörin gerð örðugri. Smásalar hafa mátt þakka fyrir að geta fengið nokkrar vörur. Einokunin kemst með þessu lagi á það stig, að öll samkeppni er svo að segja drepin niður.

Þetta á sérstaklega við um smásala í Reykjavík. Kaupmenn úti um land, sem selja beint til neytenda, hafa fremur getað fengið vörurnar beint frá útlöndum heldur en smákaupmenn hér, þar sem mest er fjölmennið og þarfirnar. Ég veit, að sterk hreyfing hefir verið meðal smásala fyrir því að losna undan þessari einokun og órétti og að fara fram á það við Alþingi, að þeim yrði sjálfum veittur réttur til innflutnings. Það er þeim, eins og gefur að skilja, lífsnauðsyn í samkeppninni við neytendasamtökin, sem fá vörurnar án milligöngu heildsalanna.

Ég vil gefa hv. þdm. nokkra mynd af því, til hvers einkarétti á innflutningi er beitt. „Normal“-álagning heildsala var áður 3—5% í beinni sölu, en í „lager“-sölu 8—12%. En álagning heildsalanna er nú að meðaltali 21%. Á hinn bóginn er álagning smásala 19%. Áður var heildsalaálagningin aðeins lítið brot af verðinu og miklu minni en hjá smásölum. Það hefir snúist við. Smásöluálagningin er líkt og áður, undir 20%, en heildsöluálagningin hefir margfaldast úr 5—10% upp í 21% að meðaltali. Það þýðir, að mennirnir, sem vinna allt verkið við dreifing vörunnar, vigta úr pokum, mæla, þakka inn, afgreiða o. s. frv., fá minna en 20%, en þeir, sem lítið eða ekkert vinna nema að hafa yfirumsjón með innflutningi vörunnar, fá yfir 20%. Enda er það svo, samkv. upplýsingum skipulagsnefndar atvinnumála, að árstekjur matvörukaupmanna í Reykjavík hafa verið að meðaltali 3300 kr. En meðallaun heildsala voru á sama tíma 16 þús. kr.

Ég vonast þess vegna til þess, að hv. þm. sjái, að hér er verið að beita eina stétt órétti í þágu annarar — og það tiltölulega mjög fárra manna hér í Reykjavík.

Þess vegna var það algerlega réttmætt, þegar matvörukaupmenn samþykktu í félagi sínu hér í bænum eindregna áskorun um það fyrst og fremst, að verzlun með matvöru yrði gefin frjáls, — eða í öðru lagi til vara, að gjaldeyrisleyfin yrðu veitt beint til smásala, en ekki heildsala, — vitanlega til þess, að smásalar gætu síðan keypt vörurnar erlendis með eigin samtökum. Þessi áskorun var lögð fram á verzlunarþingi síðast.

Ög sama sjónarmið verður uppi, ef athuguð er sú hliðin, sem að neytendunum snýr. Það er engan veginn rétt, að þeir þurfi að sæta verri kjörum, sem verzla við kaupmenn, heldur en þeir, sem eru í kaupfélögum. Neytendafélögin hafa líka sinna hagsmuna að gæta í þessu efni. Þau óska ekki eftir því að hafa sérstaka lagavernd. Þau vilja gjarnan, að verzlunin sé sem frjálsust, því að þau sigrar í frjálsri samkeppni. Það væri ekki heilbriggt að skapa þeim sérstök réttindi um innflutning. En ef kaupfélög og kaupmenn standa jafnt að vigi, verður afleiðingin,

að báðir aðilar keppa saman að því að selja ódýrt.

Það er sannað, að álagning og gróði stórkaupmanna eru óeðlilega há. Í frjálsri samkeppni, eða ef þeir færu aðeins með gjaldeyrisleyfin í umboði smásala, ætti öll þeirra viðleitni að stefna að því að fá sem ódýrastar og bestar vörur, í stað þess að fá nú nokkurskonar einkaleyfi til að útvega vöru, sem smásalar verða síðan að sjá um að koma út fyrir hvaða verð sem er. Ég tel því vitandi stuðlað að þeirri verzlunarkúgun með því fyrirkomulagi, sem er á úthlutun gjaldeyrisleyfa.

Með þessari þáttill. er farið fram á meira réttlæti og það, að hægt verði að rýra dýrtíðina í landinu. Og mér finnst engir geta kvartað um, að þeir yrðu sviptir rétti sínum með þessu. Því að það getur ekki verið meiningin að leyfa 10—20 mönnum slík sérréttindi, leyfa þeim að okra á öllum almenningi. Mér skilst ekki annað en að þeir, sem að gjaldeyrislöggefing og veiting leyfanna hafa staðið, óski einmitt þess, að sem minnst dýrtíð hljóti af.

Ég vil benda hv. þm. á, að hér er ekki um nein- ar smáræðis upphæðir að tala. Í skýrslum skipulagsnefndar atvinnumála er árlegur kostnaður við það að selja landsmönnum ca. 50 millj. kr. innflutning talinn yfir 20 millj. kr. Það samsvarar rúmlega 40% álagningu á vörurnar eftir að þær eru komnar í höfn. Það samsvarar nákvæmlega því, sem ég gat um áðan, að heildsalar leggja 21% á vöruna og smásalar 19%. Ef hægt væri að minnka meðalálagning í heildsölu niður í 10%, mundi það þýða 5 milljónir, sem væru sparaðar fyrir alþýðuna í landinu. — Þetta kemur líka heim við það, að skipulagsnefnd atvinnumála hefir reiknað út hreinan gróða heildsalanna á árinu 1934 og talizt svo til, að hann væri um 5 millj. kr.

Það er þess vegna í engum vafa, að bak við þessa till. stendur vilji smásalanna, eins og m. a. sést af samþykktinni í félagi matvörukaupmanna. Ég veit hinsvegar, að heildsalar munu gera allt, sem þeir geta, til að hindra framgang hennar. Ég vona, að Alþingi meti meir hagsmuni almennings og fjölmennrar stéttar smásala heldur en örfárra manna.

Þá sný ég mér að síðara hluta till., þar sem ræðir um vörur til atvinnurekstrar. Það hefir að minnu áliti ekki minni þjóðhagslega þýðingu, ef smáútvegsmenn til dæmis gætu sjálfir fengið gjaldeyrisleyfi fyrir útgerðarvörum. Samkv. þeim reglum, sem ég hefi talað um, hefir innflutningur þeirra nauðsynja verið veittur þeim, sem önnuðust þann innflutning fyrir 4—5 árum. Með því móti hefir þessi innflutningur, eins og allir vita, haldizt í höndum örfárra heildsala. Álagning þeirra hefir verið frá tæpum 24% hjá kola- verzlunum upp í rúm 53%, eins og t. d. hjá olíufélögunum. Nauðsynlegustu útgerðarvörur, sem óhugsandi er, að framleiða megi innanlands, voru fluttar inn fyrir 8,8 millj. kr. árið 1933, en það er síðasta árið, sem handbærar skýrslur eru fyrir um það efni. Þetta þýðir m. ö. o., að hringarnir hafa tekið álagning sína af a. m. k. þeirri upphæð það ár og síðan. Sú álagning nemur bersýnilega fast að því 2½ millj. kr. á ári. Mikið af því er annaðhvort hreinn gróði eða pen-

ingar, sem fara í óþarfa kostnað við verzlunina; á því er enginn efi. — Nú hefir það verið upplýst hér í þinginu, að allt tap sjávarútvegsins væri upp undir tvær millj. kr. Ég vil vekja athygli á því, að álagning hringanna á útgerðarvörur hér á landi er meiri en nemur öllu því tapi. Í þessum skatti til hringanna felst allt það tap, sem útgerðarmenn reikna, að hafi orðið á rekstrinum hjá sér. — Það virðist ekki fjarri lagi, að álagning hringanna á sjávarútvegsvörur gæti minnkað um helming. En til þess þyrfti annaðhvort harðvítuga samkeppni eða almenn samtök útgerðarmanna um að kaupa inn útgerðarvörurnar, og þeir yrðu þá að fá leyfin til þess. Ef álagning hringanna minnkaði um helming, mundi það þýða 1½ millj. kr., sem beinlínis rynni til sjávarútvegsins og yrði til þess að bæta úr tapi, bæta kjör manna og auka kaupgreiðslur.

Nú mundi einhver segja, að þetta sé „utopia“, að hægt sé að minnka þannig þann skatt, sem veiting gjaldeyrisleyfanna leggur á þjóðina. En það er ekki. Ég skal taka dæmi. Það er sú verðlækkun, sem hefir átt sér stað á benzíni. Þegar ríkið hækkaði tollinn á benzíni um 4 aura á lítra, tókst að hindra það, að hringarnir hækkuðu verðið sem því nam. Um leið og tækifærið gafst til að taka þarna upp baráttu við hringana, reyndist mögulegt að spara þjóðinni upphæð, sem nemur 400 þús. kr. á ári, á þessari einu vörutegund. Þegar það sýnir sig, að þetta er hægt, væri þá fjarstæða að gera ráð fyrir, að lækkunin öll á oliu, kolum, salti o. fl. gæti numið 1¼ milljón? — Ég held, að með þessari þáttill., sem ekki kostar svo mikið sem lagabreyting, megi spara þá upphæð.

Ég skil ekki í öðru en að smáútvegsmönnum ætti að vera fært að koma þessu fyrir ekki verr en t. d. bílstjórum. Ég skil ekki annað en neytendasamtökin ættu að vera fær um annað eins afrek og það var að lækka benzínið. Ég fæ ekki skilið annað en hægt sé með þessu að tryggja smáútvegsmönnum stórlækkun á öllum vörum. Ég tala ekki um þetta út í bláinn. Ég veit um oliuna, sem kostar 24 aura í Vestmannaeyjum nú, að það er hægt að fá hana fyrir 12 aura til landsins. Þessi leið til að styðja útgerðina þýðir ekki milljónaútgjöld fyrir ríkissjóðinn, — ekki eyris útgjöld —, heldur aðeins það, að veita ekki nokkrum hringum hér á Íslandi einkaréttindi til að selja vörur til smáútvegsmanna. Mér finnst satt að segja ekki farið fram á sérstaklega mikið. Með þessu er alls ekki verið að banna hringunum að verzla með þessar vörur hér á landi, heldur þýðir það einungis, að þeir verða að láta sér nægja sömu álagning og sömu skilyrði og aðrir menn — nema að því leyti, að þeir hafa fjármagn sitt við að styðjast. Aðalatriðið aðeins þetta, að smáútvegsmönnum sé leyft að ná rétti sínum í frjálsri samkeppni.

Ég ætla ekki að fara langt út í þetta mál að því er snertir iðnaðarmenn og smáðnrekendur; það væri eins umfangsmikið í sjálfa sér eins og útgerðarmálin. Það hefir sýnt sig glögg, að oft hafa einstakir hringar sölsað undir sig allan innflutning á einhverju því hráefni, sem þurfti til ákveðinnar iðnaðarframleiðslu, og okrað á því. Það kemur auðvitað niður á framleiðendum og síðan á neytendum í hækkuðu vöruverði.

Ég vonast til þess, að allir þingflokkar sjái sér fært að ljá þessari till. lið. Ég býst sérstaklega við, að Alþf. og Kommf. séu sammála um nauðsyn þessara umbóta. Ég vonast einnig til þess, að þeir fulltrúar Framsf., sem telja sig sérstaklega fulltrúa samvinnuhreyfingarinnar, verði till. fylgjandi. Það getur ekki verið tilátlinn fyrir þeim að vilja skapa sambandi neytendasamtakanna nein sérstök lagaleg réttindi, sem öðrum eigi að neita um. — Við viljum verja þau samtök, munu þeir segja, fyrir hverskonar órétti, eins og tvöfalda skattinum, en við viljum ekki, að smákaupmenn geti sagt, að þeir séu misrétti beittir okkur í hag og að það sé litill vandi fyrir kaupfélögin að selja ódýrt, þar sem þau séu óháð heildsölum og fái leyfin beint: — nei, þeir verða líka að fá leyfin beint. — Ég vona ennfremur, að fulltrúar Sjálfstf. geti verið með þessari till. um að ryðja burt höftum, sem lögð hafa verið á frjálsa samkeppni. Mér finnst, að þeir geti ekki verið með því að setja einokun á innflutning til hagsbóta fyrir 10—20 menn hér í Reykjavík, en móti rétti fjölmennra stétta, sem þeir sjálfstæðismenn telja sig sérstaklega fulltrúa fyrir, verzlunarmannanna og smáútgerðarmannanna. Mér finnst, að þeir, sem telja sig fulltrúa verzlunarstéttarinnar, þ. e. a. s. sjálfstæðismenn, ættu hér að taka afstöðu með smákaupmönnum og samþ. kröfur þeirra um, að gjaldeyrisleyfin verði þeim úthlutað. Og ég vil ennfremur vænta þess hvað Sjálfstf. snertir, sem talið hefir sig verndara smáútvegsmannanna, að hann taki undir með þessari till. um, að þeir geti fengið gjaldeyrisleyfi fyrir þeim vörum, sem þeir þurfa til útgerðarinnar, svo sem oliu, salti og kolum.

Ég vil þá að síðustu minna hv. þm. á það, að samþykkt þessarar till. og framkvæmd hennar gæti þýtt um 5 millj. kr. sparnað fyrir hinn íslenska þjóðarbúskap og a. m. k. 1½ millj. kr. fyrir útgerðina, og það án þess, að þetta kosti ríkissjóð einn einasta eyri.

Ég vonast þess vegna til, að þessi till. verði rædd og athuguð ýtarlega, þar sem um hana er aðeins ein umr.. Ég mun þó, ef till. kemur fram um það, vera því hlyntur, að málinu sé vísað til n., í trausti þess, að þm. rannsaki, hvaða afleiðingar það mundi hafa, ef þessum reglum, sem við stingum upp á, væri framfylgt, og þegar þeir hafa rannsakað það, taki afstöðu með till. og samþ. hana.

*Atvmrh. (Haraldur Guðmundsson): Ég held, að það sé hreinaasta „utopia“, svo að maður noti orð hv. flm., að láta sér detta í hug, að með samþykkt þessarar till. væri hægt að spara 5 millj. kr. fyrir þjóðarþúið og 1½ millj. kr. fyrir útgerðarmenn. Hinsvegar neita ég því ekki, að till. gefur tilefni til athugunar. — Að vísu er það svo, eftir því sem ég bezt veit, að úthlutun gjaldeyrisleyfa er ekki þannig bundin eins og hv. flm. taldi. Ég veit ekki betur en að smákaupmennirnir fái nokkuð af gjaldeyrisleyfum, þó að ýms leyfi séu bundin við heildsalana. En ég tel fulla ástæðu til að athuga, hvort ekki sé hægt að veita smákaupmönnum meira af gjaldeyrisleyfum. En rétt er að benda á það, að þá þarf að setja ramar skorður við því, að hægt

sé að braska með gjaldeyrisleyfin, þannig að þau gangi kaupum og sölum.

Að því er snertir leyfin til útgerðarmanna og iðnaðarmanna, þá veit ég ekki betur en að þeirri reglu hafi verið fylgt, að þeir fengju viðstöðulaust innflutningsleyfi fyrir sínum þörfum, að undanskildum veiðarfærum, sem búin eru til í landinu, og jafnan hefir verið reynt að taka nokkurt tillit til þess, að sú iðngrein þyrfti ekki að falla niður. En mér er ekki kunnugt um það, að þeim hafi verið neitað um innflutning fyrir salti, kolum og oliu. — Ég hyggt því, að það sé fjarri öllum sanni að láta sér detta í hug, að með framkvæmd þessarar till. fengist 1½ millj. kr. sparnaður fyrir útgerðarmenn. En ég hyggt, að með viðtækari leyfum til smákaupmanna mætti í mörgum tilfellum losna við óhæfilega álagningu heildsalanna, og er ég að því leyti sammála hv. flm.

Ég vil því, að þessu öllu athuguðu, leggja til, að umr. verði frestað að sinni og málinu vísað til fjhn., þar sem m. a. á sæti maður, sem um tíma hefir verið form. gjaldeyrisnefndar og er því þessum málum kunnugastur, að því er snertir úthlutun leyfa.

*Fjmrh. (Eysteinn Jónsson): Ég mun ekki mæla á móti því, að þessi till. verði athuguð í fjhn., en ég vil bara taka það fram út af ræðu hv. flm., að hann hefir rangar hugmyndir um afleiðingar þessarar till., og það ekki sízt vegna þess, að eins og nú standa sakir, eru það samvinnufélögin, sem hafa afgerandi áhrif á verðlag mestu nauðsynjavaranna, svo sem matvara og nýlenduvara. Og það vill svo til, að það er einmitt þessi verzlunargrein, sem heildsalarnir starfa mest að. — Hvað snertir þær vörur, sem einna mest er lagt á, eins og vefnaðarvörur, skófatnað og aðrar hliðstæðar vörur, þá er það svo, að á þeim er í raun og veru engin heildsöluverzlun til, heldur flytja þeir vöruna inn, sem selja hana til almennings, þannig að þessi regla mundi þar mjög litlu um breyta.

Þetta vildi ég taka fram, til þess að hv. þm. litu ekki allt öðrum augum á þetta mál heldur en vera ber. En þrátt fyrir það er ég ekkert á móti því, að till. fái að athugast í n., því að ég álit ekki óeðlilegt, að fjhn. þingsins kynni sér þetta nokkuð sérstaklega.

*Flm. (Einar Olgeirsson): Mér finnst nú, að hæstv. ráðh. séu nokkuð daufrúaðir á samtök fólksins sjálfs til þess að bæta sín eigin kjör, hvort sem það eru smákaupmenn eða smáútvegsmenn. (Fjmrh.: Ég trúi því, að það geri það í gegnum kaupfélögin). Þá þarf að sjá þeim fyrir gjaldeyrisleyfum. — En þessir hæstv. ráðh. voru líka vantrúaðir á það hér á árunum, að hægt mundi vera að lækka benzínið, eftir að skatturinn var lagður á það af Alp. Ég átti þá m. a. tal við hæstv. atvmrh., og sagði hann, að ómögulegt væri fyrir hringana að lækka verðið. Það sýndi sig nú samt, að það var hægt. Og ég hefi þá trú, að ef smákaupmenn fá sjálfir að ráða sínum gjaldeyrisleyfum, þá geti þeir stuðlað að minnkandi dýrtíð í landinu.

Það er að visu rétt, að það nægir ekki að

samb. þessa till., og gera svo ekkert meira. Vinstri flokkarnir þurfa að hjálpa millistéttunum að skapa sín eigin samtök. Það er hart að horfa upp á það, að á sama tíma, sem bændurnir hafa myndað sér sterk samtök, hafa smákaupmenn og fiskimenn engin samtök sín á milli. Hér er stórt svið eftir að vinna, þar sem vinstri flokkarnir mega ekki lengur sitja hjá. — Það er rétt, að það sparast engin 1½ millj. fyrir smáútveginn og 5 millj. fyrir þjóðarþúskapinn, ef till. er aðeins samb., og svo búið. En ef ríkisstj. tæki upp þessa reglu, þá eru möguleikarnir fyrir því, ef sá réttur, sem væri innfærður, væri notaður til hlítar af sjálfum millistéttunum, vinnandi fólkinu í landinu. Það er rétt, að sjálf þáttill. flytur þetta ekki til fólksins, en hún skapar þeim réttinn til þess að notfæra sér þessa möguleika.

Þetta vildi ég taka fram. Að öðru leyti felli ég mig vel við þá till., að málinu sé vísað til fjhn., og mun ég því ekki orðlengja frekar um það nú.

*Atvmrh. (Haraldur Guðmundsson): Ég tók svo eftir, að hv. flm. léti þau orð falla, að ég hefði sagt, þegar benzinskatturinn var hækkaður, að oliufélögin gætu ekki lækkað verðið um 4 aura, eða það, sem skattinum nam. Þetta er rangt; ég hefi aldrei viðhaft slík orð. Ég veit ekki betur en að áður en til benzindeilunnar kom, hafi þeim, sem þess höfðu óskað, staðið til boða að fá innflutningsleyfi fyrir benzini, enda var leyfið veitt strax og beiðnin kom, bæði til þess að byggja geyma og eins fyrir benzini. Hitt get ég sagt hér sem mína skoðun, að oliufélögin hefðu ekki gert þá lækkun, sem fram kom, ef ekki hefði bætzt við nýr innflytjandi. En það stafaði ekki af því, hvernig innflutnings- og gjaldeyrisnefnd starfaði, því að hún veitti leyfið, þegar um það var beðið. — Nú er búið að byggja oliugeyma í Vestmannaeyjum, og ég veit ekki betur en að þangað sé nokkurn veginn tryggur innflutningur. Svo að í þessum efnu mundi þál. enga breyt. gera. En það, sem hér er um að ræða, er, hvort oliufélögin — með þeirri aðstöðu, sem þau hafa, — geta haldið verzluninni í sínum höndum, þó að innflutningur sé veittur til annara.

ATKVGR.

Till. vísað til fjhn. með 20 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin frammar.

3. Innflutningur ávaxta.

Á 8. fundi í Ed., 22. okt., var útbýtt:
Till til þál. um innflutning ávaxta (A. 40).

Á 9. fundi í Ed., 23. okt., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Till. var ekki á dagskrá tekin framar.

4. Landhelgisgæzla.

Á deildafundum 18. okt. var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um aukningu landhelgisgæzlu Íslendinga og um það, að Ísland taki að öllu leyti í sínar hendur gæzlu fiskveiða í íslenskri landhelgi (A. 20).

Á 4. fundi í Sp., 29. okt., var till. tekin til fyrri umr.

*Flm. (Sigurður Kristjánsson): Þessi till. er svo að segja shlj. till., sem ég ásamt þm. V.-Sk. og þáv. 11. landsk. flutti á síðasta þingi. Hér eru nú flestir sömu menn viðstaddir og voru þá, og ég sé þess vegna ekki ástæðu til að endurtaka það, sem ég sagði við framsögu málsins þá, né heldur bæta nýju við á þessu stigi. Því að að sjálfsögðu gefst tækifæri til þess við síðari umr. að ræða þetta mál nánar, ef ástæða er til. Ég ætla þess vegna ekki að hafa þessa framsögu lengri, né auka umr. um hana, nema sérstakt tilefni gefist til. En ég óska, að till. verði vísað áfram til síðari umr. Ég hefi ekki athugað nákvæmlega, hvort ástæða sé til þess að till. gangi til nefndar, en ef það þykir betur viðeigandi, þá sé ég ekki, að það geti verið önnur nefnd en fjvn., því að aðrar nefndir höfum við ekki til að vísa slíku máli til. En annars er að sönnu ekki farið fram á sérstaka fjárveitingu með þessari till. Hirði ég því ekki um að eiga frumkvæði að því að vísa till. til neinnar nefndar, en mundi ekki verða á móti því, að svo yrði gert.

*Fjmrh. (Eysteinn Jónsson): Aðeins út af fyrri lið till. vil ég taka fram þetta. Hann er þannig orðaður, með leyfi hæstv. forseta: „Alþingi skorar á ríkisstjórnina að greiða landhelgisjóði nú þegar skuld ríkissjóðs við hann, og að verja öllu andvirði varðskipsins Óðins nú þegar til byggingar fullkomins gæzluskips“, o. s. frv.

Út af þessu vil ég taka fram, að þegar varðskipið Óðinn var selt, fengust fyrir það 250 þús. kr., og þá stóð þannig á, að landhelgisjóður þurfti ekki í augnablikinu að nota þetta fé, en hinsvegar hafði ríkissjóður þá yfirdráttarlán í Landsbankanum og borgaði af því hærri vexti heldur en landhelgisjóður mundi hafa fengið með því t. d. að leggja þetta fé inn á hlaupa-reikning í banka, og þess vegna þótti það skyn-

samleg ráðstöfun, að landhelgisjóður lánaði ríkissjóði þetta fé í bili. Þetta lán er nú smátt og smátt verið að greiða, m. a. með því að greiða andvirði báts, sem smiðaður er fyrir reikning landhelgisjóðs.

Þetta vildi ég taka fram út af fyrri liðnum, og svo hitt, að vitanlega er mikil ástæða til þess að vísa málinu til fjvn., því að skorað er á ríkisstj. að verja öllu andvirði varðskipsins Óðins til byggingar fullkomins gæzluskips. Það mun nú láta nærri, að 100 þús. kr. hafi farið til þess að greiða þennan bát, sem í smiðum er. Eftir yrðu því ekki nema um 150—170 þús. kr., og það mundi hrökkva skammt til þess að byggja fullkomið gæzluskip. Ef till. ætti því að hafa nokkra þýðingu sem ályktun frá Alþ., þá yrði náttúrulega að fylgja henni stórkostleg fjárveiting, og þess vegna legg ég til, að málinu sé vísað til fjvn.

*Flm. (Sigurður Kristjánsson): Það er alveg rétt, að þetta fé mundi hrökkva skammt til þess að byggja skip af sömu stærð og t. d. „Ægir“. En það er nú ekki fullrannsakað mál, hvaða stærð mundi heppilegust fyrir varðskip. Og svo er hitt, að landhelgisjóður hefir árlega nokkrar tekjur, og er því ekki vist, að þetta mundi þurfa að koma svo mikið við ríkissjóð beinlínis, en náttúrulega kæmi það óbeint niður á ríkissjóði, ef varið væri t. d. tekjum landhelgisjóðs þetta árið og það næsta í þessu skyni. Það yrði til þess, að ríkissjóður yrði að leggja meira til rekstrar varðskipanna.

En eins og ég tók fram í upphafi, þá fer því fjarri, að ég hafi nokkurn hlut á móti því, að málinu sé vísað til n., en þá vil ég mælast til þess, að hún hraði málinu sem mest.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 27 shlj. atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: ÁÁ, BSt, BjB, BSn, BrB, EOL, EystJ, GG, GSv, GL, HG, HelJ, IngP, ÍslH, JakM, JJós, JörB, MG, MJ, PHerm, PHann, SEH, SK, SÁÓ, StSt, TT, JBald.

BJ, EmJ, HermJ, SvBH, VJ, ÞorbP greiddu ekki atkv.

16 þm. (BÁ, EÁrna, EE, FJ, GP, HV, JPálm, JJ, ÓTh, PZ, PHalld, PO, SkG, StgrSt, ÞBr, ÞP) fjarstaddir.

Forseti (JBald): Út af atkvgr. vil ég geta þess, að BÁ, EE, GP, JPálm, ÓTh, PZ, PHalld, PO, SkG, StgrSt, ÞBr, ÞP höfðu engir leyfi forseta til þess að vera fjarverandi af fundinum.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 27 shlj. atkv. og til fjvn. með 29 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

5. Alþýðutryggingar.

Á deildafundum 18. okt. var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um endurskoðun á l. um alþýðutryggingar, nr. 26 1. febr. 1936 (A. 23).

Á 4. fundi í Sp., 29. okt., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Forseti (JBald): Ég legg til, að viðhöfð verði ein umr. um málið.

Flm. (Brynjólfur Bjarnason): Ég vildi óska eftir því, að frekar væru viðhafðar tvær umr., vegna þess að ég býst við, að margir hv. þm. vilji ekki samþ. till. við fyrri umr., en vilji hinsvegar vísa henni til allshn.

Forseti (JBald): Ég mun fallast á tilmæli hv. flm. um, að viðhafðar verði tvær umr. um málið. En það er ekki hægt að vísa til neinnar n. í Sp. nema fjvn. og utanrnm., en málið kemur þá til athugunar við umr. sjálfar síðar. — Það er þá ákveðið að viðhafa tvær umr. um málið.

Á 5. fundi í Sp., 11. nóv., var till. tekin til fyrri umr.

*Flm. (Brynjólfur Bjarnason): Þegar rætt var um frv. mitt um breyt. á l. um alþýðutryggingar í hv. Ed., dróst efni þessarar þáttill., sem hér liggur fyrir, mjög inn í umr., sem urðu allýtarlegar, og — eins og kunnugt er — nokkuð á við og dreif. Ég tel því óþarft að hafa langa framsögu fyrir þessu máli. —

Þáttill. þessi fer fram á það, að l. um alþýðutryggingar verði endurskoðuð í heild, en þó er sérstaklega til tekið, að gera þurfi gagngerðar breyt. á köflunum um elli- og örorkutryggingar, þannig að allar tekjur, sem ætlaðar eru til gamalmenna og öryrkja, verði jafnharðan notaðar þeim til styrktar. Ennfremur að breyta skuli á gagngerðan hátt kaflanum um atvinnuleysis-tryggingar, þannig að þær komi að fullu gagni.

Mér er ljóst, að það þarf að breyta ýmsu fleiru í l. slysatryggingarnar eru að visu — að minum dómi — ágallaminnsti kaflinn í löggjöf-inni, en samt sem áður hafa ýmsar breyt., sem gerðar hafa verið á slysatryggingarlögunum um leið og þær voru felldar inn í alþýðutryggingarlöggjöfina, valdið mikilli óánægju, og þarf þar lagfæringa við.

Hvað breyt. á ellitryggingunum snertir, þá hefir þeirri röksemd verið haldið mjög á lofti, að þetta fyrirkomulag, sem farið er fram á í till., mundi verða afardýrt. Það er því rétt að athuga þetta ofurlítið. — Ef tala gamalmenna er reiknuð eftir manntalinu 1930 og lagt til grundvallar skattaframtal ársins 1932, þá fáum við út eftirfarandi: Ef allar tekjur lífeyrissjóðs koma til útgjalda og gert er ráð fyrir, að bæjar- og sveitarfélög leggi fram jafnháa upphæð á móti, og ennfremur að gert sé ráð fyrir, að helmingur gamalmenna þurfi á styrk að halda, þá yrði meðallífeyrir með þessum útreikningi tæpar 450 kr. á ári á gamalmenni, ef reiknað er með því, að þau njóti styrks eftir 67 ára aldur. En nú er gert ráð fyrir,

að meðallífeyrir verði aðeins 420 kr. eftir 50 ár, þegar fullur lífeyrir kemur til greina. Ef öryrkjarnir eru teknir með, yrði meðallífeyrir um 400 kr. En nú er gert ráð fyrir, að elliluna-greiðslur hefjist við 60 ára aldur, og þá þarf náttúrliga meira fé, enda er því ekki að leyna, að svo er til ætlað með þessari þáttill., að reynt verði að finna leiðir til þess að auka tekjur lífeyrissjóðs, jafnframt sem iðgjöld verði höfð stighækkandi eftir tekjum.

Það leikur ekki á tveim tungum, að allur almenningur er sammála þessum breyt., sem hér er farið fram á, og eru þær í samræmi við kröfur þeirra 5200 Reykvíkinga, sem sendu Alþingi í fyrri áskorun um þetta efni, og í samræmi við kröfur flestra verklýðsfélaga á landinu.

Ég leyfi mér að mælast til, að málinu verði, að lokinni þessari umr., vísað til 2. umr., og að hæstv. ráðh. og hv. þm. athugi það milli umr.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 26 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 27 shlj. atkv. og til fjvn. með 31 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

6. Bolungavíkurhöfn.

Á deildafundum 18. okt. var útbýtt frá Sp.:
Till. til þál. um að gera Bolungavíkurhöfn að öruggu skipalægi (A. 19).

Á 4. fundi í Sp., 29. okt., var till. tekin til fyrri umr.

*Flm. (Sigurður Kristjánsson): Það stendur svipað á með þessa till. eins og þá, sem ég hafði framsögu fyrir áðan (till. um landhelgisgæzlu). að hún liggur hér fyrir þinginu í annað sinn.

Það mun nú að sjálfsögðu þykja nokkuð stórt spor stigið, ef þingið samþ. þessa till., því að efalaust mun það hafa í för með sér allmikil útgjöld fyrir ríkissjóð, þó að ekki séu neinar áætlanir til um það.

Sú hefir verið reglan og er, að ríkissjóður leggi fram vissan hluta til hafnarbóta. En nú eru ekki til hafnarlög fyrir Bolungavíkuraupstað, og þar stendur svo sérstaklega á, að ríkið hefir sjálft alltaf haft stjórn á þessu verki, og þrátt fyrir margitrekkaðar óskir hreppsins um að fá að eiga þar hlutdeild í og fá að ráða sér sérstakan verkfræðing til þess að hafa þar yfirstjórn, þá hefir því verið harðlega synjað, og vitamálastjóri hefir haft yfirstjórn verksins á hendi. Það, sem búið er að gera við höfnina, hefir kostað um ½ millj. kr., eins og tekið er fram í grg. — Ég ætla, að það muni standast nokkurn veginn allt, sem í þessari grg. er, þó að nokkuð sé liðið frá því að hún var samín, og fyrir því eru því sterkari líkur, sem all-

mikið af grg., allt það efnislega og talnalega, er fengið beint frá fyrrv. vitamálastjóra, Th. Krabbe. — En af þessari ½ millj., sem þetta verk hefir kostað, hefir hreppurinn greitt um 300 þús. kr. Nú er þetta ekki mjög stór hreppur, og liggur það því í augum uppi, að þetta hefir orðið honum ofraun, enda hefði hann aldrei lagt út í það, ef hann hefði ekki teygzt út í það smátt og smátt, vegna þess að sífellt hefir orðið að endurtaka verkið. Af þessum ástæðum — og náttúrlega af ýmsum fleiri ástæðum með — hefir hreppsfélagið orðið ákaflega illa stætt fjárhagslega. Það er svo búið að tæma gjaldgetu sína og lánstraust fyrir þetta mannvirki, að ekki er hægt að búast við því, að það verði fyrst um sinn þess megnugt að leggja meira fé til þess. En bæði er það, að óviðunandi er, að verk, sem búið er að leggja í ½ millj. kr., verði að litlu gagni, og ennþá meira óviðunandi, að það eyðileggist af því, að því er ekki að fullu lokið, og eins hitt, að framtíð þessa hreppsfélags byggist að miklu leyti á hafnarumbótum. Ég tel því víst, að ríkið, sem búið er að leggja um 200 þús. kr. í þetta mannvirki, muni vilja halda verkinu áfram, þó að það verði náttúrlega alltaf álitamál, með hvað miklum hraða það skuli gert. Ég vænti þess einnig, að þingið vilji líta á þá ástæðu, sem ég nefndi áðan, nefnilega þá, að hreppstjórnin hefir litlu eða engu fengið að ráða um þetta verk, og yfirstjórn þess hefir alltaf verið í höndum umboðsmanns ríkisins, og sú skýrsla, sem ég hefi fengið frá fyrrv. vitamálastjóra, ber það með sér, að á því hafa orðið miklar misfellur. Ég get ekki betur séð en að langmestur hluti þess fjár, sem til mannvirkisins hefir gengið, hafi farið til umbóta vegna skemmda og svo til þess að tryggja þennan brimbrjót, sem frá upphafi hefir verið allt of veikur. Eftir því, sem mér sýnist af skýrslunni, hefir ekki farið til beinnar framlengingar á þessum brimbrjóti meira en 140 þús. kr.; hitt hefir farið til endurbóta, enda hefir, eins og ég hefi tekið fram í rökstuðningi till., verið svo kastað höndunum til þessa verks, að vikin hefir ekki einu sinni verið mæld.

Ég veit ekki, hvort ástæða er til fyrir mig að hafa þessi orð miklu fleiri, en ég vil að lokum leggja áherzlu á það, að aðstaða hreppsbúa þarna er þannig, að þeir verða að langmestu leyti að treysta á sjóinn. Þó hafa þeir hin síðari árin lagt talsverða áherzlu á aukna ræktun, og stafar það af því, að afli hefir brugðizt að undanförmu í þessari gömlu, frægu og ágætu verstöð. Það er öllum kunnugum ljóst, að aukin jarðrækt getur ekki hjargað þessu þorpi; til þess verður að gera aðrar ráðstafanir.

Að lokum vil ég mælast til, að till. verði vísað til síðari umr. og hv. fjvn. að lokinni þessari umr.

Vilmundur Jónsson: Mér ber að sjálfsögðu framfar öðrum skylda til að þakka þá rausn, sem kjósendum mínum í Norður-Ísafjarðarsýslu, og þá einkum Bolvíkingum, er sýnd með flutningi þessarar till. Ég á hér ekki við það, að farið er fram á, að gerðar séu áætlanir og athuganir, heldur hitt, að með till. eru vaktar

vonir um, að hin stórfenglegu hafnarvirki, sem hún ræðir um, verði rétt byggðarfélaginu að gjöf, án nokkurs framlags þess á móti. Það eitt skyggir á, að ég er öldungis ekki óttalaus um, að þeirra framkvæmda verði nokkuð langt að biða. Og þó að skömm sé frá að segja, er ástæðum þessa þorps þannig háttáð, að íbúar þess yrðu að gera sig ánægðari með skjótar framkvæmdir, þó að litlar væru, en stórkostlegar áætlanir, sem engar horfur eru á, að framkvæmdar yrðu í náinni framtíð. Ég vil í því sambandi minna á og óska góðra undirtekta undir umsókn hreppsnefndar Hólshrepps um að þingið veiti hreppnum aðstoð við greiðslu á skuld, sem enn er ógreidd, vegna síðustu aðgerðanna á öldubrjótnum í Bolungavík.

Um hafnargerð í Bolungavík hafa komið fram tvær hugmyndir. Ég legg að svo stöddu minna upp úr þeirri hugmynd, að gera höfnina einhverntíma í öfyrrisjäänlegri framtíð að öruggu lægi fyrir 1000 tonna skip en hinna: að gera á næstunni í sambandi við brimbrjótinn litla smábátakví, svo að ekki þurfi nær alltaf eftir hverja sjóferð að setja á land smábátana, sem nú eru gerðir út úr þorpinu, enda gerði kleift að stunda þaðan sjó stærri bátum, 30—60 tonna. Útgerðarmenn í Bolungavík líta svo á, að útvegurinn þar sé dauðadæmdur, ef ekki verður hægt að gera þaðan út slíka stærri báta og alveg á næstunni. Í sambandi við þessa hugmynd gerði verkfræðingur af vitamálskrifstofunni, sem átti erindi vestur í sumar, nokkrar bráðabirgðamælingar, eftir beiðni minni, en þær mælingar mundu þó nægja sem undirstaða undir uppdrætti og áætlanir, ef horfið yrði að hugmyndinni um smábátakví. Þegar verkfræðingurinn kom suður og ég hafði kynnt mér athuganir hans, tók ég það upp hjá mér sjálfum að rita hæstv. atvmrh. bréf, sem ég vil leyfa mér að lesa hér upp, með leyfi hæstv. forseta:

„Til brimbrjótsins í Bolungavík mun nú hafa verið varið ca. ½ milljón króna, og að vísu gerir hann lendingarskilyrði þar stórum betri en þau annars væru. Hinsvegar er það enn útilokað, að út séu gerð frá Bolungavík stærri skip en svo, að unnt sé að setja þau upp á kamb, jafnvel hvað lítið sem er að veðri, að því ógleymdu, hvílik feikna fyrirhöfn, erfiði og slyshætta er þeim uppsetningi samfara. Nú horfir svo um sjávarútveg og afkomu í Bolungavík, að lifsspursmál er fyrir þorpið, að þaðan verði unnt að gera út fleiri eða færri stærri skip en unnt sé að ráða við til daglegs uppsetnings, — skip, er geti víðar leitað veiða en á næstu miðum og tekið þátt í sildv. með herpinót að sumrinu. En það er óhugsandi nema með þeim endurbótum á lendingunni, að slík skip geti legið þar á höfn í öllum veðrum. Hefir verið stungið upp á, að því mætti koma til vegar með því að gera kví í lendingunni, þar sem brimbrjóturinn sé varnargarður móti norðvestri, en hlaðinn verði tiltölulega einfaldur veggur skáhallt á móti frá suðvestri — og mundi þetta verða víðráðanlegur kostnaður, þannig, að að því gerðu yrði miklu bjargað aftur af fé því, er kostað hefir verið í þessi hafnarmannvirki, sem vafasamt framtíðargildi hafa án slíkra aðgerða.

Nú eru það tilmæli mín til hins háttvirta atvinnumálaráðuneytis, að það láti sérfræðinga sína um hafnarmannvirki athuga þetta mál sem gaumgæfilegast, í því skyni að rökstuddar niðurstöður fáið um, hvað unnt sé að gera í hafnarmálum Bolvíkinga til stuðnings framtíðarsjávarútvegi þaðan, og þar á meðal hvort uppástunga sú, sem hér hefir verið dregin á, eigi við rök að styðjast, hvernig hana ætti þá að framkvæma og hver kostnaður yrði því samfara.

Mér er það ánægja að geta skýrt frá því, að ég hefi fengið svar við þessu erindi minnu frá hæstv. atv. m. r. h., þar sem hann tekur vel í þessa málaleitun, kveðst hafa skrifað vitamálaskrifstofunni og lagt fyrir hana að láta gera þær athuganir, er þyrfti. Veit ég ekki betur en að það verk sé þegar hafið.

Þetta er að visu ákaflega fátæklegt, borið saman við þá uppástungu, sem felst í till. hv. 6. þm. Reykv., og ég er honum að visu mjög þakklátur fyrir, því að ég álit, að þessar tvær till. þurfi alls ekki að rekast hvor á aðra. Verði till. samþ., þá er þar með staðfesting þingsins fengin á því, að það, sem þegar hefir verið hafið í þessu sambandi, sé heimilt, og þótt meira væri. Og það sé fjarri mér að meta það draumóra að vænta þess, að slík höfn, sem till. gerir ráð fyrir, verði einhverntíma gerð í þessari að fornu og nýju merkilegu og oft farsælu verstöð. Ég álit sjálfsgætt, ef þessi litla kvi verður gerð, að henni verði hagað svo, að bygging hennar komi ekki á neinn hátt illa við þær meiri háttar hafnar-gerðarframkvæmdir, sem kæmu til mála síðar.

Ég hefi svo ekki öðru við að bæta en því, að biðja vel fyrir till., þó að ég hinsvegar sé torþrygginn á, að samþykkt hennar geti bjargað þorpinu frá yfirvofandi vandræðum. Með því að flytja þessa till. hefir hv. flm. gefið mér von um, að hann mundi fylgja minni háttar ráðstöfunum til bjargar þessu þorpi, og þann liðstyrk met ég ekki litils.

*Flm. (Sigurður Kristjánsson): Ég þarf ekki miklu að bæta við mína fyrri ræðu. — Hv. þm. N.-Ísf. sagðist vera hræddur um, að framkvæmdir í þessu máli drægjust. Ég er enn hræddari um það, að svo yrði, ef nú yrði farið að gera einhverjar smáendurbætur; þá er hættan sú, að við það yrði látið sitja. En þessu stendur svo á, að húðið er að leggja í hafnarmannvirkin svo mikið fé, að ekki er annað gerlegt en að láta verða úr því góða höfn. Þorpinu verður ekki bjargað með því einu saman, að bátar geti legið þar. Síðustu fjögur ár hefir t. d. orðið aflabrestur á þorskeiðunum, og þegar svo er, verður þorpið illa stætt, ef það getur ekki notið hagnaðarins af sildveiðunum. En til þess að geta haft söltun og bræðslu að nokkru ráði, verður höfnin að batna mikið. Bátar allt að 60 tonnum þyrftu að geta gengið frá staðnum, en þar þurfa líka að vera þau hafnarskilyrði, að hægt sé að ferma og afferma stór skip. Það væri ómetanlegur kostur að geta komið afurðum þorspsins beint, í stað þess að nú verður að kjóla afurðunum á smábátum til Ísafjarðar, og verður auðvitað af þessu margfaldur kostnaður. — Ég mun svo ekki hafa fleiri orð um málið að sinni.

Alpt. 1937. D. (52. lögjafarþing).

*Emil Jónsson: Ég get ekki látið þessa till. fara svo til 2. umr., að ég segi ekki nokkur orð um grg. hennar og framsöguræðu hv. 6. þm. Reykv. Hann reynir í grg. að leiða rök að því, að óhöpp þau og misfellur, sem orðið hafa við byggingu hafnarmannvirkjanna í Bolungavík, hafi verið því að kenna, að hreppsþúar hafi orðið að hlíta forsja vitamálaskrifstofunnar, og í framsöguræðu sinni sagði hv. þm., að hreppsþúar hefðu reynt að komast hjá þessari forsja, en ekki tekizt það. Ég sé á fylgiskjali till., að útgjöldin hafa orðið mest á árunum 1935—1936, eða 200000 krónur. En það fé fór einvörðungu til þess að styrkja steinnökkvann, sem settur var niður á árinu 1927, þvert ofan í till. skrifstofunnar, sem hv. frsm. sagði, að hefði verið einvöld um allar framkvæmdirnar. En þar með er einnig að mestu leyti fallin sú ástæða hv. flm. fyrir því, að ríkissjóði beri einum að standa straum af fullkomnun hafnarmannvirkjanna.

Hv. flm. sagði ennfremur, að vikin hefði aldrei verið mæld. Þetta er ekki rétt. Það er til gömul mæling af vikinni. En fullkomna mælingu vantar. Þær mælingar, sem gerðar hafa verið, hafa þó verið næg undirstaða þess verks, sem unnið er. Og viðbótarmælingar þær, sem hv. þm. N.-Ísf. hefir látið framkvæma þar í sumar, eru ágæt viðbót við þær, er fyrir voru.

Mér hefir þegar verið falið af atvinnumálaráðuneytinu að gera tillögur um hafnarbætur í Bolungavík, og mun það verða gert mjög bráðlega.

Flm. (Sigurður Kristjánsson): Ég þarf því miður að mæta á öðrum fundi og má því ekki vera að því að svara hv. þm. núna, en mun gera það við síðari umr. málsins.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 27 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 27 shlj. atkv. og til fjvn. með 28 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dag-skrá tekin frammar.

7. Vestmannaeyjahöfn.

Á deildafundum 20. okt. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um viðbótarfjárveitingu til dýpkunar á Vestmannaeyjahöfn (A. 34).

Á 4. fundi í Sp., 29. okt., var till. tekin til fyrri umr.

*Flm. (Jóhann Jósefsson): Herra forseti! Á fyrra þingi þessa árs flutti ég tillögu sama efnis, en hún komst þá ekki áfram vegna þingrofsins. Árið 1935 náðist samkomulag við ríkisstj. og Alþingi, að veittar yrðu fjögur næstu ár 30 þús. krónur til mannvirkja innan hafnarinnar í Vest-

mannaeýjum og til dýpkunar á höfninni. En þegar til framkvæmdanna kom, á árinu 1936, sýndi það sig, að þá þurfti alla fjárveitinguna til framkvæmda þess árs, en til þess var ætlað, að hún entist öll árin 1936—1939. Þær stofnanir, sem lánað hafa fé til verksins, hafa gert það með þeim skilyrðum, að ríkissjóðstillagið gangi beint til þeirra, jafnóðum og það er greitt.

Til skýringar þessu vil ég drepa á það, hvað framkvæmt var fyrir fé það, er eytt var árið 1936 í þessu skyni. Ég hefi fengið yfirlit yfir þetta frá vitamálaskrifstofunni, og ætla að lesa það hér upp, með leyfi hæstv. forseta:

„Vinna við bryggjugerðina stóð yfir frá miðj-um júlí til ársloka 1936.

Þessi verk voru unnin:

1. Rekið niður 180 m. langt járnþil.

2. Járnþilið fest með boltum í blokkir úr járn-bentri steinsteypu, sem lagðar voru í fyllingu bryggjunnar.

3. Að austurhlið uppfillingarinnar var lagður steinveggur upp að Tangabryggju og veggurinn gerður sandþéttur með timburflekum og járnþili úr plötuaufgöngum.

4. Dýpkun hafnarinnar kringum bryggjuna: Svæðið, sem dýpkað hefir verið, nær um 130 m. austur fyrir bryggjuna, um 160 m. í vestur frá bryggjunni, en 40—50 m. í norður.

Fyrir vestan bryggjuna hefir verið grafið í 2,5 m. dýpi, en fyrir norðan og austan bryggjuna í 4,0 m. dýpi miðað við lægstu fjöru.

Alls mun dýpkun kringum bryggjuna nema um 45000 m³, og af því munu um áramót hafa verið komin í bryggjutóttina um 37—38000 m³.

5. Sandfylling í bryggjuna: Bryggjutóttin hefir nú að mestu leyti verið fyllt sandi, en nokkuð mun þó enn vanta á, að sandfyllingin sé eins há og ætlað var, enda er eftir að festa bryggju-þekjuna og steypa stétt meðfram bryggjuveggjunum. Sömuleiðis er eftir að festa bruntré á bryggjuvegginn og steypa nokkur festahöld og ljósastaura.“

Svo sem hv. þm. sjá, er það ekkert smáræði, sem unnið hefir verið. En það, sem ég fyrst og fremst vildi gera hv. þm. ljóst, er þetta: Þó að standi í fjárlagafrv. stjórnarinnar fyrir 1938 fjárveiting til Vestmannaeyjahafnar, og sé þar talin þriðja greiðsla af fjórum, þá er búið að nota þetta fé til þeirra framkvæmda, sem ég nú hefi lýst, þannig, að lán hefir verið tekið út á þetta ríkistillag. Og það varð ekki hjá því komið að gera þetta allt á árinu 1936; með því fékk bryggjubyggingin á sig fast heildarform. Og verkið hefir að ýmsu leyti orðið langtum ódýrara vegna þessara vinnubragða; t. d. má geta þess, að járn það, er notað hefir verið til bryggjubyggingarinnar, fékkst þá við miklu vægara verði en hægt væri að fá það nú.

Ég flutti því, samkv. beiðni bæjarstjórnarinnar í Vestmannaeyjum, tillögu um fjárveitingu að nýju, svo að hægt væri að dýpka höfnina. Ég gerði ráð fyrir því, að fjárl. yrðu afgr. snemma á þessu ári, og var tilætlanin, að fjárhæðin fengist greidd þegar á árinu. En það fór eins og kunnugt er, að þingi var slitið án þess að fjárl. yrðu afgr. En ekki varð hjá því komið að láta vinna verkið samt. Það er líffskilyrði fyrir aðal-

atvinnuveg Vestmannaeyjabúa, að höfnin sé not- hæf, en stöðugt risa erfiðleikar og jafnvel lífs- hættu af því, hve grunn hún er. Nú vildi svo vel til, að ráðizt hafði verið í að kaupa dýpkun- arskip. Þetta skip hefir reynzt mjög vel, og er óhætt að segja, að það hafi orðið til mikils hagn- aðar bæði fyrir bæ og land. Var það mikil heppni fyrir bæinn, að skipið var keypt einmitt á þessum tíma, því að það myndi kosta meira nú. Vinna var hafin við dýpkun hafnarinnar síð- astl. sumar, þó að engin fjárveiting frá Alþingi lægi fyrir. Var verkið folgið í því að saga upp sandinn og í öðru lagi að ná upp hinu svokallaða steinrifi, en það eru blágrýtissteinar, sem eru í innsiglingunni milli garðanna. Til þess, að þetta gæti tekizt, þurfti kafara, og varð verkið að haldast í hendur við það að ná upp sandinn. Voru miklir annmarkar á því að ná upp grjótinu, því að það var á kafi í sandi, svo að kafarar áttu örðugt með að koma böndum á hnallungana. En það má segja, að þetta hafi tekizt fyrir hug- kvæmni manna þar austur frá, og einkum verk- stjórans, Böðvars Ingvarssonar. Þeir notuðu dýpkunarskipið til að ryðja sandinn frá grjóti- nu á þann hátt, að í staðinn fyrir að láta skipið saga upp sandinn, létu þeir það blása hon- um frá steinunum, svo að þeir lágu eftir berir. Gekk verkið þannig miklu betur en áður. Með þessari aðferð er hægt að gera rífið skaðlaust.

Dýpkunarvinnan við Vestmannaeyjahöfn í sumar hefir borið ágætan árangur, og í skýrslu bæjarstj. er sagt, að dýpkunin á rifinu hafi numið 1½—2 fetum, en hún þarf að verða allt að 5 fetum, ef skipum á að vera hægt að sigla þarna enn hættulaust, þó að nokkur sjór sé. Þarf því að halda vinnunni áfram.

Kostnaður við þessa vinnu síðastl. sumar nam 40 þús. kr., eða allt að því. Má gera ráð fyrir, að kostnaðurinn næsta sumar verði nokkru lægri. En áætlunin um kostnaðinn síðastl. sumar var nokkru lægri en hann reyndist í raun og veru, svo gera má ráð fyrir, að líkt fari enn. Ég fer fram á það í þáttill, að þingið veiti bænum allt að 30 þús. kr. sem tillag úr ríkissjóði til dýpkunarinnar og framhaldsvinnu þar að lút- andi. Skjöl og skilríki frá hafnarstjóra og bæjar- stj. Vestmannaeyja mun ég leggja fyrir hv. fjvñ., sem ég vona, að fá málið til meðferðar.

Vænti ég svo, að hv. þm. veiti málinu stuð- ing sinn, og legg til, að því verði vísað til fjvñ.

Forseti (JBald): Nokkrir hv. þm. hafa beðizt leyfis til að fá að ganga af fundi, til þess að geta setið fund Sambands isl. fiskframléiðenda. Telja þeir nauðsyn til bera, að þeir sitji þennan fund, svo að ég býst við að verða að fresta umr. vegna fjarveru þeirra. Tek ég því málið hér með af dagskrá.

Umr. frestað.

Á 5. fundi í Sp., 11. nóv., var fram haldið fyrir umr. minn.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 26 shl. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Vestmannaeyjah. — Gjaldeyrisverzlun (till. JakM og JJós). — Fóðurbætiskaup. — Sildarmjöl til fóðurbætis.

Till. vísað til síðari umr. með 29 shlj. atkv. og til fjvn. með 28 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin frammar.

8. Gjaldeyrisverzlun o. fl. (till. JakM og JJós).

Á deildafundum 23. okt. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um framkvæmd l. nr. 11 9. jan. 1935, um gjaldeyrisverzlun o. fl. (A. 43).

Á 4. fundi í Sp., 29. okt., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 5. fundi í Sp., 11. nóv., var till. tekin til einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 7. fundi í Sp., 18. nóv., var till. aftur tekin til einnar umr.

Jóhann Jósésson: Herra forseti! Ég sé, að hv. fyrri flm. þessarar þáttill. er ekki hér á fundi, og vil þá fyrir hönd okkar beggja, þar sem frv. hefir verið lagt fram í hv. Nd. um breyt. á gjaldeyrisl., fara þess á leit, að meðferð þessarar þáttill. verði frestað um sinn, a. m. k. þar til séð verður, í hvaða formi það frv., sem ég gat um, að hefði verið lagt fram í hv. Nd., verður afgr. frá þeirri hv. d. Vil ég af þessum ástæðum fara fram á, að þetta mál verði tekið af dagskrá að þessu sinni.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið frammar.

9. Fóðurbætiskaup.

Á deildafundum 4. nóv. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um styrk til fóðurbætisakaup vegna óþurrkanna sumarið 1937 (A. 88).

Á 5. fundi í Sp., 11. nóv., var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Brynjólfur Bjarnason): Eins og kunnugt er, voru í mörgum héruðum landsins meiri óþurrkar á síðastl. sumri er þekkt hafa í manna minnum. Samtímis geisar fjárpest um þessi héruð og ýms fleiri óhöpp steðja að íbúum héraða þessara. Ég hygg, að þess muni vera almennt vænt, að Alþingi rétti hjálparhönd þessu fólki, og skil ég ekki í öðru en hv. alþm. sjái, að hjá því verður ekki komið. Í þáttill. okkar kommúnista, sem hér liggur fyrir, er lagt til, að því fjárframlagi ríkissjóðs samkv. l. nr. 80 1936, um fóð-

urtryggingasjóði, sem ekki kemur til útborgunar á þessu ári, verði varið sem óafturkræfum styrk til bænda til fóðurbætisakaupa, sem þeim eru nauðsynleg vegna lélegra heyja, en geta hinsvegar ekki gert af eigin rammleik. Þá er í nefndum l. líka gert ráð fyrir, að veita megi óafturkræfan styrk, ef sérstakt harðæri ber að höndum, en framlag ríkissjóðs til fóðurtryggingasjóða skal vera allt að 75 þús. kr. í fjárl. þessa árs eru veittar 15 þús. kr. á ári, og yrði þá sá styrkur, sem þáttill. felur í sér, samtals 60 þús. kr. Það, sem mér finnst helst hægt að hafa á móti þessari till., er það, að þessi styrkur hrökkvi skammt, en þegar tekið er tillit til hins almenna barlóms meðal þm. fyrir ríkissjóðinn, þá verður að virða til vorkunnar, þó ekki sé meira lagt til að þessu sinni. Þetta yrði þó að meðaltali 300 kr. styrkur á 200 heimili. Ef einhver hv. þm. kynni að sjá leið til þess að hafa þennan styrk hærri, þá væri okkur flm. ljúft að fylgja slíkri till.

Að svo mæltu óska ég till. vísað til síðari umr. að þessari umr. lokinni.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 37 shlj. atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: ÁÁ, BJ, BSt, BÅ, BjB, BSn, BrB, EOl, EystJ, FJ, GÞ, GG, GL, HG, HelgJ, HermJ, ÍslH, JakM, JJós, JPálm, JörB, MG, ÓTh, PHerm, PZ, PHalld, PO, SEH, SK, StgrSt, SvBH, TT, VJ, ÞorhÞ, ÞBr, ÞB, JBald.

GSv, SÁÓ greiddu ekki atkv.

10 þm. (Eárna, EmJ, HV, IngP, JJ, MJ, PHann, SkG, StSt) fjarstaddir.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 30 shlj. atkv. og til fjvn. með 27 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin frammar.

10. Sildarmjöl til fóðurbætis.

Á deildafundum 13. nóv. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um verð á sildarmjöli til fóðurbætis (A. 124).

Á 7. fundi í Sp., 18. nóv., var till. tekin til fyrri umr.

*Flm. (Eiríkur Einarsson): Ef spurt væri um það, hvort till. sú, sem hér er um að ræða, hefði rétt á sér eða hvort saknæmt megi telja, að Alþ. samþ. hana, þá finnst mér, áður en því er svarað, verða að leiða athygli hv. þm. að þremur atriðum málsins. Í fyrsta lagi, hvort hin almenna þörf, sem komið hefir fram vegna óþurrkanna á síðasta sumri á því, að menn kaupí fóðurbæti, sé svo mikil, þ. e. a. s. tjónið hafi orðið svo mikið af völdum óþurrkanna, að ástæða sé til að leita til Alþ. um hjálp og liðsinni af þeim ástæðum. Í öðru lagi er ómögulegt að ganga

framhjá því í þessu sambandi að gera sér grein fyrir, hvort rikissjóður sé þess umkominn að hlaupa þarna undir bagga. Og í þriðja lagi kemur hér til athugunar, hvort hér sé um réttmæt til-mæli að ræða og hvort till. sé stillt í hóf.

Ég vil nokkuð minnst á þessi atriði, hvert um sig.

Það eru sérstaklega tvennskonar erfiðleikar, sem nú eru aðsteðjandi landbúnaðinum og amað hafa bændum á þessu s. l. sumri, nefnilega mæðiveikin annarsvegar og hinsvegar óþurrkarnir. Það eru óþurrkarnir og afleiðingar þeirra, sem hér er um að ræða; að bæta bændum að nokkru tjón það, sem af þeim hefir hlotizt. Ég jata, að þótt sjálfsagt sé að minnst á þetta tvennt sam-an, þá er hér þó ólíku saman að jafna, að öðru leyti en því, að hvortveggja þetta mæðir þung-lega á bændum landsins. Mæðiveikin á sér dýpri rætur, og sá vágstur fer eins og huldu höfði þegar hann er á ferðinni, og óséd er, hversu mikinn kostnað hann hefir í för með sér áður en lýkur. En í samanburði við það eru afleið-ingar af völdum tíðarfarsins í sumar í heilum landsfjórðungum ástand, sem að tiltölulega miklu leyti er séð nú á þessari stund. Og von-andi a. m. k. getur það talizt, að slíkir regin-óþurrkar verði þó ekki nema á þessu eina sumri um alllangan tíma.

En að því leyti er jafnt á komið um þessa tvennskonar erfiðleika, að afleiðingarnar eru miklar. Enda þótt búið sé að afla nauðsynlegs fódurbætis á þessu hausti fyrir flest þau heimili, sem óþurrkarnir dundu yfir í sumar, þá er ekki séð, hvernig fóðrun búpeningsins tekst fram úr, þrátt fyrir fódurbætinn, með því ónýta heyi, sem aflazt hefir á óþurrkasvæðunum í sumar. Því siður er séð, hversu öruggur til framleiðslu sá bústofn verður, sem fódraður er á þessu lé-lega föðri, sem heyin þar eru nú.

Ég staðhæfi, eins og drepíð er á í grg. þessarar þáltill., eftir því sem sannfrétt er víða úr ó-þurrkahéruðunum, að þótt lagt sé í fódurbætis-kaup, og þau mikil, þá mun það margra manna ætlun vera að kaupa ekki meiri fódurbæti en sem aðeins nægir til þess að bæta heyið sem föður. Þess vegna kemur til greina fækkun bú-fjár hjá mörgum bændum á óþurrkasvæðunum, vegna þess að heyin eru einnig litil, jafnframt því hvað þau eru vond. Sumstaðar þar, sem t. d. hafa vanalega verið sett á um 70 til 80 lömb, verða nú ekki sett á nema örfá, innan við 10. Svipað þessu mun það vera allvíða. Sama er vit-anlega að segja um þá bændur, sem búa á mikl-um heyskaparjörðum á óþurrkasvæðinu og hafa töluvert af ungum kýrstofni, þá munu óþurrk-arnir valda því, þrátt fyrir fódurbætiskaupin, að fækkun kýrstofnsins verður hjá þeim bændum óhákvæmleg.

Búnaðarfélag Íslands hefir áætlað, að sildar-mjölskaup vegna óþurrkanna á óþurrkasvæðun-um byrftu að nema eitthvað meira en 3000 tonn-um, eða 3600 tonnum, lauslega áætlað. Þá mun Búnaðarfélag Íslands einnig hafa áætlað, að út-lendan fódurbæti byrftu að kaupa, sem næmi 2000 tonnum, vegna þess að sildarmjölíð er alls ekki fullnægjandi til fódurbætis fyrir málnytupen-ing, þegar heyfengur mislukkast eins og átt hef-

ir sér stað á óþurrkasvæðunum í sumar s. l. Þegar þetta kemur saman, sér maður, að þarna verður um háar upphæðir að ræða, sem bændur verða að greiða fyrir fódurbæti vegna óþurrk-anna í sumar. Ef t. d. 3600 tonn væru keypt af sildarmjöli til óþurrkasvæðanna, þá þýðir það, með því að áætla 20 kr. verð á hverjum 100 kg., upphæð, sem nemur rúmlega 700000 kr., sem bændur verða að borga í þessu skyni. Að bænd-ur hafi þörf fyrir, að þarna sé hlaupið undir þaggann, þarf engra málsskýringa við. Sú þörf liggur opin fyrir. Það væri náttúrlega gleðilegt, ef hægt væri að segja með réttu, að það væru keipar og ýtni af bændum að beiðast hjálpar vegna þessara skakkafalla af óþurrkunum, vegna þess að mönnum þætti betra að fá nauðsynjar sínar annarsstaðar frá en að vinna fyrir þeim með eigin höndum. En slíkt er ekki tilfellið. Langt frá því. Fénaður er á óþurrkasvæðunum fækkandi vegna tíðarfarsins. Kostnaður við hey-skap þar s.l. sumar var engu minni heldur en þó hey hefðu náðst græn í garð, en heyskapurinn með sama kostnaði miklu rýrari að heyfeng, ekki aðeins að gæðum, heldur einnig að magni.

Þegar á þetta er litið og einnig á það, að það er kunnara en frá þurfi að skýra, að fjöldi bænda á þessum svæðum er aðeins nýsloppinn frá þeim erfiðleikum í búskapnum, sem reynt var að ráða bót á með kreppulánasamningunum — og það var eðli þeirra samninga, að það var hyggja manna, að með þeim væri lagt svo mikið á herð-ar hvers eins, sem náði þeim samningum, sem hann framast hefði burðarmagn til að bera. Þeg-ar á þetta er litið og einnig hitt, að margra manna ætlun er, að afkoma sveitabúskaparins sé ekki betri en það nú, að bóndinn verði að gæta fyllstu hagsýni og megi ekki verða fyrir neim-um verulegum skakkaföllum til þess að búrekst-urinn geti staðizt og bóndinn geti staðið við skuldbindingar sínar við kreppulánasjóð, og það jafnvel þótt litlar skuldir hvíla á honum — en á mörgum bændum hvíla allmiklar skuldir — þeg-ar út frá þessu sjónarmiði er litið á það, að bóndi reynir að halda við bústofni sínum með því að kaupa 15—20 poka af sildarmjöli, sem kostar allt að 400 kr. — því að þó að margir þessara manna geti í bili staðizt við að kaupa sildarmjöl háu verði, vegna þess að þeir reka fleira fé til slátrunar en vanalega nú í haust, þá kemur þó við það til greina fækkun bústofns-ins, sem kemur í baksegl síðar með tilliti til annara nauðsynlegra skuldbindinga, sem á fjölda bænda hvíla gagnvart kreppulánasjóði (o. fl. lánardrottnum) —, þegar á allt þetta er litið, gæti ég trúað því, að á næstunni yrði það meira.

Þótt segja megi, að vegna þess, að bændur fargi í haust með meira móti, ætti þeim að veitast léttar að afla sér fódurbætis, en því er til að svara, að slík útgjöld kæmu þegar í baksegl ann-ara skuldbindinga, bæði við kreppulánasjóð og aðra, jafnvel strax á þessu ári, og þó meira síðar vegna skerðingar á bústofninum. En ég þykist þess fullviss, að hv. þm. hafi yfirleitt þau sjón-armið, þegar hætta vofir yfir, að sjálfsagt sé að byrgja brunninn, áður en barnið dettur í hann. Það verður því þegar að hlaupa undir bagga með bændum, svo að þeir geti framvegis staðið

við skuldbindingar sínar, og eins og ástandið er nú, munar bændur um hvern fódurmjólssækk.

Þá vil ég vikja að þeirri hlið málsins, hvort telja meg, að ríkissjóður sé fær um að bæta öllum þessum byrðum á sig. Ég skal játa það, að ef lítið er á getu ríkissjóðs, eins og hún er nú, þá meg varla teljast, að hann sé þess umkominn að bæta á sig nýjum útgjöldum. En sé farið að líta á fjárlögin, sést það ekki aðeins, að þau eru há, heldur einnig, að þar eru póstar, sem leggja mætti mat á, hvort ættu fyllsta rétt á sér, og hvort einhver eða einhver þeirra mætti ekki þoka fyrir þessu nauðsynjamáli, því að ekki er alveg víst, að þing eða stjórn hafi ávallt borið gæfu til þess að beita fjárveitingarvaldi sínu þar, sem mest á reið. Um þetta skal ég þó ekki dæma. En hitt er óhætt að fullyrða, að ráðstafanir hafa jafnan verið gerðar af löggjafanum til hjálpar, þegar út af hefir brugðið með almenna afkomu, shr. stofnun hjargráðasjóðs og fleira bændum til hjálpar. Þetta er princip, sem fylgt hefir verið ár frá ári og fram á þennan dag. Og hér er einmitt um það stórmál að ræða, að forða miklum fjölda bændra frá vanda. Samskonar aðgerðir voru gerðar fyrir atbeina Alþingis til að leysa vandamál austfirzkra og norðlenzkra bændra nú fyrir skömmu. Í því máli sýndu allir flokkar á Alþingi góðan skilning, og hins sama má vænta nú, þar sem um svo skylt mál er að ræða.

Sú vara til fódurbætis, sem hér er um að ræða, er vara, sem framleidd er í landinu sjálfu, og er mikill munur á því, að ríkið styrki menn til kaupna á þeirri vöru eða aðfluttri, enda þótt segja meg, að nóg sé hægt að gera við verðið, er fyrir hana fæst á erlendum markaði. Og þar eð sildarbræðsluverksmiðjurnar hafa verið stofnaðar og keyptar af ríkinu, sýnist ekki nema rétt, að þessar verksmiðjur miðli nokkru af möguleikum sínum til annara stétta, þegar nauðsyn ber til.

Eins og getið er um í grg., er ætlað til, að verðið verði hér eitthvað svipað stórsöluverði. Ég tel því kröfum þessum svo vel í höf stillt, að engan veginn sé hægt að kalla þær gifurlegar. Að visu getur verið álítamál, hve verðið skuli ákveðið hátt til bændra, en þótt sekkurinn væri ákveðinn á 16,50—18 kr., væri það mikil hjálp. En ef aðrir hv. þm. vilja ganga lengra eða koma með betri ráð, er mér það auðvitað fullkomið gleðiefni. En ég fæ ekki séð, að mögulegt sé í þessu tilfelli að flokka menn eftir efnum og ástæðum, enda yrði slíkt ávallt af handahófi. Hagur bændra er líka svo þröngur yfirleitt, að ég tel réttlátast, að allir hafi jafnan aðgang að þessari ríkishjálp, ef úr henni verður. (PZ: Hvert er svæðið?). Hv. 1. þm. N.-M. spyr, hvert svæðið sé. Þetta er fyllilega réttmæt spurning. En í grg. stendur einmitt, að þáttill. eigi að framkvæma í samráði við Búnaðarfélag Íslands og búnaðarsamböndin. Ég skal játa, að það getur verið vafamál, hvort takmarka beri þetta svæði við suðurhluta Múlaséslu að Vatnsskarði. Ég skal engan fullnaðardóm leggja á þetta sjálfur, en ef Búnaðarfélag Íslands er ekki treystandi til slíks, þá er engum treystandi. A. m. k. treysti ég hv. 1. þm. N.-M. fyrir mitt leyti. Búnaðarsam-

böndin eru enn fremur til þess að kynna sér hag bændra, hvert á sínu héraðssvæði, og ætti þeim því að vera trúandi til þessa.

Ég vil geta þess, að hér hefir komið fram önnur till. um fódurtrvggingarsjóði. Ég met þann skilning á þessum málum, sem þar kemur fram, en því fluttum við þessa till., er nú liggur fyrir, að við töldum hina ófullnægjandi. Samkv. þeirri till. átti að taka þá út úr, er fyrst og fremst þurftu hjálpar við, en okkur er ljóst, að fullkomnu réttlæti verður ekki náð á þann hátt. Ég er ekki heldur viss um, að lögin frá 1936 heimili slíka breytingu með þáttill. Flm. taka það líka fram, að þeir vilji sýna öðrum till., er ganga í svipaða átt, fulla góðvild sína.

Ég get nú lokið máli mínu. Ég óska till. vísað til síðari umr. Um nefnd geri ég enga till., en býst þó við, að fjvn. standi næst.

***Fjmrh. (Eysteinn Jónsson):** Þessi till. fer fram á það, að bændur séu styrktir til fódurbætiskaupa. Mér er ekki kunnugt um, að forðæmi sé fyrir slíku, enda er vandasamt að gera það upp við sig, hvenær það skuli gert eða ekki.

Hv. flm. minntist á það, að hlaupið hefði verið undir bagga með austfirzkum og norðlenzkum bændum í harðindum. Slík aðstoð er þó engan veginn sambærileg við þessa, þar sem hún var veitt til að koma í veg fyrir, að fenaður félli úr harðrétti að vori til, því að mikill munur er á, hvort slík hjálp er veitt að vori til, eftir óvenjuleg harðindi, eða fyrirfram, á haustnóttum. — Og hvað á svo að telja óþurrkasvæði og hvað ekki? Allir vita, að óþurrkar hafa geisað sunnanlands í sumar, en hvar á svo að draga línuna, og hvað segja þeir, sem eru rétt utan við hana? Ég held líka, að ekki sé hægt að selja mönnum sömu vöru með misjöfnu verði á ýmsum stöðum á landinu. Ég held því, að varhugað sé að veita þessa hjálp, og þá sérstaklega á þennan hátt.

Það hefir verið minnt á, að einstökum hreppum hafi verið veitt svipuð hjálp, en það hafa þá verið þeir hreppar, sem notað hafa alla láns-möguleika sína í hjargráðasjóði. Hvort svo stendur á hér, skal ég ekki segja um, né heldur hvort eðlilegt er, að hjargráðasjóður veiti slíka hjálp þegar á haustnóttum. Sú upphæð, sem hér er um að ræða, yrði á milli 125 þús. og 175 þús. kr. Mér skilst, að ríkisverksmiðjurnar eigi að greiða halla af sínum vörum, en ríkissjóður hitt. En ég tel alveg óhugsandi, að ríkisverksmiðjurnar geti tekið þennan halla á sig, svo hörð sem samkeppnin er orðin við einkaverksmiðjurnar. Það kæmi því á ríkissjóð að greiða allan hallann, en þess tel ég hann ekki megnugan eins og sakir standa.

Ég vil leyfa mér að leggja til, að umr. verði frestað og till. vísað til fjvn., því að ég sé ekki ástæðu til þess, að menn verði þvingaðir til að greiða atkv. um málið áður en það hefir hlotið athugun í nefnd.

***Finnur Jónsson:** Ég held, að hv. flm. hafi ekki gert sér fyllilega grein fyrir því, hverskonar till. þetta er. Hann leit á þau útgjöld, sem af henni leiddi, fyrst og fremst sem kvöð á

rikissjóði. En þetta hlýtur að lenda að langmestu leyti á sildarbræðsluverksmiðjum ríkisins. Ef við gerum ráð fyrir, að af þessum 3 þús. smál., sem verksmiðjur ríkisins selja innanlands, fari um 2 þús. smál. á óþurrkasvæðið, þá er það hvorki meira né minna en 50 þús. kr. kvöð á þær sildarverksmiðjur. Hv. flm. gerir að visu ráð fyrir, að rikissjóður greiði hallann, sem verður á milli þess verðs, sem fæst á erl. markaði hjá verksmiðjum einstakra manna, og hámarksverðs, sem sett er þarna. En það er ekki nema litill hluti af mjölinu, á innanlandsmarkaðinum frá verksmiðjum einstakra manna. Þess vegna er till. í aðalatriðum beinlinis tilraun til að skattleggja sildarverksmiðjur ríkisins til hagsmuna fyrir bændur. Nú þarf ekki mörgum orðum að því að eyða, hvílik fjarstæða þetta er. Ég skal ekki rengja, að vera kunni mikil nauðsyn að styrkja ýmsa bændur að kaupa fódurbæti. En hitt nær vitanlega ekki neinni átt, að leggja sérstakan skatt á sjómenn og útgerðarmenn, sem verzla við sildarverksmiðjur ríkisins, eina saman, til þess að bæta úr þessari þjóðarnauðsyn, að hjálpa bændum á óþurrkasvæðinu, ef hún er annars fyrir hendi, sem ég skal ekki segja um.

Þessar verksmiðjur verður að reka í samkeppni við rekstur einstakra manna, og verða því að vera færar um að borga a. m. k. sama verð og verksmiðjur einstakra manna. En ef á að þrengja kosti þeirra með því að láta þær sérstaklega borga óþurrkahjál til bænda, þá geta þær ekki borgað sama verð fyrir sildina og aðrar verksmiðjur gera.

Árangurinn af slíkum lagaákvæðum yrði sá, að rikisverksmiðjurnar yrðu að hafa verðið lægra, gerandi ráð fyrir þessari sérstöku aukakvöð, og eiga það á hættu að fá ekki sild jafnt við verksmiðjur einstakra manna, sem myndu þá geta grætt óhóflega á þessari ráðstöfun. Það virðist full ástæða til að draga athygli hv. flm. að þessu, vegna þess að hann virtist í sinni framsögurðu eingöngu gera ráð fyrir, að þetta yrði kvöð á rikissjóði. Af þessu meðal annars, hve hv. flm. hefir gert sér litla grein fyrir afleiðingum af samþykkt þessarar till. fyrir þau rikisfyrirtæki, sem um er að ræða, þá litur út fyrir, að þessi till. sé meir flutt til þess að sýnast en vera, — að hún sér framhald af þeirri auglýsingastarfsemi, sem sjálfstæðismenn iðka hér á Alþingi, — þeirri auglýsingastarfsemi, að lofa kjósendum allskonar friðindum, gera ráð fyrir, að ríkið geri hitt og þetta, en benda ekkert á, hvar tekjur eigi að koma til þess að mæta útgjöldunum. Og svo er á hinn bóginn óskapazt yfir þeim skattahækkunum, sem aukin útgjöld óhjákvæmilega hafa í för með sér. En um leið og þessir menn vilja ekki benda á tekjuöflunarleiðir, segja þeir — eins og hv. flm. þessa máls —, að rikissjóður sé þess alls ekki umkominn að bæta á sig nýjum útgjöldum, síður en svo. Það er ómögulegur hlutur að finna neitt samræmi í þessu tvennu, — nema þá að flm. viðurkenni um leið, að þetta sé flutt eingöngu í auglýsingaskyni, eingöngu til að sýnast, en ekki vera.

Það væri annars fróðlegt að vita, hvort það er Sjálfstfl. í heild, sem stendur að þessum till. Ef einhver er af stjórndendum þess flokks á þessum

fundi, vildi ég gjarnan spyrjast fyrir um það, hvort Sjálfstfl. standi að þessu sem heild, að leggja slíkan aukaskatt á sjómenn og útgerðarmenn, sem leggja upp sild í sildarverksmiðjur ríkisins.

***Flm. (Eiríkur Einarsson):** Ég vildi aðeins með fáum orðum leiðrétta þann misskilning, sem kom fram í ræðu hv. þm. Ísaf. Hann gerði sér far um að láta skína mjög á vald sitt, sem hann hefir yfir sildarverksmiðjum ríkisins, og tók sér varnarstöðu fyrir þær. En það er vitanlegt og ætti hver maður að sjá, að við flm. beinum till. okkar að Alþingi og rikisstj. og rikissjóði fyrst og fremst. Slíka ívilnun verður að sjálfsögðu að veita af framleiðslu ríkisins, og í þessu tilfelli af þeim arði, sem ríkinu hlotnast af sínum sildarverksmiðjurekstri. Það er því rikissjóður, sem á hér að hlaupa undir bagga, samkv. málaleitun þessarar till., sem heinir ósk sinni til Alþingis, rikisstj. og rikissjóðs fremur en að sildarverksmiðjunum, þó að þær séu vitanlega þar á vegi, því að þær vinna úr sildinni, og það er sérreikningur, sem þar gildir. En til rikissjóðs er málinu beint. Og mér finnst það í rauninni algerlega óframbærileg neitunarástæða í málefnum bænda, að ekki megi brjóta í bága við sérhagsmuni sildarverksmiðjanna, ef gerlegt þætti að öðru leyti af hálfu ríkisins að framkvæma þetta. En að málinu sé beint aðallega til sildarverksmiðjanna, af því að vara, sem seld er til bænda, er komin frá sildarverksmiðjunum, er fjarstæða. Hitt var ástæða til að taka fram í grg. þrátt fyrir þetta, að hjálp rikissjóðs skuli jafnt ná til fódurbætis frá rikisverksmiðjunum og öðrum verksmiðjum, þ. e. afslátturinn á hver 100 kiló. Það er skilgreint, til þess að enginn misskilningur komist að.

Hv. þm. Ísaf. hefir mikið talað um það, að hér ætti að skattleggja verksmiðjurnar til atvinnubóta fyrir bændur. Vitanlega er hver hjálp, sem kemur frá ríkinu, á einn eða annan hátt skattálagnir á ríkið, þ. e. gjöld, sem ekki er hægt að eyða til annars. Það segir sig sjálft. Og mér finnst, að hv. þm. Ísaf. hefði ekki átt að minnst á þetta atriði, hvort ætti að skattleggja sildarverksmiðjur til hagsmuna fyrir bændur, því að þetta málefni á sér viðtæka forsögu, sem veit að þeirri aðstöðu bænda til sildveiða á þeim tíma, þegar fólksflóttinn var mestur úr sveitunum í þá uppvaðni kaupstaði, sérstaklega þar sem sildarútvegurinn var í uppgangi. Ég segi þetta ekki af því, að útvegurinn eigi ekki rétt á sér, og að ekki skuli lagt svo mikið í hann sem nú er gert, heldur af því, að útvegurinn hefir orðið blóðtaka fyrir sveitirnar hvað eftir annað, og það má þá segja, að ýmsir hafi höggvið í annars garð.

Hv. þm. Ísaf. hefði ekki þurft að býsnast svo mjög yfir, að ósamræmi væri í því, að rikissjóður væri þess litt umkominn að efna til nýrra útgjalda, en þó væri farið fram á þennan styrk. Því að ég skilgreindi þetta, að því minna sem er úr að spila, því meiri nauðsyn er að halda vel á því litla, sem til er. Og ef niðurstaðan verður sú, að hjálp til handa þessum fjölda fólks sé þjóðarnauðsyn, þá kemur sú ástæða því fremur

í forrými, en annað má frekar víkja í bili. Þetta er það mat, sem kemur alstaðar til greina við allskonar ráðstafanir ríkisvaldsins. Hv. þm. Ísaf. þurfti þess vegna ekki að snúa út úr orðum mínum. Og þó að ég fari ekki út í þá sálma við hv. þm. Ísaf., þá finnst mér hann í þessu atriði höggva nærri sjálfum sér, þegar hann gerist svo umhyggjusamur um að halda sparlega á fé, því að það er nokkuð umdeilt, hversu sparlega hann hefir haldið á ýmsu, sem lýtur að sildarverksmiðjum ríkisins og útgjöldum í því sambandi. Ég hef þú persónulega ekki næga þekkingu til að rekja þetta, né heldur áreitnisvilja, en ég veit, að þessi hv. þm. á sízt að kasta fyrsta steinum í þessum efnum.

Ummæli hæstv. ráðh. voru yfirleitt hófleg, og ekki þykir nema eðlileg till. af hálfu ráðh., að svo viðtæku máli skuli vísað til fjvn. En þar sem hann taldi vandkvæði á að finna takmörkin, hvar óþurrkasvæðið lægi, þá vil ég benda á, að það var fundur haldinn nú í sept. til að ræða um þessi mál, að tilhlutun Búnaðarfélags Íslands. Og fundur þessi leyfir sér að skilgreina takmörk óþurrkasvæðisins. Fundarmenn telja það — með leyfi hæstv. forseta — taka yfir Skafthellssýslur, vestur og norður um land til Miðfjarðar. Annars legg ég ekki dóm á, hvort þetta er nákvæmlega rétt skilgreint. En út af því, að hæstv. fjmrh. kvað erfitt að finna takmörkin og því varasamt að leggja út á þessa braut, þá er þó megin-óþurrkasvæðið ekki vandfundið. Því að svo myrkt var skýið og rakafullt, sem hvaldi yfir höfði hvers einasta búanda á stórum svæðum í næstum liðlangt sumar, en þegar kemur á jaðrana og fer að sjá til loftis, þá geri ég ráð fyrir, að reynslan um heyrðinguna segi til vegar í meginatriðum, því að það leikur sér enginn að því að vanrækja að þurra hey sitt og ná því inn. Og Búnaðarfélaginu og samböndunum treysti ég vel til að skilgreina þetta í samráði við ríkisstj., finna þessi takmörk og fara þar vel að ráði sínu. Hæstv. ráðh. sagði, að það væri allt annað að hlaupa undir bagga með útvegum fódurbætis í harðindum seinni part vetrar eða nú undir veturinn. Að visu. En það miðar þó hvorttveggja að sama takmarki, að tryggja búpeninginn. Það má kannske segja, að í þessu sé hér um nýjung að ræða; áður var miskunnarlaust skorið af heyjunum. En slíkum nýjungum í atvinnuháttum verðum við að vera viðbúinir og kunna að sveifla venjunum dálítið til, eftir því sem hentar.

Ég vil svo að lokum taka það fram, að gefnu tilefni frá hæstv. ráðh., að þó að ýmsir bændur virðist geta staðið straum af þessum útgjöldum, þá er ég viss um það, að sú greiðsla er á kostnað annara skuldbindinga þeirra, hvað sem augnablikið kann að segja til um þetta. Ég tel svo ekki nauðsyn að fara lengra út í þetta mál nú, ekki sízt þar sem því mun verða vísað til nefndar. En að síðustu vil ég geta þess í sambandi við það, sem sagt var um Austfirði fyrir 1—2 árum, að þar stóð í rauninni líkt á og nú. Þá voru það vetrarharðindi, sem sköpuðu hættu á skepnuhruni og vandræðum. Nú er það vond sumarveðrátt og eyðilegging á hefyndum bænda, sem veldur sama öryggisleysisinu og vandræðunum. Afleiðingar sumar- og vetrarharðinda geta orðið

hinar sömu fyrir bændastéttina og sett bændur í sömu vandræði, og munu þeir því þiggja liðsinni jafnbakksamlega, hvort sem er heldur sumar eða vetur.

Hv. þm. Ísaf. var víst að spyrja, hvort við bærum þetta fram af hálfu Sjálfstf. eða upp á eigin spýtur. Ég vil segja þessum hv. þm. það, að ég sé ekki, að þetta komi neitt málinu við. Þeir mega kalla það yfirboð, sem það vilja. En þeir, sem er verið að flytja þetta fyrir og hafa hina ríku þörf fyrir hjálp, þeir munu ekki spyrja, hvort þetta sé flutt af einstökum þingmönnum eða flokki, heldur hvort þetta sé réttmætt mál, sem eigi erindi í þingsal til úrlausnar eða ekki. En það er gamall ósiður í okkar landi að miða allt við flokka, en ekki þjóðarheildina; færi vel á því, að hv. þm. Ísaf. syngi þar einsöng í þessu máli; ég tek ekki undir.

Páll Zóphóníasson: Ég geri ráð fyrir, að þetta frv. fari til fjvn. En áður en það fer þangað vildi ég segja um það nokkur orð. Og fyrst það, að ég hygg, að þetta bréf nái ekki nema að nokkru leyti til þess, sem þarf að takmarka, ef till. þessi verður samþ. Fyrst og fremst gekk þessi óþurrkur í sumar misjafnt yfir það óþurrkasvæði, sem talað er um í bréfinu, sem hv. flm. las og mér er vel kunnugt um. Og það eru héruð utan þess svæðis, sem hafa farið eins illa, ef ekki verr, út úr óþurrkinum heldur en nokkur hluti þessa svæðis, sem í bréfinu getur. Þar má nefna skagann milli Eyjafjarðar og Skagafjarðar, sem liggur bæði í Eyjafjarðar- og Skagafjarðarsýslu. Líklega hefir hvergi á óþurrkasvæðinu, sem hann talaði um, verið meiri óþurrkur en þar. Svo að vandinn að ákveða svæðið er miklu meiri en hv. flm. virðist ljóst. Þetta vil ég fyrst og fremst benda á, til þess að nefndin hafi það til athugunar.

Í öðru lagi vil ég benda á það, að þegar átti á sínum tíma að meta, hvað þyrfti af fódurbæti fram yfir venju, þá var gizkað á kringum 40 þús. sekki af sildarmjöli — þeir sem fóru hæst. Hv. flm. talaði um 20 kr. verð á sekk, sem er of lágt, því að þegar flutningur og mannhald er komið í viðbót, þá er þekinn orðinn á 25 kr.; verður það þá kringum milljón kr., sem fódurbætirinn kostar. Hv. flm. ætlast til, að ríkissjóður og sildarverksmiðjurnar hlaupi undir bagga sameiginlega. Ef um lágmarksverðið eftir till. er að ræða, nemur ívilnunin 125 þús. kr., en með hámarksverði 175 þús. kr.

En hinsvegar er á það að líta, að þó að þessar tölur séu háar, þá er ástandið ekki verra en það, sem ég skal nú benda á. Á þessu svæði, sem gizkað er á, að mundi þurfa að kaupa 40 þús. sekki af fódurbæti, er venja að setja á um 76 þús. dírka. Með því verði, sem er á þeim nú, munu þeir leggja sig upp og ofan á þessu svæði kringum 20 kr., og þá er komið meira en fyrir fódurbætinn. Það eru því ekki öll liflömbin, sem þarf til að borga allan fódurbætinn. Það er auðséð, að bændur geta ekki yngt upp sinn stofn í ár eins og venjulega. Fyrir fjvn. er því það að rannsaka, hvort ástæða sé fyrir ríkisvaldið að hlaupa undir bagga og hjálpa til þess, að bændur geti yngt upp sinn stofn í ár eins og í venjulegu ár-

ferði. Óþurrkarnir hafa gengið misjafnt yfir þetta svæði, sem hér var nefnt. Við skulum gízka á, að bændur hafi sett á þann fódurbæti, sem þeir eru búnir að fá — en þeir eru ekki búnir að fá eins mikið og áætlað var —, ef við gízku á, að þeir hafi sett á hann og heyin, sem þeir hafa, þá sýnir reynslan samt, að þeir eru ekki búnir að drepa nema líðlega helming af líflömbunum, eða 40 þús. Annaðhvort hefir verið áætluð of mikil fódurbætisþörf á þessu svæði eða bændur setja ógætilegar á í haust en venjulega. Þess vegna, þegar heildin er skoðuð, þá er þörfin ekki eins brýn eins og oft hefir verið látið í veðri vaka. Og ég held, að þessi till. verði að einhverju leyti að skoðast í því ljósi, að hún er flutt af landskjörnum þingmanni af svæðinu, sem gjarnan mun óska að verða kjördæmakosinn.

*Finnur Jónsson: Ég skal ekki lengja umr., enda virðist þess ekki þurfa, því að hv. 11. landsk. fer nú svo mikið gegnum sjálfan sig í þessu máli, að ef ég ýti eitthvað á hann, þá myndi það auka hringsnúninginn enn meir, án þess að koma honum á nokkurn hátt inn á réttar rökræður. Hann sagði t. d., að sér finnist eðlilegt, að ríkið hlupi jöfnum höndum undir bagga, hvort sem sildarmjölið væri frá ríkisverksmiðjunum eða verksmiðjum einstakra manna. Þetta er ekki í rauninni hægt að skilja öðruvísi en svo, að hann telji rétt, að ríkið borgi uppþót hvort heldur mjölið er keypt hjá verksmiðjum einstakra manna eða verksmiðjum ríkisins. En í till. stendur beinum orðum, með leyfi hæstv. forseta: „Að því leyti, sem mjölið er keypt af öðrum en sildarverksmiðjum ríkisins, greiðir ríkissjóður þann hluta verðsins, sem fram yfir er það verð, er bændur njóta samkvæmt ofanskráðu, enda sé þá miðað við sanngjarnt söluverð.“ Nú sagði hv. flm., að þessi styrkur verði að „afballanserast“ milli ríkissjóðs og sildarverksmiðja ríkisins. Hvernig á það að gerast? Á það að gerast af sjálfu sér eða á að koma með sérstakar fjárveitingar í þessu skyni? Hann á eftir að upplýsa þetta. Ég hefi aldrei vitað, að slíkt „afballanseraðist“ af sjálfu sér; það verður að koma með einhverjar till. um fjárveitingar á móti. En þær liggja ekki fyrir, og litur ekki út fyrir, að hv. flm. álitu, að þess þurfi, heldur gerist þetta af sjálfu sér.

Hann sagði líka, að þeir flm. beindu þessum till. fyrst og fremst að ríkissjóði. Ég hefi sýnt fram á, að þeim er fyrst og fremst beint að sildarverksmiðjum ríkisins, en ekki ríkissjóði, nema hv. flm. vilji taka sig til og breyta till. þannig, að ríkissjóður borgi mismuninn, hvort sem mjölið er keypt af ríkisverksmiðjunum eða verksmiðjum einstakra manna.

Ég beindi þeirri fyrirspurn til hv. 11. landsk., hvort Sjálfstfl. stæði að þessari till. sem heild. Ég vildi fá að vita, hvort Sjálfstfl. vildi sérstaklega skattleggja sjómenn og útgerðarmenn, sem verzlðu við verksmiðjurnar, til þess að greiða óþurrkastyrk til bænda. Hv. 11. landsk. segir, að þetta komi ekki málinu við. Það kemur einmitt málinu mjög mikið við, hvort einn stærsti stjórnmálaflokkurinn ætlar að taka upp það „princíp“ að skattleggja eina fátæka stétt í

þjóðfélaginu sérstaklega til þess að greiða hallærisstyrk til annarar fátækrar stéttar. Hv. 11. landsk. vildi svara þessu með því, að það væri nóg, að það sýndi sig á Alp., hvort málið væri réttmætt og ætti erindi þangað inn. En það geta verið mörg góð mál, sem eiga erindi inn í þingsaluna, en geta þó skipt flokkum hjá þjóðinni. Og það er því full ástæða til að itreka það við hv. 11. landsk., að hann svari því afdráttarlaust, hvort Sjálfstfl. standi að þessari till. eða ekki.

*Flm. (Eiríkur Einarsson): Hv. síðasti ræðumaður krefst þess, að ég svari því afdráttarlaust, hvort Sjálfstfl. sem heild standi að þessari till. Þó að hann sé nú myndugleikans maður, þá finnst mér nóg að svara honum með því, að atkvgr. muni skera úr, hverjir standa að þessu máli. Það er gamall þjóðlegur islenzkur siður, að þeir, sem standa hátt í embættum, standi hátt í rembingnum líka, og svo er um þennan hv. þm. Þetta álit ég nóg svar handa honum, því að ég tel, að það felist í till., eins og hún liggur fyrir, svar við því, sem hann virðist leggja höfuðáherzluna á, sem sé, að verið sé að skattleggja fátæka sjómenn á kostnað bænda.

Ég hefi sagt það áður, að svo langt sem mitt umboð nær til þess að flytja till., þá er það gert vegna brýnnar þarfar landbúnaðarins, sem ég tel, að bæta verði úr með sjávarafurðum, sem aflað er við stendur landsins og unnar eru í sildarverksmiðjunum. Vitanlega eru það sjómenn, sem afla þessara afurða, en þeir eru fæddir og uppaldir á landinu og stunda atvinnu á sjónum, svo að þetta þjónast og helgast hvort af öðru.

*Gísli Sveinsson: Herra forseti! Af því að ég er meðflm. að þessari till., sem hér er til umr., þá vil ég taka fram nokkur atriði, sem mér þýkir þörf á sumpart að leiðrétta og sumpart að itreka.

Það er rétt hjá hv. 1. þm. N.-M., að takmörkin fyrir óþurrkasvæðinu á s.l. sumri eru ennþá nokkuð óglögg. Það er sem sé óvist ennþá, hvar byrji að austan hið mesta óþurrkasvæði. Mun það sanni næst, að það byrji austast í Austur-Skaftafellssýslu, eða í Lónssveit. En samt er það svo, að þótt takmörkin séu ekki ákveðin og sumstaðar á óþurrkasvæðinu hafi veðrið verið nokkuð misjafnt eftir vikum og dögum, þá er þó svæðið sem heild mjög ákveðið. Hvar takmörkin geta talizt á því versta og því skársta, kemur ekki svo mikið málinu við, því að hér er ekki verið að tala um að ákveða, hvað stórt þetta svæði sé. Hér er aðeins verið að gera ráð fyrir því að efla til ráðstafana til þess að létta undir með þeim, sem urðu fyrir hinum miklu skakkaföllum af völdum óþurrkanna, til þess að koma sinum fjárstofni áfram. Hér á Suðurlandi eru fódurbætiskaup nokkuð mikil um garð gengin. Það er búið að panta mikinn fódurbæti, og sumstaðar jafnvel búið að flytja hann heim, en þó ekki nærri alstaðar. Í Austur-Skaftafellssýslu er t. d. ekki nærri lokið flutningum, og svo mun víða vera. Enn er hitt, að greiðslur hafa enn ekki farið fram. Það hafa verið gerðar ráðstafanir til greiðslna, en annað ekki, gefnar út ávisanir eða gert ráð fyrir, að greiðslur fari fram

á sínum tíma. Og er því sýnt, að málið torveldast ekki í meðferðinni af þeim sökum, að búið sé að gera ráðstafanir, sem hindri það, að þetta geti komið að eðlilegum og nokkuð liðugum notum. Hinsvegar tekur till. það líka beinlínis fram, að þótt svo væri, að menn hafi þegar að öllu leyti aflað sér fódurbætis, — sem mun vera í langflestum tilfellum —, þá skuli það sama gilda um þá og hina, sem enn eiga það ógert. Þetta hindrar því alls ekki gang málsins. Mér skildist einnig á hv. 1. þm. N.-M., að hann áliti, að þessu mætti haga á skynsamlegan og auðveldan hátt. Það er líka svo til ætlað, að um þetta fjalli sá aðili, sem bezt má til þess treysta, sem sé Búnaðarfélag Íslands, að fengnum till. frá þeim búnaðarsamböndum, sem hlut eiga að máli. Ríkisstj. þarf því eigi sjálf að gera sér neina sérstaka grein fyrir þessu máli, aðra en þá, sem hér kemur mjög til — að sjá fyrir því fé, sem til þessa þarf.

Hv. 1. þm. N.-M. fannst hér ekki vera meiri hætta á ferðum en það, að ekki yrði komið upp um eitt ár þeirri tryggingu, sem ella væri eðlileg á fjárfestni þessara héraða. En sannleikurinn er sá, að þó svo væri, að þetta gerði ekki sérlega mikið til, þá er málið alls ekki leyst með því, þar sem svo mikið hefir kveðið að óþurkunum — og heyfengur þar af leiðandi litill og hrakinn —, að óhugsandi er, að bændur almennt geti komist af, nema með afarmikilli rýrnun á sínum aðalfjárfestni. Nú er það vitað, að menn haga sínum ásetningi misjafnlega, en það er rík hvöt hjá mönnum í svona árferði að vera varir um sig. Og ég veit, að menn hafa verið það hér á Suðurlandi nú á þessu hausti, og hafa ekki ætlað sér um of. En þó svo væri, þá fullyrði ég, að þörfin er brýn til þess að hlaupa undir bagga. Nú getur verið, að þetta sýni sig ekki fyrr en á næsta vori. Og þá er komið að því, sem hv. 1. þm. N.-M. telur ef til vill æskilegast, að allt komist í öngþveiti undir vorið, með hallæri og niðurdrápi fjár, nema hlaupið sé undir bagga með ríkisstyrk, eins og gert var í hitteðfyrri. En það er of seint að byrgja brunninn, þegar barnið er dottið í hann. Það er of seint að ætla sér með ríkisstyrk að koma fólkinu til hjálpar, sem mjög má deila um eftir á, hvort farið hafi skynsamlega að ráði sínu. Hitt ætti að vera reglan, að uppala fólkið til þess að sjá sér sjálft farborða og treysta aldrei upp á það, að komið geti til, að einhver verði að hjálpa, ef ekki á að verða hrún. Þessi hv. þm. hefir sjálfur látið þá skoðun í ljós annarsstaðar, að hann óski ekki, að bændur setji „á guð og gaddinn“. Ætti hann því að ihuga það, að sú aðferðin er betri, sem við flm. þessarar till. viljum hafa, að aðstoða bændur til þess að sjá fyrirfram farboða sínum stofni, heldur en að láta reka á reiðanum og rjúka svo í dauðans ofboði til hjálpar, þegar allt er komið í öngþveiti.

Það er rétt, að sýnilegt var þegar í stað, að áætlun sú, sem Búnaðarfélag Íslands gerði um væntanlega fódurbætisþörf s.l. haust, var of há. En það raskar ekki því, að rétt var að gera einhverja gangskör, fyrst og fremst að gera þessa áætlun og í annan stað að hlaupa undir bagga með þeim héruðum, sem vitanlega þurftu að fá

miklu meiri fódurbæti en venja hefir verið. Og gerir það því hvorki til né frá, hvort áætlunin hefir staðizt eða ekki. Við vitum, að hún stóðst ekki, og er það gott og sít neinum að álása fyrir það, því að þeim mun minni verður sú hjálp, sem til greina gæti komið. Enda er ekki sagt í grg. till. annað en það, að þessi áætlun var svona há. Og veit hv. þm. bezt sjálfur, hvernig hún var undirbúin. Ég hneykslast ekki á þeirri áætlun, því að ég veit, að hún var gerð af góðum vilja til þess að fá yfirlit yfir málið eins og það þá horfði við.

Þá sagði þessi sami hv. þm., að það leyndi sér ekki, að till. væri flutt af landsk. þm. Ég veit nú ekki, hvaða ástæðu ég hefi gefið til þess að vera kallaður landsk., — ennþá er ég héraðskjörinn. En þó svo væri, þá teldi ég mér það ekki neina minnkun, enda virðist sem þm. telji sér það nokkurn sóma — ef svo mætti að orði komast, — því að betra er að komast að sem landsk. heldur en alls ekki. Og það, að aðalflm. till. er landsk. þm., ætti einmitt að vera meðmæli með henni, því að það sýnir, að hann tekur viðar tillit en til síns héraðs, ef hann telur sig ekki eingöngu bundinn við það.

Þá ætla ég að leyfa mér að víkja nokkrum orðum að hv. þm. Ísaf. (FJ). Eins og honum er lagið, blandaði hann saman mönnum, málefnum og flokkum, og taldi hann, að hér væri einhver ósvinna á ferðum, sem hann vildi eigna Sjálfstfl. Og skoraði hann á þá, sem væru stjórnendur flokksins, að gefa til kynna með þetta. Ég get fullvissað hv. þm. um það, að þó að þeir sætu hér, þá mundi þeim ekki koma til hugar að virða þessa spurningu hans svars. Það ætti hann líka að vita af eigin reynd og viðureign sinni við þá. En ég verð að taka undir með meðflm. mínum um það, að þetta kemur ekki málinu við. Till. kemur fram eins og hún sýnir sig, og flm. hennar standa fyrir sínu máli, en öðrum er þar ekki til að dreifa í umr., nema til kynna hafi verið gefið, að einn eða annar flokkur standi óskiptur að málinu. Þess vegna er þetta úti á þekju og eins og hvert annað vandræðafálm hjá hv. þm., enda mun honum hafa verið það ljóst, að hann var kominn út á hálán ís, og þess vegna viljað víkja málinu á viðari grundvöll; en það getur nú orðið varasamt, því að grundvöllurinn getur þá orðið ennþá viðari og að lokum snert þá, sem víkja vilja málinu við.

Þessum hv. þm. fannst til mikils vera mælt af okkur flm. till. með því að fara fram á, að einum aðilja sé ívilnað — sem sé búandmönnum landsins — með því, að taka frá þeim fátæku, sem að ríkisverksmiðjunum stæðu. Ég hefi nú ekki heyrt það fyrr, að að ríkisverksmiðjunum stæðu tómir fátæklingar. Ég held, að til sanns vegar megi færa, að þar standi að ýmsir, sem nokkuð geta borið. Og er þar fyrst og fremst ríkið sjálft, sem við ætlumst til, að hér standi að, sumpart með því, að verksmiðjur þess taki þátt í þessu — þó vitanlega á þann hátt, sem ríkisstj. í samráði við Alp. þætti réttast —, og sumpart með því að standa undir þeim kostnaði, sem af framkvæmd þessara ráðstafana hlýstist. Í öðru lagi stendur að þessum verksmiðjum fólk, sem vitanlega er misjafnlega stætt, en stundar

þann atvinnuveg, sem öllum kemur saman um, að er uppgripavinna og annars eðlis en vinna bændanna. Bændur geta aldrei átt von á því að geta dregið í happdrætti forsjónarinnar, eins og þeir aðilar, sem að sildarútveginum standa. En það hefir verið skoðun mín og annara, að svo bezt sé atvinnuvegum landsins borgið, að þeir önnuðust að miklu leyti hver annars hag, með því að vera viðbúinir að liðsinna og hjálpa hver öðrum. Og ég lét mér satt að segja til hugar koma í sumar, að það mundi auðvelt að fá ríkisstj. til þess að láta verksmiðjurnar miðla fódurbæti við verð, sem væri það mikið lægra en almennt söluverð, að búandmenn, sem nauðulega væru staddir, gætu talið sér hag að því að kaupa það. Út af þessu lenti í miklu þjarki, en niðurstaðan varð sú, að hið opinbera þóttist ekki geta selt bændum sildarmjöl fyrir minna en kostnaðarverð. M. ö. o., hið opinbera hagaði sér hér eins og hver annar viðskiptamaður, sem ekki vill skaðast.

Hér er um það að ræða, hver eigi að standa straum af hjálpinni. Og það opinbera á að hjálpa bændum, ef í nauðirnar rekur, m. a. með því að selja þeim fódurbæti úr ríkisverksmiðjunum við vægara verði en talizt getur kostnaðarverð.

Hv. þm. Ísaf. var að tala um það, að þetta yrðu mikil útgjöld, og er undarlegt að heyra slíkt einmitt frá honum. Allir vita, hvernig farið hefir með ríkisverksmiðjurnar undir handleiðslu þessa hv. þm. Kostnaður við rekstur þeirra hefir orðið svo gífurlegur, að það nær engri átt, ef slík eyðsla verður ekki sett undir opinbera rannsókn. Ég skal nefna það sem dæmi um stjórn þessa hv. þm. á ríkisverksmiðjunum, að fyrir tveim árum fóru þeir menn frá starfi í ríkisverksmiðju, en fimmtán manns voru teknir í staðinn. Enginn efast um, að framleiðslukostnaðurinn hlýtur að vaxa gífurlega með svo gálauslegri stj. Mér hefir verið tjáð, að framleiðslukostnaður sildarmjöls á Seyðisfirði, en þar er lítil verksmiðja, sé 3.50 kr., á Djúpúvík 3.36 kr., en í stóru verksmiðjunum, þar sem hv. þm. Ísaf. stjórnar, er framleiðslukostnaðurinn yfir 4.00 kr. á mál. Samt hlýtur framleiðslukostnaðurinn raunverulega að vera miklu minni þar en í litlu verksmiðjunum. Þessi hv. þm. ætti því ekki að blanda sér mjög í annara manna mál, meðan svona er ástatt hjá honum sjálfum. Ég nefni þetta aðeins í þeim tilgangi að sýna, að hv. þm. er á hálum ís, þegar hann talar um, að ríkisverksmiðjurnar mættu ekki við því að selja fódurbæti til bændanna lægra verði vegna neyðarástands þess, er nú ríkir í sveitunum. Hv. þm. Ísaf. hefir ráðizt í ýmsar framkvæmdir upp á eigin spýtur, sem hafa haft langtum meiri kostnað í för með sér, svo sem hina viðfrægu þróarbyggingu á Siglufirði, sem sagt er, að kostað hafi 250 þús. kr., og nú kvað eiga að bæta þar við véllum, sem kosta álika mikið. Það er því ekki bara sild, sem mokað er í þró þessa, heldur líka hálf millj. kr. Hvað hefði ekki mátt gera fyrir þessa hálfu millj. króna? Fyrir það fé má koma upp verksmiðju, sem ynni úr 80 þús. málum á sildarvertíðinni. — Mér er ekki kunnugt um, hversu lengi hv. þm. ætla að vera við stjórn þar norður frá, en hitt er víst, að allir þeir, sem ekki eru rammflæktir

í neti stjórnarflokkanna, telja, að hann sé búinn að vera þar of lengi nú þegar, og það muni seint bætt, sem honum hafi tekizt að afreka þar.

***Finnur Jónsson:** Hv. þm. V.-Sk. hefir notað sér það, að ég var búinn að tala tvisvar, og rutt úr sér ásökunum um óskyld mál í því trausti, að mér ynnist ekki tími til að svara þeim öllum í einni aths. Ég sé ekki ástæðu til þess að fara út í þann hluta af ræðu hv. þm., sem hann byggði á sögusögnum annara um mál, er hann sjálfur ber ekkert skynbragð á, — auk þess sem hann tekur sér í munn allar slúðursögur íhaldsblaðanna og færir þær til verri vegar.

Um sildarverksmiðjur ríkisins er það að segja, að ég hefi, ásamt meðstjórnendum mínum, orðið að standa á stöðugum verði um fjárhag þeirra fyrir sjálfstæðismönnum. Hv. þm. G.-K., form. Sjálfstfl., flutti till. árið 1936 um sildarverð, er hann krafðist, að sildarverksmiðjur ríkisins greiddu þá sjómönnum og útgerðarmönnum. Hann sagði, að þetta verð gæti verið allt að 8 krónum á mál. Hann stofnaði til sildarverkfalls og gerði allt, sem hann gat, til þess að koma þessum ríkisfyrirtækjum á kné með óhöflegum kröfum um sildarverð. Og nú kemur bændadeild Sjálfstfl. fram með till. um að skattleggja þessi fyrirtæki til hagsbóta bændum. Og þegar ég og meðstjórnendur mínir standa á móti þessum kröfum, er okkur borið á brýn, að við viljum eyðileggja fyrirtækið. Ég vil mótmæla því sem gersamlega tilhafulausu, að við nokkurt það starf í verksmiðjunum, sem áður hafi unnið við þrír menn, vinni nú 15 manns. Mönnum hefir ekki verið fjölgað við ríkisverksmiðjurnar síðustu tvö árin umfram það, sem nauðsynlegt er vegna aukinna afkasta þeirra. — Hv. þm. V.-Sk. sagði, að sildveiðarnar væru så uppgripaatvinnuvegur, að hann ætti að geta staðið undir óþurkkahjálpi til bændanna. En veit hv. þm. ekki, að flest þau skip, sem stunduðu sildveiðarnar í sumar, hafa stundað þorskveiðar undanfarin ár, þegar þorskvertíðin hefir með öllu brugðizt? Sá gróði, sem fékkst á sildinni í sumar, fer víða til þess að borga töpin af þorskvertíðum undanfarinna ára.

Þegar svona tillögur koma fram, er full þörf á að benda á það, að þær eru eingöngu bornar fram í auglýsingaskyni. Við afgreiðslu þessarar till. verður það svo, að bændadeild Sjálfstfl. verður með henni, en sjávarútvegsdeildin á móti. Þetta er skrumauglýsing, en ekkert alvörumál.

Forseti (JBald): Það hefir komið fram till. um að fresta umr. og vísa þáttill. til fjvn., og sýnist mér rétt að verða við tilmælunum um að fresta umr.

Umr. frestað og till. vísað til fjvn. með 23 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar, en á 16. fundi í Sp., 18. des., urðu um málið utan dagskrár þessar umr.:

Eiríkur Einarsson: Ég vil leyfa mér að vekja athygli á till. til þál., sem borin var fram af mér

Sildarmjöl til fódurbætis. — Strigaverksmiðja og rafveita á Eskifirði.

og hv. þm. V.-Sk. snemma á þessu þingi og síðan vísað til fjvn. Var hún um styrk til bænda á óþurrkasvæðinu síðastl. sumar. Er alllangt síðan umr. um málið hófust og till. var vísað til fjvn., en hv. n. hefir enn ekkert látið til sín heyra og ekki skilað álit. Þar sem nú er hinsvegar komið mjög nálægt þinglausnum, vil ég beina því til hæstv. forseta, hvort hann sjái sér ekki fært að styðja að því, að hv. fjvn. skili af sér álit, svo að málið geti fengið þinglega afgreiðslu. Ég uni því illa, að n. skuli ekkert láta til sín heyra, því að málið er mikilsvert og bændur þarfnast mjög þessa styrks af fyrrgreindum ástæðum. Hv. n. hefir skilað álit um mál, sem síst eru meira virði en þetta, og er nú kominn tími til að fletta af málinu þeim væðarvoðum, sem það hvílir undir hjá hv. n.

Þjarni Bjarnason: Fyrir fjvn. hafa legið tvær till. um svipað efni, báðar snertandi fódurbætisþörf bænda, önnur frá hv. 10. landsk. þm., en hin frá hv. 1. landsk. þm. N. hefir haft með höndum stórmál landbúnaðarins, þótt önnur en þessi tvö snertu ekki beint óþurrkana, heldur fjárpestina. Í sumar hafði hæstv. stj. gert ráðstafanir til þess, að fódurmjöl yrði selt bændum við vægasta verði, eða framleiðsluverði. Á þessu athuguðu og af því, að erfitt var fyrir fjvn. að taka afstöðu til þessa máls án umsagnar landbn. beggja deilda, hefir n. sent báðum landbn. málið til athugunar. Ég viðurkenni, að þetta var nokkuð seint gert, en þó ekki svo seint, að landbn. hefðu ekki getað haldið fundi um málið.

Páll Zóphóniasson: Ég sé, að hv. form. landbn. Nd. er ekki viðstaddur, og vil ég því skýra frá því fyrir hönd landbn. Ed., að við fengum þessar tvær till. til umsagnar. Hafa þær verið ræddar í n., án þess þó, að samkomulag gæti orðið um afgreiðslu þeirra.

Eiríkur Einarsson: Ég vil ítreka það, að þessi meðferð sannar bezt, að sleifarlag hefir verið á afgreiðslu málsins í þessum hv. n., og geri ég ekki ráð fyrir, að það mælist yfirleitt vel fyrir.

Hv. 2. þm. Árn. gat þess, að ríkisstj. hefði gert ráðstafanir til þess, að bændur gætu fengið fódurmjöl við framleiðsluverði. Má vera, að hæstv. stj. hafi ætlað sér þetta, en þetta verð varð þó í rauninni nokkru herra.

11. Strigaverksmiðja og rafveita á Eskifirði.

Á deildafundum 26. nóv. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um ríkisábyrgð fyrir strigaverksmiðju og rafveitu á Eskifirði (A. 197).

Á 15. fundi í Sp., 17. des., var till. tekin til fyrri umr.

Forseti (JBald): Ég skal geta þess, að það eru allmargar till. hér á dagskrá, og það er því að-

eins mögulegt að koma þeim áleiðis, að ekki verði um þær langar umr., án þess að ég vilji í neinu hefta málfrelsi hv. þm.

***Flm. (Brynjólfur Bjarnason):** Herra forseti! Ég skal verða við þeim tilmælum hæstv. forseta að vera stuttur, því að þess gerist ekki þörf að tala um þetta langt mál. Þessi till. var flutt á síðasta þingi af Jónasi Guðmundssyni, og í rauninni hefi ég ekki miklu við það að bæta, sem þá var sagt, eða við það, sem í grg. stendur og hinu ýtarlega bréfi frá oddvita Eskifjarðarhrepps, Arnfinni Jónssyni, sem fylgir, enda hefir ástandið í þessum bæ heldur ekki breytt síðan. Það er þannig, að það eru engin skilyrði fyrir íbúa Eskifjarðarhrepps til þess að lifa þar eins og nú standa sakir, svo að það er í rauninni ekki nema um tvennt að gera fyrir íbúa hreppsins, annaðhvort að skapa einhver skilyrði til atvinnumöguleika, til þess að geta lifað þar, eða að flytja þaðan burt og skilja þar eftir þær fasteignir, sem þar eru, án þess að þær verði notaðar, en þetta vilja Eskifirðingar ekki fyrir en í fulla hnefana, enda er ekki í mörg hús að leita, eins og nú er ástatt í landinu með atvinnu. Skipulagsn. atvinnumála hefir gert áætlun um rekstur strigaverksmiðju og komið að þeirri niðurstöðu, að þetta myndi vera allálitlegt fyrirtæki. Um það munu samt vera nokkuð skiptar skoðanir. Sumir álíta þetta óhentugan stað fyrir slíka verksmiðju. Ég held, að þetta hafi ekki við mikil rök að styðjast, eins og reynt er að sýna fram á í bréfi oddvita hreppsins, sem hér fylgir með. Á þessum stað hagar vel til um raforku. Svo má gera ráð fyrir, að hægt verði að komast að hagkvæmum samningum um flutningsgjöld. Þá halda sumir því fram, að strigaverksmiðja hér á landi mundi ekki geta borið sig nema með verndartolli, og það þarf vitanlega að rannsaka til fulls, og yrði það vitaskuld gert, ef þessi heimild, sem hér er farið fram á, yrði veitt. Hér er sem sé aðeins um heimild að ræða, og tel ég nauðsynlegt, að þessi heimild verði veitt. Eithvað verður að gera til þess að koma Eskifjarðarhreppi á réttan kjöl, og ef þessi leið reynist ekki fær, þá verður að reyna aðra leið.

Annar liður till. er um heimild til ríkisábyrgðar fyrir láni til rafveitu á Eskifirði, og þarf vitanlega að samþ. þennan lið, ef fyrri liðurinn yrði samþ., og í raun og veru tel ég rétt að gera það hvort sem er. Þarna hagar vel til um rafveitu, eins og ég hefi tekið fram, og ef til vill yrði haganlegast, að Neskaupstaður og fleiri staðir á Austfjörðum fengju raforku frá þessari rafveitu á Eskifirði, en það er órannsakað mál, sem þarf að rannsaka hið allra fyrsta.

Ég vil mælast til þess, að þessari þáttill. verði vísað til síðari umr. og hv. fjvn. og að meðferð málsins verði hraðað eins og unnt er, til þess að hægt yrði að afgreiða þetta á þessu þingi.

ATKVGR.

Fyrri málsgr. tillgr. samþ. með 20:7 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: BSt, BÁ, BSñ, BrB, EOí, EE, EmJ, GL, HV, IngP, ÍslH, JakM, JörB, PHERm, PHann, SÁÓ, StgrSt, VJ, ÞorhP, JBald.

nei: ÁJ, BjB, Gþ, JPálm, SEH, SK, SkG.

GSv greiddi ekki atkv.

21 þm. (ÁÁ, BJ, EÁrna, EystJ, FJ, GG, HG, HelgJ, HermJ, JJós, JJ, MJ, ÓTh, PZ, PHalld, PO, StSt, SvBH, TT, ÞBr, ÞÞ) fjarstaddir.

Síðari málsgr. tillgr. samþ. með 19:10 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: ÁJ, BSt, BÁ, BSn, BrB, EOI, EE, EmJ, IngP, ÍslH, JakM, ÓTh, PHerm, SEH, SK, SÁÓ, StgrSt, VJ, JBald.

nei: BjB, EÁrna, FJ, Gþ, GG, JPálm, PZ, SkG, ÞorbÞ, ÞÞ.

GSv, GL,¹⁾ PHalld greiddu ekki atkv.

17 þm. (ÁÁ, BJ, EystJ, HG, HelgJ, HermJ, HV, JJós, JJ, JörB, MJ, PHann, PO, StSt, SvBH, TT, ÞBr) fjarstaddir.

Tillgr. í heild sinni samþ. með 27 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 26 shlj. atkv. og til fjvn. með 26 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dag-skrá tekin framár.

12. Berklavarnagjöld 1936.

Á deildafundum 30. nóv. var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um innheimtu og endurgreiðslu berklavarnagjalds fyrir 1936 (A. 220).

Á 15. fundi í Sp., 17. des., var till. tekin til fyrri umr.

*Flm. (Gísli Sveinsson): Herra forseti! Að visu væri æskilegra, að hæstv. fjmrh. væri við-

1) GL: Sökum þess að mér er kunnugt um, að á Reyðarfirði, í næsta hreppi við Eskifjörð, er komin all-göð rafveita, en ég hef ekki rannsakað, að hve miklu leyti sú rafveita getur komið Eskifirði að gagni, greiði ég ekki atkv.

staddur, því að það er ekki viðkunnanlegt að tala um fjármál að honum fjarstöddum. En ég vil samt geta þess, að till. þessi hefir legið hér fyrir áður og hefir þá dagað uppi af sérstökum ástæðum. Auk þess hefir hún sætt andróðri af hálfu hæstv. fjmrh.

Till. er borin fram í trausti þess, að hv. þm. viti, að þessi gjöld eru ranglát. Önnur ástæða er sú, að nú, þegar búið er að afnema þau, að heita má, er enn allmikið ógoldið hjá ýmsum héruðum, eitthvað á annað hundrað þús. kr., sem ekki eru líkur til, að innheimtist nokkurn tíma. Veldur þetta misrétti gagnvart þeim héruðum, sem búið eru að greiða sitt og mörg hver hafa greitt þessi gjöld umfram getu sína. Flm. líta því svo á, að sanngjarnt sé, að gjöld þessa síðasta árs séu eftir gefin og að endurgreitt sé til þeirra, sem staðið hafa í skilum, það, sem þessu nemur. Þessi héruð þarfnast þess fyllilega, að fá endurgreitt það, sem þau hafa greitt umfram önnur.

Ég ætlast til, að till. gangi til hv. fjvn. eftir þessa umr.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 30 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 29:5 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: ÁJ, BÁ, BSn, BrB, EÁrna, EE, EmJ, GSv, GL, IngP, ÍslH, JakM, JJós, JPálm, JörB, ÓTh, PHerm, PZ, PO, PHalld, SEH, SK, StSt, StgrSt, SvBH, VJ, ÞorbÞ, ÞÞ, JBald.

nei: BSt, BjB, HelgJ, SÁÓ, SkG.

GG greiddi ekki atkv.

14 þm. (ÁÁ, BJ, EOI, EystJ, FJ, Gþ, HG, HermJ, HV, JJ, MJ, PHann, TT, ÞBr) fjarstaddir.

Till. vísað til fjvn. með 30 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dag-skrá tekin framár.

Fyrirspurnir.

1. Raforka frá Soginu til almenningsþarfa.

Á 24. fundi í Nd., 10. nóv., var útbýtt:
Fyrirspurn til ríkisstj. um raforku frá Soginu til almenningsþarfa (A. 107).

Á 25. fundi í Nd., 12. nóv., var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.
Fyrirspurnin leyfð með 18 shlj. atkv.

Á 49. fundi í Nd., 14. des., var fyrirspurnin tekin á dagskrá, með því að ráðh. hafði tjáð sig reiðubúinn til þess að svara henni.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 50. fundi í Nd., 15. des., var fyrirspurnin tekin til meðferðar.

*Fyrirspyrjandi (Eiríkur Einarsson): Ég hefi á þskj. 107 gert fyrirspurn til hæstv. ríkisstj. um frekari notkun raforku frá Sogsvirkjuninni. Eins og vitað er, er þetta fyrirtæki komið á vegna hagsmuna Reykjavíkurkaupstaðar, svo sem lögin um Sogsvirkjunina segja til vegar um. Engu að síður eiga fleiri en Reykvíkingar hagsmuna að gæta í sambandi við þetta mannvirki, þó þeir ekki hafi notið þess, en lifi enn aðeins í réttmætri eftirvæntingu þess, að vonir þeirra í þessu efni fái sem fyrst að rætast. Þetta segir sig sjálft, þar sem Sogið liggur í miðju víðlendu héraði og mjög skammt frá nokkuð fjölmennum þorpum og byggðarlögum, og ennfremur eru ekki neinar óraleiðir til stærri kaupstaða og kaupsýna, er gjarnan vildu njóta hér góðs af virkjuninni. Vegna þessarar afstöðu hefir komið fram bæði fyrr og síðar mikil eftirgrennslan um þessa hluti, sem hefir komið fram í till. og ályktunum til Alþingis, sem allar lúta að því að hvetja til þess, að eitthvað sé gert til að komast að niðurstöðu í málinu. Alþingi hefir sinnt þessu máli. Það setti l. um raforkuveitur árið 1932 og síðan l. um Sogsvirkjunina, sem hefir nú verið framkvæmd. Mönnum hefir aldrei blandast hugur um það, hvorki á Alþingi eða annarsstaðar, að almenningur biður eftir því, að reistar verði stórar raforkustöðvar til hagsbóta fyrir heila landshluta. Þær almennu till., sem fram hafa verið bornar í þessu máli, hafa flestar komið fram í þálformi, og þær fengu sameiginlega niðurstöðu í ályktun, er samþ. var á síðasta þingi á öndverðu þessu ári

og flutt var af hæstv. atvmrh., þar sem gert var ráð fyrir undirbúningsrannsókn í þessu efni, bæði vegna aðkallandi krafna frá Hafnarfjarðar-kaupstað og öðrum stöðum. Samkv. þessari ályktun var atvmrh. heimilað að verja fé til rannsókna á þessu efni í viðtækri merkingu. En þar sem rannsókn þessi stendur nú yfir, fannst mér, að ekki mætti líða svo þetta þing, að ekki yrði af vörum hæstv. ráðh. gert heyrinkunnugt, hvaða niðurstöður fengist hafa, og ég vænti þess fastlega, að hæstv. ráðh. sé málið það kunnugt, að hann geti gefið þingheimi ákveðið hugboð, ekki aðeins um það, hvað n. sú, er skipuð hefir verið til að rannsaka málið, álitur um kostnað við hinar ýmsu framkvæmdir, sem hugsaðar eru, ekki aðeins um það, hverjar þeirra mundu bera sig bezt, sem líklega er nú fyrir kaupstaði og kaupsýna, heldur hitt einnig, hvað ætlað er fyrir um lagasetningar og fyrirkomulag þessara framkvæmda í framtíðinni. Því það er fyrirfram vitað, að undirstaða löggjafarinnar á að vera sú, hvar bezt er að hefjast handa og hvar óskir manna eru réttmætastar, en jafnframt þarf almenningur einnig að fá skýrt að vita, hvaða lagareglum á að beita við framkvæmdirnar. Ég álit það afaráreiðandi, þegar kemur til framkvæmda út frá Sogsvirkjuninni og einnig á öðrum stöðum, að þá eigi framkvæmdirnar sér stað eftir samfelldri og fyrirfram kerfisbundinni lagaskipun, svo að sneitt verði hjá allri togstreitu, sem orsakast gæti vegna mismunandi styrkleika stjórnmalaflokkanna á Alþingi í hvert skipti. En til þess að koma í veg fyrir allt handahóf í þessu efni þarf að setja um þetta lagakerfi í líkingu við vegalög, símalög eða þessháttar framkvæmdir. Að visu verður hér ekki allt framkvæmt í sömu andránni, það er öðru nær, en einmitt fyrir það þarf að kerfisbinda þessar framkvæmdir fyrirfram eftir ýtarlegum rannsóknum, og framkvæmdum raðað eftir því, hverjar eru dýrastar í hlutfalli við notagildi þeirra, þannig að það liggi ljóst fyrir, hvað gera skal á þessu ári, hvað á næsta ári o. s. frv., eftir því sem fjárveitingar leyfa á hverjum tíma. Það er mjög á huldu, hvaða hlutfalla verður gætt í framkvæmdunum milli kaupstaða og sveita í þessu efni, hver hinn opinberi styrkur verður, og hvernig framkvæmdastjórninni verður hagað. Allt þetta veit ég, að mönnum er mikið umhugsunarefni og áhugi mikill að fræðast um það frá ríkisstj., hvað efst er á baugi í þessu efni. — Ég vil um leið og ég

sezt láta þess getið, að í kaupþúnunum og þéttbýinu eystra er ekkert framkvæmdarmál á dag-skrá, sem eins mikill áhugi er fyrir og þetta. Enda liggur það í hlutarins eðli, að svo sé nú, þegar skammdagismyrkríð og kulddinn þrengir meir og meir að með hverjum degi, sem líður.

***Atvmrh. (Haraldur Guðmundsson):** Enginn efi er á því, að það er rétt hjá hv. 10. landsk., að mikill og almennur áhugi mun vera fyrir þessu máli, ekki aðeins í Gullbringu- og Kjósarsýslu og Árnessýslu, heldur einnig víðsvegar á landinu, þar sem einhver skilyrði eru til rafvirkjunar. Í desember s. l. ár var af atvmrn. skipuð 5 manna n. samkvæmt l. um raforkuvirkjun til almenningsparfa til aðstoðar stjórninni í þessu efni. Þessi n. átti sérstaklega að gera áætlanir og undirbúa till. og frv. viðkomandi rafmagnsveitum. N. skyldi njóta hjálpar vegamálastjórnar og rafmagnseftirlitsins og starfsmanna þessara stofnana. Síðan n. var skipuð hefir hún unnið nokkurnveginn stanzlaust fram á þennan dag, og er þó starfi hennar ekki lokið. Skál ég nú í stuttu máli vikja að þeim framkvæmdum, sem gerðar hafa verið af raforkumálan. Í þessu efni. Gerðar hafa verið frum-áætlanir um raforkulínu út frá Sogslinunni. Fyrst er það lína til Hafnarfjarðar um Vífilsstaði. Stofnkostnaður hennar er áætlaður 381 þús. kr. Hefir verið mælt til fulls fyrir þessari línu, verður notuð gömul lína frá Elliðaám til Vífilsstaða. Er línan nú í smíðum ásamt innanbæjarkerfi Hafnarfjarðar, og gert ráð fyrir, að þessi orkuveita taki til starfa seinni partinn í vetur eða vor. Samningar um orkuveituna hafa verið gerðir milli ríkisstj. og bæjarstjórnar Rvíkur. — Önnur línan er til Eyrarbakka og Stokkseyrar um Selfoss, áætluð 255 þús. kr., en aukalína að Hveragerði, sem áætlað er, að kosti sérstaklega 99 þús. kr. Þá er lína til Akraness áætluð kr. 367 þús., og eru þar meðtaldir næstu bæir. Loks hefir verið gerð frumáætlun að leiðslu til Keflavíkur um Hafnarfjörð, sem nemur 377 þús. kr. Þessar línur til Hafnarfjarðar, Eyrarbakka og Stokkseyrar, Akraness og Keflavíkur lítur út fyrir, eftir þeim upplýsingum, sem fyrir liggja, að muni láta nærri að bera sig fjárhagslega með því að ganga út frá 300 watta notkun á mann. Þó er gert ráð fyrir nokkrum halla, eða um 1400 kr., á Hveragerðislínu. Þá hefir verið gerð áætlun um línu frá Akranesi til Borgarness, línu til Grindavíkur og Sandgerðis og lausleg áætlun um línu til Vestmannaeyja, því þar þarf ýtarlegri rannsókn en þegar hafa verið gerðar, áður en hægt er að gera frumáætlun um þá veitu. Í öllum þessum áætlunum er tekið með kostnaður af spennistöðvum og lágspenna-veitum innan kaupstaða og kaupþúna, og enn fremur kostnaður við að tengja þá bæi við veituna, sem eru í námunda við aðallínur. Þá hefir verið gert heildaryfirlit um það, hver rekstrarafkoma mundi verða á þessum línunum, ef þær væru lagðar á næstu 2 til 3 árum, miðað við 300 watta aflnotkun á mann. Á þessu yfirliti er gert ráð fyrir því, að Hafnarfjarðarveitan beri sig strax, eða réttara sagt byrji með rúmlega 29 þús. kr. tekjum umfram gjöld. Á Eyrarbakka- og

Stokkseyrarlinunni verði 7900 kr. hreinn rekstrarhagnaður, á Akraneslinunni 11300 kr. hagnaður og á Keflavíkurlinu 8 þús. kr., og hafa þá þessar línur greitt fyrir orku frá Sogsvirkjuninni: Hafnarfjarðarlína 93300 kr., Eyrarbakka- og Stokkseyrarlína 26100 kr., Akraneslína 49 þús. kr. og Keflavíkurlína 44400 kr. Aftur verður halli á Hveragerðislínu 1400 kr. með því hún greiði til orkukaupa 5500 kr. Allar hinar línurnar, að Sandgerðislínu undanskilinni, verða reknar með nokkrum halla samkvæmt áætlun rafmagnseftirlitsins, eða samtals um 15 þús. kr. Hinsvegar ef allar línurnar eru teknar, greiða þær samtals fyrir orku frá Sogsvirkjuninni 354400 kr. og annan rekstrarkostnað með rúmlega 400 þús. kr. Þá hefir í sumar verið lokið fullnaðarmælingum frá Eyrarbakka- og Stokkseyrarlinu og Selfosslinu, svo og fyrir Akraneslínunni, þannig, að öllum „tekniskum“ undirbúningi að þeim veitum getur orðið lokið í vetur. Líka er byrjað á endurskoðun á eldri áætlunum um virkjun Andakilsár og víðbótarathuganir á virkjunarmöguleikum árinna, til þess að gera megi ótvíræðan samanburð á slíkri virkjun handa Borgarfirði annarsvegar og línu þangað frá Sogsvirkjuninni hinsvegar. Þá verða einnig samskonar athuganir gerðar á Tungufossi í Eystri-Rangá, til samanburðar við línu frá Sogi austur um sýslurnar og til Vestmannaeyja, strax og tími vinnst til. Þá hefir verið safnað skýrslum um frá ýmsum kaupstöðum og kaupþúnum úti um land um eldsneytis- og ljósmetisnotkun bæði áður og eftir að rafveita hefir tekið þar til starfa. Hefir verið unnið úr þessum skýrslum og á þeim grundvelli áætlaður gjaldeyrisparnaður við kola- og oliukaup á nokkrum þeim stöðum, er væntanlega fá rafmagn á næstu árum, og einnig gerð lausleg áætlun um gjaldeyrisútgjöld við kaup á nauðsynlegum tækjum til hagnýtingar raforku á heimilum. Til þess að gera sér nokkra hugmynd um, hvernig þessar raforkuveitur muni bera sig, hafa verið tekin sem dæmi Hafnarfjarðarveita, Eyrarbakka- og Stokkseyrarveita og Akranesveita, gízkað á, hve ört muni aukast raforkunotkun á þessum stöðum, og síðan með tilliti til gjaldeyrisparnaðar vegna kola- og oliukaupa annarsvegar en aukins gjaldeyris vegna stofnkostnaðar og kaupa á tækjum hinsvegar gerð lausleg áætlun um gjaldeyrisjöfnuð þessara þriggja veitna, og er þá útkoman þessi:

Fyrsta árið verða útgjöld í erlendum gjaldeyri kr. 119125, en sparnaður þar á móti kr. 31000; næsta árið útgjöldin kr. 105800, en sparnaður 50087 kr. Smátt og smátt réttir þetta sig af á þann hátt, að sparaður gjaldeyrið hækkar, en útlagður gjaldeyri stendur í stað, þannig að á fimmta ári stendur þetta nálega heima. Úr því fer sparnaðurinn að verða meiri en útgjöldin, og vex munurinn stöðugt með hverju ári, þannig að á áttunda ári er sparaður gjaldeyri orðinn 36 þús. kr. hærri en sá gjaldeyri, sem láta þarf vegna vaxta og afborgana af stofnláni og vegna kaupa á heimilisáhöldum. Af þessu má draga þá ályktun, að líkur séu til, að sparast muni mjög mikill erlendur gjaldeyri vegna þessara rafveitna þegar fram í sækir. Þess skal getið, að þessi gjaldeyrisparnaður er eingöngu miðaður

við notkun rafmagns til heimilisþarfa, en auk þess mundi koma til mála aukinn sparnaður vegna notkunar rafmagns til iðnaðar, sem annars mundi nota kol og olíu sem orkugjafa. Þetta er nú að segja um rafmagnsveitur út frá Sogsvirkjuninni.

Annarsvegar hefir rafmagnseftirlitið eftir beiðni Akureyrarkaupstaðar gert rannsókn og áætlunir um virkjun Laxár handa Akureyrarkaupstað og jafnframt bráðabirgðaaætlun um veitur út frá Laxárvirkjuninni til Húsavíkur, til Mývatnssveitar, Dalvíkur, Ólafsfjarðar og Siglufjarðar. Þó er enn eftir að rannsaka nánar, hvernig orkuvinnslu og orkuveitum þessa lands hluta í heild verði bezt fyrir komið.

Þá hefir raforkumálan. safnað upplýsingum erlendis, einkum á Norðurlöndum, Danmörk, Norgei og Svíþjóð, um löggjöf um raforkumál og skipulag á raforkuveitum og látið vinna úr þeim yfirlit um þessi efni, og að lokum að mestu leyti lokið við að semja frv. og reglur um raforkuveiturnar út frá Soginu. Þó er frv. þetta ekki fullsamið. Er um tvær leiðir að velja og ekki fullráðið, hvor leiðin farin verður. Gerir n. ekki ráð fyrir að hafa lokið þessu frv. fyrir lok þessa þings, en fullvist er, að það verður búið fyrir næsta þing, og jafnvel fyrir áramót. Ef til vill verður áður en hv. þingmenn fara heim af þessu þingi hægt að gefa út skýrslu um málið, svo þeir eigi hægra með að gera sér grein fyrir því á milli þinga.

Ég get sagt, að hægt sé að hugsa sér tvær leiðir í fyrirkomulaginu, og kannske fleiri. Önnur er sú, að ríkissjóður leggi rafveiturnar og selji svo kaupstöðum og kaupséðum frá háspennustöðvum til lágsþennustöðva á kaupstöðunum; hin leiðin er sú, að kaupstaðirnir eða kaupséðin leggi rafveiturnar og seldu rafmagnnið til einstaklinganna. Loks gæti komið til mála, að Reykjavíkurbær og ríkissjóður legðu rafveiturnar og seldu svo orkuna til kaupstaða og kaupséðna legðu rafveiturnar og seldu rafmagnnið er ekki tímabært að slá neinu föstu enn, en ég vona, að sú skýrsla, sem ég nú hefi gefið í stuttu máli um þessa rannsókn, nægi að svo komnu hv. fyrirspyrjanda og þeim öðrum hv. þm., sem áhuga hafa á þessu máli.

Einar Olgeirsson: Það er eitt atriði, sem ég vil benda hæstv. ráðh. á í sambandi við fyrirhugaða línu til Eyrarbakka og Stokkseyrar, sem sé að nokkur ótti er um það, að í ráði sé af hálfu nokkurra manna á Selfossi að setja upp virkjun þar, sem tvímælalaust mundi hafa slæm áhrif á línuna til Eyrarbakka og Stokkseyrar, þannig að sú lína mundi síður borga sig, ef af þessu yrði. Þó hér sé ekki nema um orðróm að ræða, held ég að rétt væri, að ríkisstjórnin kynnti sér málið og hefði hönd í bagga með, svo að þarna eigi sér engin mistök stað.

Atvrmh. (Haraldur Guðmundsson): Ég skal geta þess, að í öllum útreikningum n. er gert ráð fyrir aðeins einni veitu um Selfoss til Eyrarbakka.

Fyrirspyrjandi (Eiríkur Einarsson): Ég kann hæstv. ráðh. þakka fyrir hans ýtarlegu svör. Ég

legg áherzlu á og vænta, að svo megi verða eins og hæstv. ráðh. drap á í ræðu sinni, að till. í þessu máli liggi nú bráðlega fyrir, svo að menn viti, hvers þeir eiga að vænta í þessu máli.

Ég hjó sérstaklega eftir því í ræðu hæstv. ráðh., hvaða kostnað mundi leiða af þessari rafveitu, og svo hver sparnaðurinn yrði á hinn bóginn. Þetta er mikilvægt atriði, en eftir því, sem hann upplýsti, þá verður jafnvægi komið þar á eftir 5 ár. Fyrstu árin verða útgjöldin auðvitað mest, meðan verið er að koma þessari nýbreytni á, og mun erlendi gjaldeyririnn þar verða æðibásfrekur, en sú er bótin, að það jafnast, þegar frá liður og menn geta farið að njóta þessara þæginda, þannig að það á að vera búið að jafna sig eftir 5 ár. Þetta er svo stórt atriði, að í krafti þess út af fyrir sig verður þetta meira en athugasemjulegt mál. Og ef Alþingi heldur áfram að starfa réttisælis og láta þau málefni verða rúmfrekust, sem mestu máli skipta, þá verður framkvæmd þessara málefna umsvifamikil á Alþingi. Það sést bezt, þegar tekið er til samanburðar t. d. hverahitamálefni Reykjavíkur samhliða rafvirkjuninni sjálfri, hvað það eru stór mál fyrir höfuðstaðinn, og ég fullyrði, að allir, sem vonast geta eftir að njóta þar góðs af, hafa mikinn áhuga á þeim málum. En þó að mál séu góð, þá er hægt að draga fólk svo lengi, stundum af nauðsyn, stundum að nauðsynjalaus, á framkvæmdinni, að það sofni vegna hins langa biðtíma. Og þá er það hinna, forgöngumannanna sjálfra, að vekja fólk af þeim dvala, sýna því fram á, hver er höfuðnauðsynin í hvetna. Og eins og ég er sannfærður um, að margir eru vakandi í þessum málum, svo sem raun ber vitni, þá er þó ekki hins að dyljast, að þar eru einnig syfjaðir menn og jafnvel sofandi menn, sem ekki er svo auðvelt að vekja og láta þá vita, hvað sól er komin hátt á loft.

Út af því, sem hv. 5. þm. Reykv. var að tala um, að í ráði væri að koma upp sérstakri rafstöð á Selfossi, skal ég geta þess, að ég veit ekkert sérstaklega um þetta, en allur er varinn góður, og ef þetta er rétt, þyrfti að athuga það mál, því að það er hart, ef mistök ættu sér nú stað í þessum rafmagnsmálum, sem nú eru komin þetta langt á veg.

2. Mæðiveiki.

Á 19. fundi í Ed., 4. nóv., var úthýtt:

Fyrirspurn til landbúnaðarráðherra viðvíkjandi styrk til bænda á fjárpestarsvæðinu (A. 89).

Á 21. fundi í Ed., 6. nóv., var fyrirspurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð skyldi.

Fyrirspurnin leyfð með 11:1 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: BSt, BSu, BrB, GL, HermJ, JJós, MG, MJ, PHerm, ÞP, EÁrna.

nei: PZ¹⁾.

1) PZ: Eg geri ráð fyrir, að málið upplýsist undir umr., sem fram koma um þetta efni, og segi ég því nei.

IngP, JJ greiddu ekki atkv.
2 þm. (JBald, SÁÓ) fjarstaddir.

Á 30. og 33. fundi í Ed., 19. og 23. nóv., var fyrirspurnin tekin á dagskrá, með því að ráðh. hafði tjáð sig reiðubúinn til þess að svara henni. Forseti tók málið af dagskrá.

Á 37. fundi í Ed., 27. nóv., var fyrirspurnin tekin til meðferðar.

***Fyrirspyrjandi (Brynjólfur Bjarnason):** Herra forseti! Ég þarf ekki að tala langt mál um þessa fyrirspurn. Ég ber hana fram, þar sem mér virðist, að ástandið á allmiklum hluta fjárpestarsvæðisins sé samskonar og gert er ráð fyrir í l. um bjargráðasjóð. Ég býst við, að hv. landbn. þingsins séu að undirbúa ráðstafanir vegna mæðiveikinnar, m. a. vegna skipunar á skuldamálum bænda, og mér er kunnugt um, að komið hafa fram ákveðnar raddir frá þeim héruðum, sem um er að ræða, um bjargráð þeim til handa. Ýms heimili eiga ómögulegt með að komast af, nema fá beinan styrk. Ég óska því að fá upplýsingar frá hæstv. forsrh. um það, hvað ríkisstj. hyggst fyrir í þessu efni.

***Forsrh. (Hermann Jónasson):** Þegar ég svara þessari fyrirspurn hv. þm., mun ég ekki fara inn á það, hvað ríkisstj. hyggst fyrir um almenn bjargráð bændum til handa. Það er allt of flókið mál til að ræða í þessu sambandi, enda munu gefast nóg tækifæri til þess síðar, því að bráðlega er von á till. frá hv. landbn. Nd., sem unnið hefir að þeim málum undanfarið. Ég skal geta þess, að haldinn hefir verið fundur af flestum oddvitum og ráðamönnum á fjárpestarsvæðinu, og verða þeirra till. lagðar til grundvallar fyrir frekari ráðstöfunum af hálfu Alþingis. Flestir þm. úr landbn. Nd. fóru á þann fund, til þess að fylgjast með óskum bænda.

Um fyrirspurnina sjálfa, hvort mögulegt verði að styrkja þessa bændur með fé úr bjargráðasjóði, vil ég fara nokkrum orðum. Eins og hv. d. er kunnugt, eru l. um bjargráðasjóð nr. 45 frá 10. nóv. 1913 og eru til hjálpar í hallæri. Síðar var gerð breyt. á l., og eru þau l. frá 27. júní 1925. Í l. er útskýrt, hvað er hallæri. Það er hallæri, ef sveitarfél., eitt eða fleiri í sýslu, eða bæjarfélag, verða af náttúruvöldum svo illa stödd, að sýslufél. eða bæjarfél. megnar ekki af eigin rammleik að forða mönnum og skepn-um við harðrétti eða felli.

Samkv. 12. gr. l. er ákveðið, að ef hallæri ber að höndum, á hvert hérað tilkall til séreignar sinnar í bjargráðasjóðnum til útbýtingar, samkv. bjargráðasamþykkt sinni. Í þessu sambandi er það einmitt augljóst, þegar athugaðar eru umr. um frv. og grg. þess, að l. gera ekki ráð fyrir, að útbýtt verði styrk undir þeim kringumstæðum, sem hér er um að ræða. Lögin eru ótvírætt sett vegna yfirvofandi hallæris-ástands, sem ekki sé varanlegt og afstýra þurfi strax. Hinsvegar hefir framkvæmd l. verið svo, að þegar sorfið hefir að sýslufél. eða hreppum, t. d. vegna óþurrka, þá hafa verið veitt skyndilán úr bjargráðasjóði, og stundum lengri

lán. En nú upp á síðkastið hafa jafnframt frá sumum hreppum á slíkum svæðum komið beiðnir um lán til nýrra atvinnuvega. Það mun verða gert eftir því, sem sjóðurinn megnar. Nýlega var veitt verulegt lán til Andakilshrepps, til þess að koma upp fyrirmyndarrefabúi, sem hefir orðið hreppnum til bjargar og mun gefa hagnað þegar á næsta ári. Slíkar ráðstafanir er hægt að gera með bjargráðasjóðslánum, og mér finnst þær bæði eðlilegri og heppilegri en að greiða beinan styrk, því að með þeim styrk yrði undir engum kringumstæðum mögulegt að halda bændum uppi, ekki einu sinni í eitt ár, hvað þá heldur um lengri tíma.

Það þarf ekki lengi að leita að rökum fyrir því, að styrkveitingar úr sjóðnum gætu ekki bjargað bændum frá hallæri, ef treysta ætti á þær einar, því að hvert hérað á tilkall til séreignar sinnar til útbýtingar, samkv. 12. gr., en þau sýslufélög, sem hér væri um að ræða, eiga handbært fé sem hér segir:

Borgarfjarðarsýsla	kr. 2200.00
Mýrasýsla	— 5147.74
Dalasýsla	— 6179.38
Snæfellsnes- og Hnappadalssýsla	— 5658.89
Vestur-Húnavatnssýsla	— 9777.85
Austur-Húnavatnssýsla	— 5069.79

Það sjá allir menn, að enda þótt veittur væri beinn styrkur samkv. 12. gr. bjargráðasjóðsl. og til þess færi séreign sýslufél., kæmi hverfandi lítil upphæð á hvern bónda. En samkv. öðrum ákvæðum l. er hægt að veita lán í hverja sýslu, sem nemur meiri upphæð, því að þá er hægt að fara í sameiginlegan sjóð að vissu marki. Styrkveiting eins og hv. fyrirspyrjandi hugsar sér er því á móti allri venju, enda varla hægt að segja, að ástæður séu svo, að hallæri sé yfirvofandi, heldur er hér um varanlegt ástand að ræða, og styrkveiting því varla í samræmi við l. Í þriðja lagi er um svo lítið fé að ræða, að það mundi ekki koma að einu gagni. Ég verð því að telja ófært að fara þessa leið.

***Fyrirspyrjandi (Brynjólfur Bjarnason):** Ég vil þakka hæstv. landbrh. fyrir þær upplýsingar, sem hann hefir gefið. Það hefir komið fram í fyrsta lagi, að mögulegt er að veita styrk úr bjargráðasjóði, en að hyggilegra er og meira í samræmi við l., að styrkurinn sé veittur til að koma upp varanlegum atvinnuvegum í viðkomandi héruðum. Spurningin er sú, hvort heimili bænda geti virkilega bjargazt á meðan verið er að framkvæma þessar ráðstafanir, að endurnýja bústofninn og koma upp nýjum atvinnugreinum. Hvort þau geti bjargazt, eins og ástandið er framundan, næstu ár. Og þar af leiðandi vil ég taka fram, að það var ekki meining mín að gera fyrirspurn um, hvort slíkur styrkur gæti komið í staðinn fyrir aðrar ráðstafanir, og heldur ekki, hvort slíkur styrkur gæti orðið almennur og skipzt milli bænda yfirleitt, heldur hvort ekki væri nauðsynlegt, til þess að bjarga vissum heimilum, sem verst eru stæð, yfir örðugasta hjallann, að veita þeim slíkan styrk, og það var þetta, sem ég óskaði að fá upplýst, og að þessu leyti get ég ekki fyllilega gert mig ánægðan með svarið.

***Forsrh. (Hermann Jónasson):** Ég þarf ekki annað en að benda á það, sem ég að visu tók nægilega greinilega fram í minni fyrri ræðu, að 1. málsgr. 12. gr. er þannig, að ef hallæri ber að höndum, á hvert hérað tilkall til séreignar sinnar, og séreign hvers héraðs er, eins og ég tók fram áður, t. d. Borgarfjarðarsýslu 2200 kr. o. s. frv., og þá sjá allir, að slíkar upphæðir hrökkva ekki langt. Nú er verið að tala um einstök heimili, en það er héraðanna að fylgjast með því, og það er ekki hægt að veita styrk úr sjóðnum, nema viðkomandi hérað biðji um það og héraðið eða hreppurinn telji sig ekki geta séð um einstaka meðlimi sína. Slíkar beiðnir hafa ekki komið frá neinu héraði eða hreppi, og þess vegna liggur ekki fyrir að veita styrk samkv. þeirri gr., enda mundi hann, eins og ég tók fram áðan, hrökkva svo skammt, að það munar mjög lítið um það, og það verða að sjálfsögðu gerðar ráðstafanir á þinginu, sem eru miklu stórtækari en þessi styrkur.

***Fyrirspyrjandi (Brynjólfur Bjarnason):** Hæstv. forsrh. upplýsti, að það þyrfti að koma beiðni frá héruðunum um, að slíkum styrk yrði útbýtt. En ef slík beiðni kæmi fram, mundi henni þá verða sinnt?

Svo vil ég í öðru lagi, í sambandi við þá aths., sem hæstv. ráðh. gerði um það, að séreign sveitarsjóðanna í bjargráðasjóði mundi hrökkva skammt, spyrja hann um það, hvort hann telji ekki möguleika á því að útvega viðbótarfé til

þeirra hluta, ef á þyrfti að halda, annarsstaðar frá.

***Forsrh. (Hermann Jónasson):** Það gefur að skilja, að það kemur ekki beiðni frá héruðunum um þetta, vegna þess, eins og ég skýrði í upphafi máls míns, að héruðin vilja miklu fremur fara þá leið að fá lán úr sjóðnum, hærri upphæð en þau geta fengið til styrkúthýtingar, til þess að koma upp nýjum atvinnugreinum, og ég veit, að fyrirspyrjanda er ljóst, eins og kom fram af seinustu orðum hans, að þessar upphæðir, sem eru litlar, 2000—3000 og upp í 5000 kr. á hvert hérað, hrökkva alls ekki til styrkveitinga. Hitt er annað mál, sem hv. þm. spyr um, hvort ríkisstj. sjái sér ekki fært að veita fé úr ríkissjóði í þessu skyni. Það kemur fyrirspurninni ekki við í sjálfu sér; það kemur ekki við þeim styrk, sem bjargráðasjóður hefir yfir að ráða, og séreign hinna einstöku héraða, heldur eru það ráðstafanir alveg út af fyrir sig, sem kæmu, eins og ég minntist á, frá landbn. og hún er að undirbúa. Hitt er allt annað mál, sem ég fer ekki inn á hér, en verður farið inn á síðar, hvort nokkurntíma sé ástæða til að láta greiðslur til bjargráðasjóðs falla niður. En ég vænti þess, að það sé nægilega upplýst, að sú leið, að veita styrk úr bjargráðasjóði, er undir engum kringumstæðum fær og bændum til sama sem engrar hjálpar, og þess vegna verður hún að sjálfsögðu ekki farin.

Alþingisreikningur

frá 1. janúar til 31. desember 1937.

(Yfirlit.)

Tekjur:

I. Fyrir seld Alþingistiðindi og Landsreikninga	kr.	400.00
II. Endurheimtur ofgoldinn húskostnaður	—	70.54
III. Vextir af innstæðu í hlaupareikningi við Landsbankann	—	80.37
IV. Ávísað úr ríkissjóði samkv. ávísana- og gjaldabókum þingsins:		
a. Alþingiskostnaði	kr.	320601.74
b. Fyrir yfirskoðun ríkisreikninga o. fl.	—	4339.00
		— 324931.74
Samtals	kr.	325482.65

Gjöld:

A. Samkv. 9. gr. 1. í fjárlögum (alþingiskostnaður):		
I. Þingfarar kaup alþingismanna:		
a. Fyrra þing (sjá fylgiskjal I)	kr.	59735.00
b. Síðara þing (sjá fylgiskjal II)	—	65665.00
		kr. 125400.00
II. Goldið starfsmönnum:		
a. Föst laun o. fl. laun skrifstofustjóra kr. 5000.00 — húsaleigu- stýrkur kr. 1800.00; laun fulltrúa kr. 4995.00 — persónul. launa- viðbót kr. 1305.00; laun aðstoðarmanns kr. 6000.00; laun húsvard- ar kr. 3000.00	kr.	22100.00
b. Lausum starfsmönnum:		
1. Fyrra þing skrifst. og prófarkalestur (þar í aðstoð við útgáfu á umræðum) kr. 3697.00; skjalavarzla og afgreiðsla kr. 1140.00; lestrarsalsgæzla kr. 1070.00; innanþingsskriftir kr. 12090.00; þingfrétta- maður í útvarpi kr. 1000.00; dyra- og pallavarzla kr. 2842.50; þingsveinsstörf kr. 1697.00; simavarzla kr. 1066.00; fatagæzla kr. 921.00	kr.	25523.50
2. Síðara þing skrifst. og prófarkalestur kr. 2962.50; skjalavarzla og afgreiðsla kr. 1242.00; lestrarsals- gæzla kr. 1020.00; innanþingsskriftir kr. 14297.50; þingfréttamaður í útvarpi kr. 1093.33; dyra- og pallavarzla kr. 4080.00; þingsveinsstörf kr. 1861.00; simavarzla kr. 1278.00; fatagæzla kr. 1149.00	— 28983.33	— 54506.83
		— 76606.83
III. Útgáfukostnaður Alþingistiðinda og önnur prentun:		
A. Útgáfukostnaður Alþingistiðinda:		
1. Skjalapartur og þingskjöl:		
a. Fyrra þing:		
1. Prentun 1.-16 ³ / ₄ ark- ar A-deildar (stj- frv.), án sérprent- ana, á kr. 160.00; fylgiblað kr. 120.45; teikningar og mynda- mót kr. 171.50; heft- ing kr. 187.45	 kr.	3159.40
2. Prentun og hefting á 16 ³ / ₄ -91. örk, með sérprentunum, + a- d-örk = 77 arkir á kr. 225.00; 5 káp- ur á kr. 17.35; auka-		

kr. 3159.40

kr. 202006.83

kr. 3159.40

kr. 202006.83

liming á 5 hefti á
kr. 18.90; uppbót
fyrir setningu á
þingmannaskrá kr.
50.00 kr. 17556.25

3. Pappír í skjalapart,
í sérprentanir og
kápur — 1648.95
kr. 22364.60

b. Síðara þing:

1. Prentun 1.–11. arkar
A-deildar (stjfrv.),
án sérprentana, á
kr. 160.00, að frá-
dregnum 675 kr. af-
slætti vegna endur-
notkunar á letri frá
fyrri þingi; hefting
kr. 111.80 kr. 1126.80

2. Prentun og hefting
á 12.–106. örk, með
sérprentunum, + a-
c-örk = 98 arkir
á kr. 225.00, að frá-
dregnum 624 kr. af-
slætti vegna endur-
notkunar á letri frá
fyrri þingi; 6 kápur
á kr. 17.35; auka-
liming á 6 hefti á
kr. 18.90; uppbót
fyrir setningu á þing-
mannaskrá kr. 50.00 — 21693.50

3. Pappír í skjalapart,
í sérprentanir og
kápur — 2369.90
— 25260.20
kr. 47624.80

2. Umræðupartur fyrri þings:

a. B-deild, 30½ örk á kr. 179.30 +
a—c-örk (aðalefnisyfirlit) = 3 ark-
ir á kr. 239.40; hefting kr. 369.55,
2 kápur á kr. 17.35; aukalíming á
2 hefti á kr. 18.90 kr. 6628.90

b. C-deild, 57½ örk á kr. 179.30; heft-
ing kr. 609.75; 3 kápur á kr. 17.35;
aukalíming á 3 hefti á kr. 18.90 .. — 11028.25

c. D-deild, 12 arkir á kr. 179.30; heft-
ing kr. 166.30; kápa kr. 17.35; auka-
líming kr. 18.90 — 2354.15

d. Pappír í umræðupart með kápum — 1059.10
— 21070.40

3. Útsending þurðareyrir kr. 1151.40; afgreiðsla o.
fl. kr. 900.00; umbúðir kr. 16.75 — 2068.15
kr. 70763.35

B. Önnur prentun [prentun dagskráa kr. 1659.15; lagaprentun o. fl.
kr. 2622.35; prentun þingskapa kr. 369.30; prentun á málaskrá,
þingmannaskrá, mælendaskrá o. m. fl. kr. 1600.65; fjölritun
kr. 627.80] — 6879.25

kr. 77642.60

IV. Bókband (kr. 2337.70), bækur (kr. 205.36), ritföng (kr. 1427.75) — 3970.81

V. Ljós, hiti, ræsting og kostnaður af húsi og munum:

1. Ljós og önnur raforka (kr. 1347.60). Ljósfæri (kr. 589.73) kr. 1937.33
2. Hiti — 3306.65
3. Ræsting ræstingarvinna kr. 3571.20; ræstingarvörur kr. 463.47 — 4034.67
4. Kostnaður af húsi (kr. 1390.62) og munum (kr. 1232.09) — 2622.71

— 11901.36
kr. 295521.60

VI. Önnur gjöld:

1. Aðstoð og aukavinna [aðstoð söngflokks við setningu Alþingis 15. febr. og 9. okt. kr. 120.00; aðstoðarvinna 5 manna í veikindaforföllum o. fl. kr. 177.00]	kr.	297.00
2. Kostnaður við einstakar nefndir til ritara fjárveitinganefndar, Haralds Matthíassonar, kr. 819; til ritara utanríkismálanefndar, Stefáns Þorvarðssonar, kr. 2400.00; þýðing fyrir samvinnunefnd samgöngumála kr. 30.00; ferðakostnaður fjárveitinganefndar og landbúnaðarnefnda kr. 387.25]	—	3636.25
3. Simagjöld Alþingis afnotagjald af sínum o. fl. kr. 1893.85; simtöl og símskeyti frá forsetum og skrifstofu kr. 34.49]	—	1928.34
4. Símanot þingmanna	—	8220.53
5. Þinghúsgarðurinn	—	624.85
6. Opinber gjöld [vatnsskattur]	—	755.25
7. Ýms gjöld minningarskildir og blómsveigar við fráföll tveggja alþingismanna og þriggja fyrrv. þingmanna kr. 785.00; kostn. af útför Magnúsar Guðmundssonar alþm. kr. 2039.25; kostn. vegna 800 ára afmælis Magnússkirkju hins helga Eyjajarls í Kirkjubogi (farareyrir forseta sameinaðs þings til þess að sækja hátiðina kr. 1500.00, skrautritað ávarp með teikningum eftir Tryggva Magnússon, í kápu eftir Ársæl Árnason, þóknun fyrir að semja ávarpið og þýða ásamt prentunarkostnaði o. fl. kr. 2380.40) kr. 3880.40; til Einarssonar próf. Arnórssonar fyrir samning yfirlits um íslenska löggjöf 1936 í Árbók þingmannasambands Norðurlanda ásamt hreinritun kr. 288.00; risnukostnaður forseta kr. 3045.30; kostn. af þingskrifaprófi kr. 59.00; myndasafn Alþingis kr. 5.00; auglýsingar kr. 60.88; leiga fyrir pósthólf kr. 6.00]	—	10168.83
	—	25631.05
		kr. 321152.65

B. Samkv. 9. gr. 2. í fjárlögum (yfirskoðun ríkisreikninga):

VII. Laun yfirskoðunarmanna ríkisreikninganna (kr. 3750.00) o. fl. (aukaþóknun til Páls Þorbjörnssonar yfirskoðunarmanns, með tilliti til húsaleigu- og ferðakostnaðar o. fl. vegna yfirskoðunar RR 1935 kr. 500.00; vélritun athugasemda kr. 30.00; leiga á herbergi vegna yfirskoðunarinnar kr. 50.00)	—	4330.00
Samtals	kr.	325482.65

Skrifstofu Alþingis, 10. marz 1938.

Jón Sigurðsson.

Fylgiskjal I.

Þingfararkaup alþingismanna á fyrra þingi 1937.

Nöfn	Dagpeningar og dýrtíðaruppbót			Ferða- kostnað- ur o. fl. ¹⁾	Þing- fararkaup alls
	Dagpen- ingar	Uppbót 25%	Dagpen. og uppbót alls		
	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.
1. Ásgeir Ásgeirsson, þm. V.-Ísf.	780.00	195.00	975.00	»	975.00
2. Bergur Jónsson, þm. Barð.	780.00	195.00	975.00	210.00	1185.00
3. Bernharð Stefánsson, 1. þm. Eyf.	948.00	237.00	1185.00	329.00	1514.00
4. Bjarni Ásgeirsson, þm. Mýr.	780.00	195.00	975.00	225.00	1200.00
5. Bjarni Bjarnason, 2. þm. Árn.	876.00	219.00	1095.00	280.00	1375.00
6. Einar Árnason, 2. þm. Eyf.	936.00	234.00	1170.00	372.00	1542.00
7. Emil Jónsson, þm. Hafnf.	780.00	195.00	975.00	210.00	1185.00
8. Eysteinn Jónsson, 1. þm. S.-M.	780.00	195.00	975.00	»	975.00
9. Finnur Jónsson, þm. Ísaf.	936.00	234.00	1170.00	284.00	1454.00
10. Garðar Þorsteinsson, 8. landsk. þm.	780.00	195.00	975.00	»	975.00
11. Gísli Guðmundsson, þm. N.-P.	780.00	195.00	975.00	»	975.00
12. Gísli Sveinsson, þm. V.-Sk.	960.00	240.00	1200.00	340.00	1540.00
13. Guðbrandur Ísberg, þm. Ak.	960.00	240.00	1200.00	450.00	1650.00
14. Guðrún Lárusdóttir, 5. landsk. þm.	780.00	195.00	975.00	»	975.00
15. Gunnar Thoroddsen, 11. landsk. þm.	780.00	195.00	975.00	»	975.00
16. Hannes Jónsson, þm. V.-Húv.	960.00	240.00	1200.00	430.00	1630.00
17. Haraldur Guðmundsson, þm. Seyðf.	780.00	195.00	975.00	»	975.00
18. Hermann Jónasson, þm. Str.	780.00	195.00	975.00	»	975.00
19. Hðinn Valdimarsson, 2. þm. Reykv.	780.00	195.00	975.00	»	975.00
20. Ingvar Pálmason, 2. þm. S.-M.	960.00	240.00	1200.00	328.00	1528.00
21. Jakob Möller, 3. þm. Reykv.	780.00	195.00	975.00	»	975.00
22. Jóhann Jósefsson, þm. Vestm.	780.00	195.00	975.00	210.00	1185.00
23. Jón Auðunn Jónsson, þm. N.-Ísf.	936.00	234.00	1170.00	288.00	1458.00
24. Jón Baldvinsson, 4. landsk. þm.	780.00	195.00	975.00	»	975.00
25. Jón Ólafsson, 1. þm. Rang.	780.00	195.00	975.00	»	975.00
26. Jón Pálmason, þm. A.-Húv.	960.00	240.00	1200.00	450.00	1650.00
27. Jón Sigurðsson, 7. landsk. þm.	972.00	243.00	1215.00	400.00	1615.00
28. Jónas Guðmundsson, 6. landsk. þm.	864.00	216.00	1080.00	290.00	1370.00
29. Jónas Jónsson, þm. S.-P.	780.00	195.00	975.00	»	975.00
30. Jörundur Brynjólfsson, 1. þm. Árn.	876.00	219.00	1095.00	370.00	1465.00
31. Magnús Guðmundsson, 1. þm. Skagf.	780.00	195.00	975.00	»	975.00
32. Magnús Jónsson, 1. þm. Reykv.	780.00	195.00	975.00	»	975.00
33. Magnús Torfason, 2. landsk. þm.	780.00	195.00	975.00	»	975.00
34. Ólafur Thors, þm. G.-K.	780.00	195.00	975.00	»	975.00
35. Páll Hermannsson, 1. þm. N.-M.	1092.00	273.00	1365.00	660.00	2025.00
36. Páll Zóphóníasson, 2. þm. N.-M.	780.00	195.00	975.00	»	975.00
37. Páll Þorbjörnsson, 3. landsk. þm.	864.00	216.00	1080.00	260.00	1340.00
38. Pétur Halldórsson, 5. þm. Reykv.	780.00	195.00	975.00	»	975.00
39. Pétur Magnússon, 2. þm. Rang.	780.00	195.00	975.00	»	975.00
40. Pétur Ottesen, þm. Borgf.	852.00	213.00	1065.00	235.00	1300.00
41. Sigfús Jónsson, 2. þm. Skagf.	960.00	240.00	1200.00	320.00	1520.00
42. Sigurður Einarsson, 9. landsk. þm.	780.00	195.00	975.00	»	975.00
43. Sigurður Kristjánsson, 6. þm. Reykv.	780.00	195.00	975.00	»	975.00
44. Sigurjón A. Ólafsson, 4. þm. Reykv.	780.00	195.00	975.00	»	975.00
45. Stefán Jóh. Stefánsson, 1. landsk. þm.	780.00	195.00	975.00	»	975.00
46. Thor Thors, þm. Snæf.	780.00	195.00	975.00	»	975.00
47. Þorbergur Þorleifsson, þm. A.-Sk.	972.00	243.00	1215.00	415.00	1630.00
48. Þorsteinn Briem, 10. landsk. þm.	876.00	219.00	1095.00	230.00	1325.00
49. Þorsteinn Þorsteinsson, þm. Dal.	960.00	240.00	1200.00	474.00	1674.00
Samtals	41340.00	10335.00	51675.00	8060.00	59735.00

1) Í ferðakostnaðinum er fölginn húsnæðiskostnaður í Reykjavík um þingtimann, 70 kr. á mánuði fyrir hvern utanbæjarþingmann, skv. úrskurði þingfararkauptsnefndar.

Fylgiskjal II.

Þingfararkaup alþingismanna á síðara þingi 1937.

Nöfn:	Dagpeningar og dýrtíðaruppbót			Ferða- kostnað- ur o. fl. ¹⁾	Þing- fararkaup alls
	Dagpen- ingar	Uppbót 25%	Dagpen. og uppbót alls		
	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.
1. Árni Jónsson, 11. landsk. þm.	312.00	78.00	390.00	»	390.00
2. Ásgeir Ásgeirsson, þm. V.-Ísf.	900.00	225.00	1125.00	»	1125.00
3. Bergur Jónsson, þm. Barð.	984.00	246.00	1230.00	210.00	1440.00
4. Bernharð Stefánsson, 1. þm. Eyf.	1020.00	255.00	1275.00	340.00	1615.00
5. Bjarni Ásgeirsson, þm. Mýr.	900.00	225.00	1125.00	210.00	1335.00
6. Bjarni Bjarnason, 2. þm. Árn.	984.00	246.00	1230.00	290.00	1520.00
7. Bjarni Snæbjörnsson, þm. Hafnf.	900.00	225.00	1125.00	210.00	1335.00
8. Brynjólfur Bjarnason, 1. landsk. þm.	900.00	225.00	1125.00	»	1125.00
9. Einar Árnason, 2. þm. Eyf.	984.00	246.00	1230.00	330.00	1560.00
10. Einar Olgeirsson, 5. þm. Reykv.	900.00	225.00	1125.00	»	1125.00
11. Eiríkur Einarsson, 10. landsk. þm.	900.00	225.00	1125.00	»	1125.00
12. Emil Jónsson, 7. landsk. þm.	900.00	225.00	1125.00	210.00	1335.00
13. Eysteinn Jónsson, 1. þm. S.-M.	900.00	225.00	1125.00	»	1125.00
14. Finnur Jónsson, þm. Ísaf.	1008.00	252.00	1260.00	285.00	1545.00
15. Garðar Þorsteinsson, 8. landsk. þm.	900.00	225.00	1125.00	»	1125.00
16. Gísli Guðmundsson, þm. N.-P.	900.00	225.00	1125.00	»	1125.00
17. Gísli Sveinsson, þm. V.-Sk.	996.00	249.00	1245.00	385.00	1630.00
18. Guðrún Lárusdóttir, 2. landsk. þm.	900.00	225.00	1125.00	»	1125.00
19. Haraldur Guðmundsson, þm. Seyðf.	900.00	225.00	1125.00	»	1125.00
20. Helgi Jónasson, 2. þm. Rang.	936.00	234.00	1170.00	310.00	1480.00
21. Hermann Jónasson, þm. Str.	900.00	225.00	1125.00	»	1125.00
22. Héðinn Valdimarsson, 3. þm. Reykv.	900.00	225.00	1125.00	»	1125.00
23. Ingvar Pálmason, 2. þm. S.-M.	1224.00	306.00	1530.00	328.00	1858.00
24. Ísleifur Högnason, 5. landsk. þm.	1044.00	261.00	1305.00	260.00	1565.00
25. Jakob Möller, 2. þm. Reykv.	900.00	225.00	1125.00	»	1125.00
26. Jóhann Jósefsson, þm. Vestm.	888.00	222.00	1110.00	210.00	1320.00
27. Jóhann G. Möller, 4. (vara)þm. Reykv.	336.00	84.00	420.00	»	420.00
28. Jón Baldvinsson, 9. landsk. þm.	900.00	225.00	1125.00	»	1125.00
29. Jón Pálmason, þm. A.-Húnv.	948.00	237.00	1185.00	360.00	1545.00
30. Jónas Jónsson, þm. S.-P.	900.00	225.00	1125.00	»	1125.00
31. Jörundur Brynjólfsson, 1. þm. Árn.	1044.00	261.00	1305.00	360.00	1665.00
32. Magnús Guðmundsson, 9. landsk. þm.	588.00	147.00	735.00	»	735.00
33. Magnús Jónsson, 1. þm. Reykv.	900.00	225.00	1125.00	»	1125.00
34. Ólafur Thors, þm. G.-K.	900.00	225.00	1125.00	»	1125.00
35. Páll Hermannsson, 2. þm. N.-M.	1296.00	324.00	1620.00	495.00	2115.00
36. Páll Zóphóníasson, 1. þm. N.-M.	900.00	225.00	1125.00	»	1125.00
37. Pálmi Hannesson, 1. þm. Skagf.	900.00	225.00	1125.00	»	1125.00
38. Pétur Halldórsson, 4. þm. Reykv.	564.00	141.00	705.00	»	705.00
39. Pétur Ottesen, þm. Borgf.	924.00	231.00	1155.00	245.00	1400.00
40. Sigurður E. Hlíðar, þm. Ak.	936.00	234.00	1170.00	320.00	1490.00
41. Sigurður Kristjánsson, 6. þm. Reykv.	900.00	225.00	1125.00	»	1125.00
42. Sigurjón Á. Ólafsson, 3. landsk. þm.	900.00	225.00	1125.00	»	1125.00
43. Skúli Guðmundsson, þm. V.-Húnv.	1008.00	252.00	1260.00	270.00	1530.00
44. Stefán Stefánsson, 4. landsk. þm.	984.00	246.00	1230.00	370.00	1600.00
45. Steingrímur Steinþórsson, 2. þm. Skagf.	900.00	225.00	1125.00	»	1125.00
46. Sveinbjörn Högnason, 1. þm. Rang.	1020.00	255.00	1275.00	310.00	1585.00
47. Thor Thors, þm. Snæf.	900.00	225.00	1125.00	»	1125.00
48. Vilmundur Jónsson, þm. N.-Ísf.	900.00	225.00	1125.00	»	1125.00
49. Þorbergur Þorleifsson, þm. A.-Sk.	1260.00	315.00	1575.00	496.00	2071.00
50. Þorsteinn Briem, þm. Dal.	912.00	228.00	1140.00	235.00	1375.00
51. Þorsteinn Þorsteinsson, 6. landsk. þm.	1020.00	255.00	1275.00	351.00	1626.00
Samtals	46620.00	11655.00	58275.00	7390.00	65665.00

1) Í ferðakostnaðinum er fölginn húsnæðiskostnaður í Reykjavík um þingtimann, 70 kr. á mánuði fyrir hvern utanþæjarþingmann, skv. úrskurði þingfararkaupsnefndar.

Reikningur Alþingissjóðs 1937.

[Skipulagsskrá sjóðsins er prentuð í Alpt. 1936, B. 1452—1453.]

Tekjur :

1. Eign við árslok 1936:		
Innstæða í Söfnunarsjóði		kr. 2637.92
2. Vextir 1937 af innstæðu í Söfnunarsjóði		— 137.12
	Samtals	kr. 2775.04

Gjöld .

Eign við árslok 1937:		
Innstæða í Söfnunarsjóði		kr. 2775.04
	Samtals	kr. 2775.04

Skrifstofu Alþingis, 2. jan. 1938.

Jón Sigurðsson.

